T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
AR-YL–2008 –0001

TİRE MÜZESİNDEN HELLENİSTİK VE ROMA DÖNEMİ MEZAR STELLERİ

HAZIRLAYAN
Murat ÇEKİLMEZ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Abdullah YAYLALI

AYDIN–2008

YAZAR ADI-SOYADI: Murat ÇEKİLMEZ

BAŞLIK: Tire Müzesinden Hellenistik ve Roma Dönemi Mezar Stelleri

ÖZET

Bu çalışmada, İzmir ilinin Tire ilçesindeki Arkeoloji Müzesinde korunan, Tire'nin çeşitli bölgelerinden gelen ve Hellenistik - Roma İmparatorluk Dönemine tarihlediğimiz mezar stelleri toplu olarak ele alınmıştır. Mezar stelleri, stel tipleri, figür tipleri şeklinde alt başlıklar şeklinde incelenmiştir. Ölü yemeği sahneli stellerin sayıca fazla olması nedeniyle ayrıca ölü yemeği sahnesinin ikonografisine değinilmiştir.

İkinci bölümde, daha önce yapılan çalışmalardan yararlanılarak, ölü yemeği betimlemelerinin kökeni üzerinde durulmuştur. Sahnenin gelişimi içersinde, Tire Müzesi ölü yemeği sahneli stelleri değerlendirilmiştir. Tire Müzesinin Hellenistik ve Roma İmpataorluk Dönemi mezar stelleri, stel tipleri bakımından benzer örnekler ışığında ele alınmıştır. Steller, alınlıklı ve alınlıksız olmak üzere alt başlıklar şeklinde incelenmiş ve yöreye özgü tiplerin gelişimi anlatılmıştır. Ayrıca bu bölümde, Göllüce ve Uzgur'da bulunan stellerin işlendiği atölyelere dair bir takım bilgiler de elde edilmiştir.

Figür tipleri bölümü, kadın ve erkek tipleri şeklinde alt başlıklar halinde incelenmiştir. Figür tiplerinin gelişimi ve Tire Müzesi stellerinin gelişimdeki yerleri üzerinde durulmuştur. Çalışmamız kapsamındaki mezar stellerindeki figürler, benzer örneklerle karşılaştırılarak tarihlendirilmiştir. Tüm çalışmalar sonucunda elde edilen bilgiler, harita, tablolar, levhalar ile desteklenerek sunulmuştur.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Tire Müzesi

Mezar Stelleri

Hellenistik

Roma

Kabartma

Arkeoloji

NAME and SURNAME: Murat ÇEKİLMEZ

TITLE: Funerary Steles, which date back to the Hellenistic and Roman Periods, From Tire Museum.

ABSTRACT

In this study, grave steles found in Tire area which are dated to Hellenistic and Roman İmperial Period and kept in Izmir province Tire borough Archaelogical Museum are diccussed collectively and analyzed in the subheadings of funerary steles, stele types and figure types. The iconography of funerary meal scenes is also discussed beacuse of excessiveness of funerary meal scened steles.

In the second chapter, by putting account the prior studies, origins of funerary meal motif accentuated. Within the development process of the scene, Tire Museum's funerary meal scened steles evaluated with the similar examples. Tire Museum's Hellenistic and Roman İmperial Period steles are discussed with the similar examples. Steles are discussed within the subheadings of pedimental and non-pedimental and development of local stele types are elucidated. Moreover, several facts obtained about the workshops that used in handling the steles found at Gölluce and Uzgur.

Figure types chapter discussed within the subheadings of male and female types. Development of figure types and effects to the development of steles of Tire Museum accentuated. The steles that involved in our study are dated by comparing with similar examples. Knowledge obtained from results of this study are represented with support of maps, tables and plates.

KEYWORDS

Tire Museum
Funerary Steles
Hellenistic
Roman
Relief
Archaeology

ÖNSÖZ

Mezar sahipleriyle ilgili çeşitli betimlemelerin yer aldığı mezar stellerinde, kişinin adı, baba adı, sevdiği eşyaları vb. resmedilmiştir. Günümüzde dahi, mezar stelleri insanların bu dünyada yaşadıklarına dair en büyük kanıttır.

Çalışmamız, mesleki gelişimimize paralel olarak daha çok plastik sanatın gelişimi üzerine yoğunlaşmıştır. Ayrıca epigrafik incelemeler yapılmış, mezar stellerinde canlandırılmaya çalışılan mimari üzerinde de durulmuştur. Mezar stellerini çalışmama izin veren, Tire Müzesi eski Müdürü Sayın Enver Sağar'a ve müze çalışanlarına, yardımları nedeniyle aynı müzede çalışan Uzman Arkeolog Pınar Yakut'a çok teşekkür ederim.

Bu konu üzerinde çalışmamı öneren, çalışmalarım ve mesleki gelişimimde her türlü destek sağlayan tez danışmanım Prof. Dr. Abdullah Yaylalı'ya, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen Doç. Dr. Serap Yaylalı'ya, materyal yardımlarından dolayı Doç. Dr. Aslı Saraçoğlu'na, eserlerin fotoğraflarını çeken Yrd. Doç. Dr. Suat Ateşlier'e, çalışma gereği sıklıkla karşılaştığım yazıtları tamamlayan ve Türkçeye çeviren Öğr. Gör. Murat Aydaş'a, öğrenim hayatım boyunca sevgi ve desteğini esirgemeyen aileme, sabrı, hoşgörüsü ve desteği nedeniyle eşim Şenay Çekilmez'e teşekkürlerimi sunarım.

AYDIN 2008

İÇİNDEKİLER

ÖZET……..i
ABSTRACT……...ii
ÖNSÖZ……..iii
İÇİNDEKİLER……..iv
TABLOLAR LİSTESİ……...v
LEVHALAR LİSTESİ……..vi
KISALTMALAR LİSTESİ……...vii
1.GİRİŞ……..1
1.1. AMAÇ YÖNTEM KAPSAM…….……....6
2. STEL TİPLERİ……...9
2.1. ÖLÜ YEMEĞİ SAHNESİNİN İKONOGRAFİSİ…….9
2.2. ALINLIKLI STELLER……...……..28
2.2.1. Naiskos Şeklinde Düzenlenenler……..29
2.2.2. Kemer Nişliler……..41
2.3. ALINLIKSIZ STELLER……...45
3. FİGÜR TİPLERİ……47
3.1. KADIN FİGÜRLERİ……..47
3.1.1. Pudicitia Tipi ……....48
3.1.2. Küçük Herculaneumlu Kız Tipi……66
3.1.3. Diğer Oturan Kadınlar…...……71
3.2. ERKEK FİGÜRLERİ...…….73
3.2.1. Kline Üzerinde Uzananlar…….73
3.2.2. Dioskurides Tipi……89
3.2.3. Ayaktaki Giyimli Erkekler…….……91
3.3. ÇOCUK TİPLERİ…...…….....95
3.4. SAKİ TİPLERİ……...100
3.5. HİZMETÇİ TİPLERİ…..…….103
SONUÇ…….106
KATALOG……114
KISALTMALAR VE KAYNAKÇA…..……..134
ÖZGEÇMİŞ……...147
TABLOLAR, HARİTA ….……...……148
LEVHALAR……..153

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Tire Müzesi Hellenistik ve Roma İmpatorluk Dönemi mezar stellerinin buluntu merkezleri.

Tablo 2. Tire Müzesi Hellenistik ve Roma İmpatorluk Dönemi mezar stellerindeki üçayaklı masa tipleri.

HARİTA

Harita 1. Tire Müzesi Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi mezar stellerinin buluntu merkezleri.

LEVHALAR LİSTESİ

Levha 1. Kat. No. 1.
Levha 2. Kat. No. 2.
Levha 3. Kat. No. 3.
Levha 4. Kat. No. 4.
Levha 5. Kat. No.5.
Levha 6. Kat. No. 6.
Levha 7. Kat. No. 7.
Levha 8. Kat. No. 8.
Levha 9. Kat. No. 9.
Levha 10. Kat. No. 10.
Levha 11. Kat. No.11.
Levha 12. Kat. No. 12.
Levha 13. Kat. No. 13.
Levha 14. Kat. No. 14.
Levha15. Kat. No.15.
Levha 16. Kat. No. 16. (Pfuhl- Möbius 1979, Taf. 274 Nr. 1906).
Levha 17. Kat. No. 17.
Levha 18. Kat. No.18.
Levha 19. Kat. No. 19.
Levha 20. Kat. No. 20.
Levha 21. Kat. No. 21.
Levha 22. Kat. No. 22.
Levha 23. Kat. No.23.
Levha 24. Kat. No. 24.

KISALTMALAR LİSTESİ

Abb.	Abbildung
Beil.	Beilage
Bkz.	Bakınız
Çiz.	Çizim
Gen.	Genişlik
K.	Katalog
Kal.	Kalınlık
Lev.	Levha
No.	Numara
Nr.	Number
Pl.	Planche, Plate
Res.	Resim
Taf.	Tafel
vd.	ve diğerleri
Yük.	Yükseklik
yy.	Yüzyıl

1. GİRİŞ

Küçük Menderes Vadisi'ndeki Tire (Thyaira/Thyeira), Antik Dönemde Lydia bölgesi sınırları içersinde yer almaktaydı. Keil-Premerstein'in düzgün olmayan dörtgene benzettikleri bölgenin köşelerinde Tire, Bayındır ve Belevi yakınlarındaki Halkapınar yer alır. Keil-Premerstein, (116 no.lu yazıta göre) Tire'nin antik isminin Apateirenon Katoikia olduğunu, Tire, Bayındır ve Halkapınar'ın Ephesos'un khorası içersinde yer aldığı görüşündedir[1]. Ephesos'tan, Küçük Menderes vadisi boyunca ilerlenirse önce dar bir vadiye sonra kuzeyde Gallesion ve güneyde Messogis arasındaki dar vadiye gelinir, Belevi civarında vadi, bereketli bir ovaya dönüşür. Vadinin kuzeybatı ucunda Metropolis, kuzeyde ise Torbalı Vadisi yer alır, kuzeyde Tmolos, güneyde ise Messogis ile sınırlıdır[2].

Keil-Premerstein, yayımladıkları yazıtlar ile Tire ve çevresinin büyük bir kısmının Ephesos Artemis'inin mülkiyetinde olduğunu saptamışlardır. Epigrafik buluntular (sınırtaşları), Büyükkale (Büyükkadife), Küçükkale (Küçükkadife), Hasançavuşlar, Fırınlı, Güzelim Tepe yakınındaki Çatal istasyonundan bulunmuştur[3]. Meriç, Merkelbach, Şahin, bulunan yazıtlardan yola çıkarak kentin antik adı hakkında araştırmalarda bulunmuşlardır. Yazıtlar arasında en önemlisi, Meriç ve Şahin'in kopyaladıkları, Tire'nin doğusundaki Peşrefli köyünde buldukları mezar yazıtıdır. Bu yazıtta, metnin altında altı adet çelenk içersinde, altı yerin adı olup bunlar ölenleri bir çelenkle onurlandırmaktaydılar. Bu mezar yazıtından, Tire'nin antik isminin Thyaira/Thyeira olduğu kanıtlanmıştır. Geçen yüzyılda Thyra/Thira şeklinde adlandırılan bugünkü Tire'nin adının, antik Thyaira/Thyeira'dan kaynaklandığını belirlemişlerdir[4].

Sınır taşlarından öğrendiğimize göre, Ephesos Artemis Tapınağı, Küçük Menderes Vadisinde önemli mülklere sahipti. Augustus-Domitian-Traian Dönemlerinde konulmuş bir sınırtaşında, Augustus'un tapınak mülklerini "yeniden düzenlediği" belirtilmiştir[5].

[1] Keil-Premerstein 1914, 82.
[2] Knibbe-Meriç-Merkelbach 1979, 139.
[3] Keil-Premerstein 1914, 82.
[4] Meriç –Merkelbach –Şahin 1979, 192.
[5] Knibbe-Meriç-Merkelbach 1979, 139.

Belevi'nin doğusundaki vadiden Tire'ye doğru giderken karşımıza çıkan Küçükkale ve Büyükkale (Boneiton Katoikia), bu köylerin arasında güneyde Hasançavuşlar, Hasançavuşlar'ın güneybatısında, Halkapınar'da sınır taşları bulunmuştur. Diğer taraftan Tmolos'tan-Bayındır'a doğru, Fırınlı'da[6] ve Çatal istasyonunda, Turgutlu'da sınırtaşı bulunmuştur[7]. Hristiyanlığın egemen olmasından sonra tapınağın mülkleri kamulaştırılmıştır[8].

Tire kent merkezinde kurtarma kazıları dışında kazıların olmaması ve kalıntıların yetersizliği bilgilerimizi sınırlandırmaktadır. Tire ilçesinde[9], Doğanbey, Karakadı Mecmeddin (avlu revakında), Mehmetbey camilerinde kullanılmış olan devşirme sütun başlıkları ile Doğanbey'de antik parçaların varlığı ilçe merkezindeki önemli unsurlardandır[10]. Büyükkale (Boneiton Katoikia), Hasançavuşlar, Ayaklıkırı, Yeniçiftlik, Eskioba (Darmara), Çayırlı, Hisarlık, Uzgur[11], Büyük Kemendere[12], Doyranlı, Işıklı, Kahrat, Gökçen[13], Çobanköy, Akçaşehir[14], Turgutlu köylerinde bulunan Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemlerine ait seramikler, Roma İmparatorluk Dönemi camları, plastik ve mimari parçalar Tire Müzesi'nde korunmaktadır[15].

B. Gürler, Tire'nin çevresinde yer alan Büyükkale, Küçükkale, Hasançavuşlar, Kurşak, Alaylı, Eskioba[16], Gökçen, Kürdüllü (Alkea) [17], Peşrefli, Kireli, Hisarlık ve Uzgur[18]

---

[6] Fırınlı'da bulunan yazıta göre, söz konusu alan "Βουκολιανων κωμε" olmalıdır, bkz. Knibbe-Meriç-Merkelbach 1979, 142.
[7] Knibbe-Meriç-Merkelbach 1979, 140.
[8] Keil-Premerstein 1914, 82.
[9] Gürler 2003b, 128 vd. Tire'den bulunan Ephesos tipli kandiller için bkz. Kat. Nr. 8 - 15 (İ.Ö. 1.yy.), Kat. Nr. 16 – 21 (İS. 1.yy.). Tire Müzesinde yer alan kalıp yapımı kaseler için bkz. Erol-Gürler 2006a, Çiz. 1–4.
[10] Gürler 2004, 93.
[11] Gürler 2000a, 113–118. Uzgur köyü, Ephesos-Sardeis arasındaki antik yol üzerinde yer almaktadır. Uzgur'dan bulunan birçoğu mezarlardan çıkarılan çok sayıda buluntu Tire Müzesinde korunmaktadır. Buluntu grubunda yer alan dokuz seramik, on yedi cam ve üç bronz parçası, İbrahim Gülmez adlı şahsın evinin bahçesindeki mezar odasından 10.01.1981'de bulundu. Buluntular arasında iki adet pişmiş toprak kap (İS. 2.yy. sonu-erken 3.yy), çift kulplu kap, tek kulplu maşrapalar (İS. 2.yy.), tek kulplu sürahi (İS. 2.yy.), iki adet kandil yer alır. Mezar buluntusu on yedi cam parça, İS. 2.yy. sonu-erken 3.yy.a tarihlenir.
[12] Büyük Kemendere köyünde bulunan Roma İmparatorluk Dönemi kandilleri için bkz. Gürler 2003a, Çiz. 1, 2.
[13] Gürler 2005, 6–15. İS. 1.yy.dan–5.yy.a kadar tarihlenen kandiller için bkz. 1 – 12.
[14] Akçaşehir'de bulunan Roma İmparatorluk Dönemi kandilleri için bkz. Erol-Gürler 2006b, Res. 1, 2.
[15] Gürler 2004, 93 vd.
[16] Gürler 2003b, 128 vd. Eskioba köyünden bulunan mezar buluntusu Ephesos tipli kandiller için bkz. Kat. Nr. 6 (İ.Ö. 1.yy. ikinci yarısı) , Kat. Nr. 7 (İ.Ö. 1.yy. ikinci yarısı).
[17] Gürler 2000b, 119 vd. Topaloğlu Kuyusu civarında bir unguentarim (İS. 1.yy), minyatür oinokhoe, altı adet cam kap bulunmuştur.

köylerinin Roma İmparatorluk Döneminde parlak birer yerleşim yeri olduğunu düşünmektedir. Yeniçiftlik ve Atalan köyleri arasında bir lahdin içinde ele geçen cam parfüm şişelerini İS. 1.yy.a tarihler[19]. Tire ilçe merkezinin batısındaki Ayaklıkırı köyünde Hellenistik Döneme tarihlenen bir lagynos ele geçmiştir. Ayaklıkırı köyünün yakınında, Hasançavuşlar, Kurşak, Kumtepe, Darmara (Almura)[20], (Akarca-Gandak mevki)[21] köyleri civarında kalıntılar saptanmıştır[22]. Tire ilçesinin Doyranlı[23], Çobanköy[24], Kahrat[25], Yiğenli[26] ve Turgutlu[27] köylerinde ise seramikler bulunmuştur.

Tire-Mahmutlar yolu üzerinde, Cambazlı Tepede, Hellenistik Döneme tarihlenen büyük bir savunma yapısı olduğu saptanmıştır. Cambazlı Tepe savunma yapısının, Tulum ve Metropolis savunma yapılarıyla birlikte Küçük Menderes Havzasının batı kesimini koruduğu tespit edilmiştir[28].

Tire Müzesi'nden Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi mezar stelleri konulu çalışmamızda yer alan steller, Tire ilçesi ve çevresindeki yerleşimlerden bulunmuştur. Söz konusu steller, Tire[29], Bayındır[30], Rahmanlar (Akarca-Gandak mevki)[31], Gevele (Kaleköy)[32], Uzgur[33], Hisarlık[34], Göllüce, Şemsiler (Kiraz)[35], Purşak[36], Gökçen[37],

---

[18] Gürler 2000b, 120 vd. Tire'nin güneyinde yer alan Uzgur köyünde antik kalıntılar ve mezarlık alanı vardır. Bir amphoriskos, tek kuplu bardak (İS. geç 2.yy.), çift kulplu minyatür kap (İS. 2. yy.) ele geçmiştir. Gürler'e göre, Uzgur buluntuları, bir mezar grubuna ait olmalıdır.
[19] Gürler 1999b, 15 vd.
[20] Gürler 2000b, 121 vd. Tire ilçesinin kuzeybatısında yer alır. Burada, geç Augustus-erken Tiberius Dönemine tarihlenen tek kulplu bir sürahi, tek kulplu minyatür sürahi (İS. 2.yy. ortası - erken 3.yy.) bulnumuştur.
[21] Gürler 2000b, 121 vd. Akarca-Gandak mevkide, aynı atölyenin üretimi olabilecek Roma İmparatorluk Dönemine tarihlenen unguentariumlar bulunmuştur, bkz. No. 10–14. İki cam unguentarium, bir cam sürahi, bir cam kap ele geçmiştir. Ayrıca cam parfüm şişeleri için bkz. Gürler 2000c, 59, 80, 90.
[22] Gürler 2001, 541 vd.
[23] Gürler 2004, 95. İki adet oinokhoe ele geçmiştir, bkz. Çiz. 5, 6. Doyranlı'dan bulunan Roma İmparatorluk Dönemi kandili için bkz. Erol-Gürler 2006b, Res. 3.
[24] Gürler 2004, 95. Bkz. Çiz. 1, Çobanköy'de, tek kulplu, ince cidarlı maşrapalar İS. 2.yy. sonundan antik Dönemin geç zamanlarına kadar kullanılır.
[25] Gürler 2004, 95. Tek kulplu küçük sürahi, unguentarium bulunmuştur, bkz. Çiz. 2, 3, 4.
[26] Gürler 2004, 95. Tek kulplu testi/lagynos bulunmuştur, bkz. Çiz. 7.
[27] Gürler 2004, 95. Tek kulplu testi bulunmuştur, bkz. Çiz. 8.
[28] Meriç 1983, 51.
[29] K. 4, 5, 7, 10, 21.
[30] K. 9.
[31] K. 2, 6.
[32] K. 3, 18.
[33] K. 8, 16, 17, 24.
[34] K. 11.
[35] K. 15.
[36] K.19.
[37] K. 20.

Büyükkale'den[38] (Boneiton Katoikia) bulunmuştur. Stellerin, genellikle Küçük Menderes Nehri'nin kenarında veya yakınındaki dağ yerleşimlerinde bulunduklarını söyleyebiliriz. Stellerimizin bulunduğu alanların büyük bir kısmının Ephesos'un khorası içersinde yer alması, Metropolis, Ephesos, Sardeis ve özellikle Smyrna'ya yakın olması etkileşimi artırmış olmalıdır.

Meriç, İ.Ö. 2.yy.da mezar stellerinin sayıca artmasını ekonomik canlılığa dayandırır. Özellikle İ.Ö. 188 Apameia Barışı'yla birlikte Roma'nın Anadolu kentlerini koruyuculuğu altına almasının stel üretiminde önemli bir nokta olduğunu düşünür. Bu bölgede, İ.Ö. 2. ve 1.yy.da önemli bir ekonomik canlılık olduğunu, köyler ve kırsal kesimin refaha ulaştığını, burada yaşayan insanların mezar stellerine sahip olabildiklerini düşünür. Bu alanlarda bulunan bol miktardaki mermerin yerel stel üretimini tetiklediğini düşünmektedir[39].

Çalışmamızın amaçlarından biri de yöresel stelleri tüm yönleriyle aydınlatmak, yayımlanan eserlere yenilerini eklemektir. Ege ve Batı Anadolu mezar stelleri konusunda en kapsamlı çalışma, Pfuhl–Möbius'un, 1977 ve 1979 yıllarında yayımlanan korpusudur[40].

Anadolu'nun farklı antik kentlerinden bulunan, müze ve ören yerlerinde korunan mezar stelleri konusunda son yıllarda farklı tez çalışmaları yapılmıştır[41]. Söz konusu

---

[38] K. 22, 23.
[39] Meriç 1993, 74 vd.
[40] Pfuhl-Möbius 1977, *Die Ostgriechischen Grabreliefs, I*. Pfuhl-Möbius 1979, *Die Ostgriechischen Grabreliefs,* II. (Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein).
[41] 1979 yılında, A. Yaylalı'nın, Hellenistik Devir İzmir Kökenli Figürlü Mezar Stelleri (Atatürk Üniversitesi Erzurum) adlı doçentlik tezi çalışması, E. Işık'ın, 1988 yılında, Lydia Mezar Stelleri (Atatürk Üniversitesi Erzurum) adlı doktora tezi çalışması, 1988 yılında E. Atalay'ın, Ephesos Mezar Stelleri Atölyeleri" (İzmir) adlı çalışması, 1990 yılında, H. Özkorucuklu'nun, Sinop Mezar Stelleri (Atatürk Üniversitesi Erzurum) adlı yüksek lisans çalışması, 1991 yılında, G. Polat'ın, Daskyleion ve Çevresinden Ele Geçen Anadolu Satraplık Dönemine Ait Mezar Stelleri (Ege Üniversitesi İzmir) adlı yüksek lisans çalışması, 1998 yılında, Anadolu Akhaemenid Dönemi Plastik Eserleri (Ege Üniversitesi İzmir) adlı doktora tezi çalışması, 1994 yılında, M. Şahin'in, Miletopolis Kökenli Figürlü Mezar Stelleri ve Adak Levhaları (Atatürk Üniversitesi Erzurum) adlı doktora çalışması, 1995 yılında M. Yılmaz tarafından ele alınan Heykeltraşlık Açısından İsaura Bölgesi Figürlü Mezar Anıtları (Selçuk Üniversitesi Konya) adlı doktora tezi, 1995 yılında Korkmaz Meral'ın Adapazarı Müzesi Mezar Stelleri, (Atatürk Üniversitesi Erzurum) adlı yüksek lisans tezi, 1995 yılında, F.G. Barın'ın, Phokaia'dan Bir Mezar Steli (Atatürk Üniversitesi Erzurum) adlı yüksek lisans çalışması, 1996 yılında, Ş. Arifzade'nin, İstanbul Arkeoloji Müzelerindeki Attik Steller (İstanbul Üniversitesi İstanbul) adlı yüksek lisans çalışması, 1997 yılında, A. Saraçoğlu'nun, Antakya Yöresi Mezar Stelleri (Atatürk Üniversitesi Erzurum) adlı doktora çalışması. 1999 yılında, Y. İşler'in, Grek Mezar Stellerinde Hizmetçi Figürleri (Atatürk Üniversitesi Erzurum) adlı yüksek lisans tezi, 2002 yılında, K. Mağ'ın, Klasik ve Hellenistik Dönem Anlaşma Kabartmaları (Atatürk

çalışmalar ile Pfuhl-Möbius'un korpusundaki eksiklikler tamamlanmaya çalışılmıştır. Tire Müzesi'nden Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi mezar stellerini içeren çalışmamızın amacı, bu bölgeden bulunan yayınlanmamış bir grup steli bilim dünyasına tanıtmaktır. Bununla birlikte eserlerimiz içersinde daha önceki dönemlerde yayımlanmış örnekler de bulunmaktadır. Örneğin, Pfuhl–Möbius, Tire Müzesi'nde korunan sekiz adet mezar stelini korpusa dahil etmişlerdir[42]. 1993 yılında, Meriç tarafından, Tire Müzesi'nde korunan on adet mezar steli yayımlanmıştır[43]. Çalışmamız kapsamına aldığımız dokuz adet mezar steli ise daha önce yayımlanmamıştır[44].

Üniversitesi Erzurum) adlı yüksek lisans tezi, 2002 yılında, P. Asal'ın, İstanbul Arkeoloji Müzelerindeki Afyon Emirdağ Kaynaklı Adak Stel ve Heykelcikleri (İstanbul Üniversitesi İstanbul) adlı yüksek lisans tezi, 2006 yılında, H. Yaman'ın, Amorium Antik Kenti Mezar Stelleri (On Sekiz Mart Üniversitesi Çanakkale) adlı yüksek lisans tezi, son yıllarda yapılan çalışmalardır.

[42] Tire Müzesi mezar stelleri konusunda bkz. Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 58 Nr. 346, Taf. 69 Nr. 420, Taf. 104 Nr. 699, Pfuhl-Möbius 1979, Taf. 274 Nr. 1906, 1907, Taf. 280 Nr. 1940, Taf. 289 Nr. 1999, Taf. 319 Nr. 2255.

[43] Tire Müzesi mezar stelleri konusunda bkz. Meriç 1993, Abb. 1 – 7, Abb. 9 – 12.

[44] Bkz. K. 1, 4, 5, 7, 9, 10, 17, 21, 22.

1.1. AMAÇ YÖNTEM KAPSAM

"Tire Müzesi'nden Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi Mezar Stelleri" adlı çalışmamızın amacı, Tire yöresinin mezar stellerinin toplu şekilde bilim dünyasına tanıtmaktır. Steller formlarına ve üzerlerinde betimlenen figür tiplerine göre incelenmiş ve birbirinden farklılık gösteren durumlarda alt başlıklara ayrılmıştır.

Tire Müzesi'nde tespit edebildiğimiz 24 adet mezar stelinin 17 tanesinde ölü yemeği sahnesinin işlenmesi nedeniyle, bu sahnesinin kökenine inilmiş ve bu yörede neden bu tip sahnenin daha çok sevildiği konusuna yanıt aranmıştır. Hem seramiklerde, hem de kabartmalardaki şölen sahnelerinin hangi ögelerden meydana geldiği ve gelişimi araştırılmıştır. Yunan şölen sahnelerinin ölü yemeği sahnesine katkısı, ne şekilde yansıdığı konusu üzerinde durulmuştur. Orientalizan, Arkaik ve Klasik Dönem şölen sahnelerinin hangi ögelerden meydana geldiği, Hellenistik Dönem dahil olmak üzere gelişimi anlatılmaya çalışılmıştır. Tire ve çevresinde ele geçen Hellenistik Dönem öncesi ölü yemeği sahneli kabartmalara değinilmiştir. Ölü yemeği sahnesinin Anadolu'nun hangi bölgelerinde daha çok karşımıza çıktığı, nedenleriyle birlikte ele alınmıştır. Hellenistik Dönem öncesinde, ölü yemeği sahnesinin çok sevilmesinde coğrafi etkiler araştılmış, erken sahnelerin Tire Müzesi stellerindeki sahnelerine etkileri üzerinde durulmuştur. Hellenistik Dönemde ölü yemeği sahnesinin hangi ögelerden oluştuğu, Tire Müzesi stellerine ne şekilde yansığı araştırılmıştır. Tire Müzesi stellerindeki ölü yemeği sahnesi incelenirken, sahnenin diğer yörelerden farkları ve benzerlikleri araştırılmıştır. Epigrafik incelemeler sonucunda, betimlenen kişilerden hangisinin öldüğü, ölen kişinin adı, baba adı, memleketi konusunda bilgilere ulaşılmıştır. Bu bölümde ayrıca sahnenin gelişimi içersinde benzer örneklere göre, Tire Müzesi ölü yemeği sahneli stelleri tarihlendirilmiştir.

Stel tipleri bölümünde, Tire Müzesi stelleri alınlıklı ve alınlıksız olmak üzere iki başlık içinde incelenmiş, alınlıklı olanlar ise naiskos şeklinde düzenlenenler ile kemer nişliler olmak üzere alt başlıklara ayrılmıştır. Naiskos şeklinde olanların sağlam kalan örneklerine göre kırık olanlar da benzer şekilde gruplanmıştır. Tire Müzesi stellerinin birçoğunun kırık parçalar halinde ele geçmiş olması nedeniyle fikir yürütülecek durumda olanlar da gruplandırmaya dahil edilmiştir. Daha sonra yukarıda sözü edilen gruplardaki steller tek tek ele alınıp, ilk olarak stellerin hangi mimari elemanlardan

oluştuğu ortaya çıkarılmıştır. Daha sonra benzer stel tiplerinin hangi bölge veya kentte ele geçtiği gözlemlenerek tüm özellikleri ayrıntılı olarak anlatılan steller, benzer örnekler ışığında tarihlenmiştir. Çalışmamızda en sık başvurduğumuz yöntem, stel tiplerinin değerlendirilmesinin ayrı bir başlık halinde değil hemen stelin tanımının altında yer almasıdır. Eğer ayrı bir başlık altında değerlendirme kısmı oluştursaydık belki de düşüncelerimiz net anlaşılamazdı. Tüm stel tiplerinin ele alınmasıyla birlikte, Tire Müzesi'nin stel formları ve gelişimi ortaya çıkarılmıştır.

Figür tipleri bölümü, öncelikle erkek ve kadın figürler olmak üzere iki ayrı kısma ayrılmıştır. Figür tipleri bölümünde, tipin isminin nereden geldiği konusu açıklanmış ve benzer figür tiplerini çalışan bilim adamlarının görüşlerine yer verilmiştir. Tipin özellikleri anlatılarak tipin en erken nerede karşımıza çıktığı belirlenmeye çalışılmıştır. Tire Müzesi mezar stellerindeki figürlerde tipin özellikleri belirlenmiş ve daha önce özellikleri belirlenen diğer buluntu merkezleriyle karşılaştırılmıştır. Tipin stellerimizdeki stili ele alınarak tarihlendirilmiştir. Tarihlenen figürler en çok benzeyen başka merkezlerdeki figür tipiyle karşılaştırılarak tarihleme yapılmıştır. Tarihleme yapılırken, eğer yeteri kadar tip varsa ve daha erken örnekler gözlenebiliyorsa, stil gelişimi üzerinde durulmuştur.

Katalog kısmında öncelikle eserler numaralandırılmış, daha sonra alt başlıklar şeklinde eserin buluntu yeri ve diğer bilgilerine geçilerek eserin müze envanter numarası, yüksekliği, genişliği verilmiştir. Katalog bilgisinin alt kısmında eser tanımlanmıştır. Tanımlama kısmında Pfuhl-Möbius'un kataloğunda benzer stelleri hangi grup başlığı altında ele aldığı belirtilmiştir. Daha sonra figür tipleri ve stel tipleri açısından benzer örnekler verilmiştir. Eserde yazıt varsa, yazıt Grekçe şeklinde, altına Türkçe çevirisi verilmiştir. En alt kısımda eserin tarihi verilmiş, eğer eser yayınlandıysa kaynak belirtilmiştir. Yazılı olmamasına karşın katalog yapılırken, Pfuhl-Möbius'un, korpusundaki katalog gruplaması örnek alınmıştır. Yazılı olmamasının nedeni ise bu gruplamaya yetecek kadar stelin bulunmamasıdır.

Eserlerin stel ve figür tipleri olarak ayrı ayrı incelenmesi ve tarihlendirilmesi sonucunda ortaya çıkan bulgular çalışmanın sonuç kısmında anlatılmıştır. Ayrıca bulgular, tablolar, harita ve levhalar ile desteklenerek konunun daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır.

2. STEL TİPLERİ

2.1. ÖLÜ YEMEĞİ SAHNESİNİN İKONOGRAFİSİ

Tire Müzesi mezar stellerinde sevilerek işlenen konu, ölü yemeği sahnesidir. İncelediğimiz 24 adet mezar stelinin 17[45] tanesinde ölü yemeği sahnesi işlenmiştir. Bu tip örneklerde genellikle niş içinde, erkekler kline üzerinde uzanırken, kadınlar[46], erkeğin ayakucundaki sandalyede oturur biçimde gösterilir. Sakiler, hizmetçiler ve çocuklar da bu kompozisyona eşlik eder. Mezar stellerinde, üçayaklı masa üzerinde ortada büyük bir ekmek, içki kadehi ile yanlarda simetrik olarak meyveler sıralanır[47]. İÖ. 2.yy.da, özellikle de Geç Hellenistik Dönemde oldukça sevilerek işlenir[48]. Ölü yemeği konulu mezar stellerinin incelenmeye başlanmasıyla birlikte, bölgesel olarak birtakım farklılıklar olmasına rağmen, genel olarak benzer figür ve öğelerin bu tip sahnelerde yer aldığı görülmektedir. Köken olarak şölen (symposion) sahnelerine dayanan motif, Hellenistik Döneme kadar çeşitli değişikliklere uğramıştır.

Ölü yemeği sahnesi, Hellenistik Dönemde Batı Anadoluda, Marmara Bölgesinde, Trakyada, Makedonyada, Karadeniz Kıyılarında, Mısırda ve Kıbrıstа, Roma İmparatorluk Döneminde ise Suriyeden İngiltereye, Güney Rusya, Romanya ve Bulgaristandan Kuzey Afrikaya kadar geniş bir alanda karşımıza çıkar[49].

---

[45] K. 1 – 17 (Lev. 1–17).

[46] Erkekler kline üzerinde uzanır, figürlerin sol kolu, kline üzerinde köşede duran yastığı dayalı, sağ elindeki rhyton/kase ile seyirciyi selamlar, üçayaklı masadan yiyecek almış veya masaya doğru hareketlidir. Kadın ise erkeğin yanında arkalıklı/arkalıksız sandalyede oturarak sahneye katılır. Yalnızca K.1'de, kadın, uzanan erkeğin sağında, kline üzerinde oturur.

[47] Pfuhl – Möbius 1979, 354. Meyveler çoğu kez bugün ve o gün o bölgede yenenlerden seçilmekte, sadece o bölgede yetişen meyveler betimlenir. Elma, ayva, nar, üzüm, meyveler arasında önceliklidir. Nar taneleri (yer altı meyvesi) en sevilen yiyeceklerden biridir. Çoğu kez küçük boyutlarda ve kolay betimlenebilir şekildedir.

[48] Hellenistik Dönem ölü yemeği sahneli stellerin işlendiği başlıca merkezler, Rhodos, Samos, Byzantion, Ephesos, Smyrna, Miletopolis, Kyzikos, ve çevresindeki yakın bölgelerdir.

[49] Fıratlı, ölü yemeği sahnesinin daha çok Byzantion çevresi ile Marmara'nın kuzeybatı tarafı ve batı Karadeniz'de Varna (Odessos) çevresi için karakteristik olduğu görüşündedir, bkz. Fıratlı 1965, 284.

Ölü yemeği temasının kökeni konusunda birçok araştırma yapılmıştır[50]. Uzanan erkeğin yer aldığı şölen temasının, Yakın Doğu'da, özellikle de İran'da krali lüks göstergesi olduğu kabul edilmektedir. Pers İmparatorluk Döneminde, şölen sahneleri krali ikonografinin bir parçası iken daha sonra Anadolu'nun yerel beylerini, Yunan Aristokratlarını temsil etmiştir[51]. Bu motifin en erken örneği olarak, İÖ. 672 – 630'a tarihlenen, Ninive'den Assurbanibal'in kabartması gösterilir. Kabartmalı alanda, Assurbanipal uzanır, sağ elinde bir lotus çiçeği, sol eliyle tuttuğu kabı ağzına götürür; Assurbanipal'in sağ tarafında, tahtta oturan eşi de aynı şekilde sağ elinde tuttuğu kabı ağzına doğru götürür[52]. Figürlerin tümü profilden işlenmiş olup Assurbanipal'in üzerinde kısa kollu ve ayaklarını da örten bir elbise bulunmaktadır. Sahnede figürlerin arkasında yer alan hizmetkârlar, ellerindeki yelpazelerle diğer figürleri serinletmektedir. Ön kısmında yiyeceklerin sıralandığı masa yer alır; tüm bu özellikler kabartmada yeme-içme olayının gerçekleştiğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Ninive'deki Assurbanibal'in betimlendiği sahnedeki benzer öğelerden oluşan bu bezeme tipi çok geçmeden Yunan sanatında da kendini gösterir. Fakat Yunan sanatındaki bezemeler bazı değişiklikler içerir; uzanan erkek, oturan kadından ve sakiden her zaman ayrı tutulur bu nedenle bu tip kabartmalarda uzanan erkek ön plana çıkarılır[53].

Adana'nın kuzeyinde yer alan Karatepe'de bulunan ve Geç Hitit kültürüne ait orthostat üzerinde, Kral Azatiwatas müzikli şölen sahnesinde sandalyede oturur, figür sol elinde yiyecek tutar, sağ eliyle önündeki masaya doğru uzanmaktadır. Figürün yanındaki hizmetçiler ellerindeki dallarla figürü serinletir şekilde betimlenmiştir. Bazı hizmetçi figürlerinin ellerinde müzik aletleri, bazılarında ise içki kapları ve yiyecekler

[50] Thönges – Stringaris, 1965 yılında yayımlanan doktora çalışmasında "Das Griechische Totenmahl" konusunu ele almıştır. 1995 yılında, Parlasca, K. tarafından yayımlanan "Palmyrenische Sarkophage mit Totenmahlreliefs. Forschungsstand und ikonographische Probleme". Hellenistik Dönem ölü yemeği sahneli mezar kabartmaları konusunda en kapsamlı olanı, 1999 yılında, Fabricius, J. tarafından yayımlanan "Die Hellenistischen Totenmahlreliefs. Graprepäsentation und Wertvorstellungen in Ostgriechischen Städten" adlı çalışmadır.

[51] Thönges – Stringaris 1965, 6. Ramage 1979, 91–95. Hanfmann - Erhart 1981, 89.

[52] Thönges – Stringaris 1965, 6, 8. Beil. 2.

[53] Bruns-Özgan 1987, 237 vd. Bruns-Özgan, Ninive'den bulunan, Asur Kültürüne ait kabartmadaki öğelerin Yunan sanatına da geçtiğini fakat bazı farklar olduğunu düşünür. Bu düşüncesini Tegea'dan bulunan kabartmadaki (bkz. Thönges-Stringaris 1965, Beil. 6, 1) öğeleri örnek vererek açıklar, uzanan kişi daima oturan kadından ve sakiden ayrı betimlenir. Erken Dönem symposion sahnelerinin, mezar kabartmalarında Klasik Dönemde tam olarak şekillendiğini düşünmektedir.

resmedilmiştir[54]. Figür klinede uzanmamasına karşın şölen sahnesinin erken örneği olması nedeniyle oldukça önemlidir. Benzer şekilde şölen sahneleri Zincirli'den de bulunmuştur[55]. Maraş'ta bulunan bir mezar taşı[56] üzerinde betimlenen öğeler ise tıpkı ölü yemeği sahnesindekiler gibidir. Maraş stelinde, bezeme alanının sol tarafında bir erkek profilden işlenmiş, karşısında karısı, ön tarafında ise kızı betimlenmiştir. Figürlerin arasında ise bir masa üzerinde yiyecekler sıralanmıştır. Annesinin ön tarafında işlenen kız sağ elinde ayna, sol elinde iğ taşır. Figür kline üzerinde uzanmamasına rağmen, figürlerin bir mezar taşında işlenmesi, figürlerin arasında, üzerinde yiyeceklerin olduğu masanın işlenmesi, bize ölü yemeği sahnesinin kökeninin bu bölgelerde aranması gerektiğini gösterir. Maraş'tan bulunan mezar stelindeki erkek figürün kline üzerinde uzanmak yerine sandalyede oturmasını kültür farklılığına bağlayabiliriz. Kültür farklılığı yanı sıra, kabartmanın İÖ. 7 yy.da yapılmış olması, coğrafya farkı da, sanatı etkilemiş olmalıdır.

Erken dönem şölen sahneleri, Korinth seramiğinde de karşımıza çıkar. Erken Korint Dönemi sonuna (İÖ. 625 – 600) tarihlenen, Eurytios Kraterinin ön yüzündeki ana frizde, Herakles, Kral Eurytios, dört oğlu ve kızı ile şölen sahnesinde betimlenmiştir[57]. Sağdaki kulpun altında, ziyafet yemeği hazırlanmaktadır. Ön kısımda yer alan masaların üzerine yiyecek ve kaseler bırakılmıştır. Her klinenin alt kısmında tasma ile bağlı köpekler yer alır[58]. Bezeme alanında, sağdan sola doğru dört adet kline yer alır, en sağdaki ve onun önündeki kline üzerinde tek uzanan Herakles ve Eurytios, bezeme alanının sol tarafında yer alan iki adet kline üzerinde ikişer erkek (Eurytios'un çocukları) uzanır. Her kline önünde yükselen düz tablalı masalar[59] üzerinde yiyecekler ile birlikte kâseler sıralanmıştır. Uzanan figürler himation giyimli olup profilden işlenmişlerdir. Bezeme alanının sağ köşesinde uzanan Herakles'in sol kolu yastığa dayalı, figür elinde yiyecek tutmaktadır. Ön tarafında uzanan Eurytios, profilden, himation giyimli, sol kolu yastığa dayalı, elinde yiyecek vb. nesne tutmaktadır. Bezemeli alanın sol tarafındaki klineler üzerinde iki kişi uzanmaktadır. Sağ kulpun

[54] Akurgal 2001, 249 vd. Fig. 166–167, Akurgal, Arami ve Fenike etkili olan bu orthostatı, İ.Ö. 8.yy. sonu-erken 7.yy.a tarihler.
[55] Akurgal 2001, Fig. 122 (İÖ. 832–810), 139 (İÖ. 730).
[56] Akurgal 2001, 262. Fig. 179 (İÖ. Erken 7.yy). Akurgal 1998, 243, Res. 146.
[57] Bkz. Schefold 1964, 60a.
[58] Akurgal 1997, 35, Lev. VI.
[59] Bu tip geniş ve düz tablalı masalar, İ.Ö. 6.yy.da da karşımıza çıkar. Örneğin Larisa terrakotta frizlerinde de benzer masalar vardır, bkz. Kjellberg 1940, Taf. 22 Nr. 13, Taf. 23 Nr. 15, 32, Taf. 24 Nr. 35, Taf. 25 Nr. 13, Taf. 26 Nr. 34, Taf. 27, Taf. 28 Nr. 1, 5 vd.

altında yemekten çok içki hazırlanıyor olmalı çünkü bu tip sahnelerde genellikle içki hazırlayan sakiler betimlenirler, burada betimlenen içki kabı ve yanındaki figür bunun kanıtıdır. Şölen sahneleri daha sonra, Orta Korint Döneminde (İÖ. 600 – 575), kraterlerin ana konusu olurlar, Athana Ressamının boyadığı, Caere'den, destekli krater üzerinde şölen sahnesi işlemiştir[60].

Khiton üzerine himation giyimli, sağ elinde bir içki kabıyla minder üzerinde şölen sahnesinde uzanan erkek, Fikellura seramiğinde de karşımıza çıkar[61].

Siyah figürlü Atina vazolarında da şölen sahnesi işlenmiştir. Siana kase ressamlarının (İÖ. 575–550) en kıdemlilerinden biri olan C Ressamının boyadığı bir kasenin ağız kenarında şölen sahnesi işlenmiştir[62]. Himation giyimli figürler, klinenin üzerinde uzanır durumda işlenmiştir. Figürlerin uzandığı klinenin ön tarafında, üzerine yiyeceklerin konduğu düz tablalı masalar işlenmiştir. Kırmızı figürü ilk kullananlardan biri olan Andokides Ressamının A tipi karınlı amphorasında Herakles şölen sahnesinde betimlenmiştir[63]. Kline üzerinde uzanan Herakles kısa kollu khiton üzerine himation giyimlidir, dirseğinden bükülen sol elinde kantharos tutar. Klinenin ön tarafındaki düz tablalı masa üzerinde bir kâse ve yiyecekler sıralanmıştır. Çıplak bir saki, Herakles'e içki sunma hazırlığındadır. Atina vazo sanatında bilingual sanatçılar arasında adı geçen ve İÖ. 520 – 510 arasında eser veren Psiaks'ın, A tipi karınlı amphorasında Dionysos ziyafet sahnesinde resmedilmiştir[64]. Kline üzerinde uzanan Dionysos'un dirseğinden bükülen sol kolu yastığa dayalı, sağ elini yanındaki figüre doğru uzatır. Figür sola profilden işlenmiş, beline kadar himation giyimli, vücudunun üst yarısı çıplak, karın kısmında tomar halinde olan himationun ucu sağda belin arkasından dolanarak sol kola sarılmış, açılarak aşağıya dökülür. Euphronios'un, İÖ. 515 – 505 arasına tarihlenen kırmızı figürlü kalyks krateri üzerinde de şölen sahnesi işlenmiştir[65]. Buradaki şölen sahnesinde beline kadar himation giyimli erkekler ellerinde içki kabı tutarlar. Klinenin ön tarafında üzerine yiyeceklerin konulduğu düz tablalı masa işlenmiştir. Euphronios'un bir psykteri üzerinde kadınlar minder üzerinde ziyafet sahnesinde işlenmiştir[66]. İÖ. 510–

[60] Akurgal 1997, 37, Lev. 15.1. Destekli Krater, Louvre E 629.
[61] Bkz. Walter-Karydi 1973, Zypern örneği için bkz. Taf. 13 Nr. 109.
[62] Boardman 2003, 31–2. Fig. 36
[63] Boardman 2003, 104–106. Fig. 161, 161, 2, Fig. 177. 1 -3.
[64] Boardman 2002, 17, Fig. 11.
[65] Boardman 2002, 33, Fig. 25.
[66] Boardman 2002, 33, Fig. 27.

500 arasında eserler veren Ressam Smikros, stamnosunda ziyafet sahnesi işlemiştir[67]. İÖ. yaklaşık 525–510 arasında eserler veren Phintias'ın boyadığı bir hydria üzerinde kadınlar şölen sahnesinde betimlenmiştir[68]. Buradaki sahnede yerde uzanan beline kadar giyimli figürler, sağ ellerinde içki kabı tutarlar. Geç Arkaik Dönemde, Münih Amphora Ressamı, A tipi karınlı amphorası üzerinde şölen sahnesi işlemiştir, kline üzerinde beline kadar himation giyimli bir erkek uzanır[69]. İÖ. 480 civarında, Antiphon Ressamının, bir kasesinin tondosunda kline üzerinde uzanan, beline kadar himation giyimli bir erkek şölen sahnesinde işlenmiştir. Diğer şölen sahnelerinden farklı olarak figür sol kolunu değil de sırtını yastığa dayamıştır[70]. Triptolemos Ressamının İÖ. 480'e tarihlenen Attik kırmızı figürlü kâsesi üzerinde symposion sahnesi işlenmiştir. Yerde uzanan beline kadar himation giyimli erkekler, ellerinde içki kapları ile betimlenmiştir[71]. Brygos Ressamının bir kasesinde, bezeme alanının sol tarafında beline kadar himation giyimli erkek kline üzerinde uzanır, figürün ayakucunda profilden işlenen khiton üzerine himation giyimli bir kadın oturur[72]. Brygos Ressamının diğer eserlerinde de şölen sahneleri işlenmiştir[73].

Kırmızı figürlü Atina vazoları arasında, mezar stellerinde işlenen kahramanlarla ikonografik olarak en yakın olan sahne Brygos Ressamının boyadığı bir skyphosta karşımıza çıkar[74]. Bezemeli alanda Akhilleus ince yataklı kline üzerinde uzanır, sağ elinde kama, beline kadar himation giyimli, karın kısmında tomar halindeki himation sağda belin arkasından dolanarak sol omuza oradan da sol ele dolanıp açılarak öne dökülür. Figürün başı sağa profilden, vücudunun üst yarısı cepheden işlenmiş. Kline üzerinde uzanan sağ bacağının dizi diğerine göre hafif yukarıda, sol bacağı dizinden bükülmüş, sağ ayağının arkasına doğru uzanır. Sahnede arka planda, ortası Medusa başı bezemeli bir kalkan, kalkanın yanında miğfer, simetriğinde bir kılınç işlenmiş. Bu kabartmada şölen sahnesinden ziyade bir kahramanlaştırma sahnesi işlenmiş olmalıdır. Bu görüşümüze diğer kanıt ise, Akhilleus'un klinede uzanması ön tarafında düz tablalı masa olmasına karşın sahnede yeme içme olayını gösteren öğenin olmamasıdır. Örneğin Hellenistik Dönemde ve öncesinde kahramanlara özgü mezar stellerinde, arka planda

[67] Boardman 2002, 33, Fig. 32.1 – 2.
[68] Boardman 2002, 34, Fig. 38. 1. 2.
[69] Boardman 2002, 113, Fig. 191.
[70] Boardman 2002, 135, Fig. 243.
[71] Johansen 1994, 28, Fig. 16 - a.
[72] Boardman 2002, 135, Fig. 253. 2.
[73] Boardman 2002, 135, Fig. 253. 1. 3.
[74] Bkz. Boardman 2002, 135, Fig. 248.

karşımıza çıkan at, kalkan, miğfer, başlık gibi öğeler bu tip sahnelerden mezar stellerine geçmiş olmalıdır.

Assos Athena Tapınağının Arkaik Dönemdeki evresinde, Dor düzenindeki tapınağın sütunları üzerine oturan arşitravda kabartmalı frizler işlenmiştir. Arşitrav üzerinde işlenen konular arasında şölen sahnesi de yer alır[75]. Şölen sahnesinde, yerde uzanan figürlerin dirseğinden bükülen sol kolu yanındaki yastığa dayalı, ellerinde içki kabı tutarlar. Sahnenin köşesinde büyük bir içki kabının yanında, ayakta bir saki figürlere içki sunmaktadır.

İÖ. 6.yy. ortasında, Samos'ta mermerden yapılmış, Genelaos grubunda bir erkek minder üzerinde uzanır[76]. Figür, khiton üzerine himation giyimli, dirseğinden büktüğü sol kolunu bir şarap tulumuna dayar, sol elinde bir kuş. Figürün khiton ve mantosunun sarılışı tıpkı İÖ. 6.yy. terrakotta figürinlerinde olduğu gibidir. Uzanan erkek motifinin erken örneği olması yanında eserin mermerden yapılmış olması nedeniyle oldukça önemlidir.

Arkaik Dönemde, mimari terrakotta frizlerde de şölen sahnesi işlenmiştir. Aiolis bölgesinde yer alan Larissa'da bulunan terrakotta frizde şölen sahnesi anlatılmaktadır[77]. İon Kyması ve boncuk dizisi arasındaki frizde, A klinesinde, yüksekçe bir minder, uzanan iki erkek figürü, sol ellerinde rhyton tutarlar. Figürlerin başları birbirine bakar durumda, temas halinde, sağdaki figürün belden üzeri çıplak betimlenmiştir. Kabartmalı alanın sağında, sola profilden genç erkek hizmetkâr, elinde oinokhoe tipi bir kap tutar. Kabartmalı alanının sol köşesinde, uzanan erkek figürlerine doğru aulos çalan bir erkek figürü, onun önünde profilden maymun, klinenin alt tarafında masa ile yanında dişi bir köpek ile bir horoz kompozisyona eşlik eder. B klinesinde[78] de iki erkek figürü kline üzerinde uzanır şekildedir. Sağdaki figür sakallı, figürler ellerinde rhyton tutarlar, A klinesinden farklı olarak burada her iki figürün de sol elleri yastığa dayanmış. Klinenin alt tarafında, bir masa ve üzerinde yiyecekler ile sağa profilden bir köpek betimlenmiştir. C klinesinde[79] bir klinenin parçaları bulunmuş muhtemelen yine uzanan

[75] Serdaroğlu 2005, 86 vd.
[76] Bkz. Freyer- Schauenburg 1974, Taf. 44 – 52. Boardman 2001, Fig. 91, 93.
[77] Kjellberg 1940, Taf. 22, Kline A, 1, 9, 18 vd. Åkerström 1978, Plate 89 Fig. 21.
[78] Kjellberg 1940, Taf. 28, Kline B, 1, 5, 6, 9, 10, 12, Taf. 29, Kline B, 3 – 13.
[79] Kjellberg 1940, Taf. 27, Kline C, 4, Kline C - Taf. 31, 32, 33, Taf. 30,

iki figür, klinenin altında bir masa ve üzerinde kadeh ile yiyecekler sıralanmıştır. Klinenin bacağına tırmanan bir fare ile sağa profilden bir köpek işlenmiştir. Kabartmalı alanın sağ tarafında, sola profilden bir kadın tahtta oturur, sağ köşede ise bir dinos tasvir edilmiştir. Thönges-Stringaris, Larisa terrakotta frizinde ilk defa görülen ve şölen sahnesinde düzenli olarak sol elinde rhyton tutan uzanan erkek motifinin, Arkaik Dönemde çok sayıdaki terrakotta ve bronz figürler için bir şema haline geldiğini belirtir[80].

Karia'da bölgesinde, Euromos'ta bulunan ve araştırma aşaması henüz tamamlanmayan, Arkaik Döneme tarihlenen terrakotta alınlıkta da şölen konusu işlenmiştir. Şölen sahnesinde, minder üzerinde uzanan erkek/tanrı sol elinde muhtemelen bir rhyton ile betimlenmiştir. Şölen konusunun ilk defa terrrakotta bir alınlıkta betimlenmesi nedeniyle çok önemlidir[81].

Troia'nın güney doğusundaki Çal Dağının zirvesinde, Kebren antik kentinde muhtemelen tapınakta bulunan, Arkaik Döneme tarihlenen mimari terrakotta friz/sima parçasında şölen sahnesi işlenmiştir[82]. Terrakotta kabartma parçasında, sağa profilden işlenen bir erkek kline üzerinde uzanmaktadır. Bezeme alanının sağ köşesinde, sandalye üzerinde sola profilden, giyimli iki kadın betimlenmiştir.

Lykia bölgesinde, Elmalı tümülüsünün 7km. kuzey doğusunda, 1970 yılında, kurtarma kazısı yapılarak açılan Karaburun II tümülüsünde, mezar girişinin karşısında yer alan batıdaki duvarda kırmızı, mavi, yeşil, mor boya kullanılarak yapılmış ve İÖ. erken 5.yy.a tarihlenen sahne yer alır. Yüksek mevkii sahibi kişi aynı zamanda mezarın sahibi, kline üzerinde uzanır şekilde betimlenmiştir. Kline üzerinde uzanan mezar sahibi, kenarları rozetli, oldukça kalın, mor kenarları olan yeşil bir himation giymiştir. Takıları ve diademi bu kişinin zengin bir kişi olduğunu göstermektedir. Hizmetçiler, Pers kostümlü hizmetçiler, kline üzerinde uzanan kişinin duruşu ve saç stili doğulu özellikler sergilemesine rağmen bir miktar Yunan sanatının da etkileri vardır[83]. Uzanan

[80] Thönges-Stringaris 1965, 8. Özellikle İonia ve çevresinde bulunan Rhodos, Kos, Samos'tan, ellerinde rhyton ile betimlenen, uzanan erkeğin yer aldığı şölen teması çok sayıda Arkaik Dönem terrakotta ve bronz figürlerinde kaşımıza çıkar.
[81] Ateşlier 2007, 64–66.
[82] Cook-Blackman 1964–65, 35, Fig. 3.
[83] Mellink 1970, 251 vd. Mellink 1972, 263 vd.

kişinin yer aldığı bu kabartmanın öğelerinin, ölü yemeği sahnesini etkilediği düşünülmektedir[84].

İtalya'da, Poseidonia'daki "Dalgıç Mezarı'nda" korunan freskler arasında şölen sahnesi yer almaktadır. İÖ. 470'e tarihlenen mezardaki şölen sahnesinde, klineler üzerinde beline kadar himation giyimli iki erkek uzanır. Bazı figürler ellerinde içki kabı taşır, klinelerin önünde dörtgen masalar işlenmiştir. Holloway, Dalgıç Mezarındaki şölen sahnesindeki öğelerin Attik kırmızı figürlü vazo sanatından alındığını düşünür[85].

Lykia[86] bölgesinde, Kadyanda mezarı, Gölbaşı Trysa Heroonunda ve Ksanthos Nereidler Antıtındaki kabartmalarda şölen sahnesi işlenmiştir. Ksanthos'tan bulunan erken Klasik Döneme tarihlenen kabartmada, bezeme alanının sol tarafındaki hizmetçi erkekler, Doğu'lu kıyafetler yerine kısa khiton giymişlerdir; bu durum Phellos lahdinde açıkça görülmektedir[87]. Örneğin Myra'dan bulunan kaya kabartmasında bir erkek ortada kline üzerinde uzanır, sol elinde bir kase işlenmiştir. Kadın, diphros üzerinde oturur, kadının yanında bir çocuk ayakta betimlenmiştir[88]. Bu basit, sade tip, diğer Lykia'daki diğer yemek sahnelerinde genişleyerek devam eder, sola erkek figürler, sağa ise birkaç kadın figürü eklenmiştir[89].

Ege ve Batı Anadolu mezar stellerinde ölü yemeği teması[90], İÖ. 6.yy.da işlenmeye başlanır[91]. Ölü yemeği sahnesinin görüldüğü erken dönem mezar stelleri üzerinde genel olarak sadece üç figürün betimlendiği görülür. Bu figürler, uzanan erkek, yanında tahtta oturan kadın, sunu yapan kişiden (saki) oluşmaktadır[92]. İÖ. 6. ve 5. yy.

---

[84] Bruns-Özgan 1987, 238.

[85] Holloway 2006, 365 vd. Şölen sahnesinin bu tip mezarlarda işlenmesinin nedeni, ölen kişinin şölen sahnesinde ziyaretçiyi karşılama isteği olarak yorumlanmıştır.

[86] Fabricius 1999, 30. Lykia'da bulunan mezar yapılarındaki şölen sahneleri, diğer şölen sahnelerinden farklı olarak birden fazla figür kline üzerinde uzanır. Örneğin Trysa Heroon'u, (bkz. Fabricius 1999, 31, Abb. 5) buradaki sahnenin merkezinde bir kline, kline üzerinde uzanan iki figür ile birlikte bu figürlerin sağında ve solunda ayakta, hizmet eden genç erkek figürler yer alır.

[87] Bruns-Özgan 1987, 239, Taf. 2, 3 ve Taf 28, 3.

[88] Bruns-Özgan 1987, 239, F 17, koridor girişi kabartması, Taf. 14.

[89] Bruns-Özgan 1987, 239, Taf. 21, 1- 2.

[90] Polat 1991, 41. Ölü yemeği teması, İ.Ö.6.yy. ikinci yarısından itibaren Batı Anadolu'da bulunan kabartmalarda karşımıza çıkar. Bu Dönem Perslerin Anadolu'ya girmesinden sonraki Döneme rastlar. Bu da Perslerin eski geleneklerini Anadolu'da devam ettirdiklerini gösterir.

[91] Thönges – Stringaris 1965, Beil. 5. Erken Dönem ölü yemeği sahneli kabartmalardan biri Thasos kabartmasıdır. Thasos'dan ölü yemeği sahneli mezar kabartması, İ.Ö. 460 – 450. (İstanbul Arkeoloji Müzesi, Env. No. 1947). Fıratlı'ya göre, Thasos Kabartması, kökeni Doğu'da olan motifin bir stel üzerinde cenaze ziyafeti şeklinde görülen ilk örneğidir, bkz. Fıratlı 1965, 284.

[92] Thönges – Stringaris 1965, 3. Beil. 3, Beil. 4, Beil. 5, Beil. 6 Nr. 1, 2

ölü yemeği sahneli kabartmalı stellerde, kompozisyon son derece sade, sahnede, uzanan erkeğe saki tarafından içki sunulduğu görülür. Tüm kabartmalarda yiyeceklerin konulduğu masalar; klinenin alt tarafında betimlenir. Bu dönemde ailenin tüm fertleri, örneğin çocuklar, tam olarak kabartmalarda yer almaz. Kabartmalarda betimlenen tahtta oturan kadınların bulundukları yerler farklı olabilmekle birlikte dik şekilde oturdukları ve vücutlarının üst yarısının hareketsiz olduğu, buna karşın ayaklar ve diz kısmında kıvrımların yoğun olduğu, uzanan erkeklerin ise sadece beline kadar manto giydikleri ve bel bölgesinde torbalaşmış kıvrımlar olduğu görülür. Betimlenen tüm figürler profilden verilir, uzanan erkeğe dönük olmaları nedeniyle aslında en önemli figürün uzanan erkek olduğu anlaşılır.

Arkaik Dönem terrakotta eserlerinde, uzanan erkeklerin sol ellerinde tuttukları rhyton, içki kabı ile minder üzerinde uzandıkları örnekler de vardır. Bu gelenek ilerleyen dönemlerde de devam eder. Rhodos'tan bulunan ve İÖ. erken 5.yy.a ve ortasına tarihlenen terrakotta eserlerde, erkek alçak bir minder üzerinde uzanır, figürün sol kolu köşede duran yastığa dayalı, figür elinde lyra tutmaktadır. Himationun kıvrımları karın üzerinde torbalaşmış[93].

Arkaik Dönemde, elinde rhyton ile uzanan figürlerden bazılarının Dionysos ikonografisi ile ilgili olduğu belirlenmiştir. Korfu'dan bulunan kireçtaşı bir alınlıkta, ortada bir masa, altında bir aslanın uzanmakta olduğu divanın üzerinde Dionysos genç bir erkekle şölen sahnesinde gösterilmiştir[94]. Figürlerin başları soluna dönük, Dionysos (?) divana dayadığı sol elinde bir rhyton tutar, ön tarafında uzanan genç erkeğin elinde kâse, alınlığın sol tarafında bir köpek ve krater yer alır. Geç Arkaik Döneme tarihlenen kabartma, Dionysos tapınağının alınlığı olarak kabul edilir. Alınlığın sol köşesinde yer alan krater, burada bir şölen sahnesinin anlatıldığını göstermektedir. Diğer taraftan Taras'tan uzanan terrakotta erkek figürleri, Dionysos tapınağından bulunduğu için, Dionysos olarak isimlendirilmiştir[95]. Bir terrakotta örnekte ise, sakallı işlenen Dionysos[96] uzanmakta olup ayakucunda ise bir kadın oturmaktadır. Bu örnekler

[93] Higgins 1954, 72, Rhodos, İ. Ö. erken 5. yy. Plate 30, 152 – 154. Plate 44, Fig. 252, İ. Ö. 5. yy. ortası. Çağdaş diğer bir örnekte ise uzanan erkek sakallı işlenmiştir. Figür, sağ elinde kantharos tutar, Plate 44, Fig.253. 154, Plate 74, Fig. 566.
[94] Boardman 2001, Fig. 207a, İ.Ö. Geç 6. yy. (2.73x1.3m.)
[95] Higgins 1954, 336, İ.Ö. 480 ve sonrası örnekler için bkz. Plate 170, 1237, 1241, Plate 171, 1244, 1246, 1262, 1263,1269.
[96] Higgins 1954, Plate 173, Fig. 1264.

arasında mezar stelleri ile ikonografik olarak en çok benzeyeni, mezar tipi olarak adlandırılan grupta karşımıza çıkar[97]. Bu sahnede, ayaktaki genç erkek elinde kap tutar, bu tipte Dionysos'un uzandığı, bu erkeğin ise efendisine hizmet ettiği düşünülmektedir. Bu genç erkek İakkhos[98] olarak tanımlanmıştır.

Tegea'dan bulunan, İÖ. 520 yılına tarihlenen bir adak kabartmasında karşımıza çıkan bezeme öğeleri tıpkı, Larissa terrakotta frizinde görülen elemanlardan oluşur. Sahne, sol tarafta sandalyede oturan kadın, klinenin sağında yer alan hizmetçi erkek, dörtgen formlu yemek masasından oluşur. Larisa örneğinden tanıdığımız elemanlar, İÖ. 520'de bir adak kabartmasında kullanılmıştır. Figürlerin tümü profilden işlenmiş olup kline üzerinde uzanan erkeğin sadece ayak kısmı korunabilmiştir. Sahnede, sandalyede oturan kadın, khiton üzerine himation giyimli olup, bacakları üzerindeki sağ elinde çiçek tutar, dirseğinden bükülen sol eliyle ise himationu açmaktadır[99]. İÖ. 6. ve 5.yy. kabartmalarında oturan kadın ve saki genellikle uzanan erkekten ayrı betimlenir.

Anadolu'da erken dönem ölü yemeği sahneli kabartmaların buluntu yerlerine baktığımızda, genellikle Pers satraplık merkezlerine yakın olduğunu görürüz. Fıratlı, Kyzikos ve Daskyleion çevresinde ölü yemeği sahnesine rastlanmasının Pers'lerin etkisinden kaynaklandığını düşünmektedir[100]. Daskyleion'dan bulunan kabartmaların pek çok Hellenistik ve Roma İmparatorluk dönemi kabartmasını etkilediğini düşünmektedir. Bu görüşten yola çıkarak, Tire ve çevresine en yakın Pers satraplık merkezi olan Sardeis ve çevresinde ele geçen erken dönem ölü yemeği sahneli mezar kabartmalarının, Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi ölü yemeği sahneli kabartmaları etkilediğini düşünebiliriz. Bu nedenle, Hellenistik Dönem öncesine tarihlenen, Sardeis ve Tire çevresinde bulunan ölü yemeği sahneli kabartmaların hangi ögelerden oluştuna bakmamız gerekir.

---

[97] Higgins 1954, 344, Plate 173, 1266. İ. Ö. erken 4. yy. örnekleri için, Plate 181, Fig. 1315, Dionysos uzanır şekilde, diğer örnekte Plate 181, Fig. 1322, Dinysos sakallı, uzanmakta, sol kolu solundaki yastığa dayalı, elinde phiale tutmaktadır.

[98] Erhat 1999, 150, İakkhos, Eleusis ve civarında Dionysos'un özelliklerini taşıyan genç erkek çocuk, Zeus ve Persephone'nin çocuğu olarak da bilinir.

[99] Kadının bir eliyle mantosunu açması, Anakolyptomene olarak adlandırılmaktadır.

[100] Fıratlı 1965, 283.

Daskyleion ve çevresinde bulunan, İÖ. erken 5.yy. ve sonrasına tarihlenen ölü yemeği sahneli[101] kabartmalarda[102], cepheden, khiton üzerine beline kadar himation giyimli erkek daima kline üzerinde uzanmaktadır. Erkeğin ayakucunda oturan kadın ise khiton üzerine himation giyimli olup sağ elinde obje tutmaktadır. Bu figürlerin yanı sıra hizmetçiler ve sakiler de kompozisyona katılır. Yunan mezar kabartmalarında İ.Ö.6. ve 5.yy.da kadınlar genellikle klineye oturmazlar. Pers ve Doğu kültürü etkili kabartmalardan farklı olarak kadın uzanan erkekten ayrı olarak bir diphros üzerinde oturur[103], fakat İÖ. 400'den itibaren kadının oturduğu diphros klineye yakınlaşır, uzanan erkeğin hemen yanında oturur[104], İÖ. 370'den itibaren ise kadın, uzanan erkeğin hemen sağında, kline üzerinde oturur[105]. Bu özellik İÖ. 4.yy. ikinci yarısında da devam eder. Fakat Pers kültürünün özelliklerinin görüldüğü kabartmalarda durum farklıdır. Örneğin İÖ. erken 5.yy.a tarihlenen Daskyleion kabartmasında[106] kadın, uzanan erkeğin sağında, kline üzerinde oturur, bu özellik İÖ. 5.yy sonuna tarihlenen Afyon, Altıntaş kabartmasında[107] da görülür, İÖ. 390'a tarihlenen Daskyleion kabartmasında[108], İÖ. 430-420'ye tarihlenen Sardeis alınlık kabartmasında[109], İÖ. 4.yy.a tarihlenen Sardeis kabartmasında[110], İÖ. 4.yy. ortasına ve üçüncü çeyreğine tarihlenen Hayallı kabartmasında[111] kadının yeri değişmez. Çalışmamız kapsamındaki K. 1'de sağdaki bezeme alanında işlenen ve İÖ. 4.yy. üçüncü yarısına tarihlediğimiz ölü yemeği kabartmasında da kadın kline üzerinde oturur. İ.Ö 330/329'a. tarihlenen Sardeis buluntusu kabartmada[112] da gelenek aynıdır. Dolayısıyla kadının erkeğin yanında, kline üzerinde oturması bir Anadolu geleneğidir ve en erken, İÖ. Erken 5.yy.a tarihlenen Daskyleion kabartmasında karşımıza çıkar. İÖ. 4.yy. Attika kabartmalarında karşımıza çıkan, uzanan erkeğin yanında, kline üzerinde oturan kadının yer aldığı ölü yemeği sahneleri Anadolu etkili olmalıdır.

---

[101] Bu tip sahnelerin ölü yemeği olarak adlandırılmasının nedeni, Anadolu'da sahnenin daima ölü kültüyle ilgili betimlemelerde karşımıza çıkmasıdır. Polat'a göre, ölü yemeği sahnesindeki betimleme, ölüm olayından sonra verilen yemekdir. Antik yazarlardan aldığı referanslara göre, ölüm sonrasındaki yemek, ölünün ruhunun memnun edilmesi, ölen kişinin onurlandırılması ve faziletli bir yaşamın en önemli mükâfatıdır, bkz. Polat 1991, 43 vd.

[102] Akurgal 1974, 967–970. Pls. 363. Pfuhl-Möbius 1977, Taf.. 2. Nr. 4. Taf. 19 Nr. 73, 74, 75, 76. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Polat 1991.

[103] Thönges-Stringaris 1965, Beil. 3, 4, 5, Beil. 6, Nr. 1, 2.

[104] Thönges-Stringaris 1965, Beil. 7 Nr. 1, 2, Beil. 8 Nr. 1, 2, Beil. 9 Nr. 1, 2, vd.

[105] Thönges-Stringaris 1965, Beil. 9 Nr. 1, 2, Beil. 10 Nr. 1, 2, vd.

[106] Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 2 Nr. 4

[107] Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 19 Nr. 75

[108] Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 19 Nr. 73

[109] Hanfmann 1974, 289.

[110] Ramage 1979, 91–95.

[111] Meriç 1993, 64, Abb. 14.

[112] Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 19, Nr. 76.

Ödemiş'ten bulunan, İÖ. 500–450 arasına tarihlenen ölü yemeği sahneli kabartmada bezeme alanında, ortada kline üzerinde uzanan erkek, katlanmış yastığa dayadığı sağ elinde tuttuğu objeyi arkasındaki oturan kadına uzatır. Bu kadının arkasında, ayakta, sağa profilden hizmetçi erkek işlenmiştir. Erkeğin uzandığı klinenin ön tarafında diğer oturan kadın, arkasında sağa profilden, ayakta hizmet eder durumda hizmetçi erkek, saki işlenmiştir[113]. Bazı örneklerde yiyeceklerin konulduğu masalar betimlenirken bazılarında betimlenmez. Klineler örtülü ve yataksız işlenmiş olup oldukça ince işçiliğe sahiptir.

Sardeis'ten bulunan kabartmalar, Hellenistik Dönem öncesi ölü yemeği sahnesinin gelişimi açısından oldukça önemlidir. Bu kabartmaların en erkeni, İÖ. 430-420'ye tarihlenen, Sardeis'ten bulunmuş alınlık kabartmalarıdır[114]. İlk kabartma (A Parçası) 1969 yılında, diğeri (B Parçası) ise 1977 yılında bulunmuştur. Burada alınlık korunabilmiş olmakla birlikte, alınlığın sol tarafında, himation giyimli, kline üzerinde uzanan bir figür, sağ elinde ise içki kadehi ile betimlenmiştir. Erkeğin oturduğu klinenin önünde bir masa yer almaktadır. Kline üzerinde uzanan erkeğin sağ tarafında, sağa profilden işlenmiş, khiton giyimli kadın yer almaktadır. Kadının arkasında, ikinci oturma alanında, giyimli bir kız betimlenmiştir. Bu giyimli figürün arkasında aynı şekilde oturmuş bir başka giyimli kız kompozisyona eşlik etmektedir[115]. Alınlık, geleneksel Anadolu tarzında işlenmiştir. Erkek kline üzerinde oturur, kadın yanında tahtta oturur, geniş bir yemek masası ve ek olarak çocuklar bu sahneye katılırlar. Alınlığın sağında yer alan kabartmalı alanda, alınlığın sağ köşesinde, uzunca bir masa, üzerinde içki kadehi ve yiyecekler ile birlikte verilmiştir. Alınlığın merkezine yakın olan alanda ise iki erkek betimlenmiştir. Bu erkek figürlerden soldaki, sağ elinde tuttuğu kap ile efendisine hizmet etmektedir. Hanfmann–Erhart, bu alınlığın, Anadolu'da, korunabilmiş en erken şölen sahneli alınlık kabartması olduğunu düşünmektedir[116]. Ayrıca dikdörtgen bir alana işlenmesi daha uygun olan şölen sahnesini üçgen bir alana

[113] Pfuhl-Möbius 1977, 9, Taf. 2, Nr. 6.
[114] Hanfmann 1974, 289.
[115] Hanfmann - Erhart 1981, 82.
[116] Hanfmann - Erhart 1981, 88. Bu kabartmanın yakın benzerleri, Ksanthos Nereidler Anıtı 903 no.lu Cella frizi, Sidon Satrap Lahdinin kuzey cephesidir.

uygulamışlardır. Bu tip sahnelerde yer alan geniş masaların tamamen Anadolu geleneğinde yapıldıkları düşünülmektedir[117].

Sardeis'ten bulunan alınlık kabartmalarının bir mezar yapısına ait olduğu düşünülmektedir. Biz de ikonografik olarak bu alınlık kabartmasının bir mezar yapısına ait olduğunu düşünüyoruz. Eğer bu alınlık kabartması bir mezar yapısına ait ise, Hellenistik Dönem ölü yemeği sahneli kabartmalı oldukça etkilemiş olmalıdır. Erkeğin kline üzerinde uzanması, genel olarak duruşu, bir elinde içki kabının bulunması, uzanan figürün ön plana çıkarılması isteği bunun yanı sıra kadının erkeğin uzandığı klinede oturması, erkeğe dönük duruşu ve genel yapısıyla Hellenistik Dönem ölü yemeği kabartmalı stellerine örnek olmuştur.

1977 yılında, Paktalos ırmağı yakınından bulunan, Pers kültürünün özelliklerinin görüldüğü diğer mezar stelinde de bezeme alanında, ölü yemeği sahnesi konu olarak seçilmiştir[118]. Himation giyimli, yüzü seyirciye dönük bir erkek, üstü kumaş ile örtülü bir klinede uzanmaktadır. Figür, sol kolunun dirseğiyle klinenin köşesinde duran ikiye katlanmış yastığa dayalı, göğsü civarındaki sol elinde bir patera tutar, sağ elindeki içki kabıyla seyirciyi selamlamaktadır. Erkeğin sağ tarafında, kline üzerinde oturan kadın khiton giyimlidir. Klinenin sol baş tarafında, kadının arkasında, yüzü ve vücudu sağa profilden, khiton giyimli, ince ve uzun yapılı hizmetçi kız ayakta durmaktadır. Tüm özellikleriyle birlikte kabartma İÖ. 4.yy.a tarihlenmektedir.

Manisa ili, Alaşehir ilçesinin kuzeybatısında, Hayallı'da bulunan, İÖ. 4.yy. ortasına ve üçüncü çeyreğine tarihlenen bir mezar kabartmasında[119] ölü yemeği sahnesi işlenmiştir. Bezeme alanında, kline üzerinde, beline kadar manto ve kısa khiton giyimli erkek uzanır. Uzanan erkeğin ellerinde iki obje, klinenin ucunda, profilden oturan kadın sol eliyle mantonun ucunu tutar, sağ elinde muhtemelen bir obje taşımaktadır. Bezeme alanının sol tarafında, khiton ve himation giyimli hizmetçi kız elinde alabastron tutar. Simetriğinde, sağ elinde phiale tutan erkek hizmetçi, ayakta verilmiştir.

---

[117] Hanfmann - Erhart 1981, 89.
[118] Ramage 1979, 91–95. Yük. 0.41m., dip genişlik 0.30m., üst genişlik 0.26m., üst kalınlık 0.08m., dip kalınlık 0.12m.
[119] Meriç 1993, 64, Abb. 14.

Tire'nin güneybatısında yer alan, Belevi Anıtının mezar odasında bulunan lahdin ön tarafı kline şeklinde yapılmış, klinenin üzerinde uzanan bir figür işlenmiştir. Mezar anıtının, İÖ. 247/46 yılında Ephesos'ta ölen II. Antiokhos Theos için yapıldığı düşünülmektedir[120].

İncelediğimiz eserler arasındaki K. 1. stelde (Lev. I), sağdaki bezeme alanındaki ölü yemeği kabartması, İÖ. 4.yy. ikinci yarısının özeliklerini sergilemektedir. İnce, uzun boyuna dikdörtgen stelde, en üst kısımdaki silmeden sonra dar bir arşitrav kısmı işlenmiştir. Bu kısmın hemen altında ortada bir plaster ile iki kısma ayrılan bezemeli alan yer alır. Sağdaki bezeme alanında, örtülü kline üzerinde beline kadar himation giyimli erkek cepheden işlenmiştir. Figür, yastığa dayadığı sol elinde muhtemelen bir obje tutar, sağ elindeki içki kabıyla seyirciyi selamlamaktadır. Klinenin devamında, sağa profilden oturan kadın, khiton üzerine himation giyimli olup, omzu yüksekliğindeki sol eliyle elbisesinin kıvrımlarını tutmaktadır. Figürlerin genel yapısı, İÖ. 4.yy. ikinci yarısına tarihlenen Attika mezar kabartmalarında[121] ve aynı döneme tarihlenen Anadolu'dan bulunan ölü yemeği sahneli kabartmalarda[122] karşımıza çıkar. Ölü yemeği sahneli dönem kabartmalarında erkek daima sağ elinde tuttuğu içki kabıyla seyirciyi selamlar, khiton üzerine beline kadar himation giyer, himationun kıvrımları bel bölgesinde toplanır. Ayakların elbiseyi gerdirmesiyle birlikte belden alt kısımda gergin bir yapı oluşur. Kline üzerindeki sağ bacak dizinden itibaren bükülerek yükselir, paralel uzanan sol ayak ise dizden itibaren bükülerek sağ ayağın arkasına doğru uzatılır, bu şekilde manto gerdirilir. Kline üzerinde merkezde, uzanan erkek, duruşuyla sahneye hâkimdir. Kadın, omzu civarındaki sol eliyle elbisesinin kıvrımlarını tutar, sağ elinde ise obje tutar, ayakları, alçak bir ayaklık üzerinde yükselir. Aynı dönemde oldukça ince işçiliğe sahip klineler örtülü fakat yataksızdır. Bezeme alanlarında köşelerde, kadının yanına hizmetçi kız, erkeğin yanına hizmetçi erkek geleneği Hayallı kabartmasında karşımıza çıkar fakat Sardis örneğinde sadece kadının arkasında duran hizmetçi kız işlenmiş buna karşın bizim kabartmamızda hizmetçiler işlenmemiştir. Aynı dönemde

[120] Hoepfner 1993, 117, Abb. 10. Heinz-Ruggendorfer 2002, 154–161, Abb. 6–9.
[121] Thönges-Stringaris 1965, Beil. 25 Nr. 1, 2, 3, 4. Scholl 1996, Taf. 18 1. Kat. Nr. 136, Taf. 40 1. Kat. Nr. 151, 2. Kat. Nr. 148, 3. Kat. Nr. 121, 4. Kat. Nr. 221, Taf. 41 1. Kat. Nr. 267, 3. Kat. Nr. 123, 4. Kat. Nr. 228, 5. Kat. Nr. 495, 6. Kat. Nr. 136.
[122] İ.Ö. 4.yy.a tarihlenen mezar kabartmaları için bkz. Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 19, Nr. 76. Ramage 1979, 91–95. Meriç 1991, 121–123, Plate XXIX, Res. 1. Meriç 1993, 64, Abb. 14.

hizmetçilerin işlenmediği bu tip ölü yemeği sahneli kabartmalar da vardır[123]. Klinenin ön tarafında işlenen ve yiyeceklerin üzerine konduğu üçayaklı masalar, Anadolu örneklerinde işlenmez[124] buna karşın Attika örneklerinde işlenmiştir[125]. Aynı dönemde, Attika kabartmaları yüzeysel iken Anadolu kabartmalarında derinlik daha fazladır; bizim kabartmamız yüzeysel görünümüyle Attika kabartmalarına benzer. Benzer örnekler dikkate alındığında bizim kabartmamız İÖ. 4.yy. üçüncü çeyreğinden olmalıdır.

Genelde ölülerin herolaştırılması[126] başlangıçta ana tip olmuş sonuçta ise mezarla ilgili bir kavram haline gelmiştir[127]. İÖ. 3.yy.a tarihlenen mezar kabartması oldukça az sayıda ele geçmiştir. Nadir olarak ele geçen, İÖ. 3.yy. örneklerinde, bezemeli alan, stel bloğunun ortasına açılmış küçük bir pencere açıklığına benzer, resim alanı yüzeyseldir ve figürler alçak kabartma şeklinde yapılmıştır[128]. İÖ. 3. yy.da siyasi karışıklığın yarattığı ekonomik sıkıntılar mezar steli yapımını durma noktasına getirmiş olmalıdır. Heros motifinden mezar steline geçişte, Kyme'de bulunan ve İÖ. 3.yy.a tarihlenen ölü yemeği sahneli bir stel güzel bir örnektir[129].

Fabricius, Hellenistik Dönem ölü yemeği temasının oluşumunda, İ. Ö. geç 4. yy. Attika adak kabartmalarının, Anadolu'da ise Lykia Beylerinin mezar anıtlarının, Pers Satraplarının şölen sahnelerinin merkezi bir rol oynadığını belirtir[130].

---

[123] Thönges-Stringaris 1965, Beil. 25 Nr. 1, 2, 3, 4. Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 19, Nr. 76. Sardeis buluntusu ölü yemeği sahneli stel, yazıtı nedeniyle İ.Ö. 330/329'a tarihlenir. Bezemeli alanda, cepheden, kline üzerinde uzanan khiton üzerine beline kadar himation giyimli erkek, ayakucunda kline üzerinde uzanan khiton üzerine himation giyimli kadın, kabartma genel olarak İ.Ö. 4.yy. ikinci yarısında görülen yapıdadır.

[124] Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 19, Nr. 76. Ramage 1979, 91–95. Meriç 1991, 121–123, Plate XXIX, Res. 1. Meriç 1993, 64, Abb. 14.

[125] Thönges-Stringaris 1965, Beil. 25 Nr. 1, 2, 3, 4. Scholl 1996, Taf. 18 1. Kat. Nr. 136, Taf. 40 1. Kat. Nr. 151, 2. Kat. Nr. 148, 3. Kat. Nr. 121, 4. Kat. Nr. 221, Taf. 41 1. Kat. Nr. 267, 3. Kat. Nr. 123, 4. Kat. Nr. 228, 5. Kat. Nr. 495, 6. Kat. Nr. 136.

[126] Broneer, Korinth Agorasında bulunan bir terrakotta kabartmadan yola çıkarak, mermerden yapılan Hero kabartmalarında betimlenen öğelerin terrakotta kabartmalardan esinlenerek yapıldığını düşünmektedir, bkz. Broneer 1942, 130–132.

[127] Pfuhl-Möbius 1979, 354.

[128] Şahin 2000, 9.

[129] Thönges – Stringaris 1965, 44. Fabricius 1999, 40, Abb. 8.

[130] Fabricius 1999, 21.

İÖ. 2.yy.da[131] bezemeli alan, kenarlara doğru genişler, derinlik kazanır, figürler plastik işlenir[132]. Geç Hellenistik Dönem ölü yemeği sahneli mezar stellerinde bezeme alanı, alınlık kısmının ve arşitrav'ın hemen aşağısında ante duvarları arasına yerleştirilir. Tire Müzesi stellerinde, naiskos mimarisi, şematize olmuş haliyle karşımıza çıkar, bezemeli alan, ante duvarları tarafından çevrelenir. Ante duvarları özellikle İÖ. 2.yy. ikinci yarısından olan örneklerde daha plastik yapıda ve daha kalındır. Ante başlıkları birkaç örnek dışında pek işlenmemiştir. Fıratlı, "sağda klinede yatan erkek, solda oturan kadın ile önde ziyafet masası ve hizmetçiler ile beraber bazı stellerde çocuklar ve diğer şahıslar da yer alır şeklinde Hellenisik Dönem ölü yemeği sahneli kabartmalarını tanımlamaktadır[133].

Anadolu'da, İÖ. 2.yy. ve sonrasında en çok karşımıza çıkan bezeme tipi ölü yemeği sahnesidir[134]. Aynı dönemde, yemek sahneli stellerin sayısı artar[135]. Geç Hellenistik Dönemde bu tip bezemenin seçilmesinin başlıca nedeni genel olarak birden fazla kişi için yapılabilir olmasıdır. Tire Müzesi stellerinde, İÖ. 2.yy. ikinci yarısı ve İÖ. 1.yy. ilk yarısından olan kabartmalar, bir ve birden çok kişi için yapılmıştır. Ante duvarları arasında kalan bezemeli alanda, sağdaki ante duvarına dayandırılmış kline üzerinde, köşede, bir yastık yer alır. Klineler[136] dönem kabartmalarında örtülü ve kalın yataklıdır; dönem içersinde yataklar gittikçe kalınlaşır.

Kline üzerindeki erkek khiton üzerine beline kadar himation giyimli ve cepheden verilir. Kısa kollu khiton üzerine beline kadar himation giyen figürlerin vücudunun sağ üst yarısı ve sağ kolu açıktadır. Sol koltuk altından demet halinde gelen kıvrım karın üzerinde tomar halinde sağda belin altından arkaya ve oradan da sol omuzdan aşağıya dökülür. Sağ bacak dirseğinden bükülmüş diğerine göre yukarıda, sol

---

[131] Pfuhl-Möbius 1979, 355. 2. yüzyılın parlakDöneminde alışılagelmiş kabartmalar, yaşamın belirli bir ortamında sanatçının özgürce gerçekleştirdiği bir durumdur. Sanatçı kompozisyonlarda anlık görüntüleri vermez, resmetmek yerine bazı olayları genel olarak anlatır.

[132] Şahin 2000, 9.

[133] Fıratlı 1965, 279.

[134] Ölü yemeği sahnesi, mezar stelleri dışında dikdörtgen altara da işlenmiştir, Bkz. Fraser 1977, 14(a), 55.

[135] Geç Hellenistik çağda figürler giderek çoğalır, İ.Ö. 1.yy.da figürlerin stelin çerçevesine dahi işlenebildiğini belirlenmiştir. İ.Ö. 1.yy. sonunda ise steller üstünkörü işlenir, basitleşme gittikçe artar, bazen mezar steli üzerinde kaç figürün işlendiği bile belirlenemez. Roma İmparatorluk Döneminde de bozulma devam eder, bkz. Atalay 1988, 22.

[136] Pfuhl-Möbius 1979, 360. Hellenistik Dönem kabartmalarında klineler genellikle örtülüdür. Klinelerin ayakları genellikle görülmez, görülen nadir örneklerde ise küçük takoz görünümlüdür. RomaDöneminde ise ayaklar yuvarlak formludur.

bacak ise dizinden bükülerek sağ bacağın arkasına uzanır. Sağ ayağın klineye paralel şekilde uzaması, dizden itibaren yükselmesi ve sol dizin de öne çıkmasıyla, belden alt kısımda himation oldukça gergin bir hal alır. Belin alt kısmında görülen kıvrımlar bir bant şeklinde, çizgiseldir. Belden alt kısımdaki bu himationun bant şeklindeki kıvrımları geç Hellenistik-erken Roma İmparatorluk Dönemine gelindiğinde daha da kalınlaşır ve küçük demetler haline gelir. Figürlerin sol kolu dirseğinden bükülmüştür. Figürler ellerinde kase[137] tutmaktadır. Figürlerin sağ eli, önündeki üçayaklı masadan yiyecek alır ya da bacakların üzerinde uzanır[138]. Geç Hellenistik Dönem içersinde erkeğin pozisyonu, ellerin durumu dışında pek değişmez.

Kadın, klinenin sağında, solunda örtülü, minderli tabure üzerinde oturmaktadır. Figürler genellikle khiton üzerine himation giyimli işlenirler. Kadınlar, Pudicitia Saufeia, Pudicitia Philista, Küçük Harkulaneum'lu Kız ve varyasyonları tiplerinde işlenirler, tiplere göre ellerin durumu ve elbisenin vücudu sarma şekli değişir. Değişmeyen durum ise oturan kadınların belden alt kısımdaki durağan yapılarıdır. Bel kısmı oturuş pozisyonundan olsa gerek daima güçlü işlenir. Bir bacak diğerine göre hafif yukarıda işlenir, böylece bacaklar üzerinde birbirine paralel şekilde giden bant şeklindeki kıvrım yapısı oluşur. Kadının oturduğu taburenin ön tarafında, ¾ açıdan, khiton üzerine himation giyimli kızlar ellerinde kalathos vb. kadını temsil eden eşyalar taşırlar. Erkeğin uzandığı klinenin ön tarafında ise kısa khiton giyimli erkek hizmetçiler bir ellerinde objeyle betimlenir. Bazen de klinenin ön tarafında giyimli bir çocuk ayakta, cepheden işlenebilir. Cremer'in, Kyzikos stellerinde belirlediği standart bezeme tipi[139], Tire Müzesi'nin Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi ölü yemeği sahneli mezar stellerinde de karşımıza çıkar.

Bezemeli alanının ortasındaki üçayaklı masa üzerinde yiyecekler ve içki kapları sıralanır (Tablo 2). Heros kabartmalarında arka planda bir at kabartma şeklinde

[137] Pfuhl-Möbius 1979, 367. Klinede uzanan erkeğin elinde tuttuğu kase çoğu durumda derin değildir. Yumurta biçimli kaseler içkinin dökülmemesi ve rahat içilmesi için tercih edilir. Skyphos'lar ya da ompholos'lu kaseler genelde tercih edilmez. Bu nedenle fazla derin olmayan ompholos'ların erkeğin elinde çok küçük olarak betimlenmesi rastlantı değildir çünkü bu tip kaplardan içki içilmesi kolaydır.

[138] Uzanan erkeklerin önlerinde duran üçayaklı masadan yiyecek, içki kabı almak için sağ elini uzatması İ.Ö. 4.yy. Attik ölü yemeği sahneli kabartmalarda da karşımıza çıkar, bkz. Scholl 1996, Taf. 18, 1. Kat. Nr. 136, Taf. 40, 1. Kat. Nr. 151, 2. Kat. Nr. 148, 3. Kat. Nr. 421, 4. Kat. Nr. 221, Taf. 41, 5. Kat. Nr. 495, 6. Kat. Nr. 136.

[139] Cremer 1991, 78, Bkz. Kst 1 – 54. Ayrıca Kyzikos stelleri için bkz. Saraçoğlu 2000, 181–197, Fig. 1–9.

verilmektedir. Bazı örneklerde bir çerçeve içersinde verilen at, bazı örneklerde ise başı, boynu ve ön ayaklarıyla verilir[140]. Uzanan kişiyi kahramanlaştırmak için at, kalkan[141] gibi ögeler kullanılır. Bazı kabartmalarda ise arka planda bir ağaç betimlenir, yılan ise ağaca sarılmış şekildedir ve uzanan erkeğe doğru uzanır[142]. Bazen de yer altını simgeleyen yılanlar, üçayaklı masanın ayağına dolanmış şekilde karşımıza çıkar[143]. Bu tip kabartmaların işlendiği tüm stellerde üçayaklı masalar[144] mutlaka bu kompozisyonda yer alır. Masaların ayakları, tıpkı bir hayvan ayağı şeklinde, stilize edilerek işlenir[145] (Tablo 2).

Tire Müzesinin ölü yemeği sahneli kabartmaları, İÖ. 2.yy. ikinci yarısında, bir ve birden fazla kişi için yapılmıştır. Bunların bazıları, kline üzerinde uzanan tek erkek için[146], kline üzerinde uzanan baba ve oğlu için[147], kline üzerinde uzanan iki erkek için[148], kline üzerinde uzanan baba ve taburede oturan kızı için[149], baba, anne ve iki çocuk için[150] yapılmıştır.

Bezeme alanının aşağı kısmına ise yazıt için boşluk bırakılmaktadır. Özellikle alınlıklı kabartmalarda resim alanının üst kısma daha yakın olduğu ve yazıtlı kısmın ve aşağısının geniş tutulduğu görülür.

Hellenistik çağ mezar stellerinde, kabartmalı alanda işlenen ve kadını temsilde kullanılan çeşitli objeler betimlenir. Tire Müzesinin mezar kabartmalarında, kadını temsil eden obje yün sepetidir[151]. Yün sepeti taşıyanlar genel olarak hizmetçi kızlardır. Ölü yemeği sahnesinde, bezemeli alanının sol tarafında, kadının oturduğu taburenin önünde, karınları üzerinde birleştirdikleri ellerinde yün sepeti taşıyan hizmetçi kızlar

[140] K. 2, 3 .
[141] K. 2, 15.
[142] K. 10, 15 .
[143] K.11.
[144] Pfuhl – Möbius 1979, 363, masalar çoğunlukla yuvarlak ve üç hayvan bacaklıdır. Yayvan kavisli bacaklarda, çoğu kez uzunlamasına plaka destekli ya da desteksiz gergiler vardır.
[145] Pfuhl – Möbius 1979, 364, mezar kabartmalarında masaların ayakları çoğu kez aşırı stilize verilmiştir ve formun ağır ya da hafif olması durumuna göre aslan, panter, boğa, teke, geyik, ceylan bacağı şeklindedir.
[146] K. 2, 10.
[147] K. 12.
[148] K. 13.
[149] K. 3.
[150] K. 11.
[151] Byzantion mezar kabartmalarında betimlenen kalathos'lar için bkz. Fıratlı 1965, 298.

oldukça yaygındır[152]. Bu tip sahnelerde, hizmetçi kız ve elinde tuttuğu kalathos standart İÖ. 2.yy. ikinci yarısında ve sonrasındaki kabartmalarda adeta bezeme öğesi haline gelmiştir. Bazen de yün sepetleri, arka plandaki rafta[153] karşımıza çıkar. Aynı zamanda kadını temsil eden diğer objeler de takı, mücevher kutularıdır[154].

[152] K. 3, 4, 5, 6, 8, 9, 14, 21, 22.
[153] K. 22.
[154] K. 22.

2.2. ALINLIKLI STELLER

Çalışmamız kapsamındaki steller genel olarak bir İon mabedinin ön cephesi şeklinde düzenlenmiş, şematize edilmiş ve kutsal bir yapı canlandırılmaya çalışılmıştır[155]. Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemine tarihlediğimiz eserler, geleneksel stel tipleri şeklindedir[156]. Çalışmamız kapsamındaki tüm kabartmalar, ilk olarak alınlıklı ve alınlıksız olarak iki ana gruba bölündü. Alınlıklı olan örnekler, bezeme alanına göre ise naiskos tipliler ile kemer nişliler olarak alt gruplara ayrıldı. Biz bu şekilde bir ayrım yaparak tiplerin daha iyi anlaşılacağını düşünüyoruz.

Alınlıklı steller, Anadolu'nun Hellenistik Dönem mezar kabartmalarında en çok karşımıza çıkan uygulamalardan biridir. Diğer yörelerde olduğu gibi, Tire Müzesi stellerinde de alınlıklı olanlar en büyük grubu oluşturur. Tire Müzesinde yer alan 24 adet mezar steli içersinde 12 tanesi kesin olarak alınlıklı, diğerleri de benzer örneklere göre, alınlıklı ve naiskos tipli olmalıdır. Alınlıklı steller içersinde tıpkı bir İon yapısının ön cephesini tasvir eder şekilde işlenenlerin yanı sıra daha şematize olanları da vardır. İon yapısının ön cephesini tasvir eder şekilde işlenen mezar stellerinde mimari öğelerin tüm ayrıntılarıyla işlendiği görülür[157]. Akroterli olan alınlık, alınlık simaları ve alınlığın hemen alt kısmındaki silmeler dışa taşıntılı olarak verilir. Alınlıklı stellerde diğer bölgelerde olduğu gibi yukarıdan aşağıya doğru genişleme dikkat çekicidir. Bezeme alanları[158] daima ante duvarlarıyla sınırlandırılmış, bazı örneklerde ise ante başlığı da işlenmiştir. Ante duvarları, İÖ. 2.yy. başlarında daha ince, İÖ. 2.yy. ikinci yarısına tarihlenen örneklerde ise daha kalındır. Geç Hellenistik Dönem içersinde gittikçe kalınlaştığını söyleyebiliriz. Aynı şekilde erken örneklerde arşitrav kısmı daha geniş iken özellikle İÖ. 2.yy. ikinci yarısından sonraki örneklerde gittikçe daralır. Erken Roma İmparatorluk Dönemine tarihlenen bazı örneklerde ise arşitrav tamamen kaybolur[159].

---

[155] Fıratlı 1965, 269. Mezar stelleri, dış görüntü olarak belirli mimari şekilleri temsil eder, bunun yanında esas şekillerin basitleşmesiyle meydana gelen sade şekiller de görülür.

[156] Horn 1972, 50. Geç HellenistikDönem kabartma ve ölü yemeği sahneleri çoğunlukla taş ustaları tarafından yapılmış olup bunlar bilinen tipleri çeşitlendirmektedir.

[157] Bkz. K. 2, 3, 12, 13.

[158] Horn 1972, 50. R. Horn'a göre, Samos'un Hellenistik Dönem ölü yemeği sahneli mezar kabartmalarında, kabartma alanı taban çerçevesi dışında tüm plakayı kapladığı gibi, taşın büyük ya da küçük bir kısmıyla da sınırlı kalabilmektedir. Bazen de ortasında ya da üst yarısında işlenmiştir. Kabartma alanının çerçevesi ince ya da kalın bir silme, paye başlığıyla verilebilmektedir.

[159] Bkz. K. 22, 23.

2.2.1. Naiskos Şeklinde Düzenlenenler

Naiskos tiplilerde ilk olarak dikkatimizi çeken özellik diğerlerine göre daha kaliteli işlenmiş olmaları ve ince uzun bir forma sahip olmalarıdır. Sadece mimari özellikleri değil bunun yanında bezeme alanındaki kabartmalarda da ince işçilik ağır basmaktadır. Mimari tüm ayrıntılarıyla işlenmiştir; üstte akroterler, sağ, sol köşede ve ortada olmak üzere ince işçiliğe sahiptir. Alınlık kısımları plastik bir görüntüye sahiptir ve oldukça derindir. Bu tip stellerde en çok karşılaştığımız özelliklerden biri de alınlık ortasında yer alan rozet ve kalkan'lardır. Alınlığın hemen altında yer alan geison bloğu ve onun altında yer alan silme kuşağı son derece orantılı işlenmiştir. Geison bloğu birçok mezar stelinde işlenmez genellikle doğrudan arşitravdan sonra alınlığa geçilmektedir, geison'un işlenmesi naiskos tipindeki stellerin ortak özelliği olmalıdır. Geison bloğunun aşağısında fascia'ları belirtilmemiş arşitrav kısmı yer alır.

Bezeme alanı ise iki ante arasında sınırlandırılmış olup ante başlıkları ayrıntılı işlenmiştir. En aşağı kısımdaki podyum, kaide olarak adlandırabileceğimiz kısım stelin toprağa oturan kısmına kadar ince işçiliğe sahip fakat toprağa giren kısımlar kaba bırakılır. Naiskos formunda işlenen bu stellerde de ölü yemeği konu olarak seçilmesine rağmen diğer stellere göre kabartmalar plastik görüntüsü ve mimari yapısıyla kendine özgü stilini oluşturmaktadır. Naiskos'lu stellerde bir tapınağın ön cephesinin betimini de görmek mümkündür. Öyle ki mimari yapı akroterlerinden ante başlığına kadar ayrıntılarıyla işlenerek betimlenen kişinin yüceltilmesi söz konusudur. Çalışmamız kapsamındaki eserlerde, İÖ. 2.yy.dan-İÖ. 1.yy. sonuna kadar naiskos formunun kullanıldığını söyleyebiliriz.

Tire Müzesi'nde bu tipteki stellere en erken örnek, K. 2 (Lev. II), bir mabedin ön cephesi şeklinde, şematize edilerek işlenmiştir. En üst kısımda dışa taşıntılı akroter, alınlık, ve silme kısmı yer alır. Alınlığın üzerinde, ortada bir ve iki yanda birer adet olmak üzere toplam üç adet akroter kabaca işlenmiştir. Oldukça plastik yapıdaki alınlığın ortasında bir kalkan motifi, hemen aşağısında bir silme kuşağından sonra arşitravda her satırda tek kelimeden oluşan üç satırlık yazıt bulunur. İÖ. 2.yy. ikinci çeyreğine tarihlediğimiz bu örnekte, alınlık kısmından sonra başlayan arşitrav oldukça geniş tutulmuştur. İÖ. 2.yy. ortasından itibaren ise arşitrav kısımları Geç Hellenistik

Dönem içersinde gittikçe daralmaktadır. İÖ. 1.yy. stellerinde ise arşitrav oldukça dar tutulur. Stelimiz geniş arşitravı ve yazıtı nedeniyle henüz daha İÖ. 2.yy. ikinci yarısının yapısına ulaşmamıştır. Ortadaki enine dikdörtgen bezeme alanı, yanlarda ante duvarlarıyla sınırlanmış. İÖ. 2.yy. ikinci çeyreğine tarihlediğimiz bu örnekte ante duvarları, İÖ. 2.yy. ikinci yarısından olan kabartmalardakine göre dar tutulmuştur. Dolayısıyla Geç Hellenistik Dönemde, ante duvarlarının erken örneklere göre daha kalın olduğunu söyleyebiliriz[160].

Meriç, K. 2. stelimizin benzer formlarının İzmir ve yakın çevresinde olduğunu belirtir[161]. İzmir'den bulunan[162] bir stelin formu ile yakın benzerliğinden bahseder[163]. İzmir steli ile K. 2. stelimizi form açısından karşılaştırdığımızda benzer öğelerden oluştuğunu görürüz. Her iki stelin akroter, alınlık ve altındaki silme kısmının dışa taşıntılı olması, akroterlerin kabaca işlenmiş olması, alınlığın ortasındaki kalkan motifi, alınlığın alt kısmındaki silme kuşağı, geniş tutulan arşitrav kısmı ve burada yazıtın yer alması, bezeme alanının yanlarda ante duvarlarıyla sınırlandırılması nedeniyle benzerlikler göstermektedir. Stelimizden farklı olarak, İzmir stelinde arşitrav kısmında yan yana üç demos çelengi vardır. İzmir stelindeki bezeme alanı, stelimizin bezeme alanına göre daha derin tutulmuştur. İzmir stelinde bezeme alanının daha derin olması, arşitrav kısmında yer alan harflerin boyunun kısa olması ve yazı tipinin daha çok İÖ. 2.yy. ikinci yarısının özellikleri göstermesi nedeniyle, bizim stelimiz daha erken bir tarihten olmalıdır. Pfuhl-Möbius, İzmir kabartmasını İÖ. 2.yy. ikinci yarısına tarihler[164]. İzmir kabartması, İÖ. 2.yy. ikinci yarısına tarihleniyorsa, bizim stelimiz biraz daha önce, İÖ. 2.yy. ilk yarısından olmalıdır[165].

İkinci karşılaştırma örneğimiz, İzmir'den bulunan, Leiden Rijkmuseum'daki mezar kabartmasının[166] formu da kabartmamızın formuna oldukça yakındır. Kabaca işlenmiş akroter, ve plastik yapılı alınlığı, alınlığın ortasındaki rozet bezemesi ve alınlık kısmının dışa taşıntılı olması nedeniyle benzerlikler içerir. Alınlığın alt kısmındaki

[160] Bkz. K. 4, 5, 6. vd.
[161] Meriç 1993, 58.
[162] Pfuhl-Möbius 1977, 222, Taf. 124 Nr. 852.
[163] Meriç 1993, 58.
[164] Pfuhl-Möbius 1977, 222.
[165] Meriç, stelimizin arşitrav kısmındaki yazı tipine göre özellikle de sigma (Σ) harfinin uzanmış uçlarıyla İ.Ö. 3yy. sonu-erken 2.yy.dan olması gerektiğini ifade eder, bkz. Meriç 1993, 58.
[166] Pfuhl-Möbius 1977, 239, Taf. 138 Nr. 925.

arşitrav kısmının geniş tutulması ve bu kısımda yazıta yer verilmesi, bezeme alanının yanlarda ante duvarlarıyla çevrili olması gibi özellikleri, K. 2. kabartmamızda da karşımıza çıkar. İzmir kabartmasının farkı ise, arşitrav kısmında iki köşede rozetlerin ve ortada demos çelenginin olması, yazı tipinin daha çok İÖ. 2.yy. özelliklerini göstermesi, bezeme alanının daha derin tutulmasıdır. Pfuhl-Möbius, İzmir buluntusu kabartmayı İÖ. 2.yy. ilk yarısına tarihlemektedir. İzmir steli eğer İÖ. 2.yy. ilk yarısına tarihleniyorsa; bizim stelimizin formu ve yazıt tipi nedeniyle İÖ. 2.yy. ilk yarısı içersinde daha erken bir tarihten olması gerekir. İzmir stellerinde dikkatimizi çeken diğer önemli fark ise yukarı doğru daralmanın daha belirgin olmasıdır. Oysa bizim stelimizde yukarı doğru daralma olmasına karşın İzmir stelleri kadar belirgin değildir.

Diğer İzmir buluntusu stellerde[167] de benzer formlar karşımıza çıkar. İzmir stellerinde benzer formdaki stellerin bezeme alanlarında farklı konular, daha çok ayakta duran erkek ve kadınlar işlenmesine karşın K. 2. kabartmamızda ölü yemeği sahnesi işlenmiştir. Benzerlikler olması dışında en önemli farklar ise arşitrav kısmındaki yazıtların daha çok İÖ. 2.yy. ikinci yarısının özelliklerini sergilemesi, İzmir stellerindeki bezeme alanlarının daha derin tutulması ve ante duvarlarının daha kalın işlenmesidir. Bizim stelimizin İzmir stellerinden ayrılan özelliği ise yüksek, geniş[168] ve daha kalın olmasıdır. İzmir stelleri daha dar, uzun, yukarıdan aşağıya genişleyen tiptedir. Bu nedenlerle K. 2. kabartmamız daha erken özellikler taşımaktadır. İzmir stelleri, bu stel tipinin bu bölgede kullanıldığını göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Tire Müzesi stelleri arasında stel tipi açısından diğer önemli ve erken örnek, K 19. (Lev. XIX) steldir[169]. Bu stelin en üst kısmında, yatay kırık kısmından anlaşıldığı kadarıyla bir alınlık olmalıdır. Alınlık kısmının altında geniş tutulan arşitrav ve yanlarda ante duvarlarıyla çevrili kare şeklinde bezeme alanı yer alır. Bezeme alanının alt kısmında üç satırlık yazıtın alt kısmı masif blok şeklinde bırakılmıştır. K. 19. kabartmadaki dikkate değer özellik, bezeme alanının derin olmaması, figürlerin yüzeysel işlenmesi, bezeme alanının arşitrava daha yakın olması, stelin alt kısmının daha geniş tutulmasıdır. İÖ. 3.yy.dan –Geç Hellenistik Dönem de dahil olmak üzere

[167] Pfuhl-Möbius 1977, Nr. 85 Nr. 545, Taf. 34 Nr. 156, Taf. 113 Nr. 766 vd.
[168] K. 2. stel, yükseklik: 1.24 m, genişlik: 0.64 m, kalınlık: 0.20m.
[169] Pfuhl –Möbius 1977, Taf. 58, Nr. 346. Meriç 1993, 59, Abb. 3.

benzer şekilde alınlığa ve alt kısımda kare şeklinde bir bezeme alanına sahip, yüzeysel kabartmalı steller karşımıza çıkar[170]. Bizim stelimiz ise İÖ. 2.yy. ikinci yarısından olmalıdır. Ayakta duran kişilerin betimlendiği benzer stellerden biri de K. 18. kabartmadır. Pfuhl-Möbius, K.18. kabartmamızı, stel tipi ve figür tipleri açısından değerlendirerek İÖ. 2.yy.a tarihler[171]. Benzer şekilde örneklerin daha çok İÖ. 3.yy. ilk yarısına ait olmasına karşın, bizim kabartmamızdaki figürlerin kare şeklindeki bezeme alanını doldurmaması, bezeme alanının alt kısmındaki yazıt tipi nedeniyle, stelimiz daha çok, İÖ. 2.yy. özellikleri gösterir. Derin olmayan bezeme alanı nedeniyle de henüz daha İÖ. 2.yy. ikinci yarısına girmemiş olmalıdır. Bu nedenle biz de Pfuhl-Möbius'un önerdiği İÖ. 2.yy. tarihine katılmakla beraber, ilk yarısından olduğunu düşünüyoruz.

K. 19. no.lu stelimize form, sahne ve figür tipleri açısından en benzeyen eser, K. 18. (Lev. XVIII) steldir. En üst kısımda yer alan alınlık kısmı. Alınlığın alt kısmında yer alan silme, geniş tutulan arşitrav kısmı ve aşağısında yer alan bezeme alanıyla, K. 19. kabartmaya benzer. Fakat K. 18. stel, daha anıtsal işlenmiştir[172]. Meriç, K. 18. stelimizin arşitrav kısmının boş bırakılmasının ender bir durum olduğunu ve boyadan tasarruf edebilmek için bu şekilde yapıldığını düşünür. Arşitrav kısmındaki geniş boşluk açısından Metropolis'ten bulunan bir naiskos tipli stelle karşılaştırır[173].

Benzer formda, anıtsal şekilde yapılmış ve İÖ. 250 civarına tarihlenen bir mezar kabartması Sardeis'ten bulunmuştur[174]. Sardeis kabartmasında en üst kısımda kabaca işlenmiş akroterleri olan alınlık kısmından sonra bir silme kuşağı yer alır. Geniş tutulan arşitrav kısmı, altında boyuna dikdörtgen şeklinde bezeme alanı ve alt kısımda geniş tutulan masif blok işlenmiştir. Mimari elemanların işlenmesi nedeniyle her iki kabartma birbirine benzemektedir. Buna karşın Sardeis kabartmasında arşitrav kısmında yazıt olması, bizim stelimizdeki bezeme alanın daha derin olması ve figürlerin bezeme alanını tam olarak doldurmaması nedeniyle bizim stelimiz daha çok İÖ. 2.yy. özellikleri gösterir. Bezeme alanının derinliği ve figür tipleri açısından değerlendirildiğinde, bizim

---

[170] Bkz. Pfuhl –Möbius 1977, Taf. 24 Nr. 102(ölçüleri: yük. 0.64m, gen. 0.35m, kal. 20), Taf. 111 Nr. 749(ölçüleri: yük. 0.82m, gen. 0.27m, kal. 0.9m), Taf. 111 Nr. 752(ölçüleri: yük. 0.52m, gen. 0.25m, kal. 0.7m), Taf. 128 Nr. 868 (ölçüleri: yük. 0.85m, gen. 0.36m, kal. 0.7m), Taf. 128 Nr. 871(ölçüleri: yük. 0.58m, gen. 0.31m, kal. 0.6m), Taf. 140 Nr. 935(korunan ölçüleri: yük. 0.42m, gen. 0.28m, kal. 0.6m). Taf. 145 Nr. 969(ölçüleri: yük. 1.56m, gen. 0.48, kal. 0.7m).

[171] Pfuhl –Möbius 1977, 124.

[172] Ölçüleri: yük. 1.66m., gen. 0.52m., kal. 0.14m.

[173] Meriç 1993, 58.

[174] Pfuhl-Möbius 1977, 247, Taf. 145 Nr. 969 (ölçüleri: yük. 1.56m. gen. 0.48m. kal.0.17m.)

stelimiz İÖ. 2.yy. ortalarına yakın bir tarihte işlenmiş olmalıdır. Sardeis steli, bu tip anıtsal yapılı mezar stellerinin İÖ. 3.yy.dan itibaren bu bölgede kullanıldığını göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Yine aynı şekilde ince, uzun, anıtsal mezar kabartmaları Geç Hellenistik Dönem de dahil olmak üzere karşımıza çıkar[175]. Yaylalı'nın, İÖ. 2.yy. ortası ve hemen öncesine tarihlediği Kyzikos stelinin en üst kısmında yer alan alınlık, alınlığın alt kısmındaki geniş arşitrav kısmı ve aşağısında yer alan yanlarda ante duvarlarıyla sınırlanmış bezeme alanı ile K. 18. stelimize benzer. Kyzikos kabartmasında bezeme alanının derinliği, bizim stelimizdeki bezeme alanından daha derindir. Ayrıca Kyzikos kabartmasında bezeme alanının alt kısmında yer alan yazıt, bizim kabartmamızda karşımıza çıkmaz. Bu nedenlerle, sahnenin farklı olması dışında, steller yaklaşık olarak çağdaş tarihlerde yapılmış olmalıdır.

K. 18. ve 19. stelin devamı şeklinde görebileceğimiz diğer naiskos formlu mezar stellerinden biri de 3 no.lu örnektir[176]. En üst kısımda akroterler ve alınlık kısmı, aşağısında dendane kuşağı, silme bant kısmından sonra arşitrav işlenmiştir. Arşitravın altında boyuna dikdörtgen bezeme alanı ve altında üç satırlık yazıt yer alır. İnce, uzun ve anıtsal formuyla, K. 18 ve K. 19. kabartmanın devamı şeklinde düşünebiliriz. K. 3. stelde diğerlerine göre yenilik olarak üst kısımda alınlığın alt kısmında dendane işlenmiş, bezeme alanının alt kısmında ise yazıt eklenmiştir. Ayrıca ante duvarları kalınlaşır, bezeme alanının derinliği artar. Bu şekildeki yapısıyla İÖ. 2.yy. ikinci yarısının özelliklerini taşımaktadır. Yazı tipi de, Geç Hellenistik Dönemdekiler gibi, harfler daha kısa boylu ve sıkışıktır. Harflerin farklı yükseklikte olması ve bazı harflerin birbirine çok yakın bazılarının ise uzak verilmesiyle İÖ. 2.yy. son çeyreği içersinden olmalıdır.

Benzer kaliteli stel formları İzmir ve çevresinde karşımıza çıkar[177]. Yüksekliği daha az ve daha dar olan benzer İzmir stellerinin işçiliği bizim stelimize göre daha kalitelidir. Meriç, K. 3. (Lev. III) stelimizi, sahne ve stel tipi olarak Ödemiş'ten bulunan

[175] Bkz. Yaylalı 2007, Resim 1.
[176] Bkz. ölçüleri: yük. 1.15m., gen. 0.37m., kal. 0.12m.
[177] Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 128 Nr. 868.

örnekle[178] karşılaştırır. Her iki kabartmanın da taşra özellikleri taşıdığını, Ödemiş kabartmasındaki figürlerin metalik yapıdaki kıvrımları olduğunu, K. 3. kabartmanın İÖ. 1.yy. içersinde daha erken bir tarihten olması gerektiğini belirtir[179]. K. 3. stelimiz[180] tip olarak Ödemiş steline oldukça benzemektedir. Ödemiş kabartmasında, en üst kısımda alınlığın olması, alınlığın alt kısmında kyma ve boncuk dizisi sırası, boyuna dikdörtgen bezeme alanı, bezeme alanının alt kısmında yazıtın işlenmesi gibi özellikleri nedeniyle K. 3. stelimize benzer. Stel ölçülerine baktığımızda da yaklaşık olarak birbirlerine yakın ölçülerde olduğunu görürüz. K. 3. stelimizin alınlık kısmında ve akroterlerindeki şematikleşmeye baktığımızda tıpkı figür tiplerinde olduğu gibi, İÖ. 1.yy. ile birlikte stel tiplerinde de şematikleşme olduğunu görebiliriz. Ödemiş kabartması daha geç tarihte yapılmış olması nedeniyle şematikleşme daha yoğundur. Ödemiş kabartmasında akroterler, alınlık kısmı, alınlığın altındaki kyma ve boncuk dizisi sırası, K. 3. stelimizin yapısına göre daha şematiktir. Bu şematik yapı, taşra özelliği olmasından çok dönem özelliği olmalıdır. Stellerde mimari elemanların işlenmesinde şematikleşme arttığı oranda steller daha geç tarihlerden olmalıdır. Daha şematik yapısıyla Ödemiş kabartması İÖ. 1.yy. ikinci yarısından olmak üzere, K. 3. kabartmamız, İÖ. 2.yy. sonundan olmalıdır.

Tire Müzesi stelleri arasında nasikos şeklinde düzenlenenler içersinde en kaliteli işçiliğe sahip örnekler, K. 12[181] (Lev. XII) ve K. 13.[182] (Lev. XIII) stellerdir[183]. Her iki stelin üst kısmında akroter, alınlık ve ortasında kalkan bezemeleri, alt kısmında silme bant, dar arşitrav kısımları üst yapıda benzerdir. Her iki kabartmanın da boyuna dikdörtgen bezeme alanlarının olması, bezeme alanının yanlarda ante duvarlarıyla çevrili olması, ante başlıklarının yapısının aynı olması, bezeme alanının alt kısmında yazıt olması ve sahne açısından iki kabartma birbirinin çok benzeridir. Her iki stelde de yukarıdan aşağıya doğru gözle görülür şekilde genişleme vardır. Steller ölçü olarak da oldukça yakındır.

[178] Meriç 1993, 64, Abb. 13. Pfuhl-Möbius 1979, Taf. 279 Nr. 1937(ölçüleri: yük. 1.15m., gen. 0.48m, kal. 0.13m.)
[179] Meriç 1993, 64.
[180] Ölçüleri: yük. 1.15m., gen. 0.37m., kal. 0.12m.
[181] Ölçüleri: yük. 1.03m., gen. 0.45m. , kal. 0.14m.
[182] Ölçüleri: yük. 1.02m., gen. 0.48m. , kal. 0.14m.
[183] Meriç 1993, 60–62. Nr. 4 Abb. 6, Nr. 5 Abb. 7.

K. 12, 13. stellerde alınlık ve altındaki bant şeklindeki mimari elemanlar diğer bölge örneklerine göre daha kaliteli işlenmiştir. İzmir stellerinde arşitrav kısmı daha geniş işlenmiş ve bu alanlara demos çelenkleri yerleştirilmiştir. K. 12 ve 13. kabartmada ise akroter, alınlık oldukça iyi işlenmiş, arşitrav dar tutulmuştur. Göllüce ve İzmir stelleri arasındaki etkileşimi gösteren en büyük kanıt ise, tıpkı Göllüce kabartmalarında olduğu gibi İzmir kabartmalarında[184] da dışa taşıntılı işlenen ante başlığının üzerine arşitravın oturması, ante başlığının dışa taşıntılı olmasıdır. Bazı İzmir stellerinde ante başlığı yerine Ion ve Dor başlıklarının da işlendiği görülür[185]. Bezeme alanının alt kısmında yer alan iki satırlık yazıtın tipi, Geç Hellenistik Dönem'dekiler gibidir. Arşitrav kısmının dar tutulması da Geç Hellenistik Dönem Tire Müzesi stellerinde karşımıza çıkar. Tüm özellikleriyle birlikte bizim stellerimiz, İÖ. 2.yy. ikinci yarısından olmalıdır.

Meriç'e göre, Göllüce stelleri aynı atölyenin ürünü olmalıdır[186]. Hem stel tipi, hem de figür tipleri açısından çok benzer olan her iki stel aynı atölyeden olmalıdır. Stel tipi açısından en yakın buluntular İzmir ve çevresinden ele geçmiştir[187]. İzmir stelleri dışında, Ephesos[188], Hypaipa[189], Samos[190], Nikomedia[191], Byzantion'dan[192] bulunan steller de benzer tiptedir.

Meriç, Göllüce'den bulunan kabartmaların stilistik ve tipolojik benzerliklerinden dolayı bir grup oluşturduğunu düşünür. Göllüce buluntusu stellerin Ephesos stellerinden biçim ve stilinin farklı olduğunu, Ephesos stellerinin daha çok enlemesine işlendiğini belirtir. Metropolis'ten az sayıda ele geçen ölü yemeği sahneli stellerin Göllüce grubundaki eserlerle ilintili olmadığından söz eder. Göllüce stellerinin, Doğu Yunan mezar kabartmaları arasında yerel örneklerden olduğunu, İzmir stellerinden esinlenerek

[184] Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 33 Nr. 149, Taf. 68 Nr. 413, 414, Taf. 135 Nr. 906.
[185] Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 35 Nr. 158, Taf. 66 Nr. 405, Taf. 68 Nr. 415.
[186] Meriç 1993, 70. Meriç, çalışmasında Göllüce grubuna ait bir atölyeden bahseder. Bu atölyeden bahsederken yakın çevresinde yer alan Rahmanlar ve Uzgur gibi merkezlerden bulunan kabartmaları da, Göllüce grubunda inceler. Göllüce grubunda incelediği stelleri stilistik ve tipolojik açıdan Ephesos örnekleriyle karşılaştırır ve betimlenen sahne dışında benzerliklerinin olmadığını belirtir.
[187] Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 81 Nr. 524, Taf. 82 Nr. 532, Taf. 87 Nr. 555 vd.
[188] Pfuhl-Möbius 1979, Taf. 213 Nr. 1473.
[189] Pfuhl-Möbius 1979, Taf. 279 Nr. 1937.
[190] Pfuhl-Möbius 1979, Taf. 219 Nr. 1517.
[191] Pfuhl-Möbius 1979, Taf. 243 Nr. 1651.
[192] Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 57 Nr. 340.

yapıldığını ancak vurgulanan mimari öğeler, konuları ve figür repertuarı açısından kendine özgü kullanıldığını düşünmektedir[193].

Göllüce buluntusu tüm steller, naiskos tipli, aşağıya doğru genişleyen tiptedir, mimari öğeler oldukça ayrıntılı olarak vurgulanmıştır. Stellerin boyları bir metreyi az aşar, eni ise boyun yaklaşık yarısı oranındadır. Yazıtlar, bezeme alanının alt kısmındadır. Bezeme alanları daima boyuna düzenlenmiştir. Plasterler arasında betimlenen bezeme alanlarında ölü yemeği konusu tercih edilmiştir. Bu sahnede daima kline üzerinde iki erkek uzanır, uzanan erkeklerin yanlarında tabure üzerinde kadınlar oturur. Kadının oturduğu tabure önünde hizmetçi kız, simetriğinde ise hizmetçi erkekler betimlenir. Kadınlar değişik tiplerde betimlenmesine karşın uzanan erkekler, hizmetçi kız ve erkek belirli geleneksel tiptedir. Göllüce atölyesinde, İÖ. 2.yy. ikinci yarısında başlayan üretim, İÖ. 1.yy.da da devam eder.

Göllüce buluntusu steller arasında, K 12. ve K 13. örnekler aynı atölye, usta tarafından yapılmış olmalıdır. Her iki kabartma da naiskos şeklinde düzenlenmiştir. En üst kısımda, ortada bir yanlarda iki adet olmak üzere toplam üç adet akroter. Bu kısmın altında, alınlık kısmı ve ortasında kalkan[194] şeklinde kabartma. Alınlığın aşağısında, silme bloklar ve aşağısında arşitrav kısmı. Her iki örnekte de arşitrav kısmı dar tutulmuştur. Bezeme alanları ise iki adet ante duvarı arasında kalır. Ante duvarları, yukarıdan aşağıya daralır şekilde yapılmış. K. 12. stelde, ante başlığı dar tutulmasına rağmen K. 13. stelde daha geniştir. Ante başlıkları, yukarıdan aşağıya daralan üç kademelidir. Bezeme alanında, ante duvarları arasında kutsal bir mekân yaratılmıştır. Bezeme alanlarında, ante duvarları boyunca uzanan yüksek yataklı klineler, örtülüdür. Her iki stelde de, kline üzerinde uzanan iki erkek, taburede oturan bir kadın, taburenin önünde hizmetçi kız ve simetriğinde hizmetçi erkek işlenmiştir[195]. Her iki kabartmada da, uzanan erkelerin sol kolları, yanlarında duran ikiye katlanmış yastığı dayalı, kline üzerinde sağda uzanan erkeğin elinde kâse, soldakilerin mantosunun solundan gelen ucu sol kolun dirseğinden öne dökülür[196], figürler ellerinde yiyecek ya da kâse tutmaktadır.

---

[193] Meriç, komşu merkezlerden olan Rahmanlar ve Uzgur kabartmalarını da Göllüce grubuna dahil ederek birlikte incelemiştir, bkz. Meriç 1993, 70.

[194] Atalay 1988, 23. Alınlığın ortasında yer alan, iç içe iki daire ile belirtilen kalkan motifi, İ.Ö. 2.yy. ortalarından itibaren işlenir. Ephesos mezar stellerinde ve diğer bölgelerde de görülmektedir.

[195] Bu özellikler, K. 14. Göllüce buluntusu stelde de karşımıza çıkar.

[196] K. 12, 13. stelde, klinenin sol tarafında uzanan erkekler, benzer yapılarıyla dikkat çekerler. Khtion üzerine beline kadar himation giyimli, himationun solundan gelen ucu, sol elin bileği altından aşağıya

Kline üzerinde, uzanan iki erkek, her iki kabartmada da aynı duruşla karşımıza çıkarlar. Üç adet Göllüce buluntusu kabartmada karşımıza farklı tipteki kadınlar çıkar. K. 12. stelde, Pudicitia varyasyonu olarak nitelenen tipteki kadın, K. 13. stelde Pudicitia Saufeia, K. 14.[197] (Lev. XIV) stelde ise Pudicitia Philista tipinde kadınlar betimlenmiştir. Bu kadın tipleri, Geç Hellenistik Dönem Pudicitia tipinin varyasyonları olarak adlandırılmaktadır. Fakat kendi içersinde ayrımları ile birlikte, söz konusu atölyede kadın tipleri repertuarının oldukça geniş olduğu görülebilir. Yüksek kabartma, oldukça plastik figür yapısı, bezeme alanı ve sahne tipinin aynı olması ortak özelliklerdir. K. 12. ve 13. stel, Geç Hellenistik Dönem içersinde, İÖ. 2.yy. üçüncü çeyreği içersinde değerlendirilmektedir.

Meriç tarafından yayımlanan, Göllüce buluntusu bir stel parçasında, sadece bezeme alanının sağ alt köşesi korunabilmiştir[198]. Korunabilen parçaya göre, ölü yemeği sahneli stelin bezeme alanı, ante duvarlarıyla çevrelenmiştir. Kalın yataklı kline üzerinde, sağdaki ante duvarına dayalı üst üste iki yastık nedeniyle burada uzanan bir erkek olmalıdır. Bu pozisyona göre muhtemelen bezeme alanının sol köşesinde ise bir kadın taburede oturmaktadır. Korunabilen alanda, bezeme alanının sağ alt köşesinde kısa khiton giyimli hizmetçi erkek betimlenmiştir. Bu hizmetçi erkeğin dirseğinden bükülmüş sağ kolu karnı üzerinde paralel uzanır, solunu ise dizine doğru uzatmış, muhtemelen elinde bir obje tutar. Hizmetçi erkek bu haliyle, Tire Müzesinin ölü yemeği sahneli kabartmalarındaki hizmetçi erkek tiplerine benzemektedir.

Tire Müzesi stelleri arasında naiskos şeklinde düzenlenen örnekler içersinde, K. 10. (Lev. X) stel bezeme alanı ve üst kısmının korunmuş olması nedeniyle stel tipleri konusunda bilgiler sunar. Stelin ince, uzun yapısı, dışa çıkıntılı alınlık kısmı, dar tutulan arşitravı, kalın ante duvarları, bezeme alanının derin işlenmesi nedeniyle İÖ. 2.yy. ikinci yarısından olmalıdır. K 10. stel, şematize edilmiş yapıdadır. Örneğin alınlığın üst kısmında yer alması gereken akroterler ve bezeme alanını çevreleyen antelere ait başlıklar işlenmemiştir. İnce, uzun yapısı, bezeme alanının derinleşmesi ve stel tipinin

---

dökülür. Sağ ellerinde muhtemelen içki kadehi ya da yiyecek tutarlar. K. 12 kabartmada, kline üzerinde uzanan erkekler bir baba ile oğludur. Bu kişiler, Dionysios'un oğlu Euandrides ile Euandrides'in oğlu _ _ _ _outos'dur. K. 13 kabartmada ise, Kayistrios'un oğlu Apollonios ile Euandrides'in oğlu Paramonos, kline üzerinde uzanır. Her iki kabartmada da Euandrides ismi geçmektedir.

[197] Bkz. Kemerli niş şeklinde bezeme alanına sahip steller.

[198] Meriç 1993, 62, Abb. 8. Ölü yemeği sahneli kabartma. Yük. 40cm.

şematikleşmesi yanında figür tipleri de ele alındığında İÖ. 2.yy. son çeyreğinden olmalıdır.

Tire Müzesi stelleri arasındaki en büyük grup, masif blok üzerine işlenen[199] alınlıklı stellerdir. Bu grupta İÖ. 2.yy. ikinci yarısına ait stellerde, bezeme alanı kenarlara doğru genişler, derinlik kazanır, kabartmalar plastik işlenir. Erken örneklere göre arşitrav daha dar tutulur[200]. Tire Müzesi stelleri arasında bu gruba giren mezar stellerinin hiçbirinde alınlık kısmı korunamadığı halde naiskos şeklindeki benzer stel formlarına göre, bu grubu alınlıklı gruba dahil ettik. Bu stel formlarını diğerlerinden ayırt edebilmenin en kolay yolu ante duvarlarının erken örneklere göre daha kalın olması ya da bezeme alanının alt kısmında masif bloğun bulunması ve bezeme alanının arşitrava daha yakın olmasıdır. Bu tip stellerde bezeme alanının alt kısmında yazıtın olduğu kısımda ve aşağısında oldukça boş alan bırakıldığı, bezeme alanının yukarı çekildiği görülebilir.

Bu gruptaki stellerden form açısından en belirgin olanlarından biri olan K. 4. (Lev. IV) stelde erken dönemlerden farklı olarak bezeme alanını sınırlayan ante duvarları kalınlaşmıştır. Bezeme alanı arşitrava daha yakın, bezeme alanının alt kısmında geniş boş alan bırakılmıştır. Bezeme alanının hemen alt kısmından başlayarak aşağıya doğru devam eden yazıt kısımları da gruptaki diğer ortak özelliklerden biridir. Sadece bezeme alanının bir kısmının korunabildiği K. 5. (Lev. V) ölü yemeği sahneli stel parçasında ante duvarlarının kalın olması ve bezeme alanının derinleşmesi ve figürlerin plastik işlenmesi nedeniyle benzer stel formlarından olmalıdır. Bu gruptaki diğer örnek olan K. 6. stel, kalınlaşmış ante duvarları, bezeme alanının derin olması, figürlerin plastik yapıda işlenmesi, bezeme alanının alt kısmında aşağıya doğru devam eden yazıt kısmının olması, podyumun işlenmesi nedeniyle benzer formlardan biridir. K.11. stel de (Lev. XI) benzer özellikleri nedeniyle, İÖ. 2.yy. ikinci yarısına tarihlenen masif blok üzerine işlenen alınlıklı steller grubundan olmalıdır. Tire Müzesinin masif blok üzerine işlenen alınlıklı grubunun benzeri mezar stelleri, Anadolu'da İÖ. 2.yy.

[199] Şahin 2000, 9 vd. İ.Ö. 3.yy. Miletopolis örneklerinde bezeme alanı, stel bloğunun ortasına açılmış küçük bir pencere açıklığına benzer. Bezeme alanı yüzeyseldir, figürler alçak kabartma şeklinde işlenmiştir. Geniş arşitrav kısmından sonra masif bloğa geçilir.
[200] Bkz. Şahin 2000, 9 vd.

ikinci yarısında en çok karşımıza çıkan formlar arasındadır. Benzer formlar, Ephesos[201], Byzantion[202] ile yoğun olarak Miletopolis[203] stellerinde karşımıza çıkar.

Tire Müzesi stelleri arasında, naiskos şeklinde düzenlenmiş örneklerden K. 21. (Lev. XXI) stel, üst kısmında akroterleri kabaca işlenmiş şematize edilmiş alınlıklı, geniş arşitravlı, bezeme alanı yanlarda ante duvarlarıyla çevrilidir. Bezeme alanında ortada tahtta oturan kadın ile iki yanında hizmetçi kızlar yer almaktadır. Bezeme alanının alt kısmında iki satırdan oluşan bir yazıt yer alır. İnce, uzun bir naiskos şeklinde işlenen stelin benzerleri, Ephesos[204], Hypaipa[205] Samos[206] gibi merkezlerde karşımıza çıkar.

Stel ve sahne tipi açısından en yakın örneklerden birisi Selçuk'tan bulunan, Efes Müzesindeki mezar stelidir[207]. Selçuk stelinde bezeme alanını çevreleyen ante duvarlarının kalın olması ve bezeme alanının derin olması ile benzerler. K. 21. stelimizde bezeme alanının alt kısmındaki yazıt bulunan alan daha geniş tutulmuştur. K. 21. stelimizde bezeme alanının ortasında oturan kadın ve yanında iki hizmetçi kız şeklindeki sahne, Selçuk stelinde de karşımıza çıkar. Figür tipleri de ele alındığında bizim stelimiz, İÖ. 125–100 arasına tarihlenen Selçuk steline göre daha erken tarihten olmalıdır. Bizim stelimiz bu yapısıyla, İÖ. 2.yy. ikinci yarısına henüz daha girmemiş olmalıdır.

Hem stel tipi hem de sahne tipi açısından diğer benzer eser, Ödemiş'ten bulunan, İstanbul Arkeoloji Müzesi mezar stelidir[208]. Ödemiş stelinde alınlık kısmı daha plastik yapıdadır, bezeme alanını çevreleyen ante duvarlarının başlıkları da işlenmiştir. Bu özellikleri dışında, stelin ince-uzun bir naiskos şeklindeki yapısı, ante duvarlarının kalın yapıda olması, bezeme alanının derin olması, bezeme alanının alt kısmında yazıtın yer alması nedeniyle iki stel birbirine yakın özelliktedir. Ödemiş stelinde, bezeme alanının ortasında bir kadının tahtta oturması ve yanında hizmetçi kızın ayakta durması şeklindeki sahne tipi K. 21. stelimizde de karşımıza çıkar. Figür tipleri de dikkate

[201] Atalay 1988, Lev. 20 Kat. No. 33, 34. Pfuhl-Möbius 1979, Taf. 213 Nr. 1473.
[202] Fıratlı 1965, Lev. VII 10, 11, Lev. XVI 31.
[203] Şahin 2000, 9, levha IX TA 17, Levha XIII TA 25, Levha LXXXI vd.
[204] Atalay 1988, Lev. 23 Kat. No. 38. Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 132 Nr. 890.
[205] Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 134 Nr. 897. Benzer stel tipi için bkz. Taf. 134 Nr. 898.
[206] Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 135 Nr. 904.
[207] Atalay 1988, Lev. 23 Kat. No. 38. Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 132 Nr. 890.
[208] Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 134 Nr. 897.

alındığında, İÖ. 2.yy. ortasına tarihlenen Ödemiş steline göre, bizim stelimiz de yaklaşık çağdaş tarihlerde yapılmış olmalıdır.

Sadece bezeme alanının ve altındaki tıraşlanmış kısmın korunduğu K. 20. (Lev. XX) stel[209], bezeme alanını çevreleyen ante duvarlarının kalın olması, bezeme alanının derin olması, ince, uzun naikos şeklindeki formuyla İÖ. 2.yy. ikinci yarısından sonraki tarihin özelliklerini gösterir. Benzer stel tipleri Ephesos[210], İzmir'de[211] karşımıza çıkar.

Hem stel tipi, hem de sahne tipi açısından en yakın örnek, Efes Müzesi'ndeki mezar stelidir[212]. Ephesos stelinin ince, uzun yapısı, en üst kısmında şematize edilmiş alınlığın olması, ince, uzun bir bezeme alanına sahip olması, bezeme alanının derin olması, bezeme alanının alt kısmında yazıt için tıraşlanmış bir alan bırakılması gibi özellikleri ile K. 20. stelimize benzer. Ephesos stelinde bezeme alanının alt kısmında yazıt işlenmiş; K. 20. stelde yazıt için boş alan bırakılmasına karşın bu kısım boş bırakılmıştır. Ephesos stelinde bezeme alanında iki erkeğin el sıkışması sahnesi K 20. stelimizde de karşımıza çıkar. Bu nedenle steller, hem sahne tipi hem de stel tipi açısından birbirine benzemektedir. K. 20. stelin bezeme alanından üst kısmı korunamadığı için tam olarak bilemesek de Ephesos steline göre alınlıklı olmalıdır. Ephesos stelinde bezeme alanında yer alan figürlerin tipi de göz önüne alındığında İÖ. 2.yy. ikinci yarısına tarihlenmiştir[213]. K. 20. stelimiz, Ephesos örneğine göre daha şematize şekildeki stel tipi ve figür tipleriyle daha geç bir tarihten, İÖ. 1.yy. ikinci yarısından olmalıdır. Ephesos steli, benzer stel tiplerinin Hellenistik Dönemde de kullanıldığını göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

[209] Pfuhl – Möbius 1977, 191, Taf. 104 Nr. 699.
[210] Atalay 1988, Lev. 19 Kat. No. 32.
[211] Yaylalı 1979, Kat. No. 26, 27, 29 vd.
[212] Atalay 1988, Lev. 19, Kat. No. 32.
[213] Atalay 1988, 35.

2.2.2. Kemer Nişliler

Alınlıklı steller grubu içersinde ele aldığımız örneklerin[214] bazılarında bezeme alanlarının kemerli niş şeklinde düzenlenmiş olanlarını ayrı bir grup olarak ele almanın uygun olacağını düşündük. Kemerli niş şeklindeki bezeme alanına sahip[215] stellerde bezeme alanından üst kısmı korunamayan stelleri de benzer örnekler ışığında alınlıklı olarak adlandırdık. Kemerli niş şeklindeki bezeme alanına sahip stellerin en önemli özelliği, İÖ. 1.yy. içersinde işlenmiş olmalarıdır[216]. Örneğin daha önce ante duvarlarıyla sınırlanan ölü yemeği sahneleri, İÖ. 1.yy. içersinde kemerli niş şeklindeki bezeme alanlarına işlenmiştir[217]. Üçgen alınlık, İÖ. 1.yy. içersinde işlenmeye devam eder, bazı stellerde ise alınlık kısmına yatay bir silme işlendikten sonra kabaca akroterler işlenerek şematik bir alınlık oluşturulur. İÖ. 1.yy. ilk yarısıyla birlikte bazı örneklerde, bezeme alanını üstten çevreleyen kemerden hemen sonra şematik alınlığa geçilmiş, arşitrav işlenmemiştir fakat işlenen stellerde İÖ. 1.yy. ikinci yarısında da devam eder. Tire Müzesinin kemerli niş şeklinde bezeme alanına sahip mezar stelleri, Geç Hellenistik Dönemdeki gelişimi ve geçiş tiplerini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Geç Hellenistik Dönemde diğer yörelerde bu tipteki mezar stellerinin sayısının azlığı da göz önüne alındığında, Tire Müzesi stellerinin önemi artmaktadır.

Tire'nin Uzgur köyünde, alınlıklı, kemerli niş şeklinde bezeme alanına sahip üç adet stel ele geçmiştir[218]. Uzgur stelleri hem normal hem de şematik alınlıklı olarak karşımıza çıkar. Normal alınlıklı olan K. 24. (Lev. XXIV) stel parçasında, alınlık, İÖ. 2.yy. örneklerindeki plastik yapısını kaybetmiştir. İÖ. 1.yy. yapısına uygun olarak daha şematik ve basit yapılıdır. Şematik alınlıklı olan K. 17. (Lev. XVII) stelde, alınlık kısmında yanlarda iki, ortada bir olmak üzere üç adet akroter kabaca işlenmiştir. Bu şematik işçilik, kabaca işlenmiş akroterlerde de karşımıza çıkar. Alınlık kısmının altında dar tutulan arşitrav kısmını köşelerde, vücutları cepheden başları profilden işlenen sphenksler taşır. Sphenkslerin benzer şekildeki yapısı, K. 16. stelde de karşımıza çıkar. Her iki stelde de arşitrav genişlikleri birbirine oldukça yakındır. K. 17. stelde ise

[214] K. 14, 16, 17, 22, 23, 24.
[215] Şahin 2000, 16. Kemerli steller ilk olarak Geç Hellenistik Dönemde ortaya çıkar, Roma ve Bizans Dönemlerinde daha çok işlenir.
[216] Kemerli niş şeklinde bezeme alanına sahip stellerin benzeri tam olarak olmasa da, İ.Ö. 5.yy. sonuna tarihlenen bir stelde karşımıza çıkar, bkz. Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 12 Nr. 46. Fraser 1977, 16(a).
[217] K. 14, 16, 24.
[218] K. 16, 17, 24.

arşitrav işlenmemiş, kemerli niş şeklindeki bezeme alanından sonra alınlığa geçilmiştir. Uzgur buluntusu steller arasında, diğerlerine göre daha plastik yapısıyla, tipin en erken örneği K. 24. stel, şematik yapısıyla en geç olan ise K. 16. (Lev. XVI) stel olmalıdır. K. 24. stel, şematize edilmiş alınlığı olması, profillerin daha belirgin işlenmesi ve diğerlerine göre plastik yapısıyla İÖ. 2.yy. sonu- erken 1.yy.dan olmalıdır. K. 17. stel, İÖ. 1.yy. ilk yarısından, K. 16. no.lu stel ise oldukça şematik yapısıyla ikinci yarısından olmalıdır. Uzgur buluntularından anlaşıldığı kadarıyla, İÖ. 1.yy. birlikte üçgen alınlık ile birlikte stellerde yatay bir silme üzerine üç adet akroter kabaca işlenerek şematik alınlığın oluşturulduğu örnekler de vardır.

Tire'nin Uzgur köyünde bulunan örneklere[219] göre stellerin işlendiği bir atölye varlığından söz edilebilir. Stel tipleri açısından K. 16, 17, 24 no.lu steller, sahne tipleri açısından ise K. 8[220] (Lev. VIII), 16, 17, 24. steller benzer özelliktedir. İncelemelerimize göre bu atölye, İÖ. 1.yy. da üretim yapmıştır. Geç Hellenistik Dönem'de faaliyete başlayan atölye, Roma İmparatorluk Dönem'inde de üretime devam etmiş olmalıdır.

K. 17. (Lev. XVII) stelde, kline üzerinde uzanan khiton üzerine beline kadar himation giyimli erkeklerin sol kolları, sollarında duran yastıklara dayanmış sağ ellerinde kâse tutarlar. K. 16. örnekte ise, kline üzerinde iki erkek uzanır, khiton üzerine beline kadar himation giyimli olan erkeklerden sağdakinin sol kolu, solunda duran yastığa dayalı, elinde küçük bir kase tutar, sağ elini yanındaki figürün omzuna atmış[221], solda uzanan erkeğin sol kolu, solunda duran yastığa dayalı, elinde küçük bir kase sağ eliyle muhtemelen kendini taçlandırır. Her iki kabartmada da erkekler khiton üzerine manto giyimli, yastığa dayadıkları sol ellerinde küçük kâse tutarlar. Bu şekilde bezeme, bu yörede oldukça sevilerek işlenmiş olmalı. Her iki kabartmada da kline üzerinde duran yatak bezeme alanı boyunca uzar ve oldukça kalın yapıdadır. Bezemeli alanın ön kısmında betimlenen, ince uzun yapıdaki üçayaklı masa ve üzerinde betimlenen üç adet yiyecek, nesne de diğer ortak özelliktir. Uzgur yöresine özgü diğer bir özellik ise,

[219] K. 8, 16, 17, 24.

[220] Bezemeli alan, K. 8. stelde iki ante duvarı arasında, diğer örneklerde ise kemerli şekilde düzenlenmiş. Uzgur yöresinin stellerinde daima ölü yemeği sahnesi konu olarak seçilmiştir. K. 8 kabartma, tıpkı diğer Tire Müzesinin Geç Hellenistik Dönem kabartmalarında olduğu gibi, standart bezeme geleneğinde işlenmiştir. Kline üzerinde uzanan erkeğe eşlik eden taburede oturan kadın. Bezeme alanının ön kısmında, sağda, hizmetçi erkek, sol köşede ise hizmetçi kız elinde kalathos ile betimlenmiş. Kemerli niş şeklinde bezeme alanına sahip kabartmalarda ise sadece erkekler kline üzerinde uzanır ve önlerinde duran saki onlara hizmet eder.

[221] Bu tip duruş, K. 14. kabartmada da karşımıza çıkar.

bezeme alanının sol tarafında betimlenen kısa khiton giyimli sakilerdir. Her iki kabartmada da sakilerin sağ kolları, içki kabına doğru uzanmış, sol elleri ise dirseğinden bükülmüş ve karnı üzerinde elinde obje ile betimlenir. Sakinin sunum yaptığı içki kabı, dörtgen formlu bir sehpa üzerindedir. Oldukça basık ve köşeli olan bu form her iki kabartmada da karşımıza çıkar. Pfuhl-Möbius, K. 16. steli, İÖ. 1.yy.a tarihler, bize göre de bu tarih uygundur. K. 16, 17'ye göre daha erken olmalıdır. Gerek figürlerin duruşu gerekse kıvrımların durumu nedeniyle, K. 16, İÖ. 1.yy. içersinde daha erken bir tarihte yapılmış olmalıdır.

Uzgur'dan bulunan diğer örnek ise K. 24. stel parçasıdır. Bu parçada alınlık ve ortasında kalkan motifi, Uzgur yöresinde ilk defa karşımıza çıkar. Alınlığın alt kısmındaki silmeden hemen sonra arşitrav gelir. Tıpkı K. 17. stelde olduğu gibi, K. 24. stel parçasında da, arşitravda karşılıklı köşelerde duran, başları cepheden vücutları profilden sphenksler betimlenmiştir. Her iki kabartmada da arşitrav birbirine yakın ölçülerdedir. Arşitravın alt kısmındaki küçük bir silmeden sonra kemerli bezeme alanı gelir. K. 24. stel parçasında sadece bezeme alanının üst kısmı korunmuş olmakla birlikte, bezeme alanının kemerli yapısı, K. 16. ve 17. stellerde de karşımıza çıkar. Uzgur yöresinde bu özellik, geç Hellenistik-erken Roma İmparatorluk Dönem'inde bir gelenek haline gelmiş olmalıdır. 17 no.lu kabartma parçası da İÖ. 1.yy. ilk yarısından olmalıdır.

İÖ. 1.yy. içersinde, alınlığın üçgen biçiminde işlenmesinin bazı örneklerde devam ettiğini göstermesi bakımından diğer önemli örnek K. 22. (Lev. XXII) steldir. Alınlığın üzerinde kabaca işlenen akroterler, alınlığın dışa taşıntılı profilli işlenmesi ve alınlığın ortasında kabartma şeklinde kalkan işlenmesi gibi özellikler Geç Hellenistik Dönem özellikleridir. Bezeme alanını üstten çevreleyen kemerin yatay profillerinin belirgin şekilde işlenmesi ve ince uzun yapısıyla İÖ. 1.yy. ilk yarısından hemen önce işlenmiş olmalıdır. K. 22. stel, bu şekildeki yapısıyla, K. 14. (Lev. XIV) stele benzer. K. 14. stelde bezeme alanını üstten çevreleyen kemerin profilinin belirgin şekilde işlenmesi, henüz daha İÖ. 1.yy. ikinci yarısının şematik yapısına ulaşmadığını gösterir. Bu nedenle K. 22 ve K. 14. stel, İÖ. 1.yy. ilk yarısından hemen önce işlenmiş olmalıdır. Göllüce buluntusu K. 14. stel, kemerli şekilde düzenlenen bezeme alanıyla diğer

Göllüce stellerinden[222] farklıdır. Muhtemelen alınlıklı olan bu örnek sadece bezeme alanının düzenlenmesiyle farklıdır. Göllüce kabartmalarında bezeme alanlarında ölü yemeği sahnesi işlenmiştir. Kline üzerinde uzanan iki erkeğin önünde hizmetçi erkek, taburede oturan kadın ve önünde hizmetçi kız kompozisyona eşlik eder. Pfuhl-Möbius, bu steli İÖ. 1.yy.a tarihler, bize göre ise ilk yarısından olmalıdır. K. 16. Uzgur buluntusu mezar stelinde karşımıza çıkan kemerli niş şeklindeki bezeme alanının hemen üzerine şematik alınlığın işlenmesi, arşitravın işlenmemesi şeklindeki tip, K. 23. (Lev. XXIII) stelle benzerdir. K. 23. stelde, düz bir silme üzerine kabaca işlenen akroterlerle şematik alınlık oluşturulmuş, bezeme alanını üstten çevreleyen kemer kısmı, alınlığın hemen altında biter. K. 16, 24. Uzgur stellerindeki kemerin yatay profilli, K. 23. stelde işlenmemiştir. Kemerin yatay profilinin, keskin profilli yapısını kaybetmesi ve oldukça şematik işlenmesi, K. 17. no.lu Uzgur stelinde de karşımıza çıkar. Benzer tipolojileri nedeniyle K. 17 ve 23. steli, İÖ. 1.yy. ikinci yarısına tarihleyebiliriz. K. 23. stelde, alınlık, bezeme alanını çevreleyen kemer oldukça şematik yapısıyla, İÖ. 1.yy. içersinde, K. 16 ve 24. stellerden daha geç bir tarihte yapılmış olmalıdır.

Kemerli niş şeklinde bezeme alanına sahip, alınlıklı stellerimizin benzerleri, sayıları az olmakla birlikte Ephesos[223], Byzantion[224] yöresinde karşımıza çıkar. Tire'nin doğusundaki Adagide'de, Geç Hellenistik Döneme tarihlenen, ölü yemeği sahneli, kemerli niş şeklinde bezeme alanına sahip bir mezar steli bulunmuştur[225]. Delos/ Rhenee'de, Hellenistik Döneme tarihlenen kemerli niş şeklinde bezeme alanına sahip steller ele geçmiştir[226]. Hellenistik Dönem Atina stellerinde de kemer nişli örnekler görülür[227]. Suriye'de de Hellenistik Döneme tarihlenen kemer nişli bezeme alanına sahip mezar stelleri ele geçmiştir[228].

---

[222] K. 12, 13.

[223] Atalay 1988, Lev. 6 Kat. No. 10. Ephesos mezar stelleri içersinde kemerli tek steldir. Niş görünüşündeki steller, Geç Hellenistik çağdan başlayarak Doğu Yunan mezar stellerinde ortaya çıkar, Roma ve Bizans Dönemlerinde daha çok sayıda işlenir. Bu tip steller, Anadolu'da lahitleri etkilemiştir. Atalay'a göre, Ephesos stelinin benzerleri, Delos'ta Hellenistik Dönem stellerinde görülür.

[224] Fıratlı 1964, Pl. XXXII 122, Pl. XLVII 193, Pl. LVII 82, Pl. LVIII 82a. Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 80 Nr. 507, Taf. 143 Nr. 956.

[225] Keil-Premerstein 1914. 63, Abb. 32.

[226] Couilloud 1974, Nr. 80, 99, 101, 179, 331, 332, 335, 337 vd.

[227] Schmidt 1991, Abb. 47, Abb. 50, Abb. 53, Abb. 57, Abb. 58. Schmaltz 1983, Atina steli Tf. 29. 2. Mykonos örneği için bkz. Tf. 30, 2.

[228] Parlasca 1981, Taf. 1 Nr. 2, Taf. 4 Nr. 2.

2.3. ALINLIKSIZ STELLER

Tire Müzesi stelleri arasında ikinci grubu oluşturan alınlıksız grup, ilk gruba göre daha az sayıdaki örnekte karşımıza çıkar. Alınlıklı ve naiskos tipli stellere oranla daha sade ve şematize yapılmışlardır. Tire Müzesi stelleri arasında alınlıksız grupta ele aldığımız örneklerinin sayısının yetersiz olması nedeniyle stel tipinin gelişimini tam olarak göremiyoruz. İÖ. 4.yy. ikinci yarısına tarihlediğimiz kabartma ile İÖ. 1.yy. ikinci yarısına tarihlediğimiz 15 (Lev. XV) no.lu stel alınlıksız grup örneklerindendir.

Bu tip kabartmalardan stel tipi olarak en erken sayılabilecek örnek, K. 1. oldukça sade işçiliğiyle dikkat çeker, çağdaşlarından oldukça büyük boyutlu olan bu stel, bezeme alanında iki tip sahneye sahip olmasıyla da farklıdır. Stelin en üst kısmında bir silme, bu kısımdan sonra daha alçak bir alan, daha sonra ortada bir plaster ile iki kısma ayrılmış, iki adet boyuna dikdörtgen bezeme alanı[229] işlenmiştir. Bezeme alanı, yanlarda da ince plasterler ile sınırlanmış. Bezeme alanının alt kısmında, aşınmış durumda, oldukça yüzeysel iki satır yazıt. Yazıt kısmından tabana kadar olan kısım oldukça uzun blok şeklinde. Bezeme alanı, çağdaş kabartmalarda enine dikdörtgen şeklindeyken bu stelde boyuna dikdörtgen, bezeme alanının üst kısımda işlenmesi, masif bloğun yüksek tutulması da bu dönem stellerinde karşımıza çıkar. İnce ve uzun yapıdaki Attika stellerine[230] benzeyen bu örnek anıtsal görünümü ve daha sade işçiliği ile söz konusu tipli kabartmalardan ayrılır[231]. Attika bölgesinin İÖ. 4.yy. stellerinde karşımıza çıkan diğer bir özellik ise stelin en üst kısmındaki silmenin üzerinden başlayan ve yukarı doğru yükselen palmet motifidir. Oysa bizim stelimizde üst kısımda geniş silme işlenmesine rağmen üzerine gelecek lotus-palmet motifi işlenmemiştir. Bu yapısıyla, İÖ. 4.yy. Attika kabartmalarından farklıdır. Ayrıca Attika kabartmalarında, yazıtlar genel olarak bezeme alanının üst kısmında yer alırken bizim stelimizde ise bezeme alanının alt kısmındadır. Boyuna dikdörtgen bezeme alanları da hem bölge için hem de Attika stelleri için nadir olarak karşımıza çıkar.

---

[229] Bezeme alanının ortada bir plaster ile ikiye ayrılması ve her iki kısımda da farklı sahnelerin işlenmesi nadir olarak, İ.Ö. 4.yy. Attika kabartmalarında karşımıza çıkar, bkz. Scholl 1996, Taf. 41, 3. Kat. Nr. 123(İ.Ö. 380–370), Thönges-Stringaris 1965, Beil. 24, 3, (İ.Ö. 380).

[230] İ.Ö. 4.yy.a tarihlenen, ince-uzun tipli Attika stelleri için bkz. Scholl 1996, Taf. 5 Nr. 47, Taf. 13 Nr. 347, Taf. 21 Nr. 74, Taf. 40 1. Kat. Nr. 151vd.

[231] K. 1. stel, tip olarak Attika'dan bulunan İ.Ö. 4.yy. rozetli stellerine benzer. Yaklaşık olarak 1 metreyi geçen uzunluğa sahip stellerin, bezeme alanlarının üst kısmında genel olarak rozetler işlenir, bkz. Scholl 1996, Taf. 17 1. Kat. Nr. 190, Taf. 30 2. Kat. Nr. 397, Taf. 40 1. Kat. Nr. 151. Taf. 44 1. Kat. Nr. 34, Taf. 48 3. Kat. Nr. 77.

Tire Müzesi stelleri arasında alınlıksız gruba dahil edebileceğimiz diğer örnek, K. 15. (Lev. XV) stel, boyuna dikdörtgen şeklindedir. Kabaca işlenmiş üst kısımdan sonra bezeme alanı daha sonra ise taban kısmı gelir. Bezeme alanının üst kısmında, ortada enine dikdörtgen bir kabartma alanı içersinde, sağda bir aslan, panter ile karşısında geyik, ceylan vb. bir hayvan mücadele halinde verilmiştir. Bu bezeme alanı, köşelerde bir adet çelenk motifi ile çevrelenmiştir. Çelenk motifi, Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi kabartmalarında, bezeme alanının üst kısmında sıkça karşımıza çıkmaktadır. Küçük, enine dikdörtgen bezeme alanının aşağı kısmında, kabartmalı alan, yanlardaki ince plasterler ile çevrelenmiştir. İÖ. 2.yy.da, daha erken örneklere göre bezeme alanları büyür ve kabartmalar derinleşir. İÖ. 1.yy.da ise kabartmaların daha da derinleştiği ve bezeme alanının genişlediği görülür. Tabanı yüksek ve geniş tutulan örnek, erken Roma İmparatorluk Dönemine tarihlenmektedir[232].

[232] Pfuhll – Mobius 1979, 457, Taf. 274 Nr. 1907.

3. FİGÜR TİPLERİ

3.1. KADIN FİGÜRLERİ

Tire Müzesi stellerinde, Anadolu'nun diğer yörelerinde olduğu gibi, kadınlar belirli geleneksel tiplerde işlenmiştir. Çalışmamız kapsamındaki eserlerden daha çok ölü yemeği temasının işlendiği mezar stellerinde, klinenin sağında/solunda oturan kadınlarda, Pudicitia[233], Küçük Herculaneum'lu Kız tipi ve varyasyonları daha çok tercih edilmiştir. Geç Hellenistik Dönem mezar stellerinde işlenen kadın tiplerini İÖ. 4. yy.da görebiliriz fakat çeşitli değişikliklere uğramışlardır. Hellenistik Dönemde bu kadın tipleri taburede oturur şekilde de betimlenirler. Mezar stellerindeki tiplerin serbest yontulardan kopya edildikleri düşünülmektedir[234]. Anadolu'da, İÖ. 2. yy.da, çok sayıda ele geçen serbest yontular bu görüşü desteklemektedir. Stellerimizin bulunduğu Tire ve çevresinde ise serbest yontu sayısı, uzun süreli kazı olmaması ve belki de araştırma eksikliği nedeniyle yok denecek kadar azdır. Biz mezar stellerimizdeki figürlerin tiplerini ve stilistik incelemelerini yaparken daha çok bu bölgeye yakın diğer Hellenistik Dönem sanat merkezlerinden yararlandık[235].

Ölü yemeği sahneli mezar stellerinde, tabure üzerinde oturan kadınlarda, bezeme alanının sağ ve sol tarafında yer almasına bağlı olarak tiplerin geliştiğini söyleyebiliriz. Bezeme alanının sol tarafında oturan kadınlarda, Pudicitia ve varyasyonları, Küçük Harkulaneum'lu Kız, sağ tarafında oturan kadınlarda da Pudicitia Saufeia tipi tercih edilir. Bu şekildeki bezeme geleneği, ölü yemeği sahneli kabartmaların bulunduğu diğer yörelerde de görülen ortak özelliktir. Kadın tiplerinde değişik tipler yoktur daha çok bilinen bir sahnenin, bir geleneğin devamı şeklinde figürler verilmiştir. İÖ. 2.yy.da Anadolu'da görülen standart bezeme geleneğinin[236] tüm öğeleri, Tire Müzesi stellerinde de karşımıza çıkar. Ölü yemeği sahneli kabartmalar dışında, taburede oturan kadınlarda da Geç Hellenistik Dönem giyimli kadın tipleri ve varyasyonları karşımıza çıkar. Ayakta duran kadınlarda da durum değişmez.

---

[233] Geç Hellenistik Dönem Anadolu mezar stellerinde, Pudicitia tipi duruş, özellikle de üzgün olmayı ifade ettiği için sevilerek işlenmiştir.
[234] Yaylalı 1979, 36.
[235] Tire ve çevresine en yakın Hellenistik Dönem sanat merkezi Metropolis olmalıdır. Linfert, Torbalı/Metropolis grubunu, Ephesos sanat merkezinin içersinde inceler, bkz. Linfert 1976, 52 vd.
[236] Cremer 1991, 78, Bkz. Kst 1 – 54.

3.1.1. Pudicitia Tipi

Yaylalı, Pudicitia tipini, "Bir kolu karnında diğerinin dirseği ona dayalı eli çenenin yanında, başa kadar çekilen himation'un kenarından tutan kadın tiplerine verilen genel bir kavramdır" şeklinde tanımlar[237]. Anadolu mezar stellerinde, özellikle İÖ. 2. yüzyılda ve sonrasında en çok karşımıza çıkan kadın tipidir[238]. Bu tip, mezar stellerinde kadınlar ve erkeklerde ayrıca hizmetçi kızlarda da karşımıza çıkar. Tire Müzesi stellerinde söz konusu tipte betimlenen kadınlar, genel olarak ölü yemeği sahnesinde taburede otururlar[239]. Taburede oturan kadınlarda ellerin duruşu, elbisenin vücudu sarması, tipleri ayırmada kolaylık gösterse de aynı şeyi ayaklar için söyleyemeyiz, bu nedenle biz bu tipleri belirlerken daha çok elbisenin vücudu sarış şekli ve ellerin duruşunu dikkate aldık.

Pudicitia tipinin oluşumunda, İÖ. 4. yy. Attik mezar kabartmalarında[240] tabure üzerinde oturan kadınlarda Protopudicitia[241] adı verilen duruşun kaynaklık ettiğini düşünüyoruz[242]. Naiskos tipli stellerde, stelin bir köşesinde tabure üzerinde oturan kadınlar, khiton üzerine himation giyimlidir. Figürlerin bir eli karnı üzerinde diğerini destekler, bacağı üzerinde uzanır, diğeri başından gelen kıvrımları tutar veya çenesine dayalı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Stellerin sol tarafında oturan kadınlarda, sol el başının solundan gelen kıvrımları tutarken, stellerin sağ tarafında oturan kadınlarda ise sağ el başının sağ tarafından gelen kıvrımları tutar. Anadolu'da, İÖ. 4.ve 3.yy.a tarihlenen ölü yemeği sahneli kabartmaların az sayıda ele geçmesi nedeniyle Protopudicitia tipinin yayılımı ve kullanımı hakkında bilgilerimiz son derece kısıtlıdır. Bu görüşe karşın incelediğimiz K. 1. (Lev. I) kabartmadaki sağdaki bezeme alanında, uzanan erkeğin ayakucunda kline üzerinde oturan kadın benzer örnekler ele alındığında Protopudicitia tipinde olmalıdır.

---

[237] Yaylalı 1979, 36.

[238] Yaylalı 1986, 479. Bu tipin yaygın olarak işlenmeye başlandığı Dönem Olgun Hellenistik Dönemin sonudur, İ.Ö. 170/160 tarihinden sonra.

[239] Yalnızca bir adet stelde (K. 23) ayakta duran kadın Pudicitia tipinde işlenmiştir.

[240] Johansen 1951, 16 Fig. 2, 45, Fig. 24, ölü yemeği sahneli stel 163 Fig. 83. Fraser 1977, Kalliarista'nın mezar steli için bkz. 17(a). Schmaltz 1983, Tf. 11.1, 11,2, Tf. 12.1, 12,2, Tf. 13.1, 13,2, Tf. 15.1, 15,2. Scholl 1996, Taf. 4 2. Kat Nr. 85, Taf. 13 4. Kat. Nr. 374, Taf. 18 1. Kat. Nr. 136, vd. Kaltsas 2002, Fig. 321, Fig. 332, 362, Fig. 363, Fig. 364, Fig. 371 vd.

[241] Cremer 1991, 87, Abb. 13.

[242] Eule 2001, 222. Pudicitia duruş tipi, İ.Ö. 4. yy.da, Attik mezar kabartmalarında matem ile ilişkilidir.

Sidon Nekropolünde bulunan Ağlayan Kadınlar Lahdinin[243] doğu, batı, kuzey ve güney yanlarında, sütunlar arasında işlenen kadınlar, Pudicitia tipindedir[244]. Khiton üzerine himation giyimli kadınların bir elleri karnında diğerini destekler, desteklenen el ise başından gelen kıvrımları tutar şekilde betimlenmiştir.

Pudicitia tipolojisinin koroplastikte, Sidon, Ağlayan Kadınlar Lahdiyle çağdaş olarak üretime girdiği düşünülmektedir[245]. İÖ. Erken 3.yy.da ve yüzyılın ortasında Tanagra terrakottalarında[246] tipin kullanımı yaygınlaşır. Thompson, Myrina terrakottalarında bu tipin varlığını belirlemiştir[247]. İÖ. 3.yy. son çeyreğinde Patara'da bulunan bir terrakotta kadın figürininde pudicitia tipi karşımıza çıkar[248].

Pudicitica tipi, Attika stellerinde, Antoninler Dönemi de dahil olmak üzere işlenmiştir[249]. Antakya yöresi mezar stellerinde işlenen Pudicitia tipindeki kadınlar, vücutlarını tümüyle saran ve başlarına kadar çektikleri mantoya bürünmüşlerdir. Geç Antik Dönemde, Pudicitia olarak nitelenen üzüntü jestindeki kadınlarda, hertürlü anlatım önemini yitirmiş ve yalnızca simgesel bir anlatım olarak kalmıştır. Tek olarak verilen oturan kadınlar yanında, hizmetçileriyle birlikte verilenler ile kalabalık gruplar halinde olanlar da vardır[250]. J. İnan, İÖ. 2.yy.dan beri portre heykeli ve mezar stellerinde rastlanan tipin Roma kopyalarında üç grubun ayırt edildiğini, dördüncü grubun eklenmesiyle birlikte anlaşmazlıkların yok olacağı düşüncesindedir[251].

Tire Müzesi stellerinde, özellikle de ölü yemeği sahneli stellerde, sahnenin solunda ya da sağında, örtülü veya örtüsüz tabure üzerinde, ¾ pozisyonunda, khiton üzerine himation giyimli kadınlarda karşımıza çıkan kadın tipidir. Bu tipte oturan kadınlar, kollarının duruşu ve vücutlarının genel hareketi nedeniyle çeşitli alt tiplere

---

[243] Ağlayan Kadınlar Lahdi için bkz. Hamdy Bey – Reinach 1892, Planche VI 2, Planche VII, Planche VIII, Planche IX 1,2.
[244] Linfert 1976, 147.
[245] Işın 2007, 17- 19.
[246] Bkz. Bieber 1981, Fig. 513.
[247] Uhlenbrock 1990, 130. Kat. 21. Boston Güzel Sanatlar Müzesi, 87.386 envanter no.lu Myrina buluntusu terrakotta giyimli kadın figürini. İ.Ö. 3.yy. ortası.
[248] Işın 2007, 17–19. Işın, Pudicitia tipinin terrakotta eserlerde kullanılmasını, ölen kadının alçak gönüllü soyluluğunun bir temsili olarak mezarlara bırakıldığını düşünür.
[249] Moock 1998, Taf. 52 Nr. 346 b.
[250] Saraçoğlu 1997, 50.
[251] İnan 1975, 116 vd. No. 57 Lev. LX 1–3, No. 58 Lev. LXI, 1, No. 59 Lev. LXI, 2–3. İnan'ın dördüncü grup olarak belirttiği gruptaki figür, sağ koluyla omzunun soluna doğru uzanır. İnan'a göre, mezar stellerinde pek rastlanmamakla beraber, Roma portre heykellerinde kullanılan bir tiptir.

ayrılır. Bu tipteki kadınların yüzü klinede oturan erkeğe dönüktür, figürlerin bir elleri karnında diğer elini alttan destekler, diğer eli ise başından dökülen kıvrımları tutar. Ayaklar daima bir ayaklık üzerinde yükselir. Ölü yemeği sahneli kabartmalar için, kadının stelin bir köşesinde duruşu, tabure üzerindeki oturuş pozisyonu, khiton üzerine himation giymesi, himation'un başı da örtmesi, bir eli karnında diğerini desteklemesi ve desteklenen elin başın bir tarafından gelen kıvrımları tutması, Pudicitia tipinin İÖ. 4. yy. örneklerinden esinlediğini göstermektedir. Ancak Hellenistik Dönem özelliklerine bağlı olarak çeşitli değişikliklere uğramıştır.

Tire Müzesinde yer alan 24 stel içersinde, 7'sinde bu tipteki kadınlar tespit edilmiştir, bu yörede özellikle İÖ. 2.yy ortasından erken Roma İmparatorluk Dönemine kadar kullanılır. Pudicitia tipindeki kadınların altı tanesi yemek sahneli[252] stelde, bir tanesi de ayakta duran kadında[253] tespit edilmiştir. K. 13. ölü yemeği sahneli kabartmada oturan kadın ve K. 23. steldeki ayaktaki kadın Saufeia ve varyasyonu tipinde, K. 3, 14. ölü yemeği sahneli stellerde oturan kadınlar ile K. 13. no.lu stelde ayakta duran hizmetçi kız ise Kleopatra-Philista tipinde işlenmiştir. K. 7, 9, 12. stellerdeki kadınlar, Pudicitia varyasyonları şeklinde işlenmiştir.

K. 13. (Lev. XIII) ölü yemeği sahneli kabartmada oturan kadın ve K. 23. (Lev. XXIII) steldeki ayaktaki kadın Pudicitia Saufeia tipinde olmalıdır. İÖ. 1.yy.a tarihlenen Magnesia'da bulunmuş olan Saufeia heykeline göre adlandırılan kadın tipidir[254]. Bu tipte, sol bacak hareketli, sol kol karın üzerinde, sağ el çenenin sağında himation'un kenarından tutar. Himation'un sağından gelen ucu sağ kolu bileğine kadar sarıp sol omuzdan enseye gider. Himation'un solundan gelen ucu ise kalçadan itibaren toplanarak sol kol üzerine atılır, bileğe sarıldıktan sonra öne açılarak dökülür[255]. Biz bu tipleri saptarken daha çok kolların pozisyonu, elbisenin sarılışına göre ayırmaya çalıştık. Kadınların oturması nedeniyle ayaklar, tip konusunda yeterli bilgi vermiyordu.

[252] K. 4, 10, 11, 12, 13.
[253] K. 23.
[254] Linfert 1976, 148 vd. Taf. 5, Abb. 23. En çok sevilen Pudicitia tiplerinden biridir. Özellikle mezar kabartmalarında tercih edilmiştir. Hellenistik örnekler, İ.Ö. 2.yy. ikinci yarısında, Rhodos, Kos, Smyrna, Ephesos, Sardes ve Pergamon'da karşımıza çıkar. Antalya, Bithynia, Girit, Güney Rusya'ya kadar geniş alana yayılmıştır.
[255] Yaylalı 1979, 37.

İncelediğimiz steller arasında bir kabartmada oturan kadında[256], diğer bir kabartmada ise ayakta duran kadında[257] bu tip değişik şekliyle işlenmiştir.

Linfert, Pudicitia tipinin serbest çalışmalarda en erken örneği olarak Tegea, Piali'de bulunan kadını gösterir[258]. Linfert, bu kadın yontusu için, Krahmer'in önerdiği, İÖ. 3.yy. tarihini oldukça erken bulur. Linfert'e göre bu yontu, Tegea'da öncü olsaydı tipin Kıta Yunanistan'da oldukça yaygın olması gerekirdi[259]. Yaylalı'ya göre, Kıta Yunanistan'da yayılmak bir yana, bu tip yok denecek kadar azdır[260].

Linfert, bu tipin sadece mezar stellerinde işlendiği ve Anadolu'nun Batısında yaygın olduğu görüşündedir[261]. Eldeki bilgiler ışığında, Yaylalı ise Magnesia-İzmir arasındaki bölgede tipin yaratılmış olduğunu düşünmektedir[262].

Saufeia tipi, Hellenistik ve Roma İmparatorluk Döneminde hem serbest yontularda hem de mezar stellerinde sevilerek işlenir. İÖ. 2.yy.da, özellikle ikinci yarısında, mezar kabartmalarında daha çok ayakta duran kadınlarda[263], nadir olarak ölü yemeği sahneli kabartmalarda taburede/sandalyede oturan kadınlarda karşımıza çıkar.

İÖ. 4.yy.daki prototiplerinin Smyrna ve Ephesos'ta olması gerektiği üzerinde durulmaktadır[264]. Erken Roma İmparatorluk Döneminde, değişikliklerle birlikte bu tipte işlenen kadınların sayısı azalmaya başlar. İS. 2.yy. başlarında tipin kullanımı yaygınlaşır, canlanır ki bu dönemde tip, Hellenistik modellere benzer, özellikle İS. 4.yy. da[265] sayıları azalmakla birlikte bu tip işlenmiştir. Mezar stellerinde, ayakta duran kadınlarda sıkça karşımıza çıkan tip, oturan kadınlarda daha az tercih edilir[266].

---

[256] K. 13.
[257] K. 23.
[258] Linfert 1976, 149, bkz. Taf. 67, Abb. 370.
[259] Linfert 1976, 149 vd.
[260] Yaylalı 1979, 37 vd.
[261] Linfert 1976, 153.
[262] Yaylalı 1979, 38. Clair 1996, 149.
[263] Özellikle İzmir kökenli stellerde, bkz. Yaylalı 1979, 37.
[264] Clair 1996, 149.
[265] Clair 1996, 151. Constantin Döneminde tipin kullanımına oldukça önem verilir, fakat form biraz değişir. İlk kez Constantin Döneminde İmparatorluk ailesinde tipin kullanımına sınırlamalar getirilir çünkü bu tip Constantin'nin karısı Fausta, kız kardeşi Constantina ve annesi Eusebia'ya bahşedilir.
[266] Clair 1996, 149- 150.

Diğer Pudicitia tiplerine göre oldukça az işlenmiştir. Saufeia tipinin[267] stellerde az işlenmesinin nedenlerinden biri de, özellikle ölü yemeği sahneli stellerde, klinenin bezeme alanının sağ tarafında olması, oturan kadının ise tersi yönde sol tarafta yer almasıdır[268].

Naiskos tipli K. 13. stelde (Lev. XIII), boyuna dikdörtgen bezeme alanında, anteler arasındaki kalın yataklı kline üzerinde iki erkek figürü uzanır, stelin sağ tarafında da örtülü, arkalıklı tabure üzerinde oturan Pudicitia Saufeia kadın işlenmiştir. Kadının vücudu ¾ açıdan verilmesine karşın başı cepheden, khiton üzerine himation giyimli, himation başını da örter, sol kolu karnı üzerinde sağını destekler, sağ kolu elbise altında çenesinin sağından gelen kıvrımları tutar. Himationun sağından gelen ucu sağ kolu bileğine kadar sardıktan sonra sol omuzdan enseye doğru gider, solundan gelen ucu ise kalçadan itibaren toplanarak sağ bacak üzerinde, sol ele sarıldıktan sonra sol yan tarafa doğru dökülür. Kadının oturması nedeniyle hangi ayağın hareketli olduğu anlaşılmasa da ayaklar oldukça hareketlidir. Sağ bacak klineye doğru çekilirken sol bacak ise tersi yönde hafif açılmış, sağına göre daha öndedir[269]. Böylece sol bacağın daha hareketli ve önde olduğu, kolları desteklediği anlaşılır. Her ne kadar ayaklar figürün hareketini desteklemiyorsa da gerek elbisenin vücudu sarması gerekse ellerin harekete olan katkısı nedeniyle Pudicitia Saufeia tipinin işlendiği görülür. Kadının tabure üzerinde oturması, oturuş pozisyonu nedeniyle kıvrımların belirli bölgelerde toplanması kıvrım yapısını görmemizi zorlaştırmaktadır. Bizim stelimizde ise bacakların alt kısmında ve sol ayağın arkasındaki plastik yapıdaki kıvrımlar dışında çok fazla ayrıntı olmadığı görülür. Sol elin elbiseyi çekmesiyle gerginleşen kıvrımlar

[267] Yaylalı 1979, 37. İzmir kökenli steller içersinde on dört adet örnekte bu tipteki kadınlar karşımıza çıkar. Atalay 1988, Ephesos stellerinde, ayaktaki kadınlarda, Lev. 8, Kat. No. 14. Lev. 13, Kat. No. 22, Kat No. 35, Kat. No. 21. Oturan kadınlarda, Lev. 23, Kat. No. 38. İzmir ve Ephesos örneklerinde, ayakta duran kadınlarda karşımıza çıkan bu tip ölü yemeği sahneli kabartmalarda seyrek olarak karşımıza çıkar. Şahin 2000, 62. Miletopolis kökenli steller içersinde, ölü yemeği sahneli on üç adet stelde, bezeme alanının sağ tarafında oturan kadınlarda Saufeia tipinin işlendiği görülür. Samos'tan bulunan söz konusu tipteki kadınlar, bkz. Horn 1972, Taf. 86 Nr. 165, Taf. 90 Nr. 170, Taf. 91 Nr. 166, 168, Fabricius 1999, Taf. 11a, b, Taf. 12b. Kyzikos örnekleri için bkz. Fabricius 1999, Taf. 36b, Taf. 43a, Taf. 46b, Taf. 47a, b, Taf. 48b. İncelemelerimize göre, ölü yemeği sahneli stellerde, Pudicitia Saufeia tipindeki kadınlar genellikle bezeme alanının sağ tarafında işlenmişlerdir.

[268] Saufeia tipinde taburede oturan kadınlar, bezeme alanının sağ tarafında işlendiği için uzanan erkeğin önünün kapanması söz konusudur. Bu tipte işlenen kadınların yer aldığı stellerde klinede uzanan erkek biraz daha ortaya çekilerek görünüş problemi ortadan kaldırılmıştır.

[269] Bu özellik Miletopolis kökenli stellerde, Pudicitia Saufeia tipinde oturan kadınlarda da karşımıza çıkar, bkz. bkz. Şahin 2000, 62. KA2, KA13, KB1, KB5, KB8 vd.

özellikle sol bacak üzerinden sol ayağın arkasına dökülür[270], kıvrım yapısı henüz daha Geç Hellenistik Dönemin kıvrım yapısına ulaşmamıştır. Figürün güçlü bel yapısı Yüksek Hellenistik Dönem özelliklerin hala devam ettiğini gösterir. Bel, eller ve kolların da katkısıyla kendi içersinde dinamik bir yapısı vardır. Bu özelliklerin yanı sıra, vücudun üst yarısının daha ince, narin işlenmesine rağmen alt yarısının tam tersi işlenmesi de Geç Hellenistik Dönemden itibaren karşımıza çıkmaktadır. Kalın bel yapısına karşın çok ince omuz yapısı, yoğun elbisenin hareketi sınırlı da olsa engellemesi, hareketi zorlaştırması, figürün elbise altında eziliyormuş gibi duruşu, ince ve uzun vücut yapısı yine aynı dönemde karşımıza çıkar. Figür hareketliymiş gibi görünmektedir fakat bu hareket figürün tipinden kaynaklanmaktadır. Yüksek Hellenistik Dönemden gelen bir takım özellikler taşıması yanında Geç Hellenistik Dönemin etkilerinin de görülmesi nedeniyle, Geç Hellenistik Dönem içersinde erken bir tarihte; İÖ. 2. yy. ortası ve hemen sonrasında yapılmış olmalıdır.

Tire Müzesi stelleri arasında, ölü yemeği sahneli kabartmalardan farklı olarak, şematize edilmiş alınlıklı ve kemerli niş şeklindeki bezeme alanına sahip K. 23. kabartmada, bezeme alanında ortada, ayakta Pudicitia tipinde bir kadın ve iki yanında çocukları işlenmiştir. Kadın ayakta, khiton üzerine himation giyimli, cepheden, sol kolu dirseğinden bükülmüş, karnı üzerinde sağ koluna destek olur, sağ kolu dik şekilde başının sağından gelen kıvrımları tutar. Kadının sağ ayağı hareketli, solu ise elbise altında uzanır. Himationun sağından gelen ucu sağ kolu sardıktan sonra sol omuzdan arkaya dökülür. Kadının sağ eliyle çenesinin sağında kıvrımları tutması ve elbisenin vücudu sarış şekliyle Pudicitia Saufeia tipindeki kadınlara benzer fakat hareketli olanın sağ ayak olması ve sol kolun himationun solundan gelen ucunu karın üzerinde toplamaması[271] nedeniyle değişiklik gösterir. Bu nedenle biz kadının tipini, Saufeia'nın değişik tipi olarak adlandırmak isteriz. İÖ. 2.yy.a tarihlenen Saufeia tipindeki kadınlarda hareket çok daha etkin şekilde vurgulanır, örneğin ellerin, kolların birbirine zıt hareketi vurgulanır. Fakat İÖ. 1.yy.a tarihlediğimiz bu örnekte ise kadının tipinden kaynaklanan zorunlu hareketler vurgulanmış ve hareketin etkinliği azalmıştır. İÖ. 1.yy.da vücut uzuvlarının sonradan monte edilmiş şekildeki anatomiye uymayan yapısını özellikle

[270] Sol elin çekmesiyle oluşan gergin yapıdaki kıvrımların sol ayağın arkasına dökülmesi, Pudicitia Saufeia tipindeki oturan kadınların tümünde görülen ortak bir özelliktir, örnekler için bkz. Şahin 2000, KA2, KA13, KB1, KB5, KB8, KB10 vd.

[271] Kadının sol kolu üzerinde, dirseğinden itibaren küçük kıvrımlardan oluşan elbisenin toplanmış hali Saufeia tipi kadar belirgin değildir.

kadının sağ kolunda görebiliriz. İÖ. 2.yy.daki benzerlerinin aksine, elbise vücudu sıkıca sarmaz, elbise daha esnek verilmiştir. Kıvrımlar son derece yüzeysel ve kalın bant şeklinde işlenmiş. İÖ. 150'den itibaren karşımıza çıkan bant şeklindeki kıvrımlar, İÖ. 1.yy. örneklerinde kalınlaşır ve yüzeysel hale gelir. Özellikle bir yerden çıkarak kalın bant şeklinde devam eden etkinliğini yitirmiş kıvrımlar da İÖ. 1.yy.da karşımıza çıkar. Bu nedenle İÖ. 1.yy. ikinci yarısından olmalıdır.

Pudicitia Saufeia tipinin serbest yontu ve mezar stellerinde işlenmesi, Roma İmparatorluk Döneminde de devam eder. Saufeia tipinde, İÖ. 2.yy. örneklerine göre bozulmaların meydana geldiği dönem İÖ. 1.yy. özellikle de ilk yarısıdır[272]. Bu tarihten sonra işlenen Pudicitia Saufeia tipindeki kadınlarda anatomiye uymayan, sonradan monte edilmiş şekilde duran vücut uzuvları karşımıza çıkar. Örneğin bu tipte hareketli olması gereken sol bacak sabit işlenirken sağ bacak hareketli olabilmektedir[273]. Lidya bölgesinde bulunan mezar kabartmalarında[274] ayakta betimlenen kadınlarda, İS. 1. ve 2.yy.da karşımıza çıkan tip, Hellenistik Dönem örneklerinden esinlenerek işlenmiştir. Pudicitia Saufeia tipi serbest yontularda İS. 4.yy. da dahil olmak üzere kullanılır[275].

K. 3. (Lev. III) ve 14. (Lev. XIV)ölü yemeği sahneli stellerde oturan kadınlar, K. 13. (Lev. XIII) stelde ayakta duran hizmetçi kız ise Pudicitia Philista tipinde işlenmiştir. Linfert'in bugün Oxford'ta korunan Philista'nın mezar kabartmasındaki duruşuna göre adlandırdığı kadın tipidir[276]. Bu tipte sol bacak hareketli, sağ kol karın üzerinde paralel, diğer kolu destekler, desteklenen sol kol dik, başının solundan gelen kıvrımları tutar. Khimation'un sağ tarafından gelen gergince ucu, karın üzerindeki sağ elin bileğine sarılıp öne dökülür, solundan gelen uç da omuzdan yana sarkar[277]. Bu tipte vücudun üst yarısı ve omuzlar kalçaya göre oldukça dardır, kalça geniş tutulmuştur[278]. Tipin serbest yontulardaki en görkemli örneği Delos'lu Kleopatra'dır[279].

---

[272] K. 23.
[273] K. 23.
[274] Işık 1988, 42 vd. Sekiz adet örnekte Pudicitia Saufeia, üç mezar kabartmasında ise değişiği karşımıza çıkar.
[275] Clair 1996, 151.
[276] Linfert 1976, 152. Taf. 69 Abb. 379.
[277] Yaylalı 1979, 38.
[278] Bieber 1981, 131 vd. Fig. 510 – 1, 522 – 25.
[279] Linfert 1976, 153, Taf. 52 Abb. 273. Kleopatra'nın repliği için bkz. Oxford, Taf. 52 Abb. 272.

İncelediğimiz ölü yemeği sahneli stellerde[280], bezeme alanının sol köşesinde, taburede oturan iki kadın ve ayakta duran bir hizmetçi kız Pudicitia Philista tipinde işlenmiştir. Bezeme alanlarında, klinede uzanan erkeğin sağ tarafında, bezeme alanının sol köşesinde, arkalıklı/arkalıksız taburede oturan kadınların bu tipte işlendikleri görülür. Linfert, Pudicitia Philista tipinin sadece mezar stellerinde kullanıldığını ve Batı Anadolu'da yaygın olduğunu tespit etmiştir[281]. İÖ. 2.yy. ortalarından itibaren yaygınlaşan tipin kullanımı, yüzyılın sonuna doğru azalır[282]. Fakat Kyzikos ve Miletopolis stellerinde oturan kadınlarda tipin kullanımı devam eder[283]. Bizim kabartmalarımızda ise İÖ. 2.yy. ikinci yarısından İÖ. 1.yy. ilk yarısına kadar, oturan kadınlarda tipin kullanımı devam etmiştir.

İzmir[284] ve Ephesos[285] stellerinde ayakta duran kadınlarda, İÖ. 2.yy. ikinci yarısında oldukça sevilerek işlenir. Kyzikos[286] ve Miletopolis'in[287] ölü yemeği sahneli stellerinde, Pudicitia Philista tipinde işlenen kadınlar genellikle bezeme alanının sol köşesinde yer alırlar[288].

K 3. (Lev. III) naiskos tipli stelde, boyuna dikdörtgen bezeme alanında, anteler arasında, ortada kline üzerinde uzanan erkek onun sağında sırtını soldaki ante duvarına dayamış, örtülü, arkalıksız taburede oturan kadın ve taburenin önünde hizmetçi kız, bezeme alanının ortasında üçayaklı masa ve önünde hizmetçi bir kız ve bir erkek. Kadın, ¾ cepheden işlenmiş, başı hafif sağına dönük, khiton üzerine himation giyimli, himation başını da örter. Sağ kolu göğsü altında dirseğinden bükülmüş, solunda duran klinenin üzerindeki ruloya dayalı, sol kolunu destekler, dik şekildeki sol eliyle çenesinin solundan gelen kıvrımları tutar. Himationun sağından gelen gergince ucu, sağ göğüs üzerinde dirseğinden bükülen sağ kolu bileğine kadar sarar, solundan gelen uç ise yana dökülür. Figürün sol ayağı diğerine hafif yukarıda işlenmiştir. Himationun sağ bacaktan

[280] K. 3, 13.
[281] Linfert 1976, Taf. 5, Abb. 23.
[282] Linfert 1976, 153. Yaylalı 1979, 38.
[283] Şahin 2000, 63.
[284] Yaylalı 1979, 38. İzmir kökenli on iki stelde bu tipteki kadınlar, ayakta işlenmiştir.
[285] Atalay 1988, Lev. 11, Kat. No. 19, 20.
[286] Cremer 1991, Taf. 13 KSt 30, Taf. 15 KSt 42. Kyzikos stellerinde oturan kadınlarda İ.Ö. 100 civarında bu tip kullanılır.
[287] Şahin 2000, 62–63.
[288] Pudicitia Philista tipi, Saufeia tipine göre daha çok tercih edilir. Klinede uzanan erkeğin bezeme alanının sağında betimlenmesi nedeniyle bezeme alanının sol köşesinde kadının betimlenmesi için yeteri kadar boşluk kalır böylece bu alana Pudicitia Philista tipindeki kadınlar işlenebilmektedir.

sarkan kısımları, tabure üzerinde sağ bacak altında toplanmış ve gergin durumda buna karşın ayaklar üzerindeki khiton oldukça yumuşak hatlıdır. Figürün genel yapısı, kolların ve bacakların duruşuyla bir hareketin karşı hareketi vurgulanmıştır, örneğin sağ bacak aşağıda iken sol bacak daha yukarıdadır. Güçlü bel yapısı etkisini kaybetmiş, figürün hareketleri dinamizmimden değil tipinden kaynaklanır. Figürün oturuş durumuna göre, sol koltuk altından başlayıp karın üzerinde paralel devam eden kıvrım yapısı ile hafif yukarıda olan sol bacaktan diğerine doğru paralel şekilde giden kıvrım yapısı çok ince bantlar şeklindedir. Özellikle başın sağından sağ el üzerine giden, kucağında ve sağ baldır kısmında görülen son derece hareketsiz kıvrımlar, şerit şeklinde, ince bir bant halindedir. Kıvrım yapı olarak son derece sade, hareketsiz olarak karşımıza çıkar. Kalın bel yapısına oranla ince omuz yapısı, anaç duruş, Geç Hellenistik Dönemde karşımıza çıkar, İÖ. 2.yy. son çeyreğinden olmalıdır.

Ölü yemeği sahneli olan K. 14. (Lev. XIV) stelde klinenin sağ tarafında, bezeme alanının sol köşesinde arkalıksız sandalye veya taburede oturan kadın, ¾ profilden, yüzü seyirciye dönük, khiton üzerine himation giyimli, himation başını da örter. Elbise içersinde kalan sağ kolu, karnı üzerinde dirseğinden bükülmüş, eliyle sol koluna destek olur, dik şekildeki sol eliyle çenesinin solundan gelen kıvrımları tutar. Himationun sağından gelen ucu sol omzuna doğru paralel gider, solundan gelen ucu ise sağ omuzdan aşağıya dökülür. Figürün sol bacağı diğerine göre biraz yukarıda ve hafif dışa açılmış, tıpkı K. 3. kabartmada olduğu gibi sol ayağın hareketli olduğu vurgulanmak istenmiş olmalıdır. Himationun sağ bacak dizinden itibaren dökülen kıvrımları sağ bacak altına gergince çekilmiş. Sağ ayağın bileğinden itibaren yükselen khiton kıvrımları ise serbest bırakılmış. Figürün dolgun olmayan yapısı[289], anaç duruşu Geç Hellenistik Dönem kabartmalarında oturan kadınlarda karşımıza çıkar. Güçlü bel yapısı etkinliğini kaybetmiş, onun yerine dolgun olmayan, son derece zayıf yapı karşımıza çıkar. Oturan kadınlarda, İÖ. 2.yy. son çeyreğinde görülmeye başlanan zayıf yapı bu figürde de karşımıza çıkar. Güçlü bel yapısı tamamen etkinliğini kaybetmiş, figürün kendi içersindeki hareketli yapısı dinamizminden değil tipinden kaynaklanır. Figürün kolları ve bacaklarıyla desteklediği zıt hareketler, etkinliğini yitirmiş sadece şekil olarak hareketli görünür. Bu tipte betimlenen kadınlarda sıkça karşımıza çıkan göğüs üzerinde

[289] K. 3. kabartmada Pudicitia Philista oturan kadının stil ve tip özellikleri, K. 14. kabartmadaki figürden daha erken özellikler taşır. İ.Ö. 2. yy. son çeyreğinde, söz konusu tipte işlenen kadınların yapısı değişir. Güçlü ve dolgun yapının yerini, cılız ve güçsüz bir yapı almaya başlar.

paralel himation kıvrımları ile sol bacaktan sağına doğru paralel giden kıvrımlar kalın bant şeklindedir. Oldukça hareketsiz, sade ve cansız kıvrım yapısı da figürün Geç Hellenistik Dönemden olmasını gerektirir. Geç Hellenistik Dönem içersinde özellikle İÖ. 1.yy. kabartmalarında ve serbest yontularında karşımıza çıkan bazı vücut uzuvlarının sanki sonradan monte edilmiş gibi olan durumu figürün dik şekilde duran sol kolunda kendini gösterir. Figür, bu yapısıyla İÖ. 1.yy. ilk yarısından olmalıdır.

Geç Hellenistik Dönemde, oturan kadınlarda, Pudicitia Philista tipinin gelişimi açısından en çok örnek Miletopolis stellerinde karşımıza çıkar. Bu nedenle karşılaştırma örneklerini bu yörede aramamız gerekir. Tipin gelişimi açısından ilk karşılaştırma örneğimiz, İÖ. 140-130'a tarihlenen Miletopolis kökenli ölü yemeği sahneli kabartmada[290] bezeme alanının sol köşesinde taburede oturan Pudicitia Philista tipindeki kadındır. Bu kabartmadaki figürün dolgun yapısı bizim K. 3. kabartmamızdaki kadında azalarak devam eder. Kolların ve ayakların desteğiyle oluşan zıt hareketler Miletopolis örneğinde daha etkin şekilde vurgulanır. K. 3. kabartmamızdaki kadının mantosundaki kıvrım yapısı daha sade, cansız bant şeklinde olmasına karşın, Miletopolis örneğinde daha canlı ve plastik yapıdadır, bizim kabartmamızdaki kadında etkinlik sadece zorunlu hareketlerden kaynaklanır iken Miletopolis örneğinde ayakların da öne açılmasıyla zıt hareketler daha iyi vurgulanmıştır. Bizim figürümüz tüm özellikleriyle, Miletopolis örneğiyle çağdaş bir tarihten olmalıdır.

İkinci karşılaştırma örneğimiz, İÖ. 110-100'e tarihlenen, Bursa Arkeoloji Müzesi'nden ölü yemeği sahneli kabartmada, bezeme alanının sol köşesinde taburede oturan Pudicitia Philista tipindeki kadındır[291]. Bursa Müzesi stelindeki oturan kadının yapısı, yüzyılın ortasındaki örneklere göre daha ince, uzundur. Hareketlilik sadece tipinden kaynaklanır ve etkinliği azalmıştır. Kıvrım yapısı, eser aşındığı için tam olarak anlaşılmasa da sadeleşmiş ve cansızlaşmıştır. Bu nedenle, K. 3. kabartmadaki figür daha etkin yapısıyla, Bursa Müzesi stelindeki figüre göre daha erken bir tarihten olmalıdır.

İÖ. 1.yy. ortasına tarihlenen ölü yemeği sahneli stellerde söz konusu tipte betimlenen kadınların anaç yapısı etkisini büyük oranda yitirir ve onun yerine güçsüz bel ve cılız yapı yerini alır. Figürler, kalın elbise altında oldukça zayıf, güçsüz

[290] Şahin 2000, Levha XXII, TB 7.
[291] Şahin 2000, Levha XXIII TB 9.

görünümleriyle karşımıza çıkarlar. Figürler, tipin getirdiği hareketlilik dışında durağan yapıdadır. Kıvrımlar yapı olarak son derece hareketsiz ve bant şeklindedir[292]. Örneğin bizim K. 14. kabartmamızdaki Pudicitia Philista tipindeki oturan kadının sol kolunun sonradan monte edilmiş şekildeki görüntüsü, Miletopolis kökenli bir ölü yemeği sahneli kabartmada[293] aynı tipte oturan kadında karşımıza çıkar.

13 no.lu ölü yemeği sahneli stelde, bezeme alanının sağ köşesinde[294] taburede oturan Pudicitia Saufeia tipindeki kadının oturduğu taburenin önünde Pudicitia Philista tipinde hizmetçi bir kız işlenmiştir. Hizmetçi kız, cepheden, khiton giyimli[295], sağ bacağı elbise içinde kalmış, sol ayağı ise hareketli, sağ kolu dirseğinden bükülmüş ve karnı üzerinde sol koluna destek verir, sol kolu dik şekilde çenesinin soluna dayanmıştır. Sol ayağın hafif öne ve yana açılmasıyla ayaklar arasında dikey, blok bir kıvrım yapısı oluşmuştur[296]. Bu tipte betimlenen hizmetçi kızlar yalnızca khiton giyimlidir[297]. Bizim figürümüze en yakın örnek, Selçuk, Efes Müzesi, mezar stelindeki, bezemeli alanın sağ köşesinde betimlenen Pudicitia Philista tipindeki hizmetçi kızdır[298]. Ephesos örneğindeki hizmetçi kızın bizim figürümüzden tek farkı, sağ bacağın diğerinin önüne çapraz atılmasıdır. Khitonda görülen blok yapı özellikle bel bölgesinden ayaklara kadar uzanan kıvrımlarda göze çarpar, Geç Hellenistik Dönemin ince, uzun yapısı karşımıza çıkar. Fakat Ephesos örneğinde ince uzun yapı daha belirgindir ve hareketin etkinliği azalmıştır; bu nedenle bizim figürümüz daha erken bir tarihte yapılmış olmalıdır.

K. 7, 9, 12 no.lu stellerdeki ölü yemeği sahnelerde oturan kadınlar, Pudicitia varyasyonu şeklindedir. Bu tipin erken örnekleri, İÖ. 4.yy. ölü yemeği sahneli kabartmalarda oturan Protopudicitia olarak adlandırılan kadınlardır[299]. Pudicitianın varyasyonları olarak adlandırdığımız bu tipte, oturan kadınlar khiton üzerine himation

[292] İ.Ö. 1.yy. üçüncü çeyreğine tarihlenen örneklerde (bkz. Şahin 2000, Levha IX TA 18) ise sağ ayağın arkasına dökülen khitonun kıvrımları sıklaşır ve kıvrımlar bant şeklindedir.
[293] Şahin 2000, Levha VII TA 13.
[294] Atalay 1990, 289. Tüm hizmetçi figürleri bezeme alanında köşelerde, genel olarak kadın figürünün yanına kadın hizmetçi, erkek figürünün yanına erkek hizmetçi figürü işlenmektedir.
[295] Bazı hizmetçi figürlerinin khiton ve manto giymiş olduğu gözlenmektedir fakat bu figürlerin bir çocuk mu yoksa hizmetçi mi olduğu konusu kesin değildir. Bkz. Atalay 1990, 289. Fakat burada betimlenen genç kız duruşu nedeniyle hizmetçi olmalıdır.
[296] Aynı yapı, Hellenistik Döneme tarihlenen İzmir kökenli figürlü mezar stellerinde betimlenen hizmetçi kızlarda da karşımıza çıkar, bkz. Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 100 Nr. 662. Yaylalı 1989, 471 -479, Taf. 182.
[297] Atalay 1988, Levha 11, Kat. No. 20.
[298] Atalay 1988, Levha 11, Kat. No. 20.
[299] Cremer 1991, 87, Abb. 13.

giyer, himation başı da örter, khiton vücudun üst yarısını açıkta bırakır. Bir kol dirseğinden bükülmüş bacaklar arasında ya da diğer kola destek olur, diğer el ise dik şekilde başının bir tarafından gelen himationun kenarından tutar. Başın sağından gelen himationun ucu, sağ kolu dıştan dirseğine kadar sarar oradan kolun altından bacaklar arasına dökülür, himationun solundan gelen ucu, dik şekildeki elle tutulduktan sonra dirsek altından aşağıya, kucağa dökülür. Sağ ve sol ellerin yardımıyla, himation bacaklar arasında toplanır, elbise gerilir.

Bu tipin ilk örneklerinin İÖ. 4. yy. Attik stellerinde olduğu düşünülmektedir[300]. İÖ. 4.yy.da, Attika'dan bulunan ölü yemeği sahneli kabartmalarda[301], uzanan erkeğin ayakucunda, kline üzerinde oturan kadınlarda ilk örneklerini gördüğümüz kadın tipi değişikliklerle beraber Hellenistik Dönemde kullanılır.

Cremer, bu tipin İÖ. erken 4.yy. da Attik mezar kabartmalarında ayakta ve oturan figürlerde, İÖ. 4.yy. ortasına tarihlenen Ağlayan Kadınlar Lahdinde ve Rhodos'tan büyük bir mezar yapısına ait parça üzerinde işlendiğini tespit etmiştir. Kyzikos atölyelerinde ise İÖ. erken 3. yy.da görüldüğünü ve bu kabartmaların Attik stilde yapıldığını, Miletopolis'te İ.Ö.2.yy.da standart bezeme haline geldiğini ve Roma İmparatorluk Dönemine kadar oturan kadınlarda kullanıldığını düşünmektedir[302].

Şahin, Miletopolis kökenli steller üzerinde, sağ kolun diğer kola destek olabileceği gibi bazen de kendi halinde kucak üzerinde uzandığını tespit etmiştir[303]. İÖ. 4. yy.da Attik mezar kabartmalarında işlenen bu tipin, Miletopolis kökenli steller[304] üzerinde çok yaygın olduğunu, İÖ. 3. yy.dan - İS. 2. yy.a kadar kline yanında oturan kadınlarda işlendiğini belirtmiştir[305].

---

[300] Cremer 1991, 87. Şahin 2000, 64, 65.
[301] Scholl 1996, Taf. 4 2. Kat Nr. 85, Taf. 13 4. Kat. Nr. 374, Taf. 18 1. Kat. Nr. 136, Taf. 19, 1. Kat. Nr. 153, 3. Kat. Nr. 436, Taf. 28 3. Kat. Nr. 125, Taf. 29 4. Kat. Nr. 273, Taf. 40 1. Kat. Nr. 151, 2. Kat. Nr. 148, 4. Kat. Nr. 221, Taf. 41 6. Kat. Nr. 136. Ayaktaki kadınlar için bkz. Kaltsas 2002, Fig. 321, İ.Ö. 400 – 375. Fig. 332, İ.Ö. erken 4. yy. Fig. 362, İ.Ö. 370–360. Fig. 363, İ.Ö. 375–350. Fig. 379 (İ.Ö. 350), Fig. 391(İ.Ö. 340 civarı), Fig. 394(İ.Ö. 350–325), Fig. 395(İ.Ö. 350–325), Fig. 404(İ.Ö. 330). Schmaltz 1983, Tf. 11.1, 11,2, Tf. 12.1, 12,2, Tf. 13.1, 13.2, Tf. 15.1. Bol 2004, Abb. 198, 201, 211c.
[302] Cremer 1991, 87.
[303] Şahin 2000, 65.
[304] Şahin 2000, 65. Miletopolis kökenli stellerden elli iki tanesinde, oturan kadınlar Protopudicitia tipinde işlenmişlerdir. Miletopolis kökenli stellerde, bu tipteki kadınlar, taburede özellikle ölü yemeği sahneli stellerde, genel olarak klinenin sağında, bezeme alanının sol köşesinde betimlenmişlerdir.
[305] Şahin 2000, 65.

Hellenistik Dönemde tipin en çok sevilerek işlendiği yöre, Byzantion ve çevresidir[306]. Byzantion stelleri ile sahne olarak büyük benzerliklerin görüldüğü Bithynia bölgesinde de bu tipi işleyen atölyeler olmalıdır. Byzantion'un ölü yemeği sahneli stellerinde özellikle bezeme alanının ortasında klinede uzanan erkeğin sağ eliyle, sağında oturan kadını taçlandırdığı örneklerde bu tip oldukça yaygındır. Oturan kadınlardan bazılarının kucağındaki sağ ellerinde bir nesne tuttukları görülür. Veda sahneli stellerde ise kucak üzerinde duran sağ eliyle bezeme alanının ortasındaki erkekle tokalaştığı gibi durumlar da karşımıza çıkar[307]. Bu tipte oturan kadınlar genellikle bezeme alanının solunda betimlenmişlerdir.

Pudicitia varyasyonu tipi, Ephesos mezar stellerinde de karşımıza çıkar[308]. Oturan kadınlarda mantonun farklı sarılışı, elbisenin vücudun üst yarısını açıkta bırakan görüntüsü, kolların durumu nedeniyle bu oturan kadın tiplerini Pudicitia varyasyonu olarak adlandırmak istiyoruz. Ephesos mezar stellerinde işlenen bu tip ölü yemeği sahneli kabartmalarda, klinenin sağında, bezemeli alanın solunda oturan kadınlarda karşımıza çıkar.

İncelenen tüm örnekler ışığında bu tip hakkında şöyle bir sonuç çıkarabiliriz. Söz konusu tip ölü yemeği sahneli Attika mezar kabartmalarında, İÖ. 4.yy. ikinci yarısında, oturan kadınlarda kullanılır. Kyzikos ve civarında İÖ. 3.yy.dan itibaren kullanılmaya başlanır, İÖ. 2.yy.da[309], mezar steli artışına paralel olarak Byzantion, Kyzikos, Bythinia, Miletopolis, İzmir, Ephesos, Tire stellerinde kullanılmıştır.

İncelediğimiz ölü yemeği sahneli steller grubunda sadece üç[310] oturan kadın, bezeme alanının sol tarafında, klinenin sağında işlenmiştir. Bu tipte işlenen kadınlar, İÖ. 2. yy. ikinci yarısından itibaren karşımıza çıkar. İÖ. 4. yy.daki Attik kabartmalarda karşımıza çıkan benzerlerinden farklılıklar içermektedir. İÖ. 4. yy.daki dinamik görüntünün yerine Geç Hellenistik Dönemde elbisenin vücudu sıkıca sarması nedeniyle

[306] Fıratlı 1964, Planche IX, 29,30, Planche XI, 37, Planche XIII, 42, 81, Planche XIV 44, 58, 68, Planche XV, 45, 67, 71, 75, Planche XVI 49, 53, 59, 90, Planche XVII, 50, 78, 86, 92 vd. Fıratlı 1965, Lev. VII, 11, Lev. X, 17.
[307] Fıratlı 1964, Planche LXII, 191a. Fıratlı 1965, Lev. VII, 10,
[308] Atalay 1988, Lev. 24, Kat. No. 39, Lev. 40, Kat No. 63. Lev. 41, Kat. No. 64, Lev. 42, Kat No. 65, Lev. 46, Kat. No.70.
[309] Mevcut veriler ışığında, Helenistik Dönemde, Anadolu mezar stellerinde oldukça sevilen bir tip olduğunu söyleyebiliriz.
[310] Ölü yemeği sahneli steller, K. 7, 9, 12.

hareket zorlaşmıştır ya da elbise hareketi engeller. Figürün dolgun yapısı, kendi içindeki hareketli duruşu, İÖ. 140–130 civarındaki oturan kadınlarda karşımıza çıkar. Yüksek Hellenistik Dönemden itibaren hareketli yapıya paralel olarak güçlü bel yapısı, Geç Hellenistik Dönemin erken evrelerinde etkisini yitirerek devam eder. İkinci yüzyılın sonuna yaklaştıkça figürlerin dolgun yapısının yerini, güçsüz, cılız yapı alır, İ.Ö.1.yy. ilk yarısında ise tamamen ince, uzun figürler karşımıza çıkar.

K. 12. (Lev. XII) naiskos formlu stelde, boyuna dikdörtgen bezeme alanında, ante duvarları arasında uzanan kline üzerinde iki erkek uzanır. Klinenin sağında, bezeme alanının solunda, arkalıklı, yüksek minderli, örtülü, tabure üzerinde bir kadın oturur. Kadın, ¾ açıdan, başı ise hafif sağına dönük, khiton üzerine giydiği himation giyimli olup himation başını örter, vücudun üst yarısını açıkta bırakır. Sağ kol dirseğinden bükülmüş bacaklar arasında, sol el ise dik şekilde çenenin solundan gelen himationun kenarından tutar. Himationun sağından gelen ucu, sağ kolu dıştan dirseğine kadar sarar oradan kolun altından bacaklar arasına dökülür, himationun solundan gelen ucu, dik şekildeki sol elle tutulduktan sonra dirsek altından aşağıya, kucağa dökülür. Sağ ve sol ellerin yardımıyla, himation kucakta toplanır, elbise gerdirilir. Bu tipte kucakta toplanan himation uçları, rulo şeklinde kucaktan ayaklara doğru dökülür. Dolayısıyla hem kucaktan dökülen kıvrımlarda hem de elbisenin gerdirilmesiyle bacaklar üzerinde görülen kıvrımlarda yoğunluk oluşur. Sağ bacak üzerindeki gergin elbise kıvrımları, kucağa doğru hareket eder. Kıvrımlar yapı olarak Geç Hellenistik Dönemin sade, bant şeklindeki kıvrımları gibidir. Kıvrımlar bir yerden çıkarak gözle takip edilebilir şekildedir, hareketliliği azalmıştır. Yüksek Hellenistik Dönemden itibaren hareketli yapıya paralel olarak güçlü bel yapısı, Geç Hellenistik Dönemin erken evrelerinde etkisini yitirerek devam eder. Bu yapısıyla figür, İÖ. 140-130'a tarihlenebilir.

Diğer Pudicita varyasyonu tipindeki oturan kadın figürü K. 9. (Lev. IX) stelde karşımıza çıkar. Enine dikdörtgen formundaki bezeme alanının sol tarafında, uzanan erkeğin sağında bir kadın arkalıksız taburede oturmaktadır. Kadın, ¾ açıdan, khiton üzerine himation giyimli, himation başını da örter, sağ kolu kucağı üzerinde bükülmüş ve sol kolunu destekler, desteklenen sol kol ise dik şekilde çenesinin solundan gelen kıvrımları tutar. Manto vücudun alt kısmını tamamen örtmesine rağmen üst yarısını açıkta bırakmıştır. Manto başı sardıktan sonra başın sağ tarafından sağ elin bileğinin

altından dolanarak ayaklar arasında toplanır. Başın solundan gelen kıvrım da sol elin dirseğinden itibaren aşağıya dökülerek ayaklar arasında toplanır. Bu figürün sağ eli diğer Pudicitia varyasyonu tipindeki kadınlardan farklı olarak sol kolunu destekler ve aynı zamanda sağ eli kucağına yakın bir yerdedir. Mantonun vücudu sarış şekli ve khitonun manto altında görülmesi figürün Pudicitia varyasyonu tipinde işlendiğini gösterir. Yüksek Hellenistik Dönemin devamında, Geç Hellenistik Dönemin erken evrelerinde özellikle de İÖ. 140–130 civarında karşımıza çıkan oturan kadınlardaki güçlü bel yapısı bu figürde etkisini yitirmiş şekildedir. Hareketin etkinliği de azalmıştır, figür tipinin getirdiği zorunlu hareketlerden dolayı hareketliymiş gibi görünse de bu aslında dinamizminden kaynaklanmaz. Belden üzerinin görüntüsü, khiton tamamen bezeme haline gelmiştir ve ayrıntıdan yoksundur. Anaç görüntü özellikle de figürün elbisesinin kalın olmasına rağmen güçsüz yapının egemen olmasıyla, kalın elbise altında figür güçsüz yapısıyla adeta elbise altında eziyormuş gibi görünür. Özellikle sol kolun gerçeğe aykırı şekilde dirseğinden bükülmesi anatomik yapıya ters düşer, sol kol sanki sonradan monte edilmiş gibidir, bu özellik İÖ. 1.yy. özelliğidir ve tipi ne olursa olsun oturan kadınlarda karşımıza çıkar. Bu şekildeki yapısıyla, İÖ. 1.yy. ikinci yarısına tarihlenebilir.

K. 7. (Lev. VII) naiskos formlu stelimizde, anteler arasındaki bezeme alanında erkek kline üzerinde uzanmakta kadın ise klinenin sağında taburede oturmaktadır. Kadın, ¾ açıdan, khiton üzerine himation giyimli, sağ kolu kırık olmasına rağmen anlaşıldığı kadarıyla bacakları arasında, sol kolu eğik şekilde başının solundan gelen kıvrımları tutar. Manto vücudun üst yarısını açıkta bırakmış sadece kolları sarmıştır, vücudun üst yarısında khiton görülebilmektedir. Manto, sağ tarafta baştan, korunduğu kadarıyla omuzlara dökülür muhtemelen oradan da kucağına iner. Figürün başının solundan gelen kıvrımlar sol elle tutulduktan sonra muhtemelen kucakta toplanır. Stelimizin bezeme alanının yarısına kadar olan kısmının kırık olması nedeniyle kadının elbise detaylarını tam olarak göremiyoruz. Buna karşın kadının ¾ cepheden oturuş pozisyonu, kabartma derinliği ve tipin diğer steller üzerindeki stilistik karşılaştırılması, ince uzun yapısı, anaç görüntüsü ile Geç Hellenistik Döneme, İÖ. 2.yy. ikinci yarısına tarihleyebiliriz.

Benzer Pudicitia varyasyonu tipindeki kadınların tipolojik ve stilistik gelişimini anlayabilmek için Ephesos, Kyzikos, Byzantion, Miletopolis stellerindeki oturan

kadınlara bakmamız gerekir. İlk karşılaştırma örneğimiz, Kyzikos buluntusu[311], oturan kadının betimlendiği bir mezar kabartmasıdır. Naiskos şeklinde düzenlenen stelde kabartmalı alanın sağ köşesinde, sola profilden, khiton üzerine himation giyimli kadın yer alır. Pfuhl-Möbius, bu kabartmayı İÖ. 3.yy. ilk yarısına tarihler. Figürün dolgun yapısı, ellerinin ve kollarının yardımıyla sağladığı zıt hareketlerin dengesi, güçlü bel yapısı ve oturduğu tabureden biraz önde olan ayaklarıyla sağladığı denge nedeniyle Erken Hellenistik Döneme tarihlenir. Figürün piramidal görüntüsü, belin tam anlamıyla yerine oturamamış olması, özellikle dinamik ve etkin görüntü, bu tipteki kadınların erken dönem özelliklerindedir. Buna karşın Erken Hellenistik Dönemden itibaren görmeye alıştığımız piramidal duruş, güçlü ve dinamik yapı, İÖ. 2.yy.da özellikle de ikinci yarısında etkisini yitirir. İÖ. 150–140 civarında hala erken dönemden gelen özellikler etkisini yitirmekle beraber devam eder iken İÖ. 2.yy. son çeyreğinde bu yapı tamamen bozulur.

Diğer karşılaştırma örneğimiz, Daskyleion buluntusu ölü yemeği sahneli kabartmada[312] bezeme alanının sağ köşesinde taburede oturan kadındır[313]. Erken Hellenistik Döneme tarihlenen örneklerdeki profilden işlenen figürler, İÖ. 2.yy.da tamamen ¾ cepheden işlenirler. Figürlerin piramidal görüntüsünün yerine ayakların tabureye çekilmesiyle birlikte ince ve uzun bir duruş karşımıza çıkar. Güçlü belin desteklediği etkin hareketler etkisini yitirir. K. 12. (Lev. XII) kabartmamızdaki kadının dolgun yapısı, etkin hareket, Daskyleion örneğinde etkisini yitirir. K. 12. kabartmadaki kadında sağ bacağın üzerinden paralel şekilde diğer bacağın üzerine giden bant şeklindeki himationun kıvrımları, Daskyleion örneğinde daha kalın bant şekline dönüşmüştür. Daskyleion kabartmasına göre bizim kabartmamızdaki kadın daha erken bir tarihten olmalıdır.

İÖ. 2.yy. sonuna tarihlenen Selçuk, Efes Müzesi mezar kabartmasında[314], bezeme alanının sol köşesinde, sağa profilden taburede oturan kadın işlenmiştir. Ephesos örneği ile Tire Müzesi örnekleri, birbirlerine yakın bölgelerden bulundukları için bölgede kullanılan tipin gelişimi açısından önemlidir. Ephesos örneğindeki kadının

[311] Pfuhl-Möbius 1977, 241, Nr. 935, Taf. 140. Calvert Kolleksiyonunda olan eser günümüzde kayıptır.
[312] Pfuhl-Möbius 1979, 450, Taf. 269 Nr. 1875.
[313] Söz konusu tipteki kadınlar, İ.Ö. 3.yy.a tarihlenen kabartmalarda profilden de verilirken (bkz. Pfuhl-Möbius 1977, 241, Nr. 935, Taf. 140), İ.Ö. 2.yy.da ise, ¾ cepheden işlenirler.
[314] Atalay 1988, 60. Lev. 24 Kat. No. 39.

duruşu, belinin erken örneklere göre daha güçsüz yapıda olması ve himationun sade, bant şeklini alan kıvrımları nedeniyle K. 12. kabartmamızdaki kadından daha geç özellikler sergiler. Örneğin K. 12. kabartmamızdaki kadının güçlü bel yapısı, kıvrım yapısını, İÖ. 2.yy. sonundaki örneklerde göremeyiz. İÖ. 2.yy. sonu ve erken 1.yy.da hareketler daha şematiktir, örneğin bir kolun dik diğerinin eğik olması şeklinde gerçekleşen birbirine zıt hareketler sadece tipten kaynaklanır. Ephesos örneğindeki kadının hareketliliğini yitirmiş, sade, gözle takip edilebilen cansız kıvrımları en azından İÖ. erken 1.yy.a girdiğini gösterir. K. 12. kabartmamızdaki kadına göre daha geç özelliklerin görüldüğü Ephesos kabartmasındaki oturan kadın, K. 9. kabartmamızdaki kadından ise daha erken tarihten olmalıdır. K. 9. kabartmamızdaki kadının sonradan monte edilmiş gibi dik şekilde himationun kenarından tutan sol kolu, figürün İÖ. 1.yy. ilk yarısına girdiğini gösterir.

Geç Hellenistik Dönemde yemek sahneli stellerde oldukça yoğun olarak kullanılan tip, Roma İmparatorluk Döneminde de karşımıza çıkar. Yemek sahneli stellerde stelin sol köşesinde oturan Pudicitia varyasyonu tipindeki kadının işlenmesinde, Hellenistik Dönemdeki benzerlerine göre, İS. 3.yy.da işlenen figürlerde[315] oldukça bozulmalar olduğu görülür. Örneğin bu tipteki kadınlarda khiton ve himationun vücudu sarış şekli değişmemesine karşın figürlerin elleri ve kolları kabaca işlenir. İÖ. 1.yy.da ilk defa gördüğümüz, figürlerin vücut organlarının sonradan monte edilmiş şekildeki yapay görüntüsünün etkisi artarak devam eder. Figürlerin vücudunun alt yarısı profilden verilirken üst yarısı anatomiye uygun olmayan şekilde ¾ cepheden verilmiştir. Hareket tamamen tipe bağlı olarak gelişir, figürler durağan bir şekilde, tiplerinden kaynaklanan duruşu sergilerler. Himationda, İS. 2.yy.daki örneklerde[316] gördüğümüz adeta tarakla taranmış şekildeki sık, yapay şekildeki gözü yoran kıvrımlar, İS. 3.yy.daki örneklerde daha sade ve hareketsizdir. İÖ. 2.yy. sonunda ve İ.Ö.1. yy.dan itibaren kalın bant şeklini alan kıvrımlar ilerleyen dönem içersinde etkisini artırarak devam eder.

Tire Müzesi stellerinde az sayıdaki örnekte bu tipin işlenmesine rağmen, ölü yemeği sahneli kabartmalarda taburede oturan kadınlarda bu tipin standart bir hal aldığı açıkça görülmektedir. Örneğin K. 9, 12. Stelde oturan kadınların bezeme alanının sol tarafında betimlenmesi, 3/4 pozisyonundan verilmeleri, kadının oturduğu taburenin

[315] Bkz. Şahin 2000, Levha X, TA20, Levha XI, TA 22.
[316] Bkz. Şahin 2000, Levha XI, TA21.

hemen yan tarafında hizmetçi kızın elinde bir obje ile betimlenmesi Kyzikos, Miletopolis yöresi ile ortak özelliktir. Klinede uzanan erkek ve klinenin önünde erkek hizmetçinin olması bizim stellerimizde de bu tipin ve sahnenin standart bir bezeme geleneğine sahip olduğunu gösterir. Saydığımız özelliklerden dolayı Tire Müzesi'nin bu standart formu ile Cremer'in bahsettiği Kyzikos, Miletopolis'in İÖ. 2.yy.daki bezeme geleneğinde büyük benzerlikler görebiliriz. Bu tipin en çok işlendiği, Byzantion'un ölü yemeği sahneli stellerinde[317] ise kadının duruşu standart forma ulaşmasına rağmen klinede uzanan erkeğin sağ tarafında oturan kadını taçlandırması nedeniyle Byzantion ve yöresinin diğer bölgelerden farklı bir özelliği olduğu görülür. Bu özellik aynı şekilde Bithynia bölgesinde de karşımıza çıkar[318]. K. 12. stel, oturan kadının genel yapısı ve stelin genel karakteri nedeniyle İÖ. 2.yy.ın ikinci yarısına tarihlenmesiyle birlikte bu tipin işlendiği elimizdeki steller içinde en erken örnektir. K. 9. stelde standart form devam etmekle birlikte kadının duruşu, kıvrımları ve stelin diğer özellikleri nedeniyle İ.Ö.1.yy.ın ilk yarısına tarihlenmektedir. Bu örnekler ışığında bizim stellerimizde, İÖ. 2.yy. ikinci yarısından sonra bu tipin işlenmiş olduğunu görürüz.

[317] Fıratlı 1964, Planche IX, 29,30, Planche XI, 37, Planche XIII, 42, 81, Planche XIV 44, 58, 68, Planche XV, 45, 67, 71, 75, Planche XVI 49, 53, 59, 90 vd. Fıratlı 1965, Lev. VII, 11, Lev. X, 17.
[318] Cremer 1992, Taf. 15 P12, P16,P17, P18, Taf. 16 P20, Y5,O1,O2. Taf. 17 O11 vd.

3.1.2. Küçük Herculaneumlu Kız Tipi

Cremer tarafından Saufeia[319], Şahin tarafından Fausta[320], olarak adlandırılan bu tipte, İÖ. 4.yy. sonuna tarihlenen, Küçük Herculaneum'lu Kız tipi, taburede oturur şekilde işlenmiştir. Oturan kadınlarda karşımıza çıkan bu tipte, khiton üzerine himation giyilir, himation başı da örtmektedir. Başın sağından gelen manto, göğüs üzerinde dirseğinden bükülen sağ kolu bileğine kadar sardıktan sonra sol omuza, oradan da enseye gider. Mantoya sarılan sol kol ise vücudun solundan gelen kıvrımları kucağında tutar[321].

Çalışmamız kapsamındaki beş adet örnekte[322], bir tanesi hariç[323] diğerleri ölü yemeği sahneli kabartmalarda işlenmiştir. Söz konusu tipteki kadınların tümü bezeme alanının sol tarafında, taburede oturmaktadır. Çalışmamız kapsamında ele aldığımız stellerdeki bu kadın tipi, Geç Hellenistik Dönem mezar stellerinde karşımıza çıkan figür tiplerinin benzeri şeklindedir. Geç Hellenistik Dönemde, mezar kabartmalarında karşımıza çıkan figür tiplerinin tümü, Klasik Dönemdeki örneklerin bir takım değişikliklere uğrayarak tekrar kullanılmasından ibarettir[324]. Özellikle ölü yemeği sahnesinde bu tipin kullanılması tamamen Hellenistik Dönem içersinde yoğun olarak Geç Hellenistik Dönemde, İÖ. 2.yy. ikinci yarısında stel üretiminin artışına paralel olarak yaygınlaşmıştır. Tire Müzesi kabartmalarında betimlenen söz konusu tipteki kadınlar, İÖ. 2.yy. son çeyreğinden İÖ. 1.yy. içlerine kadar karşımıza çıkar.

Roma İmparatorluk Döneminde ayakta duran kadınlarda daha çok tercih edilir, Geç Antik Dönemde özellikle de kolların hareketinin bozulması ve yer değiştirmesi nedeniyle Küçük ve Büyük Herculaneum'lu Kadın tiplerini birbirinden ayırt etmek zorlaşır[325]. Roma İmparatorluk Döneminde, Attik kabartmalarda, İS. 1.yy. ortasında kadınların tiplerinde değişim yaşanır, oturan kadınlarda, mezar kabartmalarında en popüler olanı ise Küçük Herculaneum'lu Kız tipidir[326].

---

[319] Cremer 1991, 87.
[320] Şahin 2000, 65 vd.
[321] Bkz. Bieber 1981, Fig. 751–752. Smith 2002, Fig. 89.
[322] K. 4, 5, 6, 8, 22.
[323] K. 22 ölü yemeği sahneli değildir.
[324] Bkz. Yaylalı 1979, 41.
[325] Saraçoğlu 1997, 52 vd.
[326] Moock 1998, 65 vd.

Şahin, oturan kadınlarda, bu tipin ilk örneğinin İÖ. 3.yy.daki Kyzikos'tan bulunan mezar stelinde kullanıldığını tespit etmiştir[327]. Miletopolis kökenli stellerde özellikle İÖ. 2.yy.ın ikinci yarısından itibaren yaygındır. Ölü yemeği sahneli stellerde[328] oturan kadınlarda sevilerek işlenir.

Byzantion stellerinde, ölü yemeği sahneli kabartmalarda[329], ayakta duran ve oturan kadınlarda[330] karşımıza çıkar.

Bizim stellerimizde bu tipteki kadınlar, ¾ açıdan, khiton üzerine himation giyimli olup ölü yemeği sahneli kabartmalarda, klinenin sağında, bezeme alanının sol tarafında taburede oturmaktadır. Küçük Herculaneum'lu kız tipindeki kadınların yer aldığı ölü yemeği sahneli kabartmalarda aslında sahnelerin benzer öğelere sahip oldukları görülür. Bezeme alanı yanlarda ante duvarlarıyla sınırlanmıştır. Bezeme alanında cepheden, himation giyimli erkek kline üzerinde uzanır, figür sağ eliyle üçayaklı masaya uzanır, sol elinde ise bir içki kabı, erkeğin sağında, tabure üzerine oturan, ¾ açıdan, khiton üzerine himation giyimli, Küçük Herculaneum'lu Kız tipindeki kadın yer alır. Bezeme alanının ortasında üçayaklı masa ve üzerinde yiyecekler sıralanmıştır. Yaptığımız incelemelere göre, ölü yemeği sahneli kabartmalarda işlenen bu tipteki kadınlar stilistik özellikleri nedeniyle İÖ. 140'tan önce olamaz. Bu tipteki kadınların tümü bezeme alanının sol tarafında betimlenmiş[331] dolayısıyla figür tipi seçilirken kadının betimlendiği yer de dikkate alınmış olmalıdır.

K. 4. (Lev. IV) ölü yemeği sahneli stelde, bezeme alanının ortasında, yüksek yataklı kline üzerinde, cepheden işlenen erkeğin sağında, kalın minderli taburede ¾ açıdan işlenmiş Küçük Herculaneum'lu Kız tipinde kadın işlenmiştir. Kadın, khiton üzerine himation giyimli, bileğine kadar sarılan sağ kolu dirseğinden bükülmüş göğsü üzerinde, sol kolu elbise altında sol bacağı üzerinde durmaktadır. Başın sağından gelen manto, göğüs üzerinde dirseğinden bükülen sağ kolu bileğine kadar sardıktan sonra sol omuza, oradan da enseye gider. Mantoya sarılan sol kol ise vücudun solundan gelen

[327] Şahin 2000, 66.
[328] Şahin 2000, 66. Levha I TA2, Levha II TA3, Levha III TA5, TA6, Levha XLVIII KA6, XLIX KA7.
[329] Fıratlı 1964, Planche VIII 33, Planche X 36, Planche XI 41,
[330] Fıratlı 1964, Planche XXXV 139, Planche XXXVI 145, 147, Planche XXXVII 146, Planche XXXVIII 157, Planche XLI 168, Planche XLII 167.
[331] Benzer durum Miletopolis kökenli stellerde de karşımıza çıkar. Bu tipte işlenen kadınların hiçbiri bezeme alanının sağ tarafında değildir. Bkz. Şahin 2000, 66 vd.

kıvrımları sol bacağı üzerinde tutmaktadır. Figürün, uzanan erkeğin sağında taburede oturması, ¾ cepheden işlenmesi, Geç Hellenistik Dönem oturan giyimli kadın betimlemeleri şeklindedir. Güçlü bel yapısına oranla daha zayıf, güçsüz üst yapı, figürün ayaklarını oturduğu tabureye doğru çekmesiyle oluşan ince, uzun yapı, figürün en erken İÖ. 140 ve civarından olmasını gerektirir. Kadının hareketli gibi görünen el ve kolların hareketleri, figürün dinamizminden çok tipinden kaynaklanır. Bacaklar üzerinde, sağ bacaktan soluna doğru paralel şekilde uzanan bant şeklindeki kıvrım yapısının derinliği kalmamış, hareketsiz bir yapıdadır. Figürün bacakları arasında oluşan çanak şeklindeki kıvrım yapısı, bu tipte oturan kadınlarda genel özelliklerden biridir. Yüksek Hellenistik Dönemde oturan kadınlarda bu çanak şeklindeki kıvrım yapısı daha derin iken Geç Hellenistik Dönemde çanağın derinliği azalmıştır. Kadın figürünün üzerindeki khiton ve himation, figüre adeta baskı uygular, hareketin etkinliğini azaltır ve sanki figür elbise altında eziliyormuş gibidir. Kalın elbise yapısı altında kısıtlanmış hareketler sonucu ortaya çıkan anaç görüntüsü nedeniyle de en İÖ. 2.yy. son çeyreğinden olmalıdır.

Sadece bezeme alanının bir kısmının korunduğu K. 5. (Lev. V) stel parçasında, yüksek yataklı kline üzerinde cepheden işlenen erkeğin sağ tarafında, ince minderli tabure üzerinde oturan kadın, ¾ açıdan, khiton üzerine himation giyimlidir. Başın sağından gelen manto, göğüs üzerinde dirseğinden bükülen sağ kolu bileğine kadar sardıktan sonra sol omuza, oradan da enseye gider. Mantoya sarılan sol kol ise vücudun solundan gelen kıvrımları kucağında tutar. Figürün kalın bel yapısı, Yüksek Hellenistik Dönemden gelen birtakım özelliklerin Geç Hellenistik Dönemde hala devam ettiğini gösterir fakat bu yapı Yüksek Hellenistik Dönemdeki kadar etkin değildir. Örneğin bel yapısı kalın ve güçlü olmasına karşın ayaklar, bele oranla daha zayıf ve güçsüz yapıdadır. Kalın bel yapısına oranla oldukça ince işlenmiş narin omuz yapısı da Geç Hellenistik Döneme adım attığını gösterir. Özellikle omzunun sağından sağ kolu üzerine dökülen kıvrımlar, bacakların açık olması nedeniyle oluşan bant şeklindeki kıvrım yapısı Geç Hellenistik Dönemde karşımıza çıkar. Bant şeklindeki kıvrımlar, dönem içersinde gittikçe kalınlaşır ve hacim kazanır. Figürün elleri ve kollarıyla sağladığı kendi içindeki dinamik yapısı tamamen tipinden kaynaklanır. Tipinin getirdiği zorunlu hareketler dışında durağan yapıdadır. Figürün anaç görüntüsü, himationdaki ince bant şeklindeki kıvrım yapısı, kalın elbise yapısı altında figürün adeta eziliyormuş gibi durması gibi özellikleri nedeniyle İÖ. 2.yy. son çeyreğinden olmalıdır. Figür, Geç

Hellenistik Dönemin durağan yapısında olmasına karşın, K. 4. kabartmadaki oturan kadının kıvrım yapısına göre daha erken tarihten olmalıdır. K. 6. (Lev. VI) ölü yemeği sahneli kabartmada, bezeme alanının sol köşesinde, uzanan erkeğin sağındaki tabure üzerinde oturan kadın, ¾ cepheden işlenmiş olup, khiton üzerine himation giyimlidir. Başın sağından gelen manto, göğüs üzerinde dirseğinden bükülen sağ kolu bileğine kadar sardıktan sonra sol omuza, oradan da enseye gider. Mantoya sarılan sol kol ise vücudun solundan gelen kıvrımları sol bacağı üzerinde, kucağında tutar. Figürün kalın elbise yapısına karşın güçsüz vücut yapısı karşımıza çıkar. Yüksek Hellenistik Dönemde karşımıza çıkan ve hareketi destekleyen bel yapısı tamamen etkinliğini yitirmiş, figür tipinden kaynaklanan zorunlu hareketleri sergiler onun dışında durağan yapıdadır.

Küçük Herculaneumlu Kız tipinde oturan diğer kadın K. 8. (Lev. VIII) kabartmada karşımıza çıkar. Bezeme alanının sol tarafında oturan kadın, elbisenin vücudu sarış şekli değişmemesine rağmen İÖ. 2.yy.daki benzerlerine göre oldukça farklı yapısıyla karşımıza çıkar. Bu oturan kadında, bel etkinliğini tamamen yitirmiştir, güçsüz bel, hareketi desteklemek bir yana durağan yapıdadır. Örneğin figürün bacakları, üst yapısına oranla daha uzun, ince işlenmiştir, bu şekildeki görüntüsüyle sanki vücudunun belden üst kısmı ve altı sanki farklı figürlere aitmiş gibi görünmektedir. Kalın elbise yapısı altında figürün güçsüz yapısıyla adeta elbise altında eziliyormuş gibi olan görüntüsü Geç Hellenistik Dönemden itibaren görülür ve ilerleyen dönem içersinde bu tip görünüm karşımıza çıkar. Elbisenin kıvrımlarının plastik yapıdan uzak olması, sadece kalın bantlar halinde ve gözle takip edilebilir, cansız, hareketsiz yapısı da dönem figürlerinde karşımıza çıkar. Kadının anaç yapısı, elbisenin hareketi desteklememesi, hareketi zorlaştırması da sözü edilen dönemde karşımıza çıkar. Benzer örnekler dikkate alındığında, İÖ. 1.yy.dan olmalıdır. Benzer yapıdaki Küçük Herkelaneumlu Kız tipindeki oturan kadın, K. 22. (Lev. XXII) kabartmada karşımıza çıkar. Kemerli niş şeklindeki bezeme alanının sol köşesinde taburede oturan kadının güçsüz bel yapısı tıpkı K. 8. (Lev. VIII) steldeki kadına benzer. Geç Hellenistik Dönemin güçsüz, ince, uzun yapısı, elbise altında figürün eziliyormuş hissi veren görüntüsü, belin hareketi desteklememesi gibi özellikler her iki kabartmanın ortak özellikleridir. K. 22. (Lev. XXII) kabartmadaki kadının elbise altında kalan sağ kolu sanki daha sonradan monte edilmiş hissi vermektedir. Eller ve kolların hareketleri dinamizminden değil tipinden kaynaklanır, yani zorunlu hareketlerdir. Tipinden kaynaklanan zorunlu hareketler

dışında durağan yapıda, anaç görüntüdedir. Özellikle belden üst kısımdaki himationun kıvrımlarının son derece sade ve hareketsiz olduğu görülür. Kucakta, özellikle de sağ bacak üzerinden diğerine paralel şekilde giden kıvrımların bant şeklini aldığı ve kalınlaştığı görülür. İÖ. 1.yy. ilk yarısında bu kalın bant şeklindeki kıvrımlar, İÖ. 2.yy. sonu örneklerine[332] göre daha az sayıda ve sadedir. Figürün duruşu, genel yapısı, kıvrımların durumu nedeniyle İÖ. 1.yy. ilk yarısından olmalıdır.

Kadının ayaklarını öne ve yana açması şeklinde alan yaratması ve hareketli gibi görünmesi, oturan kadınlarda İÖ. 150'den itibaren yaklaşık olarak İÖ. 120-110'a kadar devam eder, daha sonra ayaklar vücuda doğru çekilir ve ince-uzun yapı oluşur. Geç Hellenistik Dönemin erken evrelerinde, eller ve kollar ile sağlanan zıt hareketler, Yüksek Hellenistik Dönemdeki kadar etkin olmasa da devam eder. İÖ. 2.yy. sonuna yaklaştıkça figürlerin hareketlerinde durağanlaşma yaşanır, Yüksek Hellenistik Dönemin etkileri tamamen kaybolur. Örneğin bizim K. 5. kabartmamızda oturan kadının güçlü bel yapısı, etkisini yitirmekle beraber, himationun kıvrımları henüz daha İÖ. 1.yy.daki kalın bant şekline ulaşmamış. Durağan yapı söz konusu tipte İ.Ö.2.yy. sonu-İÖ. erken 1.yy.da karşımıza çıkar. Aynı şekilde K. 8. kabartmada oturan kadının durağan yapısı da, İÖ. 2.yy. özelliklerinin aşıldığını ve İÖ. 1.yy.a girdiğini gösterir. Sağ kolunun sonradan monte edilmiş şekildeki görüntüsü, kalın elbise yapısı altında figürün güçsüz yapısıyla adeta eziliyormuş gibi görünmesi ve durağan yapısıyla, K. 22. kabartmada bezeme alanının sol köşesinde oturan kadın, İÖ. 1.yy. ilk yarısının özelliklerini sergiler. Bu tipte oturan kadınlarda[333], İÖ. 50 civarında, figürler tiplerinden kaynaklanan zorunlu hareketler dışında oldukça durağan yapıdadır. Elbisenin kalınlaştığı buna karşın figürün yapısının güçsüzleştiği görülür. Örneğin himationda yer alan kıvrımlar tamamen sade ve hareketsizdir. K. 8. kabartmamızda oturan kadının yapısı, İÖ. 50 civarındaki örneklere göre daha etkilidir. Bu nedenle, İÖ. 50'ye kadar tarihlenebilir.

[332] Bkz. K. 4.
[333] Bkz. Şahin 2000, Levha L, KA 9.

3.1.3. Diğer Oturan Kadınlar

Tire Müzesi stellerinde, her hangi bir tipe bağlı olmaksızın ya da kırık parçaları nedeniyle tipini belirleyemediğimiz, khiton üzerine himation giyimli, oturan kadınlar da vardır.

K. 11. stelde (Lev. XI), bezemeli alanın sağ köşesinde, cepheden, khiton üzerine himation giyimli oturan kadın figürünün yalnızca ayaklardan dize kadar olan kısmı korunabilmiştir. Korunduğu kadarıyla, kadının sol ayağı önde diğeri geridedir. Sol kolu kucağı üzerinde paralel şekilde uzanır. Anlaşıldığı kadarıyla figür oldukça güçlü yapıdadır. Figürün sağ bacağı üzerinden dökülen kıvrımlar rulo şeklini almış, himationun kıvrımları ise sade yapıda, hareketsizdir. Özellikle İÖ. 150'den itibaren karşımıza çıkan metal sertliğindeki kıvrım yapısı, figürün ayakları üzerinde görülmektedir. Genel kabartma yapısı, himationdaki kıvrımların sadeleşmesi nedeniyle İÖ. 2.yy. ikinci yarısından olmalıdır.

K. 21. stelde (Lev. XXI), bezeme alanının merkezinde oldukça süslü bir mobilyada, cepheden, khiton üzerine himation giyimli kadın, göğsü üzerindeki sağ elinde bir obje tutar, manto altındaki sol kolu, sol bacağı üzerindedir. Himationun sağından gelen ucu sağ göğsü üzerindeki elinden aşağıya doğru açılarak dökülür. Himationun solundan gelen ucu ise sol elle tutulduktan sonra sol bacağın yanına dökülür. Kadının güçlü bel yapısı ve kendi içindeki dinamik görüntüsü, Yüksek Hellenistik Dönem özellikleri olarak karşımıza çıkar. Oldukça kalın elbise yapısı, kadının hareketinin etkinliğini desteklemiyor, engelliyor. Kadının duruşundan kaynaklanan zorunlu hareketler olduğu görülse de bu hareketlilik Yüksek Hellenistik Dönem kadar etkin değil. Kadının sağ bacağının öne çıkmasıyla birlikte, bacaklar arasında birbirine paralel yoğun kıvrım yapısı oluşmuş. Kıvrımlar yapı olarak Yüksek Hellenistik Dönemdekiler gibi hareketli değildir. Oturan kadınların tümünde, bacaklar üzerindeki bu paralel kıvrım yapısı karşımıza çıkar. Daha geç örneklerde kıvrım yapısı son derece cansız, hareketsiz olmasına karşın bu örnekte kıvrım yapısının daha kalın ve plastik yapıda olduğu görülür. Figürde, Yüksek Hellenistik Dönemin güçlü bel ve bacak yapısı etkisini devam ettirir. Bu şekildeki yapısıyla, hem Yüksek Hellenistik Dönem

özellikleri devam eder hem de Geç Hellenistik Dönem özellikleri karşımıza çıkar, bu nedenle, İÖ. 150-140'dan önceki bir tarihte yapılmış olmalıdır.

K. 22. stelde (Lev. XXII), kemerli niş şeklindeki bezeme alanında, sağdaki plastere dayalı sandalyede oturan, ¾ cepheden, khiton üzerine himation giyimli kadın betimlenmiştir. Himation vücudun üst yarısını açıkta bırakır, khiton vücudun üst yarısında görülmektedir. Kucağında birleştirdiği sol elinde bir obje tutar, sağ kolunun durumu tahribat nedeniyle görülemiyor. Himationun vücudun üst yarısını açıkta bırakan görüntüsü tıpkı Pudicitia tipinin varyasyonlarında olduğu gibi, vücudun üst yarısında khiton görülmektedir. Başının solundan gelen manto, sol kolun dışında, bileğine kadar sarılır, daha sonra bileğin altından bacaklar üzerine bırakılır. Bu nedenlerle, Geç Hellenistik Dönem kadın tiplerinin değişiği olarak yorumlanabilir. Kadının ¾ açıdan verilmesi ve elbisenin vücudu sarış şekli, Geç Hellenistik Dönem oturan kadınlarında karşımıza çıkar. Durağan yapısı, bacaklar üzerindeki kıvrımların şematik yapısı, hareketsiz olmaları nedeniyle İÖ. 1.yy. ilk yarısında yapılmış olmalıdır.

3.2. ERKEK FİGÜRLERİ

3.2.1. Kline Üzerinde Uzananlar

Hellenistik ve Roma İmparatorluk Döneminde mezar kabartmalarında en çok karşımıza çıkan bezemelerden biri ölü yemeği sahnesidir. Bu tip sahnelerde, merkezde erkekler daima kline üzerinde uzanır. Bu tipte betimlenen erkekler, kısa kollu khiton üzerine beline kadar himation giyer, figürlerin vücudunun sağ üst yarısı ve sağ kolu açıktadır. Sol koltuk altından demet halinde gelen kıvrım karın üzerinde tomar halinde sağda belin altından arkaya ve oradan da sol omuzdan aşağıya dökülür[334]. Uzanan erkeklerin sol kolları daima klinenin köşesinde duran yastığa dayalıdır, figürler ellerinde genel olarak içki kapları ile yiyecek tutarlar. Figürlerin sağ ellerinde yiyecek ve içki kabı olabilir bunun yanı sıra bazen figürler önlerinde duran üçayaklı masaya uzanırlar ya da ellerindeki içki kabıyla seyirciyi selamlarlar. Figürlerin kline üzerinde uzanan sağ bacağı dizinden bükülmüş hafif yukarıdadır, üzerine yatılan sol bacak dizinden itibaren bükülerek sağ ayağının arkasına doğru uzanır. Bu hareketten kaynaklanan dizin altında oluşan kıvrımlar oldukça gergin yapıdadır.

Horn'a göre, Hellenistik Dönem ölü yemeği sahnesinde uzanan erkekler genellikle üst gövdeleri kalkık şekilde yatarlar. Sağ bacakları diğerine göre yukardadır, sol bacakları ise sağ bacağın altında bükülerek işlenmiştir. Figürlerin sol alt kolları yassı şekilde bükülmüş, yastığa dayanmıştır. Bu figürler, bir veya iki elleriyle skyphos, kase vb. kap tutarlar. Sağ elinde tuttuğu kabı yukarıya doğru kaldıran figürler de vardır. Çoğunlukla sağ el masaya doğru bir şey almak için uzanır. Erkekler kısa kollu khiton ve manto giyerler, çok az örnekte manto yoktur. Manto genellikle bacakları sarar ve üst tarafta katlanarak bel kısmında gövdeye dolanır. Manto kemerinin kenarı geniş bir yay çizmiş şekilde olabilir. Ucu normalde sol koltuk altında kaybolur, öne kline döşeğine doğru da sarkabilir, sol alt kola sarılmış olarak verilebilir. Arkadan gelen manto kesimi sol omuzu örter, göğsün sol yarısı ve sol kol yukarıda örtülüdür, ara sıra manto sadece sol dirseğe sarılır, bilekten aşağıya yastığa doğru sarkar[335].

[334] Yaylalı 2007, 124 vd.
[335] Horn 1972, 57 vd.

Kabartma örneklerini gördüğümüz, erken dönem şölen sahnelerinde, beline kadar himation giyimli, bazen sakallı, dolgun yapılı uzanan erkekler, Hellenistik Dönem ölü yemeği sahneli kabartmalarındaki tiplere kadar çeşitli değişikliklere uğramıştır. Hellenistik Dönemde kabartmalarda uzanan erkeğin, Arkaik kabartmalardaki örneklerinden yorumlanarak geliştirildiğini söyleyebiliriz. Tıpkı kadın tiplerinde olduğu gibi uzanan erkek figürlerinde de daha önceden bilinen tipler, tekrar yorumlanarak Hellenistik Dönemde mezar kabartmalarında kullanılmıştır.

Arkaik Döneme tarihlenen mimari terrakotta eserlerdeki şölen sahnesinde uzanan erkek figüründen itibaren gelişim görülebilir. Arkaik Dönemde ve sonrasında işlenen uzanan erkek figürlerinin mimari terrakottalardan örnek alınarak işlendiği düşünülmektedir. Bu nedenle, mimari terrakotta kabartmalardaki uzanan erkek figürleri, tipin gelişimi açısından oldukça önemlidir. Erken Dönem adak kabartmalarında ve mezar kabartmalarında karşımıza çıkan sahne ve uzanan erkek tiplerinin terrakotta eserlerden örnek alınarak işlendiği bilinmektedir. Örneğin İÖ. 520'ye tarihlenen bir Tegea'dan bulunan adak kabartması parçasında, kadının taburede oturması, sakinin hizmet eder şekildeki ayakta duruşu ve klinede uzanan erkeğin olması, düz tablalı bir masanın olması nedeniyle terrakotta eserlerden örnek alınarak yapıldığı düşünülmektedir[336].

Arkaik Dönem ve sonrasına tarihlenen çok sayıdaki terrakotta eserde[337], beline kadar giyimli uzanan erkek figürü karşımıza çıkar[338]. Arkaik Döneme tarihlenen uzanan terrakotta figürinlerde, erkeğin sol kolu kline/divan/minderin/ sol köşesinde duran yastığa dayalı, sol elinde rhyton tutar, sağ eli sağ bacağı üzerinde paralel uzanır, sol bacağı paralel şekilde kline/divan/minder boyunca uzanır, sağı ise destek alır şekilde dizinden bükülmüştür. Beline kadar himation giyimli figürinlerin vücudunun sağ üst yarısı ve sağ kolu açıktadır. Sol koltuk altından demet şeklinde gelen kıvrımlar karın

[336] Thönges-Stringaris 1965, 89 vd.
[337] Winter 1903, I. Teil, 191-207. Korinth örnekleri için bkz. Davidson 1952, İ.Ö. geç 6. yy. – erken 5.yy. Plate 11, 154, 155, 160, erken 5. yy. Plate 11, 156, 157, 158, 159, Plate 12, 174, geç 5. yy. Plate 11, 161, 163, Plate 12, 164, 166, 167, 168, 172, 173 vd. Higgins 1967, 91, İ.Ö. erken 5 yy. Plate 39 C, İ.Ö. 4 yy. ortası Plate 39 A. Attika'dan uzanan erkek figürü bkz. Rohde 1968, 17, Fig. 13, İ.Ö. geç 5. yy.Attika'dan uzanan erkek figürü için bkz. Chesterman 1974, 42, İ.Ö. erken 5. yy. Fig.37. Vafopoulou – Richardson 1991, 32, Fig. 34, İ. Ö. 400 – 350. Kerameikos örnekleri için, Vierneisel – Schlörb 1997, Taf. 124, 117, İ.Ö. 480/470. Taf. 48, 240. Korinth, Demeter – Kore Kutsal Alanından bulunan terrakotta eserler için bkz. Merker 2000, Plate 18 C 210, Plate 18 C 213, 214. Plate 18 C 216, Plate 18C 217, 218, 219.
[338] Thönges –Stringaris 1965, Beiage 1 Nr. 2, 3, 4.

üzerinde tomar halinde sağda belin altından arkaya ve oradan da sol omuz altından aşağıya dökülür[339]. Hellenistik Dönemde uzanan erkeklerin duruşu ve elbisenin sarılışının Arkaik Dönemden itibaren karşımıza çıktığını söyleyebiliriz.

Korfu'dan bulunan kireçtaşı bir alınlık üzerinde ortada bir masa, altında bir aslanın uzanmakta olduğu divanın üzerinde, Dionysos[340] genç bir erkekle şölen sahnesinde işlenmiştir[341]. Figürlerin başları soluna dönük, Dionysos divana dayadığı sol elinde bir rhyton tutar, ön tarafında uzanan genç erkeğin elinde kâse, alınlığın sol tarafında bir köpek ve krater yer almaktadır. Geç Arkaik Döneme tarihlenen kabartma, Dionysos tapınağının alınlığı olarak kabul edilir. Alınlığın sol köşesinde yer alan krater, burada bir şölen sahnesinin anlatıldığını göstermektedir. Benzer figürler de ikonografik olarak Dionysos olarak tanımlanır[342].

Uzanan erkek figürünün elindeki içki kabı düzenli olarak sol elinde yer alırken; Thasos Kabartması[343] ve Atina Ulusal Müzesi[344] örnekleriyle birlikte farklı içki kabının yerini derin olmayan kâse almakla birlikte, uzanan erkeğin sağ elinde betimlenmeye başlanmıştır[345]. Thasos kabartmasıyla birlikte, uzanan erkek sağ elindeki kaseyi sakiye doğru uzatır. Saki ise içki sunmaya hazırlanmaktadır. Erkeğin bu tip betimlenmesi dönem içersinde artarak devam eder[346]. İÖ. 6. ve 5.yy. mezar kabartmalarında, figürler profilden[347], vücut cepheden, baş profilden[348] ve ¾ açıdan verilirler, beline kadar himation giyen figürlerin belinin üst kısımları açıktadır. Uzanan erkek sahnenin merkezinde yer alır[349]. Uzanan erkek dolgun yapılıdır, figürlerin dirseğinden bükülen

---

[339] Arkaik Dönemden itibaren karşımıza çıkan mantonun bu şekilde sarılışı, Hellenistik Dönem örneklerinde de karşımıza çıkar fakat özellikle geç Hellenistik Dönemde uzanan erkeklerin üzeri çıplak olmayıp khiton üzerine himation giyerler.

[340] Taras'tan uzanan erkek figürleri, Dionysos tapınağından bulunduğu için, Dionysos olarak tanımlanmıştır, bkz. Higgins 1954, 336, İ.Ö. 480 ve sonrası örnekler için bkz. Plate 170, 1237, 1241, Plate 171, 1244, 1246, 1262, 1263 vd.

[341] Boardman 2001, Fig. 207a, İ.Ö. Geç 6. yy. (2.73m. x 1.3m.)

[342] Higgins 1954, 344, Plate 173, 1266. İ. Ö. erken 4. yy. örnekleri, Plate 181, Fig. 1315, Dionysos uzanır şekilde, diğer örnekte Plate 181, Fig. 1322, Dinysos sakallı, uzanmakta, sol kolu solundaki yastığa dayalı, elinde phiale tutmaktadır.

[343] Thönges-Stringaris 1965, 9, Beil. 5, (İ.Ö. 460–450). İ.Ö. 6. yy.dan önceki Symposion sahnelerinde kase yoktur, İ.Ö. 5. yy.da da seyrek görülür. Dolayısıyla Hellenistik Dönemdeki ölü yemeği sahneli kabartmalarda karşımıza çıkan erkeğin elinde kase tutması özelliği İ.Ö. 5.yy.dan sonra gelişmiştir.

[344] Thönges-Stringaris 1965, 9, Beil. 6, Nr. 2, İ.Ö. 5. yy.ın ortası.

[345] Thönges-Stringaris 1965, 9.

[346] Thönges-Stringaris 1965, Beil. 6 Nr. 2, Beil. 7 Nr. 2.

[347] Bkz. Thönges-Stringaris 1965, Beil. 5.

[348] Bkz. Paros Müzesi kabartması, Thönges-Stringaris 1965, Beil. 3, 4.

[349] Örneğin Hellenistik Dönem kabartmalarında klineler bezeme alanının sağ köşesine dayanır, bazen de bezeme alanı boyunca klinelerin uzandığı görülür.

sol kolu yastığa dayalıdır, figür sağ elindeki kaseyi sakiye doğru uzatır. Uzanan figürün başı sağına dönük[350], yanında oturan kadına ya da saki'ye bakar şekilde konsantre olmuştur. Vücudun üst yarısında figürün güçlü yapısı, alt yapısında ise himationun bacakları sıkıca saran durumu karşımıza çıkar. İÖ. 4.yy. kabartmalarında da uzanan figürlerin dolgun ve güçlü yapısı devam eder.

Tire Müzesi'nin ölü yemeği sahneli kabartmalarındaki uzanan erkek tipinin en erken örneği, K. 1. (Lev. I) kabartmada karşımıza çıkar. Bezeme alanı ortadaki bir plaster ile iki kısma ayrılmış[351], sağdaki bezeme alanında kline üzerinde uzanan erkeğin başı sola profilden, vücudu cepheden, beline kadar himation giyimli, himationun ucu omzunun solundan aşağıya açılarak dökülür. Sol kolu anlaşılabildiği kadarıyla solunda duran yastığa dayalı, muhtemelen sağ elinde tuttuğu içki kabıyla (rhyton) seyirciyi selamlar. Sağ bacağı kline üzerinde dizinden bükülmüş ve hafif yukarıda, sol bacağı ise dizinden bükülmüş ve sağ ayağının arkasına doğru uzanmıştır. Beline kadar giydiği himation bel bölgesinde toplanmış ve tomar şeklinde kıvrımlar oluşmuştur, bu özellik, bu tip sahnelerde uzanan tüm figürlerde karşımıza çıkar. Uzanan erkek cepheden, ayakucunda oturan kadın ise profilden verilmiştir. Figürün kline üzerinde oldukça rahat ve hareketli olduğu görülür. Figürün konsantre olmuş şekilde başını sağında oturan kadına doğru çevirmesi, İÖ. 6. ve 5. yy. kabartmalarında karşımıza çıkar[352]. Figür, yanındaki kadına doğru bakarak içki kabını yukarı kaldırır[353]. Yüzeysel kabartmalar, İÖ. 4.yy. stellerinde karşımıza çıkar. Attika etkisi hem stel, hem de bezeme tipinde kendini gösterir[354]. Oldukça aşınmış olan bu kabartma üzerindeki figürün dolgun ve güçlü yapısı, Attika'dan[355], Lydia bölgesinden bulunan[356] İÖ. 4.yy. stellerinde karşımıza

[350] İ.Ö.6. ve 5. yy. kabartmalarında figürün başının sağına dönmesi, Hellenistik Dönem kabartmalarında değişir, Hellenistik Dönemde genelde figürler seyirciye bakarlar.
[351] Bezeme alanının ortada bir plaster ile iki kısma ayrıldığı örnek, İ.Ö. 4.yy. Attik kabartmasında karşımıza çıkar, bkz. Scholl 1996, Taf. 41, 3. Kat. Nr. 123. Thönges-Stringaris 1965, Beil. 24, Nr. 3.
[352] Örneğin Thasos kabartması (bkz. Bol 2004, Abb. 65) ve Paros Müzesi kabartmasında (bkz. Thönges-Stringaris 1965, Beil. 3, 4) karşımıza çıkar.
[353] İ.Ö. 4. yy. sonuna kadar figürler genellikle seyirciye bakmazlar, İ.Ö. 300 civarında seyirciye bakan erkekler karşımıza çıkar, bkz. Thönges-Stringaris 1965, Beil. 26, Nr. 1.
[354] Anadolu'dan bulunan İ.Ö. 4. ve 3.yy. stellerinde, hem stel hem de bezeme tipinde Attika etkisi devamlı olarak karşımıza çıkar, bkz. Atalay 1988, 37, Şahin 2000, 8.
[355] İ.Ö. 4.yy. Attik Mezar stelleri için bkz. Scholl 1996, Taf. 18, 1. Kat. Nr. 136, Taf. 40, 1. Kat. Nr. 151, 2. Kat. Nr. 148, 3. Kat. Nr. 421, 4. Kat. Nr. 221, Taf. 41, 5. Kat. Nr. 495, 6. Kat. Nr. 136.
[356] Kula yakınındaki Hayallı'da bulunan ve İ.Ö. 4.yy. ortası ve 3. çeyreğine tarihlenen ölü yemeği sahneli kabartma, hizmetçiler hariç tipolojik açıdan bizim stelimize çok benzer. Bu kabartmada da uzanan erkek oldukça rahat yapıda ve hareketlidir. Dolgun yapıdaki figür sağ elinde tıpkı bizim stelimizde olduğu gibi içki kabı tutar, kadın, erkeğin uzandığı kline üzerinde, ayakucunda oturur, sol eliyle elbisesinin kıvrımlarını tutarken diğer elinde muhtemelen yiyecek tutar, örtülü kline, tıpkı bizim stelimizde olduğu gibi yataksızdır, bkz. Meriç 1991, Plate XXIX, Res. 1, Meriç 1993, Abb. 14.

çıkarlar. Aynı dönemde klineler örtülü fakat yataksızdır, kadınlar da erkeğin uzandığı kline üzerinde, erkeğin ayakucunda otururlar[357].

İÖ. 4.yy. Attik kabartmalarında, bezeme alanında ortada kline üzerinde uzanan erkek cepheden işlenmektedir. Figürler, beline kadar himation giyimli olup, himation belden üst kısmını açıkta bırakmaktadır[358]. Sol koltuk altından gelen himationun ucu belinde tomar halinde toplanır, belin sağından arkaya oradan da omzun solundan aşağıya dökülür, himationun ucunun sol elle toplandığı örnekler vardır[359]. Kline üzerinde uzanan sağ bacak diğerine göre hafif yukarı kaldırılır, sol bacak da dizden itibaren bükülerek sağ ayağın arkasına doğru uzanır. Figürlerin sol kolları yastığa dayalı, sağ elleri önlerinde duran masadan yiyecek, içki kabı almak için uzanır veya elinde kap tutar şekildedir.

K. 1. kabartmamızdaki uzanan erkeği tarihleyebilmemiz ve tipin gelişimini görebilmemiz için, İÖ. 4.yy. ikinci yarısına tarihlenen Attika ve Anadolu kabartmalarına bakmamız gerekir. Attika kabartmaları, İÖ. 4.yy. ikinci yarısında ölü yemeği sahneli kabartmalarda daha çok yüzeysel işlenmeleri nedeniyle bizim kabartmamıza daha çok benzemektedir. Anadolu'da bulunan dönem kabartmalarında ise derinlik daha fazladır. Bu nedenle karşılıştırma örneklerimizi daha çok Attika bölgesinde aramamız gerekir. İlk karşılaştırma örneğimiz, İÖ. 340-330'a tarihlenen, Atina Ulusal Müzesi, *Pyrrhias* ve *Thettale*'nin betimlendiği ölü yemeği sahneli kabartmada bezeme alanının ortasında yer alan klinede uzanan erkektir[360]. Figürün başı profilden, vücudu ise ¾ cepheden verilmiştir. Bizim K. 1. kabartmamızdaki uzanan erkek de aynı şekilde verilmiştir. Bezeme alanının sağ köşesine dayanan kline üzerinde uzanan beline kadar himation giyimli erkeğin belinden üzeri çıplaktır. Figürün belinden sarılan himation, karın üzerinde tomar halinde sağda belin altından arkaya ve oradan da sol omuzdan aşağıya dökülür. K. 1. kabartmamızda da himationun sarılışı bu şekilde olmalıdır. K. 1. kabartmamızdaki uzanan erkeğin de karın kısmında himationun tomar halinde olduğu görülmektedir. Figürün profilden verilen başını, sağında, kline üzerinde oturan kadına doğru çevirmesi, bizim kabartmamızda da karşımıza çıkar. İÖ. 4.yy. ikinci yarısına

[357] Scholl 1996, Taf. 18, 1. Kat. Nr. 136, Taf. 40, 1. Kat. Nr. 151, 2. Kat. Nr. 148, 3. Kat. Nr. 421, 4. Kat. Nr. 221, Taf. 41, 5. Kat. Nr. 495, 6. Kat. Nr. 136.
[358] Scholl 1996, Taf. 18, 1. Kat. Nr. 136, Taf. 40, 1. Kat. Nr. 151, 2. Kat. Nr. 148, 3 vd.
[359] Scholl 1996, Taf. 18, 1. Kat. Nr. 136.
[360] Scholl 1996, Taf. 18, 1. Kat. Nr. 136.

tarihlenen, Attik ölü yemeği sahneli mezar kabartmalarında figürlerin sağ ellerinde genellikle içki kabı olduğu görülür[361]. Bizim kabartmamızdaki uzanan erkeğin yukarıya kaldırdığı sağ elinde de muhtemelen bir rhyton yer almaktadır[362]. K. 1. kabartmamızın yapım tarihi olarak, İÖ. 340–330 tarihinin uygun olacağını düşünüyoruz.

Diğer karşılaştırma örneğimiz, yazıtından dolayı İÖ. 330/329'a tarihlenen, Sardeis buluntusu, ölü yemeği sahneli mezar kabartmasında uzanan erkektir[363]. Figürün rahat duruşu, güçlü yapısı, sağ elinin yukarıda diğerinin ise yastığa dayalı olması gibi özellikleriyle bizim kabartmamızdaki uzanan erkek figürüne benzer. Figürün sağ eli yukarıda diğerinin aşağıda olması, başının muhtemelen sağında oturan kadına dönmesi vücudunun ise soluna dönmesi, sağ ayağının önde ve dizinden bükülmüş olup diğerinin dizinden bükülmesi şeklinde bir hareketin karşı hareketi karşımıza çıkar. Bu dönem uzanan figürlerinde dinamizmden kaynaklanan bir gergin yapı söz konusudur. Örneğin ayaklar elbiseyi gergin hale getirir, bu özellik ayakların hareketli olmasından kaynaklanır. Figürün karın kısmında himationun tomar şeklinde toplanması ve belden alt kısımda figürün ayaklarının yardımıyla sağladığı himationun gergin olan görüntüsü, bizim kabartmamızla ortak olan özelliklerindendir. Bu nedenlerle, bizim kabartmamız da yaklaşık olarak çağdaş tarihlerde yapılmış olmalıdır.

Diğer karşılaştırma örneğimiz, Doğu Lydia'da, Kula-Hayallı'da bulunan ve Meriç tarafından İÖ. 4.yy. ortası ve son çeyreğine tarihlenen bir mezar kabartmasında[364] bezeme alanının ortasındaki kline üzerinde uzanan erkektir. Kısa kollu khiton üzerine beline kadar himation giyimli figürün sol kolu solunda duran yastığa dayalı, sağ kolu diğerine göre yukarıda muhtemelen elinde içki kabı tutar. Hayallı kabartmasında, uzanan erkek rahat ve güçlü duruşuyla karşımıza çıkar. Figürün karın bölgesinde tomar halinde olan himation, bizim kabartmamızdaki erkek figüründe de karşımıza çıkar. Yine figürün sağ ayağını diğerine göre yukarı kaldırmasıyla belden alt kısımda oluşan gergin yapı her iki kabartmada da ortak özelliklerdir. Sardeis kabartması[365], Hayallı kabartması ve bizim kabartmamız çağdaş tarihlerde yapılmış olmalıdır.

---

[361] Scholl 1996, Taf. 18, 1. Kat. Nr. 136, 1. Taf. 40, Kat. Nr. 151. Taf. 41, 3. Kat Nr. 123, 5. vd.
[362] Örneğin İ.Ö. 320'ye tarihlenen bir Attik mezar kabartmasında, kline üzerinde uzanan erkek yukarı kaldırdığı sağ elinde bir rhyton tutar, bkz. Scholl 1996, Taf. 41, 1 Kat. Nr. 267.
[363] Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 19, Nr. 76.
[364] Meriç 1991, Plate XXIX, Resim 1. Meriç 1993, 64. Nr. 10, Abb. 14.
[365] Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 19, Nr. 76,

İÖ. 2.yy. ilk yarısına tarihlediğimiz[366], K. 2. ölü yemeği sahneli kabartmada (Lev. II) kline üzerinde uzanan, *Kheirikrates'in oğlu Thessalia'lı Dionysios'*dur. Başı ve belinden üst kısmı cepheden verilen figür, beline kadar himation giyimlidir[367]. Figür sakallı verilmiş ve aynı zamanda başında bir bant vardır. Sol kolu dirseğinden bükülmüş, solunda duran yastığa dayalı, sağ kolu bacakları arasındadır ve elinde phiale tutar[368]. Sol koltuk altından demet halinde gelen kıvrım, karın üzerinde tomar halinde sağda belin altından arkaya ve oradan da sol kolunun dirseği altından sol ön kola dolanarak aşağıya dökülür. Figürün kline üzerinde uzanan sağ ayağı diğerine göre hafif yukarıda, sol ayağı ise dizinden itibaren bükülerek sağ ayağının arkasına dolanır. Yüksek Hellenistik Döneme tarihlediğimiz kabartmadaki figürün güçlü bel ve bacak yapısı karşımıza çıkar. Mezar kabartmalarında, figürün başının cepheden verilmesi ve seyirciye doğru bakması, İÖ. 400 tarihinden itibaren karşımıza çıkar[369] ve ilerleyen dönem kabartmalarında da kullanılır. Bizim kabartmamızdaki figürün bu tipte verilmesi dolayısıyla, İÖ. 400'den itibaren tipin kullanımının devam ettiğini gösterir. Bacakları tümüyle örten mantonun kıvrımları, bel bölgesinde tomar halindeyken özellikle ayakların da çekmesiyle gergin bir yapıya ulaşır. Kıvrımlar özellikle gergin bacakların arasında yoğunlaşır ve figürün duruşuna uygun olarak sağ bacağın dizinden diğer ayağa kadar kalınlaşır. Figürün erken dönemden itibaren karşımıza çıkan duruşuna karşın belin alt kısmındaki kalın bant şeklindeki kıvrım yapısı, Yüksek Hellenistik Dönemin plastik ve canlı kıvrım yapısına oranla daha sadedir. Figürün hareketli yapısı Yüksek Hellenistik Dönemdeki kadar etkin değil fakat Geç Hellenistik Dönemdeki kadar da durağan değildir. Örneğin K. 1. no.lu kabartmamızdaki uzanan erkeğin başı, vücudu, elleri ve kolları yardımıyla sağladığı zıt hareketler oldukça etkilidir fakat K. 2. kabartmamızdaki uzanan erkekteki birbirine zıt hareketler etkinliğini yitirmiştir. Bu nedenlerle İÖ. 2.yy. ikinci çeyreğinde yapılmış olmalıdır.

---

[366] Bu stelin yazıtındaki harflerin karakterlerine göre, İ.Ö. 3.yy. sonu ve İ.Ö. 2.yy. ilk yarısına tarihlemenin uygun olacağı düşünülmektedir, bkz. Meriç 1993, 58. Nr. 1, Abb. 1.

[367] Figürlerin başının ve vücudunun üst yarısının cepheden verilip ayaklarının ¾ açıdan verilmesi Arkaik Dönem terrakotta figürinlerinde de karşımıza çıkar. Aynı zamanda Arkaik Dönem terrakotta figürinlerinde beline kadar himation giyen figürlerin himationun karın üzerinde tomar şeklindeki yapısı, himationun ucunun sol ön kola sarılıp aşağıya dökülmesi de karşımıza çıkar, Kabirion'dan bulunan terrakotta figürinler için bkz. Thönges-Stringaris 1965, Beil. 1, Nr. 2, 3, 4.

[368] Sağ elinde tuttuğu kaseyi sağında duran sakiye uzatır, bu bezeme geleneği, İ.Ö. 460-450'ye tarihlenen Thasos kabartmasından itibaren sıkça karşımıza çıkar, bkz. Thönges-Stringaris 1965, Beil. 5, Beil. 6 Nr. 2, Beil. 7 Nr. 2.

[369] Bkz. Thönges-Stringaris 1965, Beil. 9, Nr. 1.

K. 2. kabartmada uzanan erkeğin tipolojik açıdan en yakın benzerleri Ephesos'ta karşımıza çıkar[370]. Tarihleme kriterlerini daha iyi anlayabilmek ve tipin gelişimini görebilmek için Ephesos kentinin çağdaş kabartmalarına bakmamız gerekir. İlk karşılaştırma örneğimiz, İÖ. 200 civarına tarihlenen, Selçuk, Efes Müzesi'nden stelde uzanan erkektir[371]. Beline kadar himation giyen figürün belden üst kısmı çıplaktır. Himation tıpkı bizim kabartmamızdaki gibi sarılmıştır. Ephesos örneğindeki figürün sol kolunu solunda duran yastığa dayaması, sağ elinin bacakları arasında olup elinde phiale tutması bizim kabartmamızdaki figür ile ortak özellikleridir. Ephesos kabartmasındaki figürün belden üst kısmı tıpkı alt kısmında olduğu gibi güçlü ve dolgun verilmiştir. Bizim kabartmamızda ise belden üst kısmının aşınmış olmasına rağmen daha zayıf yapıda olduğu söylenebilir. Yüksek Hellenistik Dönem içersinde dönem ilerledikçe figürlerin üst yapısı ve alt yapısı arasında görünüş olarak farklar olabilmektedir. Örneğin Geç Hellenistik Döneme yaklaştıkça figürlerin beli kalın işlenmesine rağmen omuzları daha narin işlenebilmektedir. Bu nedenle bizim kabartmamız Yüksek Hellenistik Dönemin son evrelerinden olmalıdır. Ephesos örneğinde daha etkili şekilde karşımıza çıkan figür bizim kabartmamızdaki figüre göre daha erken özellikler sergiler bu nedenlerle bizim kabartmamız daha geç bir tarihten olmalıdır.

İkinci karşılaştırma örneğimiz, İÖ. 225 civarına tarihlenen, Selçuk, Efes Müzesi stelinde bezeme alanının sağ köşesinde kline üzerinde uzanan erkek figürüdür[372]. Figürün beline kadar himation giymesi, sol kolunun yastığa dayalı olup sağ elinin bacakları arasında olması ve elinde kap tutması bizim kabartmamızla ortak özellikleridir. Figürün dolgun vücut yapısı hem vücudun alt kısmında hem de üst kısmında iyi verilmiştir. Figürün elleri ve kollarıyla sağladığı birbirine zıt hareketler bizim kabartmamızdaki figüre göre daha etkili verildiği için bizim kabartmamız daha geç bir tarihten olmalıdır.

İÖ. 2.yy. ikinci yarısına tarihlediğimiz örneklerdeki[373] kline üzerinde uzanan erkekler, cepheden, kısa kollu khiton üzerine himation giyerler, figürlerin dirseğinden bükülen sol kolu solunda duran yastığa dayalı, ellerinde kâse[374] tutarlar, sağ kolları

[370] Bkz. Atalay 1988, Lev. 32, Kat No. 51, Kat. No. 52, Lev. 33, Kat. No. 53, Kat. No. 54 vd.
[371] Atalay 1988, Lev. 32, Kat. No. 52.
[372] Atalay 1988, Lev. 33, Kat. No. 53.
[373] K. 3, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13.
[374] K. 7, 10, 13.

dirseğinden bükülmüştür, elleriyle üçayaklı masaya uzanırlar. Figürlerin sağ elinde yiyecek[375], içki kabı olanlar[376], elleri bacakları üzerinde paralel şekilde işlenen figürler de vardır. Sol koltuk altından demet halinde gelen kıvrım karın üzerinde tomar halinde sağda belin altından arkaya ve oradan da sol omuzdan aşağıya dökülür ya da sol ön kola sarılarak aşağıya dökülür. Kline üzerinde uzanan sol ayak daima sağın arkasına doğru uzatılır, dizden aşağıdaki kısımda elbise gergin bir hal alır. Erken Dönemdeki dolgun vücut yapısı etkisini kaybeder. Vücudun üst yarısı oldukça zayıf ve güçsüz verilmesine karşın alt yarısı daha dolgundur ya da tam tersinin olduğu durumlar da vardır. Örneğin İÖ. 2.yy. ikinci yarısının hemen başlarında figürler, Yüksek Hellenistik Dönemden kalan birtakım etkileri taşırlar, İÖ. 120–110 civarında etkisini büyük oranda kaybederler. İÖ. 120–110 civarına tarihlenen örneklerdeki figürler, ince-uzun yapılıdır. Bezeme alanını doldurmayan bu tip figürlerdeki hareketin etkinliği de azalmıştır. Aynı döneme tarihlenen kabartmalardaki figürler adeta elbise altında ezilirler. Kalın elbise yapısına oranla dolgun olmayan vücut özellikle İÖ. 2.yy. son çeyreğine ve sonrasına tarihlenen örneklerde karşımıza çıkmaktadır.

İÖ. 140–130 civarına tarihlediğimiz, K. 12, 13. kabartmadaki uzanan erkekler, Geç Hellenistik Dönem içersinde erken örneklerdendir. Bu kabartmalarda, diğerlerinden farklı olarak klinede iki erkek uzanır. Bezeme alanında yer alan figürler khiton üzerine beline kadar himation giyerler. Sol koltuk altından demet halinde gelen kıvrım karın üzerinde tomar halinde sağda belin altından arkaya ve oradan da sol omzun altından aşağıya dökülür. Figürlerin belden üst kısmının cepheden ayakların ise ¾ cepheden işlenmesi ve dolgun yapının etkisini kaybetmeye başlaması Geç Hellenistik Dönem özellikleri olarak karşımıza çıkar. Yüksek Hellenistik Dönemden gelen figürlerin güçlü bel yapısı etkisini kaybeder ve bel yapısı, vücudun üst kısmına orantılıdır. Figürlerin dolgun yapısı hem belden alt kısmında hem de üst kısmında görülür fakat Yüksek Hellenistik Dönemdeki kadar etkin değildir. Yüksek Hellenistik Döneme özgü belin alt kısmında görülen himationun gergin yapısına oranla yumuşak hatlı kıvrımların yerini belden alt kısımda elbisenin gerilmesiyle oluşan bant şeklindeki kıvrımlar alır. Örneğin K. 12, 13. kabartmadaki figürlerin himationunda görülen kalın bant şeklindeki kıvrım yapısı İÖ. 2.yy. sonuna doğru şematikleşir, tekdüze ve aynı kalınlıkta kıvrım yapısı görülmeye başlanır. Figürler dolgun yapısını kaybettiği oranda, cılız yapının arttığı

[375] K. 3, 4.
[376] K. 10.

oranda geç tarihlerden olmalıdır. Cılız vücut yapısına oranla kalın elbise yapısı, adeta figürün elbise altında eziliyormuş hissi veren görüntüsü arttığı oranda figürler geç tarihlerden olmalıdır. Örneğin İÖ. 140–130 civarına tarihlediğimiz, K. 12, 13. kabartmalarda özellikle klinenin sol tarafında uzanan erkeklerin elbisesi kalın olmasına karşın figürler kendi içersindeki hareketlerini sürdürürler. Figürler henüz daha tam anlamıyla cılız yapıya ulaşmamıştır. Sözünü ettiğimiz güçsüz yapı muhtemelen İÖ. 2.yy. son çeyreğinde görülmeye başlanır. K. 4. (Lev. IV) kabartmadaki uzanan erkek figürünün elbisesi oldukça kalın olmasına karşın vücudu oldukça zayıf işlenmiş, figür adeta elbise altında eziliyormuş görünümündedir bu nedenle İÖ. 2.yy. son çeyreğine girmiş olmalıdır. Figürlerin güçsüz yapısı, İÖ. 1.yy.da daha belirgin şekilde karşımıza çıkar. Örneğin K. 9. kabartmada (Lev. IX) uzanan erkek figürünün güçsüz yapısına karşın elbisesi oldukça kalındır, güçsüz yapı bu figürde daha belirgin şekilde karşımıza çıkar.

Geç Hellenistik Dönem ile birlikte uzanan erkek figürlerinde hareketin etkinliği azalır, dönem içersinde de gittikçe etkinliğini yitirir. Örneğin K. 12, 13. kabartmada uzanan erkeklerde kollar ve bacakların yardımıyla sağlanan birbirine zıt hareketler Yüksek Hellenistik Dönemdeki kadar olmasa da kendi içinde etkindir. İÖ. 140–130 civarında hala daha Yüksek Hellenistik Dönem özellikleri tam anlamıyla bitmiş değildir. Hareketin etkinliğinin oldukça azalması ve şematikleşmeye başlaması da İÖ. 2.yy. son çeyreğinde oluşmaya başlar. Örneğin K. 9. kabartmada uzanan erkek, ellerinin hareketi dışında durağan yapıdadır. Bu dönemde bacaklar, baş kısmı ve vücudun üst kısmı hareketi herhangi bir şekilde desteklemez. K. 15. kabartmada (Lev. XV) uzanan erkeklerin bacakları ve elleri hareketli gibi görünse de bu hareketlilik figürün dinamizminden çok tipinden kaynaklanır.

Uzanan erkeklerin belinden üst kısmındaki khitonda ve belden alt kısmındaki himationundaki kıvrımların şematikleşme durumunu daha iyi anlatabilmek amacıyla karşılaştırma örnekleri vermek yerinde olacaktır. İÖ. 140–130 civarına tarihlediğimiz K. 13. kabartmada (Lev. XIII), klinenin sol tarafında uzanan erkeğin belinin üst kısmında görülen khitondaki kıvrımlar, figürün oturuş pozisyonuna göre, sağ göğsün altından çıkarak belin sağına doğru bant şeklindeki kıvrımın gittiği görülür. Belden alt kısımda ise sağ bacağın dizinden bükülerek diğerine göre hafif yukarı kalkmasıyla oluşan sağ bacak üzerinden sol dizin alt kısmına doğru giden ve yine sol bacağın dizinin bükülerek

öne çekilmesiyle, sol diz altından sağ ayağın kaval kemiğine doğru uzanan bant şeklindeki kıvrımlar gerçeğe uygun işlenmiştir. K. 3. kabartmada ise figürün belden üst kısmındaki khitonda görülen ve bir taraftan çıkarak diğerine doğru oval şekilde ilerleyen, aynı kalınlıkta ve yoğunluktaki kıvrımlar şematiktir. Figürün oturuş pozisyonu düşünüldüğünde kıvrımların bel kısmına doğru hareket etmesi gerekirdi. Aynı kalınlık ve yoğunluktaki şematik kıvrımların çoğaldığı oranda daha geç tarihlerden olması gerekir. K. 5. kabartmadaki uzanan erkeğin belinden alt kısmındaki himationunda da, K. 3. kabartmadaki uzanan erkeğinkine benzer kıvrım yapısı karşımıza çıkar. Fakat K. 5. kabartmada uzanan figürün himationundaki kıvrımlar gerçek yapısından uzaktır fakat K. 3. kabartmadaki kadar da şematik değildir. Bu nedenle K. 5. kabartmadaki uzanan erkek, İÖ. 2.yy. son çeyreğine girmiş olmalıdır. Benzer şekilde himationun kıvrımlarının etkinliğini yitirerek kalın bant şeklini alması ve şematikleşmeye başlaması K. 7. kabartmada (Lev. VII) uzanan erkek figüründe de karşımıza çıkar. Bu nedenle K. 7. kabartmada uzanan erkek figürü de 2.yy. son çeyreğine girmiş olmalıdır.

Örneğin, İÖ. 1.yy. ikinci yarısında şematik kıvrımlar daha yoğundur ve gerçeklik yerine bezemesel bir hal alır. K. 15. kabartmada, klinenin sol tarafında uzanan erkeğin omuzlarından başlayarak ayaklarına kadar ulaşan kalın bant şeklindeki gerçekçi olmayan kıvrımlar, figürün İÖ. 1.yy. ikinci yarısına girdiğini gösterir. Figürün oturuş pozisyonuna göre, elbisesindeki bazı kısımlarda kıvrımların daha yoğun, bazısında ise daha sade olması gerekirdi, fakat her yerinde kıvrım yoğunluğu aynıymış gibi işlenmiştir.

Geç Hellenistik Döneme tarihlenen kabartmalardaki uzanan erkekler, Anadolu'daki mezar stellerinde en yaygın olanıdır. Geç Hellenistik Dönemde stel artışına paralel olarak, ölü yemeği sahnesinde bu tip figürlerin de işlendiği örnekler çoğalır. İÖ. 2.yy. ikinci yarısında ve İÖ. 1.yy.da, Tire ve çevresinden bulunan ölü yemeği sahneli kabartmalarda uzanan erkek tipinin gelişimini daha iyi görebilmek tarihleyebilmek amacıyla Tire ve çevresinden bulunan ölü yemeği sahneli kabartmalara bakmamız gerekir. İlk karşılaştırma örneğimiz, Ödemiş buluntusu, İstanbul Arkeoloji Müzesi, mezar kabartmasında klinede uzanan iki erkek figürüdür[377]. Ödemiş

[377] Pfuhl-Möbius 1979, Taf. 279, Nr. 1937. Pfuhl-Möbius, kabartmayı erken İmparatorluk Dönemine tarihler. Meriç 1993, 64–65, Abb. 13, Meriç, kabartmayı İ.Ö. 1.yy.a tarihler.

kabartmasında[378], K. 12, 13, 14. kabartmalarımızda olduğu gibi kline üzerinde iki erkek figürü uzanır. Ödemiş kabartmasında uzanan erkeklerin himationundaki şematik kıvrımlar tıpkı K. 3. kabartmadaki erkeğin mantosundaki kıvrımlara benzer. Uzanan erkeklerin mantosundaki kıvrımlar, her iki kabartmada da şematiktir ve doğal olmayan hallerinde, görülmek istendiği şekilde işlenmiştir. Kıvrımlar, eller ve ayakların hareketlerine göre ya da figürün uzanış pozisyonuna göre şekillenmez daha çok figürü işleyen kişinin bakış açısına göre şekillenir. K. 12, 13. kabartmamızdaki erkeklerin mantosundaki kıvrımlara göre Ödemiş kabartmasındaki erkeğin manto kıvrımları daha şematiktir, bu nedenle Ödemiş kabartmasına göre daha erken bir tarihten olmalıdır. Ödemiş kabartmasında, klinenin sol tarafında uzanan erkeğin mantosunda, özellikle belden alt kısmındaki kıvrımlar gerçekçi değildir. Örneğin Ödemiş kabartmasındaki figürün, diğerine göre hafif yukarıda olan sağ ayağının elbiseyi gerdirmesiyle sağ dizden bel kısmına doğru giden ya da sol bacağın dizinin öne çekilmesiyle bel kısmından sol diz kısmına giden kıvrımlar olmalıydı. Fakat Ödemiş kabartmasındaki uzanan figürün bel bölgesindeki manto paralel şekilde sağ bacak üzerinden soluna doğru gider bu nedenle kıvrımlar gerçekçi değildir. Gerçekçi olmayan ve işleyen kişinin kendi bakış açısıyla yarattığı bu tip kıvrımlar özellikle İÖ. 2.yy. sonunda ve İÖ. 1.yy.da yaygındır. Bu nedenle, Ödemiş kabartmasının İÖ. 1 yy. içersine girmiş olması gerekir. İÖ. 1.yy. ilk yarısı Ödemiş kabartması için uygun bir tarih olmalıdır. K. 15. kabartmamızda uzanan erkek figürüne göre daha erken özellikler sergiler. K. 15. kabartmada klinenin sol tarafında uzanan erkeğin omuz kısmından başlayarak ayaklara kadar uzanan kıvrımlar tek çizgi halinde, kalın bant şeklinde işlenmiştir. Oldukça şematik, gerçeğe uymayan bu tip kıvrımlar, İÖ. 1.yy. ikinci yarısında görülür. Bu nedenle Ödemiş kabartması, K. 15. kabartmamızdan daha erken olmalıdır.

Diğer karşılaştırma örneğimiz, Selçuk, Efes Müzesi kabartmasında uzanan erkektir[379]. Figürün vücudunun üst kısmındaki khitonda, sağ omuzdan diğerine doğru giden şematik ve gerçekliğini yitirmiş, paralel kıvrım yapısı aynı şekilde belden alt kısımdaki himationda da karşımıza çıkar. Belden alt kısımdaki kıvrımlar, figürün bacak hareketinden kaynaklanmaz. Eğer öyle olsaydı kıvrımların, bükülen sağ diz kısmından diğer bacağa doğru gerginleşmesi ve yoğunlaşması gerekirdi. Ephesos kabartmasında

[378] Meriç, hem sahne hem de figür tipleri açısından K. 3. kabartmamız ile Ödemiş kabartmasını karşılaştırır ve Ödemiş kabartmasını İ.Ö. 1.yy.a tarihler.
[379] Atalay 1988, Lev. 40, Kat. No. 63.

ise sağ bacak üzerinden diğer bacağa giden paralel kıvrım yapısı karşımıza çıkar. Bu nedenle figürün kıvrım yapısının en azından İÖ. 1 yy. ilk yarısına girdiği söylenebilir. Bu erkek figürünün kıvrım yapısı, bizim K. 3. kabartmamızda uzanan erkeğin elbisesindeki kıvrım yapısına benzer fakat Ephesos örneği biraz daha geç olmalıdır. K. 3. kabartmamızda uzanan erkek figürü henüz İÖ. 1.yy. içlerine girmediyse bile İÖ. 2.yy. sonlarından olmalıdır. Ephesos kabartmasındaki uzanan erkek ile K. 15. kabartmamızdaki uzanan erkekleri karşılaştırdığımızda ise Ephesos örneğinin daha erken olması gerektiği akla gelir. Ephesos örneğindeki figürün kıvrım yapısı şematik olsa da İÖ. 1.yy. ikinci yarısına tarihlediğimiz K. 15. kabartmadaki uzanan figürden daha erken bir tarihten olmalıdır.

Diğer karşılaştırma örneğimiz Selçuk, Efes Müzesi mezar kabartmasında uzanan erkek figürüdür[380]. Buradaki figürün diğerine göre hafif yukarıya kalmış olan sağ dizinden sol dizine doğru ilerleyen kıvrım yapısı karşımıza çıkar. Özellikle sağ ayağın diğerine göre daha önde olmasıyla sağ ayakucundan sol dize doğru uzanan kıvrım yapısı gerçekçidir. Bant şeklini alan ve gerçekçi şekilde verilen bu kıvrımlara göre figür, İÖ. 2.yy. son çeyreğinden olmalıdır. K. 13 kabartmamızda uzanan erkek figürünün belden alt kısmındaki mantosunda, yukarıda olan sağ dizden karın bölgesine ulaşan bant şeklindeki kıvrım yapısı, Ephesos örneğindeki figürün mantosundaki kıvrım yapısına göre daha hareketli ve canlıdır. Kıvrımlar, Ephesos örneğinde kalın bant şeklini almış olmasına rağmen bizim kabartmamızda uzanan erkeğin kıvrımları henüz o boyutta değildir. Bu nedenle Ephesos kabartması, K. 13. kabartmamızdan daha geç fakat K. 3, 5. kabartmamızdan daha erken bir tarihten olmalıdır. Ephesos kabartmasını, İÖ. 2.yy. son çeyreğine tarihlersek, K. 3, 5. kabartmamız İÖ. 2.yy. sonundan olmalıdır.

İÖ. 1.yy.a tarihlediğimiz uzanan figürler[381], khiton[382] üzerine beline kadar himation giyimlidir. Khiton ve himationun vücudu sarış şekli daha erken örneklerdeki gibidir. Fakat erken örneklere göre, himation, sağda belin altından dolandıktan sonra daha çok sol omuzdan aşağıya dökülür[383]. İÖ. 2.yy. sonunda başlayan figürlerin işlenişindeki değişimler, İÖ. 1.yy. içersinde artarak devam eder. Örneğin, ölü yemeği

[380] Atalay 1988, Lev. 35, Kat. No. 57.
[381] K. 8, 9, 14, 15, 17'deki uzanan erkek figürleri.
[382] Sadece K. 14. ölü yemeği sahneli kabartmada, klinenin sol tarafında uzanan erkeğin belden üst kısmı çıplaktır, figür khiton giymemiştir.
[383] Bkz. K. 8, 9, 14.

sahneli kabartmalarda, bezeme alanının merkezinde verilen uzanan figürler bezeme alanının büyük bir kısmını kaplarken, İÖ. 1.yy. örneklerinde sadece küçük bir kısmını kaplar. Figürlerdeki güçlü ve dolgun vücut yapısının yerini cılız, güçsüz vücut, etkisiz bel yapısı alır. Figürler, incelip uzar, khiton üzerine giydikleri himation vücuda baskı yapar, figürler zayıf yapılarıyla adeta kalın elbise altında ezilirler. Dinamik görüntünün yerini, eller ve bacakların figürün tipinden kaynaklanan hareketi dışında, durağanlık alır. İÖ. 1.yy. uzanan figürlerindeki en önemli özelliklerden birisi de figürün belden altı ve üstü kısmının farklı oranlarda verilmesidir. Örneğin bazı örneklerde bacaklar daha uzun verilirken belden üst kısmı sanki başka bir figüre aitmiş gibi anatomiye uymayan biçimde verilebilmiştir[384]. Erken örneklere göre, bozulmanın ve değişimin arttığı oranda figürler daha geç tarihten olmalıdır. İÖ. 1.yy. ikinci yarısında figürlerin durağan yapısı artarak devam eder, mantonun kıvrımları tamamen şematikleşir[385].

K. 14. kabartmada (Lev. XIV) uzanan erkek figürleri, dördüncü grupta ele aldığımız figürlerin erken örneklerindendir. Göllüce'den bulunan kabartmada bezeme alanında iki erkek uzanmaktadır[386]. Kline üzerinde figürlerden sağdaki khiton üzerine himation giymişken diğer figür sadece beline kadar himation giymiş, belden üst kısmı çıplaktır. Klinenin sağındaki figürün giydiği himationun vücudu sarması erken örneklerdeki gibidir. Klinenin solunda uzanan figürün sol koltuk altından demet şeklinde gelen elbise karın üzerinde tomar halinde bükülerek figürün sağında belin alt kısmından arkaya, sol omuzdan figürün dirseğine sarılır ve figürün sol elinden aşağıya dökülür. Figürlerin belden üst kısmının cepheden işlenmesi ve ayaklarının ise ¾ açıdan işlenmesi Geç Hellenistik Dönem örnekleri şeklindedir. Figürlerin mantosunun sarılış biçimi erken örneklerdeki gibi olmasına rağmen kıvrımların yoğunluğunda işlenişinde birtakım farklılıklar meydana gelmiştir. Örneğin klinenin sağ tarafında uzanan erkeğin belden üst kısmındaki khitonunda, sağ omuzdan çıkarak belin sağına doğru giden kıvrımlar, mantonun omzun solundan döküldüğü kısımda oluşan kıvrımlar plastik yapısını kaybetmiştir onun yerine kalın bant şeklinde kıvrımlar ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde belden alt kısımdaki mantonun karın üzerinde tomar şeklindeki kıvrımları ayrıntılardan yoksundur, şematiktir ve ancak kaba hatlarıyla işlenmiştir. Aynı kıvrım yapısı, klinenin solunda uzanan erkeğin mantosunda da karşımıza çıkar. Aynı şekilde K.

[384] Bkz. K. 8. ölü yemeği sahneli kabartmada uzanan figürün bacak kısmı, vücudun üst kısmına oranla daha uzun verilmiştir.
[385] Bkz. K. 15. stel.
[386] Göllüce'den bulunan diğer kabartmalar için bkz. K. 12, 13. steller.

9. kabartmada uzanan erkeğin de himationunun karın kısmındaki tomar şeklindeki yapısı, K. 14. kabartmadaki figürlerinkine benzer. K. 9. kabartmada uzanan erkeğin belden alt kısmındaki mantosunda, sağ ayağının diğerine göre daha yukarıda olması ve sol dizinin öne çekilmesiyle, sağ bacağın dizi üzerinden sol dizine doğru uzanan kıvrımlar gerçek yapısından uzaklaşmış ve şematikleşmiştir. Örneğin K. 17. (Lev. XVII) kabartmada klinenin sol köşesinde uzanan erkeğin sağ bacağının dizini yukarıya doğru bükmesi ve sol bacağının dizini öne doğru çekip bükmesiyle mantosunda kıvrımlar oluşmuştur. Figürün sağ dizinden çıkarak diğer dizine doğru uzanan kıvrımlar gerçek yapısından uzaklaşmış ve şematik hale gelmiştir. Bu kıvrımlar, Geç Hellenistik Dönem kalın bant şeklindeki kıvrımlarının şematikleşmiş hali olarak yorumlanabilir. Geç Hellenistik Dönemin erken safhalarında bu tipteki figürlerde mantonun kıvrımları daha çok ince bant şeklinde[387] iken Geç Hellenistik Dönemin geç evrelerinde kalın bant yapısının şematiği olarak karşımıza çıkmıştır. K. 17. kabartmada, figürlerin elbisesinin oldukça kalın olduğu buna karşın figürlerin güçsüz yapılarıyla adeta elbise altında ezildikleri hissedilebiliyor. Örneğin figürlerin ayakları ve elleri hareketli görünmesine karşın bu hareket figürlerin dinamizminden daha çok tiplerinden kaynaklanır, tiplerinin getirdiği zorunlu hareketler dışında figürler durağan yapıdadır.

İlk karşılaştırma örneğimiz, Selçuk, Efes Müzesi mezar kabartmasında uzanan erkek figürüdür[388]. Sağ elinde tuttuğu içki kabıyla seyirciyi selamlayan figür, eller ve bacaklarının hareketi dışında durağan yapıdadır. Ephesos kabartmasındaki figürün mantosunda, diğerine göre yukarıda olan sağ dizinden sol dizinin üzerine uzanan ve karın kısmındaki tomar şeklindeki kıvrımların gerçek yapısından uzaklaşarak şematikleştiği görülür. Kıvrımlar, kalın bant şeklinde şematize edilerek işlenmiştir ve durağan yapıdadır. Bu kıvrım yapısıyla K. 14. kabartmadaki figürlerin kıvrım yapısı benzerdir. Her iki kabartmada da etkinliğini yitirmiş, durağan yapıdaki kıvrımlar karşımıza çıkar. Her iki kabartmada da figürler, eller ve kollarının zorunlu hareketleri dışında durağan yapıdadır. Ephesos kabartması, İÖ. 70–60 civarına[389] tarihleniyorsa K.14. kabartmamız da az çok yakın tarihlerden olmalıdır. Fakat İÖ. 1.yy. ikinci yarısına girmez çünkü kıvrımlar henüz o boyutta şematik değildir.

[387] Bkz. K. 13. kabartmada, klinenin sol tarafında uzanan erkek figürü.
[388] Atalay 1988, Lev. 41. Kat No. 64.
[389] Atalay 1988, 35.

Diğer karşılaştırma örneğimiz, Efes Müzesi kabartmasında[390], uzanan erkek figürüdür. Figür, sağ elinde tuttuğu rhyton ile seyirciyi selamlar, sol elinde bir kase tutar. Figürün mantosu, bel kısmında tomar şeklinde, tıpkı K. 9. kabartmamızdaki figürün mantosunda olduğu gibi, tomar halindeki kıvrımlar oldukça şematik verilmiştir. Ephesos kabartmasındaki figürün mantosunda, sağ bacak üzerinde soluna doğru giden kıvrım yapısı kalın bant şeklinde ve şematiktir. Bu özellikleriyle K. 9, 14. kabartmamızdaki figürlere benzemektedir. Ephesos kabartması bu yapısıyla İÖ. 70–60 civarına tarihleniyorsa[391], K. 9. kabartmamız da çağdaş tarihlerde yapılmış olmalıdır.

K. 15. mezar stelimizin bezeme alanında, uzanan erkek figürlerinin khiton ve himationunda gördüğümüz, omuz kısmından ayaklara kadar uzayan etkinliğini yitirmiş, şematik ve tekdüze kıvrımlar, Roma İmparatorluk Döneminde[392] uzanan erkek figürlerinde de karşımıza çıkar. İÖ. 2.yy. sonundaki figürlerin elbise kıvrımlarındaki şematik yapı, İÖ. 1.yy. ikinci yarısında etkisi artarak devam eder[393]. K. 15. kabartmada uzanan erkek figürlerinin elbisesindeki kıvrım yapısı figürün hareketinden kaynaklanmaz. Elbisenin her yerinde sanki kıvrım yoğunluğu aynıymış gibi işlenir. Bir yerden başlayarak bir yere kadar giden etkinliğini yitirmiş, tek düze ve gözle takip edilebilen şematik kıvrımlar, erken İmparatorluk Döneminde etkisini artırarak devam eder.

[390] Atalay 1988, Lev. 42, Kat. No. 65.
[391] Atalay 1988, 35.
[392] Antakya yöresi mezar stellerinde işlenen uzanan figürlerin yatış şeması, Hellenistik Dönem örneklerine göre yüzeyselleşmiş ve büyük ölçüde katılaşmıştır, bkz. Saraçoğlu 1997, Lev. XLVI Kat. Nr. 92, Lev. XLVII Kat. Nr. 93.
[393] Bkz. Saraçoğlu 1997, Lev. XLVI Kat. Nr. 92, Lev. XLVII Kat. Nr. 93.

3.2.2. Dioskurides Tipi

Hellenistik Dönemden itibaren, mezar kabartmalarında oldukça sevilen erkek tiplerinden biridir. Delos'ta bulunan ve İÖ. 138/137'ye tarihlenen Kleopatra-Dioskurides grubundaki Dioskurides, bu tipe isim vermiştir[394]. Pfuhl-Möbius, erkek tiplerini, normal tipteki erkek ve değişikleri olarak adlandırır[395]. Tipler arasındaki önemli sayılacak değişiklikler nedeniyle, Yaylalı alt gruplara ayırmıştır[396]. Lewerentz ise, Tip I olarak adlandırır[397]. Pfuhl-Möbius'un normal tipteki erkek, Yaylalı'nın A tipi, Lewerentz'in I tipi olarak adlandırdığı tip, çalışmamız kapsamındaki bir stelde karşımıza çıkar. İzmir stellerindeki figürler, Dioskurides'ten sadece sol bacağının hareketli olmasıyla farklılık gösterir[398]. Fakat K. 9. kabartmamızdaki figürün tıpkı Dioskurides'te olduğu gibi, sağ ayağı hareketlidir[399]. Tipin erken dönem örneği olarak, İÖ. 315'e tarihlenen Aiskhines gösterilir[400]. Dioskurides tipi de, Klasik Dönem örneklerinin mezar stellerinde tekrar kullanılmasından ibarettir[401].

Bu tipte, erkekler, himation giyer, elbise içinde kalan sağ kol dirseğinden bükülmüş, bileğine kadar sarılı ve sağ göğüs üzerinde, sol el ise sol bacağın dizi üzerinde solundan gelen kıvrımları tutar. Sağ omuzdan inen himationun kenarı sağ kola sarılır, sağ elle gerdirilir ve sol omuzdan enseye dökülür. Soldan açılarak inen himationun kenarı, önde olan sol bacak üzerindeki sol kola sarılır ve elin bileğine dolandıktan sonra elle tutulur, öne açılarak dökülür[402]. Yaylalı'ya göre, bu tipteki figürlerin tümü, İÖ. 2.yy. ikinci yarısından veya daha geçtir[403]

İÖ. 1.yy. ikinci yarısına tarihlediğimiz, K. 9. ölü yemeği sahneli stelde, klinenin önünde ayakta, cepheden işlenen genç, çocuk Dioskurides tipinde işlenmiştir. Figür, himation giyimli, elbise içinde kalan sağ kol dirseğinden bükülmüş, bileğine kadar sarılı

[394] Bkz. Linfert 1976, Taf. 52 Nr. 453. Lewerentz 1993, 19. Abb. 1.
[395] Pfuhl-Möbius 1977, 90, Taf. 34 Nr. 156 vd.
[396] Yaylalı 1979, 46 vd.
[397] Lewerentz 1993, 18 – 57.
[398] Yaylalı 1979, 46.
[399] Dioskurides heykeli için bkz. Lewerentz 1993, Abb. 1. Andreae 2001, Nr. 171.
[400] Lewerentz 1993, 23 vd.
[401] Yaylalı 1979, 47.
[402] Yaylalı 1979, 46, 47.
[403] Yaylalı 1979, 47. Dioskurides, bu tipin en erken örneklerinden birini oluşturmaktadır.

ve sağ göğüs üzerinde, sol el ise sol bacağın yanındadır. Sağ bacak hareketli, hafif önde ve yandadır. Sağ omuzdan inen himationun kenarı sağ kola sarılır, elle gerdirilir ve sol omuzdan arkaya dökülür. Soldan açılarak inen himationun kenarı, sol bacak yanında sol kola sarılır ve elin bileğine dolandıktan sonra elle tutulur, öne açılarak dökülür[404].

İÖ. 2.yy.dan itibaren sıkça karşımıza çıkan tip, Roma İmparatorluk Döneminde de ayakta, cepheden işlenen figürlerde sevilerek işlenmiştir[405]. Geç Hellenistik Dönemde, özellikle İÖ. 150'den sonra himation giyen erkek figürlerinde görmeye alışık olduğumuz, sağ ayağın öne çıkmasıyla birlikte, ayak üzerinden başlayan ve belin soluna giden bant şeklindeki kıvrımlar dönemin genel karakterini yansıtır[406]. Geç Hellenistik Dönem içersinde bu bant şeklindeki kıvrımlar giderek sıklaşır ve kalınlaşır. Bu dönemde bir ayağın öne çıkmasıyla elbise gerdirilir ve hareketin etkinliği kısıtlanır, elbise hareketi engeller. Figürde sadece zorunlu hareketten kaynaklanan kısıtlanmış hareket görülür. Yoğun elbise altında figürler adeta eziliyormuş gibi görünür. Figürün duruşu ve elbiseye sarılış biçimi, Geç Hellenistik Dönem karakterindedir. Erken sayılan örnek, Delos'tan bulunan, İÖ. 138/137'ye tarihlenen Dioskurides heykelinden geç bir tarihten olmalıdır. Figürün duruşu ve oldukça aşınmış kıyafetinin kıvrımları da dikkate alındığında, İÖ. 1.yy. ikinci yarısından olmalıdır.

[404] Bkz. Linfert 1976, Taf. 52, Nr. 271.
[405] Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 40 – 47.
[406] Bkz. Linfert 1976, Taf. 52 Nr. 453.

3.2.3. Ayaktaki Giyimli Erkekler

Tire Müzesi mezar kabartmalarında herhangi bir tipe bağlı olmaksızın betimlenen ayaktaki giyimli erkek figürleri de işlenmiştir.

K. 1. kabartmada, ortada bir plaster ile iki kısma ayrılan soldaki bezeme alanında, sağa profilden, himation giyimli bir erkek sağa doğru yürür şekilde işlenmiştir. Figürün sabit olan sol ayağı önde, hareketli olan sağ ayağı ise daha arkada işlenmiştir. Elbise figürün sol omzundan arkaya oradan da belin sağ kısmından karın üzerinde tomar halinde sol kola kadar uzanır, muhtemelen sol ele sarıldıktan sonra açılarak öne dökülür. Figür sağa doğru yürür pozisyonda verildiği için özelikle sağ bacağın arkada diğerinin önde olmasıyla elbise gergin bir hal almıştır. İÖ. 4.yy. Attik mezar kabartmalarında, bir ayağı önde, diğeri arkada sağa ve sola yürür şekilde himation giyimli erkek figürlerinin işlendiğini örnekler vardır[407]. Tıpkı bizim kabartmamızdaki figürde olduğu gibi, karın üzerinde tomar halini alan elbisenin kıvrımları, İÖ. 4.yy. ikinci yarısındaki Attika örneklerinde göğsün hemen alt kısmından geçer[408]. Elbise altında kalan sol ayak serbest bırakılmasına karşın, hareket eder durumdaki sağ ayak dizinden bükülerek elbiseyi gergin hale getirir. Bu kabartmalardan, Dresden buluntusu kabartma parçası üzerinde yürür durumdaki figürlerin omzunun sağ tarafı açıkta verilmiştir[409]. Figürlerin sol koltuk altından geçerek belinin üzerinde tomar halinde olan mantonun kıvrımları, belinin sağından arkaya, oradan da omzun sağından açılarak sağ elle tutulur. Karın kısmının üzerindeki tomar halinde olan kıvrım yapısı, tıpkı bizim kabartmamızdaki figürde olduğu gibi, göğsün hemen altında yer alır. Örneğin bizim kabartmamızda olduğu gibi, bir ayak elbise altında serbest dururken diğer hareketli ayak elbiseyi gergin hale getirir. Benzer Attika kabartmalarındaki himation giyimli figürler dikkate alındığında, bizim figürümüz de İÖ. 340–330 civarında işlenmiş olmalıdır.

K. 18. (Lev. XVIII) mezar kabartmasında, ortada, ayakta, cepheden işlenmiş himation giyimli bir erkek figürü yer alır. Figürün hareketli olan sol ayağı önde, sabit

---

[407] Bkz. Scholl 1996, Taf. 3, 1. Kat Nr. 397, Taf. 12, 2. Kat. Nr. 452, Taf. 41, 3. Kat. Nr. 123 vd.
[408] Attika kabartmaları için bkz. Scholl 1996, Taf. 13, 1. Kat. Nr. 347, Taf. 15, 4. Kat. Nr. 25 vd.
[409] Bkz. Scholl 1996, Taf. 17, 3. Kat. Nr. 384.

olan sağ ayağından destek alır. Figürün vücudunu tamamen örten manto, sol omuzdan dolanarak arkaya gider, oradan sağ omuzdan sağ kolu tamamen sararak, karın üzerinde, yanda, elbise içerisindeki sol kolun üzerinden aşağıya dökülür. Figür, sol eliyle himationun sol tarafındaki ucundan tutar, daha sonra himationun ucu açılarak figürün sol bacağının yanından aşağıya dökülür. Bu şekilde elbisenin sarılmasıyla, figürün hem sağından hem de solundan gelen himationun uçları, sol bacağın yan tarafında dökülür. Bu figürün duruş şekli ve himationun benzer şekilde sarıldığı erkek figürleri, Hellenistik Dönem mezar kabartmalarında karşımıza çıkar[410]. Benzer figürlerin Smyrna ve Metropolis'te bulunması tesadüf olmamalıdır. Smyrna'dan bulunan mezar kabartmasında figür benzer hareket ve elbisenin sarılışı ile karşımıza çıkar[411]. Bizim kabartmamızdaki figürden tek farkı sağ ayağının hareketli olmasıdır. Figürün hareketli olan sağ ayağı mantosunu germiş ve figürün sağ diz kısmından belinin sol tarafına uzanan bant şeklindeki kıvrım yapısı oluşmuştur. Bu şekilde himation giyimli figürlerin özellikle sol ayaklarını öne çekmesiyle oluşan elbisenin gerginleşmesi serbest plastikte Geç Hellenistik Dönemde özellikle de, İÖ. 150 civarında karşımıza çıkar. Bu örneklerde elbise figürün hareketini desteklemez, engeller bu nedenle figürler kısıtlanmış bir hareketi yansıtırlar. Mezar kabartmalarında da benzer şekildeki hareket İÖ. 2.yy. ikinci yarısında karşımıza çıkar. Özellikle omzun sağından sol kol üzerine giden himationun ucu, Smyrna kabartmasında oldukça plastik yapıda verilmiştir. Benzer şekilde figürün solundan gelen ve sol elle tutulduktan sonra açılarak aşağıya dökülen himationun ucu, Smyrna kabartmasında oldukça plastik yapıdadır. Metropolis kabartmasında[412] benzer şekilde karşımıza çıkan himation giyimli erkek figürünün duruşu ve elbise kıvrımları, Smyrna kabartmasına göre etkisini kaybetmiştir. Örneğin sağ omuzdan sol kolun üzerine giden himationun ucu plastik yapısını kaybetmiş ve daha çok şematik bir yapı kazanmıştır. Bu nedenle Metropolis kabartması, Smyrna kabartmasına göre biraz daha geç bir tarihten olmalıdır. K. 18. kabartmamızdaki figürün kıvrım yapısı her iki örneğe göre oldukça sadedir. Bizim kabartmamızdaki figürün sol ayağının hareketli olması, henüz daha hareketli ayağın elbiseyi germemesi nedeniyle bizim kabartmamız İÖ. 2.yy. ikinci yarısından hemen önce yapılmış olmalıdır. Eğer İÖ. 150'den sonra yapılmış olsaydı, figürün zıt hareketleri daha etkin olmalıydı ve elbisenin hareketi engellemesi

[410] İ.Ö. 2.yy. ikinci yarısına tarihlenen örnekler için bkz. Pfuhl-Möbius 1977, 81, Smyrna steli Taf. 27, Nr. 114, Metropolis steli Taf. 27, Nr. 115.
[411] Pfuhl-Möbius 1977, 81, Taf. 27, Nr. 114.
[412] Pfuhl-Möbius 1977, 81, Taf. 27, Nr. 115.

gerekirdi. Bu nedenle Geç Hellenistik Dönem içersinde, İÖ. 150'den hemen önce yapılmış olmalıdır.

K. 19. kabartmada (Lev. XIX), bezeme alanının sol köşesinde, cepheden, himation giyimli, ayakta erkek figürü betimlenmiştir[413]. Figürün sağ eli, sağındaki Luterion'da yer alan yılana uzanır, karın kısmındaki sol eliyle himationun kıvrımlarını tutar, figür hafif soluna döndürdüğü sol ayağından destek alır, sağı ise önde, hareketli. Himation, figürün omzunun sağ kısmını açıkta bırakır, figürün sol omzundan arkasına giden mantosunun ucu, tomar halinde önde, belinin sağından sol koluna doğru gider, sol kola dolanır ve açılarak aşağıya dökülür[414]. Bu tip duruş ve elbisenin sarılışı, Erken Hellenistik Döneme tarihlenen Delphi'li Filozof heykelinde de karşımıza çıkar[415]. Figür, başını hafif sağına, omzunu soluna, sağ ayağını sağına, diğer ayağını soluna çekmesi sonucu, Erken Hellenistik Dönemin birbirine zıt hareketleri oluşmuştur. Bu şekilde zıt hareketler, Erken Hellenistik Dönemde daha etkin ve belirgindir. Örneğin bizim kabartmamızdaki figürün hareketli olan sağ ayağını öne çekmesiyle, sağ ayağın diz kısmından ve ayak üzerinden bel kısmına doğru giden mantonun kıvrım yapısı Erken Hellenistik Dönemdeki kadar etkin ve belirgin değildir[416]. Erken Hellenistik Dönem örneklerinde karşımıza çıkan güçlü bel ve bacak yapısı aynı zamanda hareketi destekler, bizim kabartmamızdaki figürün güçlü bel yapısı etkinliğini yitirmiş. Erken Hellenistik Dönemin erken evrelerinde bel kısmı henüz daha tam olarak yerine oturmamışken, bizim kabartmamızdaki figürün bel kısmı Erken Hellenistik Dönemdekilere örneklere göre yerine oturmuştur. Dolgun vücut yapısı ve elbisenin vücudu desteklemesi, engellememesi nedeniyle yapım tarihi olarak İÖ. 150'ye kadar çekilebilir.

K. 20. stelde (Lev. XX) bezeme alanında, ayakta, himation giyimli iki erkek vedalaşma sahnesinde işlenmiştir[417]. Bezeme alanının sol köşesinde, himation giyimli, cepheden işlenen figürün sağ ayağı hareketli, sabit olan sol ayağından destek alır. Figürün karın kısmında tomar halinde olan manto, belin sağından arkaya oradan sol omuzdan aşağıda sol kola sarılarak aşağıya dökülür. Figürün hareketli olan sağ ayağının

[413] Bkz. Pfuhl-Möbius 1977, 124, Taf. 58, Nr. 346. Pfuhl-Möbius'a göre, işçiliği dikkat çekici olmasa da hala İ.Ö. 2.yy. özellikleri taşır.
[414] Benzer duruş için bkz. Horn 1972, Taf. 69 Nr. 105. Kallikrates'in mezar naiskosundaki ayakta, himation giyimli erkek, Bol 2007, Abb. 13a.
[415] Delphi'li Filozof heykeli için bkz. Andreae 2001, Taf. 20.
[416] Bol 2007, Abb. 54, a-d.
[417] Bkz. Pfuhl-Möbius 1977, 191, Taf. 104, Nr. 699. Pfuhl-Möbius, kabartmayı erken İmparatorluk Dönemine tarihler.

öne çekilmesiyle, sağ diz kısmından sol bacağına ve bel kısmına doğru bant şeklinde kıvrımlar oluşmuştur. Ayrıca sağ bacağın yanından bacak üzerine giden bant şeklindeki kıvrımlar dışında herhangi bir kıvrım yapısı ayrıntılı belirtilmemiştir. Geç Hellenistik Dönemde, özellikle de İÖ. 150 civarında, figürlerin hareketli olan ayağını öne çekmesiyle elbise gerdirilir. Elbisenin bu şekilde gerilmesiyle hareket büyük oranda engellenir. Figürler, gergin elbise yapısı altında adeta kısıtlanmış hareketlerini sergiler. Bu tip figürlerde Geç Hellenistik Dönemde bant şeklinde kıvrımlar olmasına karşın İÖ. 1.yy. örneklerinde bant şeklindeki kıvrımlar şematik hale gelir ve özelliğini büyük oranda yitirir[418]. K. 20. kabartmamızdaki figürün sağ bacağından çıkarak beline doğru giden kıvrımlar etkinliğini yitirerek şematik hale gelmiştir. Bu nedenle figürün mantosundaki kıvrımlar, İÖ. 1.yy. özellikleri gösterir.

[418] Sağ bacak üzerinden çıkarak karın kısmına giden ve aynı zamanda sağ ayağın üzerinden çıkarak beline doğru giden benzer bant şeklindeki kıvrım yapısı için bkz. İ.Ö. 138-137'ye tarihlenen Delos'lu Dioskurides, bkz. Bol 2007, Abb. 201 a-c.

3.3. ÇOCUK TİPLERİ

Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi mezar kabartmalarında en çok karşımıza çıkan figürlerden biri de çocuklardır[419]. Stellerimiz içersinde 7 kabartmada 8 çocuk işlenmiştir[420]. Bir kabartma hariç[421] diğerlerinde figürler giyimli[422] ve cepheden işlenmiştir. Çocukların tümü, yanlarında büyükleri ile beraber betimlenmiştir[423], yalnızca çocukların işlendiği hiçbir kabartma yoktur. Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi kabartmalarında, erkek çocuklar genellikle kısa khiton, himation giyimli, kız çocuklar khiton veya khiton üzerine himation giyimlidir. Figürlerin duruşu Geç Hellenistik Dönem çocuk tipleri şeklindedir, bu duruş Roma İmparatorluk Döneminde de devam etmiştir. Bazı kabartmalar çocuk kabartmaları şeklindedir, bu kabartmalarda çocukların yanına büyükleri de işlenmiştir. Bazı kabartmalar ise büyüklerin kabartması olmasına karşın çocuklar hemen yanlarında yer almıştır. Kabartmaların çocuklara ait olduğunu gösteren kanıt ise hemen yanlarında genellikle kaz vb. hayvanların verilmesidir. Biz çocuk tiplerini iki gruba ayırdık; ilk grupta İÖ. 2.yy. mezar kabartmalarındakiler, ikinci grupta ise İÖ. 1.yy. çocuk tipleri. Bu şekilde gruplara ayırarak incelemeyle, tiplerin daha iyi tarihleneceğini ve anlaşılacağını düşünüyoruz.

İlk grupta ele aldığımız, K. 18. naiskos tipli stelde boyuna dikdörtgen bezeme alanında, sol köşede, cepheden işlenen figür, beline kadar himation giyimlidir, sağ tarafında duran kanatları açık kaz'a göre erkek çocuk olmalıdır. Küçük çocukları ve delikanlıları temsil eden bu tip hayvanlar genel olarak hemen figürün yanında, fiziksel temasla birlikte verilirler[424]. Figür muhtemelen sağ eliyle kendini taçlandırmaktadır. Tire Müzesinin diğer stellerinde olduğu gibi bu örnekte de çocuk tek başına değil

[419] Pfuhl-Möbius 1979, 353. Çocuklar, ailenin betimlendiği ölü yemekli sahnelere çeşitli şekillerde katılmıştır, bunlar arasında heykel görünümlü olanları da vardır.
[420] K. 9, 11, 18, 19, 20, 22, 23(iki tane).
[421] K. 11.
[422] Hellenistik Dönem kabartmalarında, çocuklar genel olarak giyimli karşımıza çıkarlar.
[423] Bkz. K. 11. steldeki çocuk, annesi, babası ve kardeşiyle, K. 9. kabartmada yazıt aşındığı için tam olarak kimlerin isimleri geçtiği anlaşılmasa da ailesiyle, K. 19. kabartmada kardeşiyle birlikte, K. 23. kabartmadaki iki çocuk, annesiyle birlikte, K. 22. kabartmada büyükleriyle birlikte betimlenmiştir. Hellenistik Dönemde yalnızca çocukların işlendiği çok sayıda kabartma olmasına rağmen çalışmamız kapsamında yer alan eserlerde hiçbir çocuğun yalnız betimlenmemesi, Tire ve çevresinde bir gelenek haline gelmiş olmalıdır. Bu gelenek Hellenistik Dönemde başlamış, Roma İmparatorluk Döneminde de devam etmiştir.
[424] Bkz. K. 19, 23.

kardeşiyle, büyüğüyle birlikte betimlenmiş olmalıdır[425]. Genellikle mezar kabartmalarındaki çocuklar, ellerindeki üzüm salkımını yanında duran hayvana doğru uzatır[426]. Figürün sağ ayağı hareketli, sabit durumdaki sol ayağından destek almaktadır. Figürün sağ kolu, omzu hizasında dirseğinden bükülmüş, elini yüzüne doğru çevirmiş, belinin sol tarafındaki sol eliyle himationun ucundan tutar, himationun uçları açılarak yana dökülür. Figürün sol ayağından destek alması, sağ ayağının hafif öne çıkmasıyla, elbise vücudun alt kısmında gerdirilir. Bu şekilde figürün ayaklarının elbiseyi gerdirmesi ve elbisenin hareketi engellemesi nedeniyle İÖ. 150'den sonra olmalıdır[427]. Figürün güçlü bel yapısını kaybetmesi, ince-uzun vücudu, hareketin etkinliğini yitirmesi nedeniyle İÖ. 2.yy. ikinci yarısından olmalıdır.

K. 19. kabartmada, ante duvarları arasındaki bezeme alanında, sol köşede ayakta erkek, ortada erkek çocuk ve sağ köşede hizmetçi erkek işlenmiştir. İki figür arasında, ayakta, cepheden, kısa khiton giyimli çocuk, sağ elinde tuttuğu üzüm ile kazı besler, sol eli ise dirseğinden bükülmüş karnı üzerindedir. Bu şekilde hayvanlar ile betimlenen figürler genellikle çocuklardır. Stelin yazıtına göre, iki kişi ölmüştür[428]. Figürün elindeki üzüm vb. yiyeceği hayvana doğru uzatması, Klasik dönmeden itibaren çocuk stellerinde karşımıza çıkar[429]. Hellenistik Dönemde de, bu tipin benzeri şeklinde çocuk tipleri kullanılmıştır[430]. Bizim kabartmamızdaki figür de etkin yapısıyla İÖ. 2.yy. ikinci yarısından olmalıdır.

K. 11. ölü yemeği sahneli stelde (Lev. XI), bezeme alanında, kline üzerinde iki erkek uzanır, bezeme alanının sağ köşesinde cepheden bir kadın figürü, kadının simetriğinde, çıplak bir erkek çocuk betimlenmiştir[431]. Ölü yemeği sahneli, K. 11.

---

[425] K. 19. kabartmada, ayakta iki figür ve bir hizmetçi betimlenmiştir, ölen çocuk kardeşiyle birlikte verilmiştir. Benzer figür tiplerine göre, K. 18. kabartmada da durum aynı olmalıdır.

[426] Bkz. K. 19.

[427] Meriç 1993, 58. Meriç, bu çocuğun tipini, Frankfurt Liebighaus'daki Komutan heykeli ile karşılaştırır. Tüm stilistik ve tipolojik incelemelere göre kabartma, İ.Ö. 2.yy.a tarihlenen K. 19. kabartmadan daha erkendir.

[428] Bu ölen kişiler, *Demophon'un oğlu Apollonides* ve *Demophon'un oğlu Pythion*' adlı iki kardeştir. Bu kardeşlerden biri daha büyük olmalı ki diğerine göre büyük işlenmiştir. Eğer stelin sol köşesinde, daha büyük işlenen kişi *Demophon'un oğlu Apollonides* ise diğer kişi, erkek çocuk da *Demophon'un oğlu Pythion* olmalıdır.

[429] Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 10, Nr. 37, Taf. 11, Nr. 45, Taf. 23, Nr. 98, vd.

[430] Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 109, Nr. 729, Taf. 110, Nr. 730, Nr. 731, Nr. 733.

[431] Pfuhl–Möbius 1979, 480. Pfuhl-Möbius, bu steli, uzanan üç erkek, bir kadın ve bir hizmetçi grubunda incelemiştir. Fakat kline üzerinde iki adet yastık olduğu görülür, bu nedenle kline üzerinde uzanan bu iki kişi ölenler olmalıdır. Gerek kabartmanın yazıtında üç erkek ismi olması, gerekse çıplak figürün

kabartmanın yazıtına göre, üç erkek ve bir bayan ölmüştür[432]. Sağa profilden çıplak[433] işlenen erkek çocuğun destek aldığı sol bacağı hareketsiz, sağ ayağını diğerinin önüne çapraz atmıştır. Figürün sağ eli kline üzerinde duran figürlere doğru hareketli, muhtemelen fiziksel temas halindedir. Figürün hareketinin etkinliğini yitirmesi nedeniyle İÖ. 2.yy. ikinci yarısından olmalıdır.

İÖ. 2.yy.a tarihlediğimiz kabartmalardaki çocuk figürlerinin tiplerinin gelişimini daha iyi görebilmek amacıyla karşılaştırma örnekleri vermek yerinde olacaktır. İlk karşılaştırma örneğimiz, Smyrna'dan bulunan mezar kabartmasında[434] ayakta, cepheden işlenen khlamys giyimli çocuk figürüdür. İÖ. 2.yy. ortasına tarihlenen kabartmadaki figürün dolgun yapısı, K. 19. kabartmamızdaki çocuk figüründe de karşımıza çıkar. Diğer taraftan Smyrna kabartmasında figürün sağ elinde tuttuğu yiyeceği köpeğe doğru uzatması sol elinin ise karın kısmında elbisesinin kıvrımlarını tutması K. 19 kabartmamızdaki figürün hareketi ile aynıdır. Aynı hareket Smyrna'dan bulunan başka çocuk kabartmasında da işlenmiştir[435].

Diğer karşılaştırma örneğimiz, Selçuk, Efes Müzesi mezar kabartmasındaki cepheden işlenen, kısa khiton üzerine himation giyimli çocuk figürüdür[436]. Ephesos kabartmasındaki figür, sağ elinde tuttuğu üzüm salkımını yerde duran köpeğe doğru uzatıp sol eliyle karın kısmındaki himationun tomarlaşmış kıvrımlarını tutar. Sağ elini köpeğe doğru uzatıp sol elinin karın kısmında olması, K. 19. kabartmamızdaki çocuk figüründe de karşımıza çıkar. İÖ. 2.yy. ikinci yarısına tarihlenen Ephesos kabartmasındaki figürün dolgun yapısı, K. 18. kabartmamızdaki çocukta da görülür. Ephesos kabartmasındaki figüre göre, K. 18. kabartmamızdaki çocuk figürü daha etkin hareketi nedeniyle biraz daha erken tarihten olmalıdır. Eğer Ephesos kabartması İÖ.

---

hizmetçilere oranla daha büyük işlenmesi nedeniyle bu figürün ölen ikinci erkek çocuk olması gerekir. Bu nedenle biz bu şekilde gruplamanın doğru olacağını düşündük.

[432] Kadın, *Hermolaos'un kızı Aristonike,* klinede uzanan bir erkek çocuk ve çıplak betimlenen çocuk, *Zeuksis'in oğlu Dionysios, Zeuksis'in oğlu Menekrates* ile babaları *Dionysios oğlu Zeuksis'*tir. Böylece anlaşılıyor ki, İ.Ö. 2.yy.ın ilk yarısına tarihlenen bu kabartma dört kişiden oluşan bir aile için yapılmıştır.

[433] Klasik Döneme tarihlenen çıplak çocuk betimlemeleri için bkz. Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 3 Nr. 7, Taf. 5 Nr. 19, Taf. 7 Nr. 26. Çocukların profilden ve çıplak işlenmesinin, Klasik Dönemden itibaren karşımıza çıktığını söyleyebiliriz. Hellenistik Dönem mezar stellerinde, çocuklar genellikle giyimli verilmesine rağmen buradaki gibi çıplak olması istisna bir durum olmalıdır.

[434] Pfuhl-Möbius 1977, 198, Taf. 109 Nr. 729.

[435] Pfuhl-Möbius 1977, 198, Taf. 110 Nr. 730.

[436] Pfuhl-Möbius 1977, 198, Taf. 110 Nr. 731.

2.yy. ikinci yarısına tarihleniyorsa, K. 18. kabartmamızdaki çocuk figürü de İÖ. 2.yy. ikinci yarısından olmalıdır.

İkinci grupta ele aldığımız, K. 23. kabartmada[437] (Lev. XXIII), kemerli niş şeklinde düzenlenmiş bezeme alanında, ortada, ayakta bir kadın ve kadının her iki tarafında birer erkek çocuk betimlenmiştir[438]. Kadının solunda, bezeme alanının sağında, ayakta, cepheden, himation giyimli çocuğun sağ kolu dirseğinden bükülmüş, eliyle annesinin mantosunu tutar, aynı zamanda elinden sarkan üzüm salkımı ile kazı besler. Sol eli dirseğinden bükülmüş, karnı üzerindeki himationun tomar şeklindeki kıvrımlarını tutar. Figür, sabit durumdaki sağ ayağından destek alır, sol ayağı hafif öne ve yana açılmış. Bu çocuğun duruşu, bir eliyle hayvanı beslemesi, Hellenistik Dönem örneklerini anımsatır[439] fakat mantosundaki kıvrımlar Hellenistik Dönemin aşıldığını gösterir. Figürün sağ elini annesine doğru kaldırması, sol elinin ise daha aşağıda olmasıyla belden üst kısımdaki himationunda omzundan çıkarak karın kısmına doğru giden kıvrımlar, vücudun alt kısmında ise sol ayağın hareketli olması ve hafif yana açılmasıyla ayaklar üzerinden karın kısmına giden kıvrım yapısı oldukça şematik yapılıdır. Figürün mantosundaki kıvrım yapısı çizgilerle ifade edilmiştir, kıvrımlar plastik yapısını kaybetmiş sadece bezeme öğesi olarak kullanılmıştır. Bu şekilde yapay olan, figürün hareketinden kaynaklanmayan şematik kıvrım yapısı İÖ. 2.yy. sonunda görülmeye başlanır ve İÖ. 1.yy. ikinci yarısında devam eder. Eğer bu kıvrım yapısı figürün hareketinden kaynaklansaydı kıvrımların yapısı mantonun her yerinde aynı yoğunlukta olmazdı. Figürün hareketinin etkinliğini yitirmesi, kalın elbise yapısı altında durağan yapısı ve oldukça şematik kıvrımları nedeniyle İÖ. 1.yy. ikinci yarısı içersinde bir tarihte yapılmış olmalıdır. Diğer taraftan kopan parçaların konturlarından anlayabildiğimiz kadarıyla, kadının sağında yer alan çocuk da himation giyimli olmalıdır.

K. 22. stelde (Lev. XXII), kemerli niş şeklindeki bezeme alanının her iki köşesinde, kadınlar oturur, bezeme alanının sağındaki kadının önünde bir çocuk,

[437] Bkz. Pfuhl – Möbius 1977, 141, Taf. 69 Nr. 420.
[438] Soldaki çocuk yazıta göre, *"Theodoros'un oğlu Metras",* sağdaki çocuk ise *"Theodoros'un oğlu Theodoros"* dur.
[439] Bkz. K. 19.

kadının oturduğu taburenin önünde hizmetçi kız işlenmiştir[440]. Hizmetçi kıza oranla daha büyük işlenen kız, ayakta, cepheden, khiton üzerine himation giyimlidir. Kız çocuk, karnı üzerinde birleştirdiği ellerinde bir obje tutar, sol kolunun dirseğiyle yanındaki kadına dayanır[441]. Çocuğun sağ ayağı hafif yana açılmış, hareketlidir, elbise altında kalan sol ayağından destek alır. Figürün sağ ayağını diğerine göre hafif öne ve yana açması sonucu sağ bacağının dizi üzerinden karın kısmına giden kıvrım yapısı ile sağ ayağın alt kısmından çıkarak karın kısmına doğru giden kıvrımlar kalın bant şeklinde verilmiştir. Figürün kıvrımları, hareketinden kaynaklanır fakat şematikleşmeye başlamıştır. Figürün elbisesi oldukça kalındır, elbise figürün hareketini adeta kısıtlamıştır. Figür hareketli gibi görünse de bu hareketlilik figürün dinamizminden değil tipinden kaynaklanır. Figürün durağan yapısı, anaç duruşu ve mantosundaki şematik kıvrımları nedeniyle İÖ. 1.yy. ilk yarısında işlenmiş olmalıdır. İÖ. 1.yy. ikinci yarısına girmez çünkü figürün hareketine göre kıvrımlar oluşmuştur. Ayrıca kıvrım yapısı da İÖ. 1.yy. ikinci yarısındaki gibi[442] tam olarak şematik değildir.

K. 20. naiskos tipli stelde (Lev. XX) bezeme alanının sağında, diğer figüre göre daha küçük boyutta işlenen erkek çocuk olmalıdır. Figür cepheden işlenmiş, hafif sağına dönmüş, himation giyimli, sağ elini sağındaki ayakta duran figüre uzatmış, sol kolu dirseğinden bükülmüş karnı üzerinde himationun ucundan tutar. Figür hareketsiz sağ ayağından destek alır, solunu ise diğerine göre hafif öne ve yana açmış. Figürün hareketli olan sol ayağını öne ve yana çekmesi sonucunda himation belden alt kısımda gerdirilmiş, özellikle sol bacağın ve sol ayağın üzerinden karın kısmına giden kıvrımlar olması gerekirken kıvrımlar sağ ayaktan karına doğru işlenmiştir. Sağ bacağın yanından çıkarak paralel şekilde ilerleyen kıvrım yapısı da figürün hareketinden kaynaklanmaz. Figürün hareketinin etkinliğini yitirmesi, kalın elbisenin figürün hareketini zorlaştırması, mantosunda, figürün hareketinden kaynaklanmayan şematik kıvrımlar nedeniyle İÖ. 1.yy. ikinci yarısında işlenmiş olmalıdır.

---

[440] Bezeme alanının alt kısmında, dört satırdan oluşan yazıtta, ölen kişilerin isimleri geçer. Bezeme alanının sağında oturan kadın *Ammias'ın kızı Artemo,* karşısında taburede oturan kadın *Artemo'nun kızı Myrton,* kadının önünde ayakta işlenen çocuk ise fiziksel temas nedeniyle, *Artemo'nun evlatlık kızı Aksiothea* olmalıdır.

[441] Evlatlık kız *Aksiothea*'nın sol kolunu dayadığı kadın, fiziksel temas nedeniyle annesi *Artemo* olmalıdır.

[442] Bkz. K. 23. kabartmadaki kadının ve kadının solundaki çocuğun kıvrım yapısı.

3.4. SAKİ TİPLERİ

Hellenistik Dönem mezar kabartmalarında en çok karşımıza çıkan figürlerden biri de sakilerdir. Tire Müzesi'nin ölü yemeği sahneli kabartmalarında da, kline üzerinde uzanan erkeğe hizmet eden saki figürleri işlenmiştir. Bu kabartmalarda, figürler, bezeme alanının sol köşesindedir[443], yanlarında duran büyük içki kaplarından, ellerinde tuttukları kap ile içki alarak efendilerine sunarlar. Aynı zamanda bu tip kabartmalarda üçayaklı masanın da yer alması, içkinin yanında yeme-içme olayının da olduğunu gösterir. Bizim stellerimizde tespit edebildiğimiz kadarıyla sadece dört adet örnekte sakiler, bezeme alanının sol köşesinde[444] karşımıza çıkarlar. Hellenistik Döneme tarihlediğimiz kabartmalarda[445] sakilerin hizmet ettiği uzanan erkek figürleri, kahramanlaştırma anlayışına uygun olarak bezeme alanının merkezinde, heybetli görünümdedir. Dolayısıyla sakilerin, kahramanlara özgü mezar kabartmalarında karşımıza çıktıkları sonucuna varabiliriz. Hellenistik Döneme tarihlediğimiz K. 2, 10. kabartmalarda sakiler çıplak iken Uzgur kabartmalarında kısa khiton giymişlerdir. İÖ. 2.yy. örneklerinde[446] uzanan bir erkeğe hizmet eder durumdaki sakiler, İÖ. 1.yy. örneklerinde[447] birden fazla uzanan kişiye içki sunarlar.

Şölen sahnelerinde de ellerinde kaplar ile içki sunan saki figürleri işlenmişlerdir[448]. İÖ. 4.yy.daki adak kabartmasında da[449] benzer şekilde bir elinde oinokhoe diğer eli yanında duran içki kabına uzanan saki çıplak şekilde işlenmiştir. İÖ. 3.yy.a tarihlenen kabartmadaki saki figürü[450] de dikkate alındığında, mezar kabartmalarında ayakta, cepheden, çıplak işlenen, bir ellerindeki kap ile yanında duran içki kabına doğru hareketlenen, diğer elindeki kap ile sunuma hazırlanan saki figürlerinin, İÖ. 5.yy. sonunda itibaren mezar kabartmalarında işlendiğini söyleyebiliriz.

---

[443] Sakilerin duruş yerleri konusunda kesin bir yargıya varmak güçtür. Bazı stellerde, bezeme alanının sağ tarafında, bkz. Pfuhl – Möbius 1979, Taf. 224 No. 1556, Taf. 225 No. 1555, 1557, Yaylalı 2007, Res. 1, 2, bazı stellerde ise sol tarafında, bkz. Pfuhl – Möbius 1979, Taf 224, 1548, 1549 vd. betimlenirler.

[444] Tire Müzesinin ölü yemeği sahneli kabartmalarından dört tanesinde (bkz. K. 2, 10, 16, 17) saki çocuklar betimlenmiştir ve saki çocuklar bezeme alanının sol tarafında yer almaktadır. Tire Müzesi mezar stellerinde, sakilerin genel olarak bezeme alanının sol tarafında bulunduklarını söyleyebiliriz.

[445] K. 2, 10.

[446] K. 2, 10.

[447] K. 16, 17.

[448] Kjellberg 1940, Larisa Terrakotta frizinde A Klinesinde, elinde oinokhoe ile içki sunan saki, Taf. 22 vd., Boardman 2003, 161.2, İ.Ö. 530 civarı, Andokides Ressamının karınlı amphorası, Herakles'e içki sunan saki. Higgins 1954, 344, Plate 173, 1266. İ. Ö. erken 4. yy. örnekleri, Plate 181, Fig. 1322.

[449] Kaltsas 2002, 230, Nr. 483.

[450] Pfuhl-Möbius 1979, 389, Taf. 228 Nr. 1580.

İÖ. 2.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlediğimiz, K. 2. stelde (Lev. II), bezeme alanının sol köşesinde, ayakta, çıplak, vücudu cepheden, başı sola profilden işlenen figür, sağ eliyle yanında duran kraterden içki alır, klinedeki erkeğe doğru uzattığı sol elinde ise bir kâse tutar[451]. Klinede uzanan erkeğin sağ elinde bulunan kâse de, buradaki içki alemini göstermektedir. Figür sağ ayağından destek alır, sol ayağı ise hareketine bağlı olarak hafif soluna dönmüş. Figürün çıplak verilmesi erken dönem özelliklerinin hala devam ettiğini göstermesi bakımından önemlidir. Figürün dolgun yapısının etkinliğini yitirmesi, onun yerine ince-uzun vücut yapısının oluşması, birbirine zıt hareketlerin etkili verilmesinin yanında klinede uzanan erkek tipi de göz önüne alındığında, İÖ. 2.yy. ortasından hemen önceki bir tarihte işlenmiş olmalıdır. Meriç, kabartmamızdaki saki figürünü, İÖ. 3.yy.a tarihlenen Khios buluntusu bir kabartmadaki[452] çıplak saki figürü ile karşılaştırır. Ayrıca Hypaipa buluntusu kabartmadaki erkek hizmetçi ile benzer olduklarını düşünmektedir[453].

K. 10. stelde (Lev. X) bezeme alanının ortasında, kline üzerinde uzanan erkek, solunda duran yastığa dayadığı sol elinde kase, yukarıya doğru kaldırdığı sağ elinde rhyton tutar. Bezeme alanının sol köşesinde, korunan belden üst kısmından anlaşıldığı kadarıyla, çıplak, vücudu cepheden, başı sağa profilden işlenen figürün sağ eli yanında duran içki kabına doğru hareketlidir. K. 2. kabartma ile benzer şekilde, bezeme alanının ortasında yer alan üçayaklı masa, içki aleminin yanı sıra yeme-içme olayının da geçtiğini göstermektedir. Arka planda betimlenen bir ağaç ve ağaca sarınarak figüre doğru hareket eden yılan[454], Hellenistik Döneme tarihlenen bu tip kabartmalarda sıkça betimlenir[455].

Tire'nin Uzgur köyünden bulunan, K. 16, 17. iki adet ölü yemeği sahneli mezar stelinde kemerli niş şeklindeki bezeme alanlarının sol köşesinde, her iki kabartmada da saki çocuklar aynı tipte işlenmiştir. Figürler, cepheden verilmiş, kısa khiton giyimlidir, figürler, sağ ellerinde tuttukları içki kabıyla yanlarında duran kaba doğru hareketlidir,

[451] Pfuhl–Möbius 1979, 365. Çoğu kez kraterlerle birlikte saki bir oğlan vardır ve elinde kepçe taşır. İçki alemini belirtmek için bu durum yeterlidir.
[452] Pfuhl-Möbius 1979, 389, Taf. 228, Nr. 1580.
[453] Meriç 1993, 58.
[454] Pfuhl–Möbius 1979, 355, Yılanlar, yer altını temsil ederler ve çoğu kez zeminde, masa bacağı ve altında, ağaçtan–duvardan olmak üzere her taraftan çıkabilirler.
[455] Yaylalı 2007, 2, 3.

belinin sol tarafına yakın olan sol ellerinde bir obje tutarlar. K. 16. kabartmadaki saki, sağ elinin hamlesi nedeniyle sabit olan sağ ayağından destek alır, sol ayağı hafif yana ve öne açılmıştır. K.16. kabartmadaki saki, uzanan erkek figürleri de dikkate alındığında İÖ. 1.yy. ilk yarısı içersinde bir tarihte, K. 17. kabartmadaki figür, İÖ. 1.yy. ikinci yarısında işlenmiş olmalıdır. Hellenistik Dönem ve öncesine tarihlenen mezar kabartmalarında[456] genellikle tek uzanan figüre içki sunan sakiler, İ.Ö.1.yy. içersindeki örneklerde birden fazla uzanan kişiye içki sunabilir. İÖ. 1.yy. ikinci yarısına tarihlediğimiz K. 17. kabartmada ise uzanan üç erkek figürüne içki sunulduğu görülür. Uzgur kabartmalarındaki benzer saki tiplerini, Samos[457] ve Kos'tan[458] bulunan Hellenistik Dönem mezar kabartmalarında görüyoruz. Samos kabartmalarında figürler bezeme alanının sağında, ayakta, cepheden, kısa khiton giyimli olarak işlenmiştir.

Örneğin Samos'tan bulunan ve İÖ. 2.yy. ilk yarısına tarihlenen kabartmalarda benzer tipte cepheden işlenen, kısa khiton giyimli sakiler karşımıza çıkar. İlk karşılaştırma örneğimiz, Samos'tan bulunan[459], İÖ. 2.yy. ilk yarısına tarihlenen mezar kabartmasında ayakta, cepheden işlenen, kısa khiton giyimli saki figürüdür. Bezeme alanının sağ köşesine dayanan büyük içki kabına doğru sol eliyle hamle yapan figürün sağ elinde içki katmaya yarayan bir obje yer alır. Figürün hafif sağına dönük olan baş kısmı, sağ ayağın soluna göre daha hareketli ve önde olması, figürün başının sağına vücudunun ise tersi yönde soluna dönmesi oldukça etkilidir. Fakat Uzgur kabartmalarındaki sakilerin yapısında aynı şeyi söyleyemeyiz. Örneğin K. 17. kabartmadaki figürün hamle yaptığı sağ eli dışında hareketi çok fazla etkili değildir. Figür hamle yaptığı sağ koluyla adeta seyirciye poz verir. İÖ. 1.yy.a tarihlediğimiz Uzgur kabartmalarında dolgun vücut yapısının yerini ince-uzun, cılız yapı alır. Bu nedenlerle K. 16. kabartmadaki saki figürü daha erken olmak üzere, K. 17. steldeki figür durağan yapısıyla, İÖ. 1.yy. ikinci yarısından olmalıdır.

[456] Bkz. K. 2, 10.
[457] Pfuhl-Möbius 1979, Taf. 220 Nr. 1526, Taf. 225 Nr. 1557, Taf. 230 Nr. 1581, Taf. 231 Nr. 1593, Taf. 260 Nr. 1797, Taf. 271 Nr. 1884 vd.
[458] Pfuhl-Möbius 1979, Taf. 227 Nr. 1563.
[459] Pfuhl-Möbius 1979, Taf. 230 Nr. 1581.

3.5. HİZMETÇİ TİPLERİ

Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi mezar kabartmalarında karşımıza en çok çıkan figürlerden biri de hizmetçilerdir. Bu figürler, tipleriyle, giyimleriyle ve diğer figürlere oranla daha küçük boyutta işlenmeleriyle kolayca ayırt edilebilir. Her tip sahnede kullanılan hizmetçiler, hem kız hem de erkekleri tarif etmekte kullanılmaktadır. Tire Müzesinin mezar stellerinde, biz hizmetçi tiplerini incelerken iki ayrı şekilde gruplamanın uygun olacağını düşündük. İlk grupta, ölü yemeği sahneli kabartmaların tümünde standart şekilde betimlenen hizmetçiler. İkinci grupta ise diğer sahnelerde betimlenen tipleri ele aldık. Bu şekilde incelemeyle, tiplerin daha iyi anlaşılacağını düşünüyoruz.

İlk grupta ele aldığımız, ölü yemeği sahneli kabartmalarda betimlenen hizmetçi figürleri, Anadolu'da, İÖ. 2.yy.da özellikle de ikinci yarısında çok sayıda örnekle temsil edilir. Erkek hizmetçiler, bezeme alanının köşesinde, klinede uzanan erkeğin hemen önünde, hizmetçi kızlar ise diğer köşede, kadının oturduğu taburenin önünde işlenir[460]. Hizmetçi kızın elinde tuttuğu obje kadını, hizmetçi erkeğin elinde tuttuğu obje de erkeği temsil eder. Sahnede uzanan erkek daima kline üzerindedir, kadının tipi değişse de hizmetçilerin tipleri aynıdır.

İlk grupta ele aldığımız kabartmalarda[461] işlenen erkek hizmetçiler, kline üzerinde uzanan erkeğin önünde, cepheden, bazılarında başlar hafif sağına dönük, kısa khiton ya da tunik giyimli, sağ, sol ellerinde obje tutar ya da elleri karnı üzerinde birleşmiş durumda olan figürler hizmete hazırlanmaktadır. Tüm figürlerde bir ayak daha önde işlenmiş diğeri ise sabit durumdadır. Erkek hizmetçilerin boyları daima kızlara göre daha uzundur. Tüm erkek hizmetçilerin boyları, kline ya da klinenin üzerinde duran yatak kadar uzamaktadır. Hizmetçiler, Geç Hellenistik Dönem örneklerinde ince, uzun yapılarıyla karşımıza çıkarlar. Figür, incelip-uzadığı oranda daha geç dönem özellikleri sergiler.

---

[460] Atalay 1990, 289. Tüm hizmetçi figürleri bezeme alanında köşelerde, genel olarak kadın figürünün yanına kadın hizmetçi, erkek figürünün yanına erkek hizmetçi figürü işlenmektedir.
[461] Ölü yemeği sahneli kabartmalar, K. 3 – 6, 8 - 9, 12 – 14.

İlk gruptaki hizmetçi kızlar, genellikle bezeme alanının solunda[462], kadının oturduğu taburenin ön tarafında, cepheden[463], sağa profilden[464] ve ¾ açıdan[465] olmak üzere işlenirler. Figürlerin tümü yalnızca khiton giyimli olup karnı üzerinde birleştirdikleri ellerinde kadını simgeleyen kalathos[466], takı kutusu, kumaş parçası gibi objeler tutarlar[467]. Figürlerin bacakları genel olarak sabit durumdadır. Yalnızca K. 12. steldeki hizmetçi kızın sağ bacağı sabit, solunu diğerinin önüne çapraz atmış. Tüm hizmetçi kızlar, hizmetçi erkeklere oranla daha kısa boylu işlenmiştir. Tüm hizmetçi kızların boyları, kadının oturduğu tabure ya da taburenin üzerinde yer alan minder kadar yükselmektedir. Hizmetçi kızlar da tıpkı erkekler gibi, Geç Hellenistik Dönemin erken safhasına tarihlenen örneklerde[468], figürlerin hareketleri etkin şekilde vurgulanmıştır. Buna karşın, İÖ. 1.yy. örneklerinde[469] ise figürler daha ince ve uzun yapıdadır, güçlü yapı yok olmuş ve hareket tam olarak vurgulanamamıştır.

İkinci grupta ele aldığımız, İÖ. 4.yy. ikinci yarısına tarihlediğimiz, K. 1. kabartmada, soldaki bezeme alanında, ayakta, sağa doğru yürür şekilde işlenen erkeğin arkasında bir erkek hizmetçi işlenmiştir. Figür, kısa khiton giyimli, başını efendisine doğru kaldırmış, sol elinde bir obje tutar. Benzer şekilde sağa profilden işlenen, kısa khiton giyimli hizmetçi erkek figürleri İÖ. 4.yy. ikinci yarısına tarihlenen Attik mezar kabartmasında karşımıza çıkar[470].

İkinci gruptaki diğer erkek hizmetçi figürü, K. 19. kabartmada (Lev. XIX) karşımıza çıkar. Bezeme alanının sağ tarafında, cepheden işlenen figürün başı yanında duran çocuğa dönüktür. Figürün genel duruşu, dolgun yapısı, hareketin etkin şekilde vurgulanması nedeniyle henüz daha Geç Hellenistik Dönemdeki gibi, ince, uzun yapıya ulaşmamıştır. Ayakta üç erkek figürünün betimlendiği, K. 18. kabartmada, bezeme alanının sağ köşesinde, ayakta, cepheden işlenen, kısa khiton giyimli figür, sağ bacağından destek almaktadır. Bu hizmetçi erkeğin duruşu ve hareketi, Geç Hellenistik

[462] K. 3 – 6, 8 – 9, 12, 14' deki kabartmalarda bezeme alanının solunda, K. 13. stelde bezeme alanının sağında işlenmişlerdir.
[463] K. 5, 9, 13, 14.
[464] K. 3.
[465] K. 4, 6, 8, 12.
[466] K. 3 – 6, 8 – 9, 14.
[467] K. 13. steldeki hizmetçi kız, Pudicitia tipinde betimlenmiş, elinde herhangi bir obje işlenmemiştir.
[468] K. 12, 13.
[469] K. 3, 6, 14.
[470] Scholl 1996, Taf. 23, 1. Kat. Nr. 255.

Dönem örnekleri gibidir. Gerek ince, uzun yapısı gerekse tipiyle İÖ. 150'den önce olamaz.

K. 21. stelde (Lev. XXI), bezeme alanının sol köşesinde, sırtını arkasında duran sütuna dayamış, cepheden, khiton üzerine himation giyimli figür, karnı üzerindeki elinde bir obje(yelpaze vb.) tutmaktadır. Figürün sağ bacağı sabit, solu ise diğerinin önünde çapraz atılmış. Kendi içindeki güçlü ve hareketli yapısı, hareketin etkinliği nedeniyle Geç Hellenistik Dönemin erken örneklerinden olmalıdır. K. 22. stelde (Lev. XXII), bezeme alanının sağ köşesinde, kadının oturduğu taburenin önünde, cepheden işlenen, khiton giyimli hizmetçi kız karnı üzerinde birleştirdiği ellerinde kumaş vb. nesne tutar. Figür, duruşu, durağan yapısı nedeniyle İÖ. 1.yy. ilk yarısından olmalıdır.

SONUÇ

Antik Dönemde Lydia bölgesi sınırları içersinde yer alan Thyaira/Thyeira ve çevresindeki yerleşimlerde bulunan mezar stellerinin anlatıldığı bu çalışma sonucunda, Tire Müzesinin eserleri toplu şekilde bilim dünyasına tanıtılmaya çalışılmıştır.

Tire Müzesi mezar stellerinde en çok sevilerek işlenen konu ölü yemeği sahnesidir. 24 mezar stelinden 17'sinde ölü yemeği sahnesi işlenmiştir. Tire Müzesi'nin Hellenistik Dönem stellerindeki ölü yemeği sahnesinde, erkek kline üzerinde uzanır, kadın ise erkeğin ayakucundaki koltuk/taburede oturur. Sakiler, hizmetçiler ve çocuklar da kompozisyona katılır. Bezeme alanında ortada üçayaklı masa üzerinde meyveler, ekmek, içki kabı simetrik olarak sıralanır. Bezeme alanında, ante duvarları boyunca uzanan yüksek yataklı klineler, örtülüdür. Ölü yemeği sahnesi, Thyaira/Thyeira çevresinde İÖ. 2.yy. ortasından itibaren yaygındır. Önemli bir Pers Satraplık merkezi olan Sardeis ve çevresinde bulunan çok sayıdaki Hellenistik Dönem öncesi ölü yemeği sahneli kabartmaların, Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi kabartmalarının oluşumunda öncü bir rol oynadığını düşünüyoruz.

Tire Müzesi mezar stelleri, genel olarak bir tapınak cephesi şeklinde düzenlenmiş, şematize edilmiş ve kutsal bir yapı canlandırılmaya çalışılmıştır. Bir tapınak yapısının cephesinin tam olarak işlendiği örnekler dışında daha şematize işlenenler de vardır. Bir tapınak cephesini tasvir eder şekilde işlenen mezar stellerinde, mimari öğelerin tam anlamıyla işlendiğini söyleyebiliriz. Sadece mimari özellikleri değil bunun yanında bezeme alanındaki kabartmalarda da ince işçilik ağır basmaktadır. Diğer yörelerde olduğu gibi, Tire Müzesi stellerinde de alınlıklı olanlar en büyük grubu oluşturur. 24 mezar stelinin 12'si kesin olarak (iki tane alınlıksız olan hariç) alınlıklıdır. Tire Müzesi'nin stellerinden K. 1 (İÖ. 340–330), hem stel tipi hem de figür tipleri açısından, Attika etkili olan elimizdeki tek erken örnektir. Attika stellerine göre daha şematize işçiliğiyle karşımıza çıkar. İÖ. 2.yy. son çeyreğine kadar, naiskos tipli steller tip olarak İzmir etkilidir. Bu dönemde yerel örneklerden olan stellerde bölgeye özgü değişikliklerle işlenmiştir. Örneğin İzmir stellerinde naiskos tiplilerde bezeme alanı yanlarda başlığı işlenen sütunla sınırlanırken, Tire Müzesi örneklerinde ante duvarlarıyla çevrelenir. Bu durum, yörenin kendine özgü stilini oluşturur. İÖ. 2.yy. son

çeyreğinden ve sonrasından olan, masif blok üzerine işlenen alınlıklı steller ise Kuzeybatı Anadolu, Kyzikos, Miletopolis etkili olmalıdır. Kyzikos, Miletopolis'te görülen hem stel tipleri hem de figür tipleri, Tire Müzesi stellerinde de karşımıza çıkar. Bu dönemde Tire'nin etrafındaki Metropolis, Hypaipa ve çevresinde de benzer etkileşimler olmuştur. Söz konusu stellerde, bezeme alanı kenarlara doğru genişler ve derinleşir, figürler plastik işlenir. Erken örneklere göre arşitrav daha dar tutulur. Alınlıklı, kemerli niş şeklinde bezeme alanına sahip stellerin tümü İÖ. 1.yy. içersinde işlenmiştir. Bu tip stellerde üçgen alınlığın kullanımı devam eder, bunun yanı sıra bazı stellerde alınlık kısmına yatay bir silme işlendikten sonra üzerine kabaca akroterler işlenerek şematik alınlığın oluşturulduğu örnekler de vardır. İÖ. 1.yy. ilk yarısında söz konusu tipteki stellerin bazılarında, bezeme alanını üstten çevreleyen kemerden hemen sonra şematik alınlığa geçilmiş arşitrav işlenmemiştir, fakat İÖ. 1.yy. ikinci yarısında da arşitravın kullanıldığı örnekler vardır. Tire Müzesi'nin kemerli niş şeklinde bezeme alanına sahip stelleri, Geç Hellenistik Dönemdeki geçiş tiplerini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Tire Müzesi stel tipleri arasında sayılan diğer grup alınlıksız steller, ilk gruba göre daha az sayıdaki örnekle temsil edilir. Alınlıklı ve naiskos tipli stellere oranla daha sade ve şematize işlenmişlerdir. Örneğin, alınlıksız grupta ele aldığımız K. 1 no.lu Attika etkili stel, diğer Attika stellerine göre daha sade işçiliğiyle dikkat çekmektedir.

İÖ. 2.yy.da özellikle de ikinci yarısında, bezemeli alan, derinlik kazanır, figürler önceki dönemlere göre daha plastik işlenir. Bezeme alanı, alınlık kısmının ve arşitravın hemen aşağısına, ante duvarları arasına yerleştirilir. Ante duvarları, yukarıdan aşağıya doğru genişler, İÖ. 2.yy. ilk yarısına tarihlenen örneklerde daha ince, İÖ. 2.yy. ikinci yarısında, erken döneme göre daha plastik yapıda ve daha kalın verilir. Ante başlıkları birkaç örnek dışında pek işlenmemiştir, işlenen örneklerde ise yukarıdan aşağıya doğru daralan üç kademelidir. Aynı şekilde arşitrav, erken örneklerde daha geniş verilirken, İÖ. 2.yy. ikinci yarısında ve sonrasında gittikçe daralır, daralma olduğu oranda Hellenistik Dönem içersinde geç tarihlerden olmalıdır. İÖ. 1.yy. ilk yarısında arşitravın işlenmediği örnekler de vardır.

Stellerin sayıları çok fazla olmamasına karşın, bu çalışma sonucunda Göllüce ve Uzgur yöresinde bulunan stellerin işlendiği atölyelere dair özelliklerden söz edilmiştir. Göllüce'de bulunan K. 12, 13. steller aynı ötölyenin üretimi olmalıdır. Özellikle K. 12

ve K. 13. örnekler aynı zamanda yapılan kurtarma kazıları sonucunda, aynı nekropolden ve aynı alandan bulunmuştur. K. 12 ve K. 13. steller atölyenin varlığına dair kanıtlar içermektedir. Steller, naiskos şeklinde yukarıdan aşağıya doğru genişler şekilde işlenmiştir. Stellerin boyları bir metreyi aşar, genişliği ise yaklaşık olarak boyunun yarısı oranındadır. Her iki stelde de en üst kısımda, ortada bir diğer iki yanda birer tane olmak üzere toplam üç adet akroter kabaca işlenmiştir. Plastik işlenen alınlık kısmının ortasında kalkan şeklindeki kabartma verilmiştir. Alınlığın alt kısmında silme blok, dar tutulan arşitrav kısmı her iki stelde de ortak özelliklerdir. Ante duvarları, yukarıdan aşağıya doğru genişler şekilde yapılmış, ante başlıkları dışa taşıntılı, yukarıdan aşağıya doğru daralır şekilde üç kademelidir. Bezeme alanı her iki stelde de boyuna dikdörtgen şeklindedir. Başlıkları işlenen anteler arasında kalan bezeme alanında ölü yemeği konusunun seçilmesi, kline üzerinde uzanan iki erkeğin olması, uzanan erkelerin sol kollarının yanlarında duran katlanmış yastığa dayalı olması, kline üzerinde sağda uzanan erkeklerin sol elinde kase, klinenin solunda uzanan erkeklerin himationunun ucunun sol kolun üzerinden yatağın üzerine düşmesi, göğsünün ortasında yiyecek vb. tutması, kline üzerinde uzanan erkeklerin aynı duruşla işlendiğinin kanıtıdır. Uzanan erkeklerin yanında taburede oturan kadınların olması, kadının oturduğu taburenin önünde hizmetçi kızın, simetriğinde ise hizmetçi erkeğin betimlenmesi sahnelerin benzerlikleri arasında sayılabilir. Her iki kabartmada üçayaklı masaların tipleri, üzerinde betimlenen yiyecekler dahi aynıdır. Her iki stelde de ante duvarları arasında uzanan yüksek yataklı klineler örtülüdür. Her iki stelde bezeme alanının alt kısmına yazıtlar işlenmiş, K. 12. stelin yazıtında "*Dionysios'un oğlu Euandrides* ile *Euandrides'in oğlu _ _ _ outos'*un isimleri geçer, K. 13. stelin yazıtında ise "*Kayistrios'un oğlu Apollonios* ile *Euandrides'in oğlu Paramonos"* isimleri geçmektedir. Yazıtlar incelendiğinde, her iki stelde de *Euandrides* ve oğullarının ismi geçmektedir. K. 12. stele göre, *Euandrides'in oğlu _ _ _ outos*, K. 13 no.lu stele göre *Euandrides'in oğlu Paramonos* adlarının geçmesi, *Dionysios*(dede) oğlu *Euandrides'in*(baba), *_ _ _outos*(oğlu) ve *Paramonos*(oğlu) isimli oğullarının olduğunu göstermektedir. Bu iki stelin yazıtı sayesinde üç kuşağın da isimleri ortaya çıkarılmıştır. Göllüce'den bulunan K. 14. stel de bu atölyenin üretimi olmalıdır. Göllüce buluntusu olan K. 14. stel, kemerli niş şeklinde bezeme alanına sahiptir, benzer örneklere göre alınlıklı olmalıdır. K. 14. stelde tıpkı K. 12 ve K. 13. stelde olduğu gibi ölü yemeği sanesi seçilmiştir. Bezeme alanında, K. 12 ve K. 13. stelde olduğu gibi kalın yataklı kline örtülüdür, kline üzerinde iki erkek uzanır, uzanan erkeklerin ayakucunda bir kadın

taburede oturur. Kadının oturduğu taburenin önünde elinde kalathosu ile hizmetçi kız simetriğinde ise hizmetçi erkek betimlenmiştir. Elimizdeki örneklere göre, Göllüce stellerinin işlendiği atölyede, İÖ. 2.yy.da iki stel (K. 12 ve K. 13 no.lu steller) naiskos şeklinde işlenmiş, İÖ. 1.yy.da bir stel ise kemerli niş şeklinde bezeme alanıyla verilmiştir. Göllüce buluntusu olan K. 14. stelde diğerlerinden farklı olarak kemerli niş şeklinde bezeme alanının işlenmesi İÖ. 1.yy.da stel tiplerindeki değişimini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. K. 12. steldeki oturan kadın Pudicitia varyasyonu tipinde, K. 13 no.lu steldeki kadın Pudicitia Saufeia, K. 14 no.lu steldeki oturan kadın ve K. 13 no.lu steldeki hizmetçi kız Pudicitia Philista tipinde işlenmiştir. Farklı kadın tipleri, Göllüce stellerini işleyen atölyenin figür tipleri repertuarının oldukça geniş olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Göllüce stellerinin işlendiği atölyenin figür tipleri açısından Ephesos ve özellikle de Smyrna'dan etkilendiğini düşünüyoruz[471]. K. 12 ve K. 13. Göllüce stellerinin naiskos tipi olarak İzmir stellerinden etkilendiğini fakat yöreye özgü değişikliklerle yorumlanarak kullanıldığını düşünüyoruz.

Uzgur'dan bulunan K. 8, 16, 17, 24. stellere göre Uzgur stellerinin işlendiği, atölyenin özelliklerinden söz edilmiştir. Stel tipi açısından K. 16, 17, 24. örnekler, sahne tipi açısından ise K. 8, 16, 17. steller birbirine benzemektedir. K. 16, 17, 24. örnekler, alınlıklı, kemerli niş şeklinde bezeme alanına sahip, hem normal hem de şematik alınlıklı olarak karşımıza çıkarlar. Normal alınlıklı olan K. 24. stel parçasında, alınlık, İÖ. 2.yy. örneklerindeki plastik yapısını kaybetmiştir. İÖ. 1.yy. yapısına uygun olarak daha şematik ve basit yapılıdır. Şematik alınlıklı olan K. 17. stelde, alınlık kısmında yanlarda iki ortada bir olmak üzere üç adet akroter kabaca işlenmiştir. Bu şematik işçilik, kabaca işlenmiş akroterlerde de karşımıza çıkar. Alınlık kısmının altında dar tutulan arşitrav kısmını, köşelerde, vücutları cepheden başları profilden işlenen sphenksler taşır. Sphenkslerin benzer şekildeki yapısı, K. 24. stel parçasında da karşımıza çıkar. Uzgur buluntularından anlaşıldığı kadarıyla, İÖ. 1.yy. birlikte üçgen alınlık ile birlikte stellerde yatay bir silme üzerine üç adet akroter kabaca işlenerek şematik alınlığın oluşturulduğu örnekler de vardır. Sahne tipi açısından, K. 17. stelde, kline üzerinde uzanan khiton üzerine beline kadar himation giyimli erkeklerin sol kolları, yastıklara dayanmıştır, figürler sağ ellerinde kâse tutarlar. K. 16. örnekte ise,

[471] R. Meriç, Göllüce stellerinin Doğu Yunan kabartmaları arasında yerel örneklerden olduğunu, İzmir stellerinden esinlenilerek yapıldığını fakat vurgulanan mimari öğeler, konuları ve figür repertuarı açısından kendine özgü kullanıldığını düşünmektedir, bkz. Meriç 1993, 57 – 75.

kline üzerinde iki erkek uzanır, khiton üzerine beline kadar himation giyimli olan erkeklerden sağdakinin sol kolu, yastığa dayalıdır, elinde küçük bir kase tutar, sağ elini yanındaki figürün omzuna atmış, solda uzanan erkeğin kolu yastığa dayalıdır, figür elinde küçük bir kase tutar, sağ eliyle muhtemelen kendini taçlandırır. Her iki kabartmada da kline üzerinde duran yatak bezeme alanı boyunca uzar ve oldukça kalın yapıdadır. Bezemeli alanın ön kısmında betimlenen, ince uzun yapıdaki üçayaklı masa ve üzerinde betimlenen üç adet yiyecek vb. nesne de diğer ortak özelliktir. Uzgur yöresine özgü diğer bir özellik ise, bezeme alanının sol tarafında betimlenen kısa khiton giyimli sakilerdir. Her iki kabartmada da sakilerin sağ kolları sağında duran içki kabına doğru uzanır, figürlerin sol elleri ise dirseğinden bükülmüş ve karnı üzerinde, elinde obje ile betimlenirler. Sakinin sunum yaptığı içki kabı, dörtgen formlu bir sehpa üzerindedir. Oldukça basık ve köşeli olan bu form her iki kabartmada da karşımıza çıkar. Uzgur buluntusu steller arasında, diğerlerine göre daha plastik yapısıyla, tipin en erken örneği K. 24. stel, şematik yapısıyla en geç olan ise K. 16. stel olmalıdır. İncelemelerimize göre Uzgur stellerinin işlendiği atölye, İÖ. 1.yy. da üretim yapmıştır. Geç Hellenistik Dönemde faaliyete başlayan atölye, Roma İmparatorluk Döneminde de üretime devam etmiş olmalıdır.

Çalışmamız kapsamındaki eserlerde daha çok ölü yemeği sahnesinin işlendiği mezar stellerinde, bezeme alanının sağında/solunda oturan kadınlarda Pudicitia ve varyasyonları, Küçük Herculaneum'lu Kız tipi kullanılmıştır. Ölü yemeği sahneli mezar stellerinde taburede oturan kadınlarda, figürlerin bezeme alanının sağ ve sol tarafında yer almasına bağlı olarak tiplerin geliştiğini söyleyebiliriz. Bezeme alanının sol tarafında oturan kadınlarda Pudicitia'nın varyasyonları, Pudicitia Philista, Küçük Herculaneum'lu Kız tipinde, bezeme alanının sağ tarafında oturan kadınlarda ise Pudicitia Saufeia tipi tercih edilir. Figürlerin oturdukları yere göre tipinin seçilmesi, ölü yemeği sahneli stellerin bulunduğu diğer yörelerde de görülen ortak özelliktir. Pudicitia tipinin oluşumunda, İÖ. 4.yy. Attik mezar kabartmalarında işlenen Protopudicitia adı verilen tipin kaynaklık ettiğini düşünüyoruz. K. 1 no.lu ölü yemeği sahneli bezeme alanında, klinenin ucunda oturan kadının sol eliyle mantosunun ucunu öne doğru açarak tutması şeklindeki duruşun tipin erken örneklerinden olduğunu düşünüyoruz. Pudicitia Saufeia tipi, İÖ. 140 – 130'a tarihlediğimiz, K. 13 no.lu ölü yemeği sahneli mezar kabartmasının sağ tarafında taburede oturan kadında işlenmiştir. Pudicitia Saufeia tipinin değişiği ise, İÖ. 1.yy. ikinci yarısına tarihlediğimiz, K. 23. stelde ayakta duran

kadında işlenmiştir. Pudicitia Philista tipi, ölü yemeği sahneli stellerde bezeme alanının sol köşesinde K. 3, 14. stelde taburede oturan kadınlarda, K. 13. stelde ayakta duran hizmetçi kızda tercih edilmiştir. Bizim stellerimizde söz konusu tip, Geç Hellenistik Dönemde kullanılmıştır. Pudicitianın varyasyonları, K. 7, 9, 12. ölü yemeği sahneli stellerde, bezeme alanının sol tarafında taburede oturan kadınlarda işlenmiştir. Bu tipte işlenen kadınlar, Tire Müzesi stellerinde, İÖ. 2.yy. ikinci yarısından itibaren kullanılmıştır. Küçük Herculaneum'lu Kız tipi, K. 4, 5, 6, 8. stellerde dört adet ölü yemeği sahneli, K 22. karşıklı iki kadının oturduğu sahneye sahip mezar kabartmalarında, bezeme alanının sol tarafında oturan kadınlarda karşımıza çıkar. Tire Müzesi stellerinde söz konusu tipteki kadınlar, İÖ. 2.yy. son çeyreğinden İÖ. 1.yy. ikinci yarısına kadar işlenmiştir. Geç Hellenistik Dönemde karşımıza çıkan kadın tiplerinin tümü, Klasik Dönemdeki örneklerin birtakım değişikliklere uğrayarak tekrar kullanılmasından ibarettir[472]. Tire Müzesi mezar stellerinde de durum değişmez.

Hellenistik ve Roma İmparatorluk Döneminde mezar kabartmalarında ölü yemeği sahnesinin sevilmesine bağlı olarak, bezeme alanında klinede uzanan erkekler işlenmektedir. Ölü yemeği sahnesinde erkekler daima kline üzerinde uzanır, figürler cepheden işlenir, kısa kollu khiton üzerine beline kadar himation giyen figürlerin vücudunun sağ üst yarısı ve sağ kolu açıktadır. Sol koltuk altından demet halinde gelen kıvrım karın üzerinde tomar halinde sağda belin altından arkaya ve oradan da sol omuzdan aşağıya dökülür. Uzanan erkeklerin sol kolları daima klinenin köşesinde duran yastığa dayalıdır, ellerinde genel olarak içki kapları ile yiyecek tutarlar. Sağ ellerinde yiyecek ve içki kabı olabilir bunun yanı sıra bazen önlerinde duran üçayaklı masaya uzanırlar ya da elindeki içki kabıyla seyirciyi selamlarlar. Figürlerin kline üzerinde uzanan sağ bacağı dizinden bükülmüş hafif yukarıda, üzerine yatılan sol bacak ise dizinden itibaren bükülerek sağ ayağının arkasına doğru uzanır. Arkaik Dönem şölen sahnelerinde uzanan erkeğin elbisesinin sarılışı ve duruşu, Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi mezar kabartmalarında uzanan erkek tipine kaynaklık etmiştir. Tıpkı kadın tiplerinde olduğu gibi uzanan erkek tipinde de daha önceden bilinen tipler, Hellenistik ve Roma İmparatorluk Döneminde tekrar yorumlanarak mezar kabartmalarında kullanılmıştır. Uzanan erkek grubundaki en erken örneğimiz, K. 1. stelde bezeme alanında uzanan, sağ elindeki içki kabıyla seyirciyi selamlayan erkek, İÖ.

[472] Yaylalı 1979, 41.

340 – 330'a tarihlenmektedir. İÖ. 2.yy. ilk yarısına tarihlenen K. 2. steldeki uzanan erkek söz konusu döneme tarihlenen tek örnektir. Uzanan erkeklerin en çok karşımıza çıktığı dönem, İÖ. 2.yy. ikinci yarısıdır. K. 3, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13. stellerdeki uzanan erkek figürleri, İÖ. 2.yy. ikinci yarısındandır, Geç Hellenistik Döneme tarihlenen kabartmalardaki uzanan erkekler, Anadolu'daki mezar stellerinde de en yaygın olanıdır. Uzanan erkek figürlerinin en çok karşımıza çıktığı dönemlerden biri de İÖ. 1.yy.dır. İÖ. 1.yy.a tarihlediğimiz K. 8, 9, 14, 15, 17. stellerdeki figürler, khiton üzerine beline kadar himation giyimlidir. Khiton ve himationun vücudu sarış şekli daha erken örneklerdeki gibidir. Fakat erken örneklerden farklı olarak, himation, sağda belin altından dolandıktan sonra daha çok sol omuzdan aşağıya dökülür. Uzanan erkeklerde, İÖ. 4.yy. sonlarında başlayan dolgun ve güçlü yapı, etkisi azalmakla birlikte, İÖ. 2.yy.ın ikinci yarısına kadar devam eder. İÖ. 1.yy. ilk yarısında, dolgun yapı tamamen kaybolur onun yerini bezeme alanını doldurmayan, büyük kline yapısına oranla daha küçük boyuttaki figürler ortaya çıkar.

Tire Müzesi mezar stellerinde işlenen çocuklar, giyimlidir ve cepheden verilmiştir. Sadece K. 11. kabartmadaki ayakta duran çocuk çıplak ve profilden işlenmiştir. K. 9, 11, 18, 19, 20, 22, 23. (iki tane), yedi adet kabartmada sekiz çocuk işlenmiştir. Çocukların tümü, yanlarında büyükleri ile beraber betimlenmiştir yalnızca çocukların betimlendiği hiçbir kabartma yoktur. Tire Müzesi'nin Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi kabartmalarında, erkek çocuklar genellikle kısa khiton, himation giyimli, kız çocuklar khiton veya khiton üzerine himation giyimlidir. Figürlerin duruşu Geç Hellenistik Dönem çocuk tipleri şeklindedir. Bu duruş Roma İmparatorluk Döneminde de devam etmiştir. Bazı kabartmalar çocuk kabartmaları şeklindedir, bu kabartmalarda çocukların yanına büyükleri de işlenmiştir. Bazı kabartmalar ise büyüklerin kabartması olmasına karşın çocuklar hemen yanlarında yer almıştır. Kabartmaların çocuklara ait olduğunu gösteren kanıt ise hemen yanlarında genellikle kaz vb. hayvanların verilmesi, figürlerin ellerindeki üzümü hayvana doğru uzatmasıdır.

Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi ölü yemeği sahneli mezar stellerinde en çok karşımıza çıkan figürlerden biri de sakilerdir. Tire Müzesi'nin K. 2, 10, 16, 17. stellerinde sakiler, bezeme alanının sol tarafında işlenmişlerdir. İÖ. 2.yy.a tarihlediğimiz K. 2 ve 14. stellerde sakiler çıplaktır. Uzanan erkeği ön plana çıkarma anlayışına uygun olarak, sakiler uzanan tek erkeğe hizmet ederler. İÖ. 1.yy.a tarihlediğimiz K. 16 ve 17.

stellerde ise sakiler kısa khiton giyimlidir. K. 16. stelde kline üzerinde uzanan iki erkeğe, K. 17. stelde ise kline üzerinde uzanan üç erkeğe hizmet ederler.

Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi mezar stellerinde en çok karşımıza çıkan figürler hizmetçilerdir. Ölü yemeği sahneli kabartmalarda betimlenen hizmetçi figürleri, Anadolu'da İÖ. 2.yy.da özellikle de ikinci yarısında çok sayıda örnekle temsil edilirler. Hizmetçi erkekler, genellikle cepheden işlenir, kısa khiton giyimlidir. Figürler, sağ veya sol ellerinde erkeği temsil eden objeler tutarlar, genellikle bezeme alanının sağında klinede uzanan erkeğin hemen önünde işlenirler. Erkek hizmetçilerin boyları daima hizmetçi kızlara göre daha uzundur. Hizmetçi erkeklerin boyları, kline ya da kline üzerinde duran yatak kadar uzamaktadır. Hizmetçi erkeğin simetriğinde, kadının oturduğu taburenin önünde ise genellikle khiton giyimli hizmetçi kızlar cepheden, sağa profilden ve ¾ açıdan olmak üzere betimlenirler. Hizmetçi kızlar, ellerinde kadını temsil eden kalathos, takı kutusu vb. tutarlar. Hizmetçi kızların boyları kadının oturduğu tabure ya da taburenin üzerinde yer alan minder kadar uzamaktadır. Geç Hellenistik Dönemin erken örneklerinde (İÖ. 140 – 130) figürler kendi içersinde dolgun yapıdadır, hareket etkin şekilde vurgulanır. Buna karşın İÖ. 1.yy.da hizmetçi figürleri incelip uzarlar, güçlü yapı etkisini kaybeder, figürler incelip uzadığı oranda geç tarihlerde işlenmiş olmalıdır.

Thyaira/Thyeira'nın, Ephesos, Metropolis, Sardeis ve Smyrna'ya yakın olması nedeniyle etkileşimlerin oldukça fazla olduğu tespit edilmiştir. Stellerin çoğunun ele geçtiği bölgenin, Ephesos – Sardeis yolu üzerinde yer alması, Sardeis, Ephesos, Metropolis, Smyrna'ya oldukça yakın olması etkileşimi artırmış olmalıdır. Stellerin birçoğunun buluntu yeri, Ephesos Artemis tapınağı mülk alanına girmektedir. Steller, Küçük Menderes ırmağı kenarındaki yerleşimler ile yakın dağ köylerinde ele geçmiştir. Bu alanlarda, İ.Ö. 2. ve 1.yy.daki ekonomik canlılık mezar steli üretimine de yansımış olmalıdır. Mermerin bu bölgede bol sayıda olması da stel üretiminin artmasına neden olmuştur. İleride Tire ve çevresinde yapılacak olan kazı çalışmaları ile bu bölgede bulunan nekropoller, gömü gelenekleri ve mezar stelleri hakkında daha geniş bilgilere sahip olabileceğiz.

KATALOG

K. 1(Levha I)

Buluntu Yeri: Tire

Env. No.?

Yük. 1.56m.

Gen.0.63m.

İnce kristalli mermer. Masif blok üzerine işlenmiş, boyuna dikdörtgen stelin bezeme alanı ortada bir plaster ile iki kısma ayrılmış ve ayrı konular işlenmiş. Bezeme alanı ve aşağısındaki yazıt kısmında yer yer aşınma, bozulmalar dışında sağlam durumda. Üstte şematik bir silme, altında arşitrav kısmından sonra bezeme alanı. Soldaki bezeme alanında, sağda, profilden, himation giyimli, yürür şekilde bir erkek[473]. Onun arkasında, profilden, kısa khiton giyimli, başı hafifçe yukarıda, sağa doğru yürür şekilde hizmetçi erkek. Sağdaki bezeme alanında, yüzeysel işlenmiş yataksız kline üzerinde, khiton üzerine beline kadar himation giyimli, sol kolu klinenin ucundaki yastığa dayalı, muhtemelen sağ elindeki içki kabıyla seyirciyi selamlayan uzanan erkek[474]. Uzanan figürün ayakucunda, klinenin sol tarafında, sağa profilden, khiton üzerine himation giyimli, sağ eli ayağı üzerinde, diğeri elbisesinin kıvrımlarını tutar şekilde(?) betimlenen oturan kadın. Bezeme alanının aşağısında, iki satır yazıtın ilk satırı yoğun aşınma nedeniyle okunamayacak kadar kötü durumda.

Yazıt: [ ]**νη**

’Απολλωνίου

Apollonios’un kızı [ ]ne

Tarih: İÖ. 340–330.

K. 2 (Levha II)

Buluntu Yeri: Rahmanlar, Akarca/Gandak mevkii

Env. No. 80 – 16

[473] Benzer figürlü Attika steli için bkz. Scholl 1996, Taf. 41, 3. Kat. Nr. 123.

[474] Benzer figürlü Attika stelleri için bkz. Scholl 1996, Taf. 40, 1. Kat. Nr. 151, 2. Kat. Nr. 148, 3. Kat. Nr. 421, 4. Kat. Nr. 221, Taf. 41, 4. Kat. Nr. 228, 5. Kat. Nr. 495, 6. Kat. 136. Benzer figürlü Anadolu stelleri için bkz. Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 19, Nr. 76. Meriç 1991, Plate XXIX, Res. 1, Meriç 1993, Abb. 14.

Yük. 1.21m.

Gen. 0.64m.

Büyük kristalli beyaz mermerden, akroterleri kabaca işlenmiş, kymalı, alınlığı kalkan motifli, naiskos biçimli stelin tabanında, sol ve sağ köşeler kırık, bezeme alanındaki figürlerin başlarında kopma ve aşınmalar. Enine dikdörtgen bezeme alanında, örtülü klinede cepheden, khiton üzerine beline kadar himation giyimli, sol kolu ikiye katlanmış yastığa dayalı, öne uzanmış sağ elinde phiale tutan erkek uzanır. Figürün sağ ayağı dizinden bükülmüş diğerine göre yukarıda, sol ayağı da sağının arkasına uzanır. Arka planda, bezeme alanının ortasında büyükçe bir kalkan. Sol alt köşede, geniş ağızlı, geniş karınlı kraterin yanında yüzü sağa profilden, vücudu cepheden, sol elinde kap tutan çıplak saki işlenmiş. Sakinin simetriğinde, sağda ayakları aslan ayağı şeklinde, üçayaklı bir masa, üzerinde ortada ekmek, her iki yanında yiyecekler. Bezeme alanının sol tarafında, kabartma şeklinde, arka planda sağa profilden işlenen bir at'ın sol bacağı hamle yapar, karşısında sola profilden, khiton giyimli, saçları topuz şeklinde arkada toplanmış, elleriyle atı tutar şekilde bir kadın. Pfuhl-Möbius, benzer figürlü stelleri, bir veya iki hizmetçili uzanan erkek grubunda ele alır[475]. Alınlığın altında, bezeme alanının üzerinde, üç satır yazıt.

Yazıt : **Διονύσιος**
Χειρικράτου
Θεσσαλός
Kheirikrates'in oğlu Thessalia'lı Dionysios.

Tarih: İÖ. 175–150. **Kaynak:** *Meriç 1993, 57. Abb. 1.*

K. 3 (Levha III)

Buluntu Yeri: Gevele (Kaleköy)

Env. No. ?

Yük. 1.15m.

Gen.0.37m.

[475] Pfuhl-Möbius 1979, 371 vd. Benzer örnekler için bkz. Taf. 144 Nr. 961b, Taf. 177 Nr. 1504, Taf. 176 Nr. 1505, 1506, 1507, Taf. 190 Nr. 1286b, Nr. 1508, Taf. 217 Nr. 1509, Taf. 218 Nr. 1511, 1512, 1514, 1515, 1516, 1519 vd. Fıratlı 1964, Pl. IX 32. Horn 1972, Taf. 71 Nr. 139, Beil. 20 Nr. 157b, 158a, 158b. Atalay 1988, Lev. 32 Kat. No. 51, Lev. 35 Kat. No. 57. Lev. 39 Kat. No. 62. Cremer 1991, Taf. 2 KN2. Şahin 2000, Levha XLVII KA3. Yaylalı 2007, Res. 1, 2.

İnce kristalli mermer, kırık iki parça birleştirilerek tamamlanmış, naiskos formundaki stelimiz akroterli, alınlıklı, dendaneli, silmeli kısımdan sonra arşitrav kısmı, boyuna dikdörtgen bezeme alanından oluşur. Bezeme alanındaki figürlerin başlarında kopmalar, yer yer aşınma dışında oldukça sağlam durumda. Kabartmalı alanda, kalın yataklı kline üzerinde, cepheden, khiton üzerine beline kadar himation giyimli, sol kolu ikiye katlı yastığa dayalı elinde yiyecek, sağ kolu kline üzerine uzattığı sağ ayağı üzerinde elinde yiyecek olan erkek uzanır. Uzanan erkeğin ayakucunda, örtülü, ince minderli tabure üzerinde, ¾ cepheden, khiton üzerine himation giyimli, Pudicitia Philista tipinde kadın. Kadının oturduğu taburenin önünde, sırtını sol ante duvarına dayamış, sağa profilden, khiton giyimli, karnı üzerinde birleştirdiği ellerinde takı kutusu, kalathos taşıyan hizmetçi kız. Onun simetriğinde, cepheden, kısa khiton giyimli, kolları karnı üzerinde birleşmiş elinde bir nesne tutan erkek hizmetçi. Bezeme alanının ortasında, cepheden, khiton üzerine khimation giyimli hizmetçi kız. Bezeme alanında ortada ayakları hayvan ayağı şeklinde işlenmiş üçayaklı masa üzerinde ortada içki kabı, sağ ve sol tarafında dilim şeklinde kesilmiş ekmekler. Pfuhl-Möbius, benzer figürlü stelleri, uzanan bir erkek ve yanında taburede oturan kadın grubunda ele alır[476]. Bezeme alanının alt kısmında üç satır yazıt.

Yazıt: **Πολεμαίε ’Ασκληπιάδ[ου]**

῾ήρως χρηστὲ καὶ ’Ιρήνη Πολεμαί−

ου χρηστὴ χαίρετε

Asklepiades’in oğlu, merhum, aziz Polemaios;

Polemaios’un kızı aziz İrene selam size.

Tarih: İÖ. 120–110. **Kaynak:** *Meriç 1993, 65, Abb. 11 – 12.*

K. 4 (Levha IV)

Buluntu Yeri: Tire

Env. No.?

Yük. 0.77m.

[476] Benzer figürlü steller için bkz. Pfuhl-Möbius 1979, 389 vd., Taf. 230 Nr. 1581, 1582, 1583, 1584, 1585, Taf. 231 Nr. 1586, 1588, 1589, 1590, 1592, 1593 vd. Fıratlı 1964, Pl. IX 29, 30, 32, Pl. 10 38 vd. Horn 1972, Taf. 87 Nr. 145, Taf. 88 Nr. 147, Taf. 92 Nr. 153, 154, 155, Taf. 93 Nr. 156. Cremer 1991, Taf. 3, KN4, Taf. 4 KN12, Taf. 6 KH7, Taf. 7 KH10, Taf. 11 KSt10, KSt23, Taf. 14 KSt 41, Taf. 27 UMİS 2 vd. Cremer 1992, Taf. 20 Şahin 2000, Levha I TA1, TA2, Levha II TA3, TA4, Levha III TA5, TA6, Levha IV TA7, TA8, Levha V TA9, TA10 vd. Meriç 2003, 70.

Gen.0.59m.

Kalın kristalli mermer. Naiskos şeklinde işlenmiş, bezeme alanının yarısının korunduğu stelin sağ ante duvarından başlayan kırık bezeme alanının yarısını kaplayarak sol plastere kadar devam eder. Figürlerin başlarında kopma ve bezeme alanında yoğun aşınma. Enine dikdörtgen bezeme alanında, sağ ante duvarına dayalı, örtülü klinede cepheden, khiton üzerine beline kadar himation giyimli, sol kolu ikiye katlanmış yastığa dayalı, sağı önündeki masadan yiyecek alan uzanan bir erkek. Ayakucunda, bezeme alanının solunda, ¾ cepheden, khiton üzerine himation giyimli, Küçük Herculaneum'lu Kız tipindeki kadın yüksek minderli, taburede oturur. Taburenin önünde ¾ cepheden, khiton giyimli hizmetçi kız karnı üzerinde birleştirdiği ellerinde kalathos tutar. Simetriğinde, cepheden, kısa khiton giyimli erkek hizmetçi karın kısmında birleştirdiği ellerinde bir nesne tutar. Ortada üçayaklı masa üzerinde içki kadehi ve yiyecekler. Pfuhl-Möbius, benzer figürlü stelleri, uzanan bir erkek ve yanında taburede oturan kadın grubunda ele alır[477]. Bezeme alanının aşağısında yazıt aşınmıştır[478].

Yazıt: **Ἑρμογένης Αρ[ ]**

Ar[ ]'ın oğlu Hermogenes.

Tarih: İÖ. 120–110.

K. 5 (Levha V)

Buluntu Yeri: Tire

Env. No.?

Yük. 0.35m.

Gen.0.51m.

İnce kristalli mermerden muhtemelen naiskos formlu, bezeme alanının sadece bir bölümünün korunduğu mezar steli parçası, figürlerin yüzlerinde kopmalar, yer yer kırıklar ve yoğun aşınma. Bezeme alanının korunduğu parça üzerinde, sağdaki ante duvarına dayalı, kalın yataklı, örtülü, kline üzerinde bir erkek uzanır. Figür, cepheden, khiton üzerine beline kadar himation giyimli, sol kolu, solunda duran yastığa dayalı

[477] Benzer figürlü steller için bkz. Pfuhl-Möbius 1979, 389 vd., Taf. 230 Nr. 1581, 1582, 1583, 1584, 1585, Taf. 231 Nr. 1586, 1588, 1589, 1590, 1592, 1593 vd. Fıratlı 1964, Pl. IX 29, 30, 32, Pl. 10 38 vd. Horn 1972, Taf. 87 Nr. 145, Taf. 88 Nr. 147, Taf. 92 Nr. 153, 154, 155, Taf. 93 Nr. 156. Cremer 1991, Taf. 3, KN4, Taf. 4 KN12, Taf. 6 KH7, Taf. 7 KH10, Taf. 11 KSt10, KSt23, Taf. 14 KSt 41, Taf. 27 UMİS 2 vd. Şahin 2000, Levha I TA1, TA2, Levha II TA3, TA4, Levha III TA5, TA6, Levha IV TA7, TA8, Levha V TA9, TA10 vd.

[478] Ölen kişi kline üzerinde uzanan erkek, Hermogenes olmalıdır.

elinde muhtemelen yiyecek tutar, sağ eli üçayaklı masadan yiyecek almak için uzanmış. Ayakucunda, örtülü tabure üzerinde, ¾ cepheden, khiton üzerine himation giyimli, Küçük Herculaneum'lu Kız tipinde kadın. Kadının oturduğu taburenin önünde, cepheden khiton giyimli hizmetçi kızın elleri karnında birleşmiş. Onun simetriğinde, cepheden, kısa khiton giyimli, sol elinde bir kap(?) tutan erkek hizmetçi. Bezeme alanının ortasında, ayakları hayvan ayağı şeklinde, üçayaklı masa üzerinde, ortada içki kabı ve yanlarında yiyeceklerle birliktedir. Pfuhl-Möbius, benzer figürlü stelleri, uzanan bir erkek ve yanında taburede oturan kadın grubunda inceler[479].

Tarih: İÖ. 120–110.

K. 6 (Levha VI)

Buluntu Yeri: Rahmanlar, Akarca/Gandak mevkii.

Env. No. 80 -17.

Yük. 0.89m.

Gen. altta: 0.67m., üstte: 0.60m.

İnce kristalli beyaz mermer, naiskos şeklinde, podyumlu, yukarıdan aşağıya doğru genişleyen tipteki stelin sağ ve sol ante duvarlarının bir kısmı ile bezeme alanının yarısı korunabilmiş olmakla birlikte bezeme alanındaki figürlerin başlarında kopmalar, yoğun aşınma. Bezeme alanında, sağdaki çerçeveye dayalı, örtülü, kalın yataklı kline üzerinde cepheden, khiton üzerine himation giyimli erkeğin dirseğinden bükülen sol kolu, ikiye katlanmış yastıktan destek alır, sağ kolu bacağı üzerinde. Uzanan erkeğin ayakucunda, ¾ cepheden, khiton üzerine himation giyimli, Küçük Herculaneum'lu Kız tipinde kadın. Kadının oturduğu taburenin önünde, ¾ cepheden, khiton üzerine himation giyimli hizmetçi kız, karnı üzerinde birleştirdiği ellerinde kalathos tutar. Simetriğinde, cepheden, kısa khiton giyimli, ince, uzun yapılı erkek hizmetçi. Bezeme alanında ortada üçayaklı masa ve üzerinde yiyecekler. Pfuhl-Möbius, benzer figürlü stelleri, uzanan bir

[479] Benzer figürlü steller için bkz. Pfuhl-Möbius 1979, 389 vd. Taf. 230 Nr. 1581, 1582, 1583, 1584, 1585, Taf. 231 Nr. 1586, 1588, 1589, 1590, 1592, 1593 vd. Fıratlı 1964, Pl. IX 29, 30, 32, Pl. 10 38 vd. Horn 1972, Taf. 87 Nr. 145, Taf. 88 Nr. 147, Taf. 92 Nr. 153, 154, 155, Taf. 93 Nr. 156. Cremer 1991, Taf. 3, KN4, Taf. 4 KN12, Taf. 6 KH7, Taf. 7 KH10, Taf. 11 KSt10, KSt23, Taf. 14 KSt 41, Taf. 27 UMİS 2 vd. Şahin 2000, Levha I TA1, TA2, Levha II TA3, TA4, Levha III TA5, TA6, Levha IV TA7, TA8, Levha V TA9, TA10 vd.

erkek ve solda oturan kadın grubunda ele alır[480]. Bezeme alanından podyuma kadar olan kısımda, dört satır yazıt.

Yazıt: **’Απολλώ[νιος]**

῾Ερμογέν[ους].

Διονύσιος

’Απολλωνίου.

Hermogenes’in oğlu Apollonios.

Apollonios’un oğlu Dionysios.

Tarih: İÖ. 120–110. **Kaynak:** *Meriç 1993, 60, Abb. 4.*

K. 7 (Levha VII)

Buluntu Yeri: Tire

Env. No.?

Yük. 0.42m.

Gen.0.50m.

İnce kristalli mermer, naiskos şeklinde, bezeme alanının üst yarısının korunabildiği mezar steli parçası. Bezeme alanında yer alan uzanan erkek figürü ve ayakucunda oturan kadının başında kopma ve kırılmalar, yoğun aşınma. Bezeme alanında, kline üzerinde cepheden, khiton ve beline kadar himation giyimli uzanan erkeğin sol kolu, klinenin köşesinde duran yastığa dayalı elinde kase tutar, diğer kolu sağ bacağı üzerinde uzanır. Uzanan erkeğin ayakucunda, muhtemelen taburede oturan, ¾ cepheden, khiton üzerine himation giyimli, Pudicitia varyasyonu tipinde kadın. Bezeme alanının ortasında, iki figür arasında, kare bir alan içerinde çelenk motifi. Pfuhl-Möbius, benzer figürlü stelleri uzanan erkek ve taburede oturan kadın grubunda inceler[481].

Tarih: İÖ. 120–110.

---

[480] Benzer örnekler için bkz. Pfuhl-Möbius 1979, 389 vd. Taf. 230 Nr. 1581, 1582, 1583, 1584, 1585, Taf. 231 Nr. 1586, 1588, 1589, 1590, 1592, 1593 vd. Fıratlı 1964, Pl. IX 29, 30, 32, Pl. 10 38 vd. Horn 1972, Taf. 87 Nr. 145, Taf. 88 Nr. 147, Taf. 92 Nr. 153, 154, 155, Taf. 93 Nr. 156. Cremer 1991, Taf. 3, KN4, Taf. 4 KN12, Taf. 6 KH7, Taf. 7 KH10, Taf. 11 KSt10, KSt23, Taf. 14 KSt 41, Taf. 27 UMİS 2 vd. Şahin 2000, Levha I TA1, TA2, Levha II TA3, TA4, Levha III TA5, TA6, Levha IV TA7, TA8, Levha V TA9, TA10 vd.

[481] Benzer figürlü steller için bkz. Pfuhl-Möbius 1979,Taf. 230 Nr. 1581, 1583, 1584, 1585, Taf. 231 Nr. 1586, 1588, 1589, 1590 vd. Taf. 232 Nr. 1595, 1597, 1598, 1605. Fıratlı 1964, Pl. IX 29, 30, 32, Pl. 10 38 vd. Horn 1972, Taf. 87 Nr. 145, Taf. 88 Nr. 147, Taf. 92 Nr. 153, 154, 155, Taf. 93 Nr. 156. Cremer 1991, Taf. 3, KN4, Taf. 4 KN12, Taf. 6 KH7, Taf. 7 KH10, Taf. 11 KSt10, KSt23, Taf. 14 KSt 41, Taf. 27 UMİS 2 vd. Şahin 2000, Levha XI TA22, Levha XII TA 23.

K. 8 (Levha VIII)

Buluntu Yeri: Uzgur

Env. No. 81–35

Yük. 0.51m.

Gen.0.55m.

İnce kristalli mermer, naiskos şeklinde düzenlenen stelin bezeme alanının alt yarısı ve bezeme alanının altında küçük bir parçanın korunduğu mezar steli parçası. Bezeme alanında yer alan figürlerin başlarında kopma, kırılma, yer yer aşınmalar. Bezeme alanında, örtülü, kalın yataklı kline üzerinde, cepheden, khiton üzerine beline kadar himation giyimli, sol kolu ikiye katlanmış yastığa dayalı elinde muhtemelen içki kabı, sağı ise klinenin önündeki üçayaklı masaya uzanan erkek. Uzanan bu erkek figürünün ayakucunda, örtülü tabureye oturmuş, ¾ cepheden, khiton üzerine himation giyimli, Küçük Herculaneum'lu Kız tipinde kadın. Kadının oturduğu taburenin önünde, cepheden, başı hafif soluna dönük, khiton giyimli, hizmetçi kız karnı üzerinde birleştirdiği elinde kalathos tutar. Onun simetriğinde, cepheden, kısa khiton giyimli, erkek hizmetçi. Klinenin önünde, ayakları hayvan ayağı şeklinde işlenmiş üçayaklı masa üzerinde ortada içki kabı yanlarda ise yiyecekler. Pfuhl-Möbius, benzer figürlü stelleri, uzanan bir erkek ve yanında taburede oturan kadın grubunda ele alır[482]. Bezeme alanının alt kısmında, kaç satır olduğu anlaşılamayan sadece ilk satırdan – **δο**– harflerinin okunabildiği bir yazıt.

Tarih: İÖ. 75–50. **Kaynak:** *Meriç 1993, 63, Abb. 9.*

K. 9 (Levha IX)

Buluntu Yeri: Bayındır

Env. No. 84 – 3

Yük. 0.65m.

Gen.0.62m.

[482] Pfuhl-Möbius 1979, 389 vd., Benzer figürlü steller için bkz. Taf. 230 Nr. 1581, 1582, 1583, 1584, 1585, Taf. 231 Nr. 1586, 1588, 1589, 1590, 1592, 1593 vd. Fıratlı 1964, Pl. IX 29, 30, 32, Pl. 10 38 vd. Horn 1972, Taf. 87 Nr. 145, Taf. 88 Nr. 147, Taf. 92 Nr. 153, 154, 155, Taf. 93 Nr. 156. Cremer 1991, Taf. 3, KN4, Taf. 4 KN12, Taf. 6 KH7, Taf. 7 KH10, Taf. 11 KSt10, KSt23, Taf. 14 KSt 41, Taf. 27 UMİS 2 vd. Şahin 2000, Levha I TA1, TA2, Levha II TA3, TA4, Levha III TA5, TA6, Levha IV TA7, TA8, Levha V TA9, TA10 vd.

İnce kristalli mermer, naiskos şeklinde, bezeme alanı ile altında ve üstünde bir kısım yazıtlı alanın korunabildiği mezar steli parçası. Sağ ve sol çerçevede, bezeme alanındaki figürlerin başlarında kopmalar, yoğun aşınma. Kabartmalı alanda, kalın yataklı, örtülü klinenin ortasında, cepheden, khiton üzerine beline kadar manto giyimli, sol kolu yastığa dayalı, elleri göğsü altında birleşmiş bir nesne tutan erkek uzanır. Uzanan erkeğin ayakucunda, örtülü, kalın minderli tabure üzerinde, ¾ cepheden, khiton üzerine himation giyimli, Pudicitia varyasyonu tipinde kadın. Kadının oturduğu taburenin önünde, cepheden, khiton giyimli, karın kısmında birleştirdiği ellerinde kalathos tutan hizmetçi kız. Onun simetriğinde, sol çerçeveye dayanmış, cepheden, kısa khiton giyimli, erkek hizmetçi. Bu figürün sağında, cepheden, himation giyimli, Dioskurides tipindeki erkek çocuk. Bezeme alanının ortasında, ayakları hayvan ayağı şeklinde, üçayaklı masa üzerinde yiyecek, meyveler sıralanmıştır. Pfuhl-Möbius, benzer figürlü stelleri, uzanan bir erkek, solda oturan kadın ve bir çocuk grubunda ele alır[483]. Bezeme alanının üzerindeki alanda iki satır, altındaki alanda da üç satırdan oluşan yazıt.

Bezeme Alanı Üstü Yazıt: **῾Αρπαδος**

[ ]ονδρω εξ χαῖρε

Bezeme Alanının Altındaki Yazıt: üç satır yazıt.

Tarih: İÖ. 50–25.

K. 10 (Levha X)

Buluntu Yeri: Tire

Env. No. ?

Yük. 0.63m.

Gen.0.48m.

Kalın kristalli mermer, alınlıklı, arşitrav'lı, bezeme alanı yanlarda ante duvarıyla çevrili, naiskos şeklinde mezar steli. Alınlığın ortasından başlayan kırılma sol tarafına kadar devam eder, bezeme alanında kline üzerinde uzanan erkeğin sol kolunu dayadığı yastığın altından başlayan kırık sola doğru genişleyerek bezeme alanının sol tarafındaki sakinin dizlerine kadar devam eder. Bezeme alanındaki uzanan erkeğin başında kopma,

[483] Pfuhl-Möbius 1979, 428 vd. Taf. 260 Nr. 1796, 1797, 1799, Taf. 261 Nr. 1801, 1804, 1806, 1812, 1815, Taf. 262 Nr. 1816, 1818, 1819, 1820 vd. Fıratlı 1964, Pl. IX 29, 30, 32, Pl. 10 38 vd. Horn 1972, Taf. 87 Nr. 145, Taf. 88 Nr. 147, Taf. 92 Nr. 153, 154, 155, Taf. 93 Nr. 156. Atalay 1988, Lev. 41 Kat. No. 64. Cremer 1991, Taf. 3, KN4, Taf. 4 KN12, Taf. 6 KH7, Taf. 7 KH10, Taf. 11 KSt10, KSt23, Taf. 14 KSt 41, Taf. 27 UMİS 2 vd. Şahin 2000, Levha I TA1, TA2, Levha II TA3, TA4, Levha III TA5, TA6, Levha IV TA7, TA8, Levha V TA9, TA10 vd.

yer yer yoğun aşınma. Bezemeli alanda, kalın yataklı, örtülü kline üzerinde, cepheden, khiton üzerine beline kadar himation giyimli uzanan erkek. Figürün sol kolu yastığa dayalı, elinde bir nesne, sağ kolu dirseğinden bükülmüş seyirciyi selamlar şekilde elinde rhyton tutar. Bu figürün sağında, arka planda bir ağaç, ağaca sarılmış yılan, figüre doğru hareketli. Bezeme alanının sol alt köşesinde vücudu cepheden, başı sağa profilden, çıplak saki, sağ kolu sağında duran içki kabına dayalı, sol elinde muhtemelen kap tutar. Bezeme alanının ortasında, üçayaklı masanın sadece sol üst köşesi korunabilmiş. Benzer steller, Pfuhl – Möbius tarafından yemek sahnelilerde, bir veya iki hizmetçili, kline üzerinde uzanan tek erkek figür olarak gruplanır[484].

Tarih: İÖ. 130–120.

K. 11 (Levha XI)

Buluntu Yeri: Hisarlık

Env. No. 168

Yük. 0.49m.

Gen.0.50m.

Kalın kristalli mermer, naiskos şeklinde işlenen, bezeme alanının alt yarısı ve altındaki kısmın korunduğu stel parçası, kabartmalı alanda yer yer aşınma ve kopmalar. Bezeme alanının sağında, cepheden, khiton üzerine himation giyimli bir kadın tabure veya benzeri nesnede oturur. Onun hemen sağında, ince yataklı bir kline üzerinde yer alan yastık detaylarına göre, cepheden iki kişi uzanmaktadır. Bezeme alanında, solda, sağa profilden verilmiş çıplak bir çocuğun göğsü altına kadar olan kısmı korunabilmiş. Klinenin önünde, ayakları hayvan ayağı şeklinde üçayaklı bir masa üzerinde ortada büyükçe bir ekmek, masanın sağdaki ayağına bir yılan sarılmış. Pfuhl – Möbius, bu stel parçasını, kline üzerinde uzanan üç erkek ve yanında oturan kadın grubunda ele alır[485] fakat biz özellikle kline üzerindeki yastık kalıntılarına göre, bu sahneyi uzanan iki erkekli olarak değerlendirdik[486]. Bezeme alanının aşağısında beş satırdan oluşan yazıt[487].

---

[484] Benzer figürlü steller için bkz. Pfuhl – Möbius 1979, Taf. 176, Nr. 1505, Taf. 177, Nr. 1504, Taf. 217 Nr. 1511, 1512, 1514, 1515, 1516, 1519. Fıratlı 1964, Pl. IX 32. Horn 1972, Taf. 71 Nr. 139, Beil. 20 Nr. 157b, 158a, 158b. Atalay 1988, Lev. 32 Kat. No. 51, Lev. 35 Kat. No. 57. Lev. 39 Kat. No. 62. Cremer 1991, Taf. 2 KN2. Şahin 2000, Levha XLVII KA3. Karagöz 2001, Nr. 9, Yaylalı 2007, Res. 1, 2.

[485] Pfuhl – Möbius 1979, 478 vd., Taf. 289 Nr. 1999.

[486] Uzanan iki erkek ve yanında oturan kadın şeklindeki figürlü stelimizin benzerleri için bkz. Pfuhl-Möbius 1979, Taf. 276 Nr. 1913, Taf. 277 Nr. 1917, 1920, Taf. 278 Nr. 1927, 1928, Taf. 279 Nr. 1937,

Yazıt: **᾽Αριστονίκη ῾Ερμολάου.**
Διονύσιος Ζεύξιδος.
Μενεκράτης Ζεύξιδος.
Ζεύξις Διονυσίου.
῾ήρωες χαίρετε
Merhum
Hermolaos'un kızı Aristonike.
Zeuksis'in oğlu Dionysios.
Zeuksis'in oğlu Menekrates.
Dionysios oğlu Zeuksis; selam size

Tarih: İÖ. 2.yy. son çeyreği. **Kaynak:** *Pfuhl – Möbius 1979, 480, Taf. 289 Nr. 1999.*

K. 12 (Levha XII)
Buluntu Yeri: Göllüce
Env. No. 85–62
Yük. 1.03m.
Gen.0.45m.
İnce kristalli mermer, akroterli, alınlıklı, arşitravlı, alınlığı rozetli, naiskos formlu mezar steli. Sağ akroterde, bezeme alanında kline üzerinde uzanan erkeğin sol kolunu dayadığı yastıkta, sağdaki erkek hizmetçinin başında kırılma, yer yer aşınmalar dışında oldukça sağlam durumda. Boyuna dikdörtgen kabartmalı alanda, sağ ante duvarına dayalı, kalın yataklı, örtülü kline üzerinde uzanan erkek, cepheden, khiton üzerine beline kadar himation giyimli, sol kolu dirseğinden bükülmüş solunda duran ikiye katlanmış yastığa dayalı, elinde muhtemelen içki kabı tutar. Bu figürün sağında, cepheden, khiton üzerine beline kadar himation giyimli, uzanmış erkek, sol kolu dirseğinden bükülmüş ve solundaki ikiye katlanmış yastığa dayalı, iki eliyle birlikte muhtemelen bir yiyecek tutmaktadır. Bu figürün ayakucunda, örtülü sandalye üzerinde, ¾ cepheden, khiton üzerine himation giyimli, Pudicita varyasyonu tipinde kadın. Kadının oturduğu sandalyenin önünde, ¾ cepheden, khiton giyimli, hizmetçi kız elinde bir nesne tutar.

Taf. 281 Nr. 1948, Taf. 282 Nr. 1961, Taf. 283 Nr. 1297. Horn 1972, Taf. Beil. 23 Nr. 166e. Şahin 2000, Levha LIV KA17.
[487] Pfuhl – Möbius 1979, 480, Taf. 289 Nr. 1999'dan yararlanılmıştır.

Onun simetriğinde, cepheden, kısa khiton giyimli hizmetçi erkek. Klinenin önünde, ayakları hayvan ayağı şeklinde üçayaklı masa üzerinde ortada büyükçe bir ekmek, pasta ve yanlarda elma, şeftali benzeri meyveler. Pfuhl-Möbius, benzer figürlü stelleri uzanan iki erkek ve oturan bir kadın grubunda ele alır[488]. Bezeme alanının aşağısında iki satır yazıt.

Yazıt: **Εὐανδρίδης Διονυσίου.**

[ ]ουτος Εὐανδρίδου.

Dionysios'un oğlu Euandrides.

Euandrides'in oğlu [ ]outos.

Tarih: İÖ. 140–130. **Kaynak:** Meriç 1993, 61, Nr. 4 Abb. 6.

K. 13 (Levha XIII)

Buluntu Yeri: Göllüce

Env. No. 85 – 63

Yük. 1.02m.

Gen.0.48m.

İnce kristalli mermer, akroterli, alınlıklı, arşitravlı, naiskos tipli mezar steli. Alınlığın ortasındaki akroterde kırılma, bezeme alanında yer alan figürlerde yoğun aşınma dışında oldukça sağlam durumda. En üstte, ortada ve yanlarda olmak üzere kabaca işlenmiş akroterler, aşağıda plastik yapıdaki üçgen alınlık, ortasında bir rozet, altında iki bant halinde silmeler ve onun da altında arşitrav kısmı yer alır. İki ante duvarı arasındaki boyuna dikdörtgen kabartmalı alanda, kalın yataklı ve örtülü kline. Kline üzerinde sağda, uzanan erkek, cepheden, khiton üzerine beline kadar himation giyimli, sol kolu dirseğinden bükülmüş yastığa dayalı, elinde kâse, sağ eli de onu destekler. Onun sağında, uzanan erkek, cepheden, khiton üzerine beline kadar himation giyimli, sol kolu dirseğinden bükülmüş üst üste konmuş iki yastığa dayalı, göğsünde birleştirdiği ellerinde bir nesne tutar. Bezeme alanının sağ tarafında, örtülü, ince minderli tabure üzerinde, başı cepheden, vücudu ¾ cepheden, khiton üzerine himation giyimli,

[488] Pfuhl-Möbius 1979, 460 vd. Benzer figürlü steller için bkz. Taf. 277 Nr. 1917, 1919, 1920, Taf. 278 Nr. 1927, 1928, Taf. Nr. 1929, 1933, 1941, Taf. 280 Nr. 1940, 1943, 1944 vd. Fıratlı 1964, Pl. XI 35. Horn 1972, Taf. 85 Nr. 167, Taf. 86 Nr. 159, Taf. 87 Nr. 160, Beil. 17 Nr. 159a, Beil. 19 160b. Cremer 1991, Taf. 3 KN3, Taf. 4 KN7, Taf. 5 KN20, Taf. 6 KH13, Taf. 11 KSt16, KSt22. Şahin 1997, Abb. 9, Şahin 2000, Levha VI TA 12, Levha X TA 20, Levha XXII TB8, Levha XXXII TB27, TB28, Levha XXXIII TB29, TB30 vd.

Pudicitia Saufeia tipinde bir kadın. Kadının oturduğu taburenin önünde, cepheden, khiton giyimli, Pudicitia Philista tipinde hizmetçi kız. Hizmetçi kız'ın simetriğinde, cepheden, başı hafif soluna dönük, kısa khiton giyimli, karnı üzerinde birleştirdiği ellerinde bir nesne tutan erkek hizmetçi. Bezeme alanının ortasında, ayakları hayvan ayağı şeklinde oldukça ince işlenmiş üçayaklı masa üzerinde, ortada büyük bir ekmek ve her iki yanında meyveler. Pfuhl-Möbius, benzer figürlü stelleri uzanan iki erkek ile birlikte sağda oturan kadın grubunda ele alır[489]. Kabartmalı alanının alt kısmında iki satırlık yazıt.

Yazıt: **Απολλώνιος Καϋιστρίου. Παρα–**
μονος Εύανδρίδου χαίρετε
Kaüistrios'un oğlu Apollonios.
Euandrides'in oğlu Paramonos; selam size

Tarih: İÖ. 140–130. **Kaynak**: Meriç 1993, 62, Nr. 5 Abb. 7.

K. 14 (Levha XIV)
Buluntu Yeri: Göllüce
Env. No. 338
Yük. 1.01m.
Gen.altta: 0.62m., üstte: 0.55m.
İnce kristalli mermer, muhtemelen alınlıklı, kemerli niş şeklinde bezeme alanına sahip stel, tabana doğru genişler. Bezeme alanının üzerinde, sağ tarafta kemerin başladığı kısımdaki kırık, soldaki kemerin çıkış alanına kadar devam eder, bezeme alanındaki figürlerin başlarında kopma, yoğun aşınma. Kabartmalı alanda, örtülü, kalın yataklı kline üzerinde, cepheden, khiton üzerine beline kadar himation giyimli, sol kolu ikiye katlanmış yastığa dayalı elinde yiyecek, sağ elini yanında uzanan erkeğin sol omzuna atmış, uzanan erkek. Bu figürün sağında, cepheden, beline kadar himation giyimli, üstü çıplak uzanmış erkeğin sol kolu, üst üste konmuş iki yastığa dayalı elinde yiyecek tutar, sağ kolu dirseğinden bükülmüş seyirciyi selamlar şekilde, eli başının sağ tarafında. Uzanan figürün ayakucunda, örtülü, kalın minderli tabure üzerinde, ¾ cepheden, khiton üzerine himation giyimli, Pudicitia Philista tipinde kadın. Kadının oturduğu taburenin

[489] Pfuhl-Möbius 1979, 470 vd. Benzer figürlü steller için bkz. Taf. 282 Nr. 1961, 1965, 1966, 1967, Taf. 283 Nr. 1968, 1971, 1972, 1973 vd. Fıratlı 1964, Pl. XI 35. Horn 1972, Taf. 85 Nr. 167, Taf. 86 Nr. 159, Taf. 87 Nr. 160, Beil. 17 Nr. 159a, Beil. 19 160b. Cremer 1991, Taf. 3 KN3, Taf. 4 KN7, Taf. 5 KN20, Taf. 6 KH13, Taf. 11 KSt16, KSt22. Şahin 2000, Levha LIV KA17, Levha LIX KA27.

önünde, cepheden, khiton giyimli hizmetçi kız karnı üzerinde birleştirdiği ellerinde kalathos tutar. Bu figürün simetriğinde, sağdaki ante duvarına yaslanmış, kısa khiton giyimli erkek hizmetçi sol elinde bir nesne tutar. Kabartmalı alanın ortasında ayakları hayvan ayağı şeklinde üçayaklı masa üzerinde ortada büyükçe bir ekmek. Pfuhl-Möbius, benzer figürlü stelleri, uzanan iki erkek ve oturan bir kadın grubunda ele alır[490]. **Tarih:** İÖ. 50–25. **Kaynak:** *Pfhul – Mobius, 1979, 467, Taf. 280 Nr. 1940. Meriç, 1993, 61, Abb. 5.*

K. 15 (Levha XV)
Buluntu Yeri: Şemsiler (Kiraz)
Env. No. 557
Yük. 0.86 m.
Gen.0.54m.

İnce kristalli mermer, alınlıksız, masif blok üzerine işlenmiş, boyuna dikdörtgen stelin ortasında enine dikdörtgen bezeme alanı. İki parçanın birleştirilmesiyle tamamlanmış stelin tabanının sol tarafında kırılma yer yer yoğun aşınma. Bezeme alanının üst kısmında, enine dikdörtgen kabartmalı alanda, sağda, sola profilden, ağzı açık, kaslı bir aslan, panter ayaklarıyla karşısındaki sağa profilden işlenen geyik, boğaya saldırır şekilde işlenmiş. Bu kabartmalı alanın her iki köşesinde, simetrik olarak çelenk motifi. Enine dikdörtgen bezeme alanında, örtülü, ince yataklı kline üzerinde, sağda, cepheden, khiton üzerine beline kadar himation giyimli, sol kolu yanındaki yastığa dayalı elinde kase, sağ kolu öne doğru uzanmış, muhtemelen elinde yiyecek olan bir erkek uzanır. Onun sağında, cepheden, khiton üzerine beline kadar himation giyimli, sol kolu yastığa dayalı elinde kase tutar, yukarıya kaldırdığı sağ elinde rhyton tutan diğer uzanan figür. Bu figürün ayağını dayadığı ante duvarına bitişik işlenen ağaç dalına sarılmış yılanın[491] başı figüre doğru hareketli. Sol ante kısmında, ağaç dalının altında bir kalkan ayrıntısız şekilde işlenmiş. Kabartmalı alanın ortasında, sağda, ayakları hayvan ayağı şeklinde

[490] Pfuhl-Möbius 1979, 460 vd. Benzer figürlü steller için bkz. Taf. 277 Nr. 1917, 1919, 1920, Taf. 278 Nr. 1927, 1928, Taf. Nr. 1929, 1933, 1941, Taf. 280 Nr. 1940, 1943, 1944 vd. Fıratlı 1964, Pl. XI 35. Horn 1972, Taf. 85 Nr. 167, Taf. 86 Nr. 159, Taf. 87 Nr. 160, Beil. 17 Nr. 159a, Beil. 19 160b. Cremer 1991, Taf. 3 KN3, Taf. 4 KN7, Taf. 5 KN20, Taf. 6 KH13, Taf. 11 KSt16, KSt22. Şahin 2000, Levha VI TA 12, Levha X TA 20, Levha XXII TB8, Levha XXXII TB27, TB28, Levha XXXIII TB29, TB30 vd.
[491] Benzer örnekler için bkz. Pfuhl – Möbius 1979, Taf. 287, 1991, 1992, 2002. Yaylalı 2007, Resim 1, 2.

üçayaklı masa[492] üzerinde ortada içki kabının iki yanında simetrik piramit şeklinde dilimlenmiş ekmek, pasta. Soldaki üçayaklı masanın da ayakları hayvan ayağı şeklinde fakat ayakların profili, kavisli değil düz, bu üçayaklı masa üzerinde büyükçe bir ekmek. Pfuhl–Möbius tarafından incelenen stel, ölü yemeği sahneli steller grubunda, bezeme alanında uzanmış iki erkek figürlü olarak alt gruba ayrılmıştır[493]. Stelde yazıt olduğuna dair herhangi bir ize rastlanmamıştır.

Tarih: İÖ. 25–0. **Kaynak:** *Pfuhl – Mobius 1979, 457, Taf. 274, Nr. 1907.*

K. 16 (Levha XVI)

Buluntu Yeri: Uzgur

Env. No.?

Yük. 0.75m.

Gen. altta: 0.54m., **üstte:** 0.51m.

Kalın kristalli mermer, şematik alınlıklı, akroterli, kemerli niş şeklinde bezeme alanına sahip stel. Kırık iki parçanın birleştirilmesiyle oluşmuş, bezeme alanındaki figürlerin başlarında kopmalar, yer yer yoğun aşınma. Bezeme alanında, yüksek yataklı kline üzerinde, sağda khiton üzerine beline kadar himation giyimli erkeğin sol kolu dirseğinden bükülmüş yastığa dayalı, elinde küçük bir kase tutar, sağ elini yanında uzanan figürün omzuna atmış. Kline üzerinde, solda, uzanan ikinci erkek, cepheden, khiton üzerine beline kadar himation giyimli, sol kolu dirseğinden bükülmüş yastığa dayalı, elinde küçük bir kase, sağ eliyle kendini taçlandırır. Bezeme alanının ön tarafında üçayaklı masa ve üzerinde yiyecekler, meyveler. Sol köşede, cepheden, kısa khiton giyimli, sakinin sağ eli içki kabına uzanır. Sakinin elini uzattığı içki kabını koyduğu sehpa ise dörtgen formlu ve basık yapılıdır. Pfuhl-Möbius, benzer figürlü stelleri, uzanan iki erkekli ve bir hizmetçili olanlar grubunda incelenmiştir[494]. Bezemeli alanının alt kısmında, yoğun aşınma nedeniyle tam olarak okunamayan yazıt.

Tarih: İÖ. 100–75. **Kaynak:** *Pfuhl – Möbius 1979, 457, Taf. 274 Nr. 1906.*

---

[492] Bu üçayaklı masanın ayaklarını sabitleyen gerginin olmaması nedeniyle bu örnek, Tire Müzesi'nin ölü yemeği sahneli stelleri arasında tektir, bkz. Tablo 2.

[493] Pfuhl-Möbius 1979, 455 vd. Benzer figürlü steller için bkz. Taf. 272 Nr. 1898, Taf. 273 Nr. 1899, 1900, 1901, 1902, Taf. 274 Nr. 1903, 1905 vd.

[494] Pfuhl-Möbius 1979, 455 vd. Benzer eserler için bkz. Taf. 103 Nr. 686 b, Taf. 272 Nr. 1898, Taf. 273 Nr. 1899, 1900, 1901, 1902, Taf. 274 Nr. 1903, 1904, 1905 vd. Horn 1972, Taf. 91 Nr. 171.

K. 17 (Levha XVII)

Buluntu Yeri: Uzgur

Env. No. 88 -137

Yük. 0.52m.

Gen.0.37m.

Kalın kristalli mermer, muhtemelen şematik alınlıklı, kemerli niş şeklinde bezeme alanına sahip stelin arşitrav kısmında köşelerde sphenksler işlenmiş. Arşitravın üst kısmı ve bezeme alanındaki sakinin ayağının alt kısmından aşağısı kırık, bunun dışında bezeme alanındaki figürlerin başlarında kopma, yer yer yoğun aşınma. Kemerli niş şeklindeki bezeme alanında, örtülü, kalın yataklı, kline üzerinde, cepheden, khiton üzerine beline kadar himation giyimli üç erkek figürü uzanır. Kline üzerinde uzanan erkekler, yastığa dayadıkları sol ellerinde kase tutarlar, sağ ellerini yanındaki figürün omzuna doğru atmışlar. Kabartmalı alanının sol köşesinde, cepheden, kısa khiton giyimli saki, sağ elinde muhtemelen bir kap tutar. Bezeme alanının ortasında, ayakları hayvan ayağı şeklinde, üçayaklı bir masa üzerinde yiyecekler. Pfuhl-Möbius, benzer figürlü stelleri, ölü yemeği sahnelilerde kline üzerinde uzanan üç erkek grubunda ele alır[495]. Stelde yazıt olduğuna dair herhangi bir ize rastlanmamıştır.

Tarih: İÖ. 50–25.

K. 18 (Levha XVIII)

Buluntu Yeri: Rahmanlar, Akarca/Gandak mevkii

Env. No. 80–18

Yük. 1.66m.

Gen.0.52m.

İnce kristalli mermer, alınlıklı, arşitravlı, boyuna dikdörtgen bezeme alanına sahip, naiskos şeklinde stel. Bezeme alanındaki figürlerin başlarında kopma, doğal şartlardan oluşan yer yer yoğun aşınma dışında sağlam durumda. Bezeme alanının sol köşesinde, ayakta, cepheden, beline kadar manto giyimli erkek çocuk, sağ eliyle kendisini taçlandırır. Figürün sağ ayağının yanında kanatları açık kaz. Ortadaki erkek figür, ayakta, cepheden, manto giyimli, sağ kolu elbise altında, dirseğinden bükülmüş eliyle himationun ucundan tutar, sol eliyle belinin solunda, elbise altında himationun dökülen

[495] Pfuhl-Möbius 1979, 478 vd. Benzer figürlü steller için bkz. Taf. 290 Nr. 2002, 2003, 2005, 2013 vd. Horn 1972, Taf. 68 Nr. 104. Saraçoğlu 2000, Fig. 4.

kıvrımlarını tutar. Bezeme alanının sağ köşesinde, ayakta, cepheden, hafif sağına dönük, kısa khiton giyimli hizmetçi erkek. Pfuhl-Möbius, benzer örnekleri, ayakta iki erkek veya çocuklu steller grubunda inceler[496]. Stelde yazıt olduğuna dair herhangi bir ize rastlanmamıştır.

Tarih: İÖ. 150–125. **Kaynak:** Meriç 1993, 58, Abb. 2.

K. 19 (Levha XIX)

Buluntu Yeri: Kurşak

Env. No. 455

Yük. 0.96m.

Gen.0.40m.

Kalın kristalli mermer, muhtemelen alınlıklı, naiskos formlu, kare biçimindeki bezeme alanında üç figürün yer aldığı stel. Stelde arşitrav kısmının üzerindeki alınlık olması gereken alan kısım kırık, bezeme alanındaki figürlerin başlarında kopma, yer yer yoğun aşınma. Stelin sol köşesinde, ayakta, cepheden, himation giyimli erkek, sağ eli yanında duran Luterion'a doğru hareketli, sol eli karın kısmındaki himationun kıvrımlarını tutar. Bu erkek figürünün solunda, ayakta, cepheden, kısa khiton giyimli bir çocuk sağ elinde tuttuğu üzüm ile kazı besler. Bezeme alanının sağında, ayakta, cepheden, hafif soluna dönmüş, kısa khiton giyimli bir hizmetçi erkek. Stelin sol köşesinde, önde kare formlu bir altlık üzerinde luterion ve arkasında bir sütun. Sütuna ve luterion'a sarılmış durumda bir yılan işlenmiş. Pfuhl-Möbius, benzer örnekleri, ayakta iki erkek veya çocuklu steller grubunda inceler[497]. Bezeme alanının alt kısmında yer alan üç satırlık yazıt okunamayacak kadar aşınmış[498].

Yazıt: **'Απολλωνίδης Δημοφώντος.**

Πυθίων Δη[μοφ]ώντος.

'ήρωες χαίρετε

Merhum

Demophon'un oğlu Apollonides.

Demophon'un oğlu Pythion; selam size

[496] Pfuhl-Möbius 1977, 123 vd. Benzer figürlü steller için bkz. Taf. 57 Nr. 342, 343, 349, Taf. 58 Nr. 344, 347, 360, Taf. 350, 355 vd. Horn 1972, Taf 73 Nr. 120. Şahin 2000, Levha XL TB 43.

[497] Pfuhl-Möbius 1977, 124 vd. Benzer örnekler için bkz. Taf. 57 Nr. 342, 343, 349, Taf. 58 Nr. 344, 347, 360, Taf. 350, 355 vd. Horn 1972, Taf 73 Nr. 120. Şahin 2000, Levha XL TB 43.

[498] Pfuhl –Mobius 1977, 124, Taf. 58, Nr. 346.

Tarih: İÖ. 160–150. **Kaynak:** *Pfuhl – Möbius 1977, 124, Taf. 58 Nr. 346. Meriç 1993, 59, Abb. 3.*

K. 20 (Levha XX)
Buluntu Yeri: Gökçen
Env. No. 232
Yük. 0.71m.
Gen.0.44m.
İnce kristalli mermer, bezeme alanında iki figürün yer aldığı, vedalaşma sahneli, naiskos tipli stel. Stelde bezeme alanının sol köşesinde yer alan erkek figürünün başının üzerinden başlayan kırık üstte naiskos duvarları boyunca devam eder. Bezeme alanındaki figürlerin başlarında kopma, yoğun aşınma. Naiskos duvarları profilli bir kaideye sahip, bezeme alanında, solda, başı solunda vedalaştığı figüre dönük, himation giyimli, sağ eliyle yanındaki figürün elini sıkan ayakta bir erkek. Erkek figürünün solunda, başı elini sıktığı figüre dönük, himation giyimli, sağ eliyle diğer figürle tokalaşan bir genç, çocuk. Pfuhl-Möbius, benzer figürlü stelleri, ayakta el sıkışan erkek, genç ya da çocuk grubunda inceler[499].
Tarih: İÖ. 50–25. **Kaynak:** *Pfuhl – Möbius 1977, 191, Taf. 104 Nr. 699.*

K. 21(Levha XXI)
Buluntu Yeri: Tire
Env. No. ?
Yük. 1.14m.
Gen.0.59m.
İnce kristalli mermer, şematik alınlıklı, ve akroterli, naiskos şeklinde düzenlenmiş mezar steli. Bezeme alanında yer alan kadınının başının üzerinden, ante duvarları boyunca devam eden kırık iki parçanın birleştirilmesiyle oluşur. Bezeme alanında yer alan figürlerin başlarında kopma, yer yer yoğun aşınma dışında sağlam durumda. Ante duvarları arasındaki bezeme alanında, ortada bir niş içersinde tahtta oturan kadın.

[499] Bkz. Pfuhl-Möbius 1977, 190 vd. Benzer figürlü steller için bkz. Taf. 104 Nr. 693, 696, 700, Taf. 105 Nr. 701, 702, 704, 706, Taf. 106 Nr. 705, 708, 709 vd. Horn 1972, Taf. 73 Nr. 132. Atalay 1988, Lev. 19 Kat. No. 32. Şahin 2000, Levha XVI TA 32.

Kadın, cepheden işlenmiş, khiton üzerine himation giyimli, elbise altındaki sağ eli, göğsü üzerinde bir nesne tutar, elinden himationun kıvrımları dökülür, sol eli elbise altında, sol bacağı üzerinde. Bezeme alanının sağında, ¾ cepheden, khiton giyimli hizmetçi kız, vücudunun sağ kolunu tahta dayamış, karnı üzerindeki ellerinde bir mücevher kutusu vb. tutar[500]. Bezeme alanının sol köşesinde arka planda bir sütun, başlığın üzerine bir kalathos. Sırtını sütuna dayamış, ¾ cepheden, khiton giyimli hizmetçi kız, belinin sağ tarafında, sol eliyle bir yelpaze tutar. Pfuhl-Möbius, benzer figürlü stelleri, hizmetçiler ile birlikte oturan kadınlar grubunda ele alır[501]. Bezeme alanının altında iki satırlık yazıt.

Yazıt: **Σαννώ Διονυσ[ίου],**
[γ]υνὴ Δεοῦ χα[ῖρε]
Dionysios'un kızı,
Deos'un karısı Sanno; selam sana

Tarih: İÖ. 175–150.

K. 22 (Levha XXII)
Buluntu Yeri: Büyükkale
Env. No. 79–27
Yük. 1.01m.
Gen.0.42m.

İnce kristalli mermer, alınlıklı, alınlığın ortası kalkan motifli, akroterli, kemerli niş şeklinde bezeme alanına sahip stel. Bezeme alanında yer alan figürlerin başlarında kopmalar, yer yer yoğun aşınma dışında sağlam durumda. Bezeme alanının üzerinde, kemerin her iki köşesinde, alınlığın altında, vücutları cepheden başları ise profilden verilmiş Eros işlenmiş. Bezeme alanının sol köşesinde, taburede oturan kadın, ¾ cepheden, khiton üzerine himation giyimli, Küçük Herculaneum'lu Kız tipindedir. Stelin sağ köşesinde, sandalyede oturan kadın, ¾ cepheden işlenmiş, khiton üzerine himation giyimli, karnı üzerinde birleştirdiği ellerinde bir nesne tutar. Bu figürün

[500] Kadının mücevher kutusunu ya da kalathos taşıyor olmalı. Karşılaştırma için bkz. Pfuhl-Möbius 1977, Taf. 132 Nr. 890, Ephesos buluntusu mezar kabartması.
[501] Pfuhl-Möbius 1977, 228 vd. Benzer figürlü steller için bkz. Taf. 130 Nr. 882, 883, 884, Taf. 131 Nr. 885, 894, Taf. 132 Nr. 889, 890, 891, 892, Taf. 133 Nr. 896, Taf. 134 Nr. 897 vd. Fıratlı 1964, Pl. XLI 168, Pl. XLII 167, Pl. XLIII 169. Horn 1972, Taf. 72 Nr. 112, 113, Taf. 78 Nr. 117. Atalay 1988, Lev. 23 Kat. No. 38.

oturduğu sandalyeye yaslanmış bir kız çocuk, ayakta, cepheden, khiton üzerine himation giyimli, karnı üzerinde birleştirdiği ellerinde bir nesne tutar. Kadının oturduğu sandalyenin ön tarafında, khiton giyimli hizmetçi kız, göğsü altında birleştirdiği ellerinde bir nesne tutar. Bezeme alanında, arka planda yer alan raf üzerinde sağda takı kutusu, solda ise bir kalathos işlenmiştir. Pfuhl-Möbius, benzer figürlü stelleri, oturan (karşılıklı) iki kadın grubunda ele alır[502]. Bezeme alanının alt kısmında dört satırdan oluşan yazıt.

Yazıt: **’Αρτεμώ ’Αμμίου**
Μύρτον ’Αρτεμοῦς
’Αξιοθέα Θρεπτη
’Αρτεμοῦς
Ammias’ın kızı Artemo.
Artemo’nun kızı Myrton.
Artemo’nun evlatlık kızı Aksiothea.

Tarih: İÖ. 50–25.

K. 23 (Levha XXIII)
Buluntu Yeri: Büyükkale
Env. No. 118
Yük. 0.66m.
Gen.0.41m.

İnce kristalli mermer, şematize edilmiş alınlıklı ve akroterli, kemerli niş şeklinde bezeme alanına sahip stel. Stelin sol ante duvarının alt kısmından başlayan kırık soldaki çerçeveden kemerin dönüş kısmına kadar devam eder. Bezeme alanının sol köşesindeki çocuk kabartmasındaki kopma nedeniyle sadece figürün ayak kısmı kalabilmiş, bezeme alanda yer yer yoğun aşınma. Kemerli niş şeklindeki bezeme alanının ortasında bir kadın ve her iki yanında birer çocuk işlenmiştir. Bezeme alanında, ortada, ayakta, cepheden, khiton üzerine himation giyimli, Pudicitia Saufeia tipinin değişiği tipinde bir kadın. Kadının sol tarafında, ayakta, cepheden işlenen çocuk, himation giyimli, sağ eliyle annesinin mantosundan tutar, elinden sarkan üzüm salkımı ile yerdeki kaz’ı besler. Kadının sağ tarafında, korunan konturlarından anlaşıldığı kadarıyla, ayakta,

[502] Pfuhl-Möbius 1977, 273 vd. Benzer figürlü steller için bkz. Taf. 166 Nr. 1106, Taf. 167 Nr. 1107, 1109, 1110, 1114, Taf. 168 Nr. 1119, Taf. 169 Nr. 1118, 1121. Horn 1972, Beil. 15 Nr. 131a.

cepheden, himation giyimli bir çocuk yer alır. Pfuhl-Möbius, benzer figürlü stelleri, ayakta Pudicitia tipindeki kadınlar grubunda inceler[503].

Yazıt:	**⌈Μ⌉ήτρας**	**⌈Θε⌉όδωρος**
	⌈Θε⌋οδώρου	**Θεοδώρου**
	Theodoros'un oğlu	Theodoros'un oğlu
	Metras	Theodoros

Tarih: İÖ. 50–25. **Kaynak:** *Pfuhl – Möbius 1977, 141, Taf. 69 Nr. 420.*

K. 24 (Levha XXIV)

Buluntu Yeri: Uzgur

Env. No. 636

Yük. 0.55m.

Gen.0.48m.

İnce kristalli mermer, alınlıklı, alınlığında kalkan motifi bulunan, arşitravda köşelerde karşılıklı, vücutları profilden başları cepheden verilmiş iki adet sphenksin bulunduğu, kemer biçiminde bezeme alanına sahip stel[504]. Alınlık kısmı ve bezeme alanının sadece kemerin kavisli kısmı sağlam kalabilmiş, oldukça aşınmış.

Tarih: İÖ. 1.yy. ilk yarısı. **Kaynak:** *Pfuhl – Möbius 1979, 539, Taf. 319 Nr. 2255.*

[503] Pfuhl-Möbius 1977, 138 vd. Benzer figürlü steller için bkz. Taf. 68 Nr. 414, 415, 417, Abb. 33 Nr. 416, Taf. 69 Nr. 418, 419, 422, Abb. 34 Nr. 423, Taf. 70 Nr. 424, 425, 426, 428, 429, Taf. 71 Nr. 427, 430, 431, 432, Taf. 72 Nr. 433, 434 vd. Fıratlı 1964, Pl. XXXVII 146, Pl. LXV 146b. Atalay 1988, Lev. 8 Kat. No. 14.

[504] Arşitrav kısmında sphenks'lerin olması nedeniyle Uzgur buluntusu 17 no.lu stele, kemerli niş şeklindeki bezeme alanı ile Uzgur buluntusu olan 16 ve 17 no.lu stellere benzer.

KISALTMALAR VE KAYNAKÇA

AA — *Archäologischer Anzeiger.*

Adalya — *Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yıllığı.*

AJA — *American Journal of Archaeology.*

Åkerström 1978 — Åkerström, Å. "Ionia and Anatolia-Ionia and the West. The Figured Architectural Terracotta Frieze: It's Penetration and Transformation in the East and in the West in the Archaic Period. *The Proceeding of the Xth International Congress of Classical Archaeology.* Vol. I. 319–327.

Akurgal 1974 — Akurgal, E. "Zur Datierung der Grabstelen aus Daskyleion". *Mansel'e Armağan*. TTK Yayınları Dizi VII-Sa. 60. Ankara. 967–970.

Akurgal 1997 — Akurgal, M., *Korint Seramiği. M.Ö. 750–550*. İstanbul.

Akurgal 1998 — Akurgal, E. *Anadolu Kültür Tarihi.* Tübitak Popüler Bilim Kitapları 67. Ankara.

Akurgal 2001 — Akurgal, E. *The Hattian and Hittite Civilizations.* Publications of the Republic of Turkey Ministry of Culture. Art Series/329. Ankara

AM — *Athenische Mitteilungen.*

AMS — *Asia Minor Studien.*

AnatSt — *Anatolian Studies.*

Anatolia/Anadolu — *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü Dergisi.*

Andreae 2001 — Andreae, B. *Skulptur des Hellenismus.* Aufnahmen Albert Hirmer und Irmgard Ernstmeier-Hirmer. München.

AR — *Archaeological Reports (supplement to JHS)*

Arifzade 1996 — Arifzade, Ş. *İstanbul Arkeoloji Müzelerindeki Attik Steller.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi. İstanbul.

Arkeoloji Dergisi — *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.*

Asal 2002 — Asal, P. *İstanbul Arkeoloji Müzelerindeki Afyon Emirdağ Kaynaklı Adak Stel ve Heykelcikleri.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi. İstanbul.

AST — *Araştırma Sonuçları Toplantısı.*

Atalay 1988 — Atalay, E. *Hellenistik Çağ'da Ephesos Mezar Stelleri Atölyeleri.* İzmir.

Atalay 1990 — Atalay, E. "Doğu Grek Hellenistik Çağ Mezar Stellerinde Çocuk ve Hizmetçi Figürleri". *X. Türk Tarih Kongresi* (Ankara, 22 – 26 Eylül 1986), *Kongreye Sunulan Bildiriler.* 1. Cilt. T.T.K. Ankara. 285 – 292.

Ateşlier 2007 — Ateşlier, S. "Euromos Arkaik Mimari Terrakottaları Üzerine İlk Gözlemler". *Arkeoloji Dergisi,* VIII, 59–78.

Barın 1995 — Barın, F. G. *Phokaia'dan Bir Mezar Steli.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi. Erzurum.

Belleten — *Türk Tarih Kurumu Süreli Yayını.*

Bieber 1981 — Bieber, M. *The Sculpture of the Hellenistic Age.* Hacker Art Books. Newyork.

Boardman 2001 Boardman, J. *Yunan Heykeli Arkaik Dönem.* (Çeviren: Yaşar Ersoy). Homer Kitabevi. İstanbul.

Boardman 2002 Boardman, J. *Kırmızı Figürlü Atina Vazoları Arkaik Dönem.* (Çev. Gürkan Ergin). Homer Kitabevi. İstanbul.

Boardman 2003 Boardman, J. *Siyah Figürlü Atina Vazoları.* (Çev. Gürkan Ergin). Homer Kitabevi. İstanbul.

Bol 2004 Bol, P. C. *Die Geschichte der antiken Bildhauerkunst. II Klassische Plastik.* Verlag Philipp von Zabern. Mainz am Rhein.

Bol 2007 Bol, P. C. *Die Geschichte der antiken Bildhauerkunst. III Hellenistische Plastik.* Verlag Philipp von Zabern. Mainz am Rhein.

Brooner 1942 Brooner, O. "Hero Cults in the Corinthian Agora" *Hesperia,* Vol. 11, No. 2. 128 –161.

Bruns-Özgan 1987 Bruns-Özgan, C. Lykische Grabreliefs des 5. und 4. Jahrhunderts v. Chr. *İstMitt, Beiheft* 33. Tübingen: Wasmuth.

Chesterman 1974 Chesterman, J. *Classical Terracotta Figures.* The Overlook Press. New York.

Clair 1996 Clair, A. S. "Imperial Virtue: Questions of Form and Function in the Case of Four Late Antique Statuettes". *DOP,* Vol. 50. 147–162.

Clairmont 1993 Clairmont, C. W. *Classical Attic Tombstones.* Kilchberg.

Cook-Blackman 1964–65 Cook, J. M. – Blackman, D. J. "Greek Archaeology in Western Asia Minor". *AR*, No. 11. 32 – 62.

Corinth *Result of Excavations Conducted by the American Scholl of Classical Studies at Athens.*

Couilloud 1974 Couilloud, M. T. Les Monuments Funeraires de Rhenee. *Délos XXX.*

Cremer 1991 Cremer, M. Hellenistisch-Römische Grabstelen im nordwestlichen Kleinasien. 1. Mysien. *AMS*, Band 4.

Cremer 1992 Cremer, M. Hellenistisch-Römische Grabstelen im nordwestlichen Kleinasien. 2. Bithynien. *AMS*, Band 4.

Davidson 1952 Davidson, R.G. The Minor Objects. Result of Excavations Conducted by the American School of Classical Studies at Athens. *Corinth,* Vol. XII. Princeton, New Jersey.

Délos *Exploration archéologique Délos faite par l'École française d'Athènes.*

DenkschrWien *Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse. Denkschriften.*

DOP *Dumbarton Oaks Papers.*

Erhat 1999 Erhat, A. *Mitoloji Sözlüğü.* Remzi Kitabevi. İstanbul.

Erol-Gürler 2006a Erol, D. - Gürler, B. "Tire Müzesi'nden Kalıp Yapımı Dört Kase". *Kubaba.* Yıl 3, Sayı 6, 3–11.

Erol-Gürler 2006b Gürler, B.- Erol, D. "Tire'nin (İzmir) Akçaşehir ve Doyranlı Köylerinde Bulunmuş Roma İmparatorluk Dönemi Kandilleri". *Kubaba.* Yıl 3, Sayı 7, 3–8.

Eule 2001 Eule, J. C. *Hellenistische Bürgerinnen Aus Kleinasien. Weibliche Gewandstatuen in İhrem Antiken Kontext.* Tarih, Arkeoloji, Sanat ve Kültür Mirasını Koruma Vakfı. İstanbul.

Fabricius 1999 Fabricius, J. *Die Hellenistischen Totenmahlreliefs. Graprepäsentation und Wertvorstellungen in Ostgriechischen Städten.* Studien zur Antiken Stadt 3. München: Pfeil.

Fıratlı 1964 Fıratlı, N. *Les Steles Funeraires De Byzance Greco-Romaine.* Bibliotheque Archeologique Historique De L'Institut D' Archeologie D'Istanbul XV. Paris.

Fıratlı 1965 Fıratlı, N. "İstanbul'un Yunan ve Roma Mezar Stelleri". *Belleten,* Cilt XXIX sayı 114, 263–328.

Fraser 1977 Fraser, P. M. *Rhodian Funerary Monument.* Oxford University Press.

Freyer–Schauenburg 1974 Freyer- Schauenburg, B. *Bildwerke der Archaischen Zeit und des Strengen Stils. Samos Band* XI. Rudolf Habelt Verlag Gmbh. Bonn.

Gürler 1999a Gürler, B. "Tire'nin Eski Oba Köyünde Bulunmuş Bir Mezar Grubu" *Belleten,* Cilt LXIII, Sayı: 238. 722 – 724.

Gürler 1999b Gürler, B. "Tire'de Bulunmuş Erken Roma Devrine Ait Cam Esrlerden Oluşan Mezar Grubu". *Belleten,* Cilt LXIII, Sayı: 238. 15 – 21.

Gürler 2000a Gürler, B. "A Tomb Group of Roman Ceramics From the Village Uzgur in Tire". *ReiCretActa,* 36. 113–118.

Gürler 2000b Gürler, B. "Some Roman Ceramics Found in the Villages of Tire". *ReiCretActa,* 36. 119–131.

Gürler 2000c Gürler, B. *Tire Müzesi Cam Eserleri.* Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları: 74. Milli Kütüphane Basımevi. Ankara.

Gürler 2001 Gürler, B. "Tire-Ayaklıkırı'ndan Bir Lagynos". *Belleten,* Cilt LXV. 541 vd.

Gürler 2002 Gürler, B. "Arkeolojik Değerleriyle Tire ve Çevresi". *İzmir Kent Kültürü Dergisi*, Şubat 2002, Sayı. 5. İzmir. 90–94.

Gürler 2003a Gürler, B. "Tire Müzesi'nden Roma İmparatorluk Dönemine Ait İki Kandil". *Kubaba.* Yıl 1, Sayı 2, İzmir. 3–4.

Gürler 2003b Gürler, B. "Ephesos-Lampen im Museum von Tire". *Öjh,* 72. 123–131.

Gürler 2004 Gürler, B. "Tire'nin Bazı Köylerinden (Çobanköy, Kahrat, Doyranlı, Yiğenli (Sauenda) ve Turgutlu Roma İmparatorluk Dönemi Seramikleri". *TAD,* 4. 93–98.

Gürler 2005 Gürler, B. "Gökçen Beldesinde (Tire-İzmir) Bulunmuş Roma İmparatorluk Dönemi Kandilleri. *Kubaba.* Yıl 3, Sayı 5, İzmir. 6–15.

Hamdy Bey-Reinach 1892 Hamdy Bey, O. - Reinach, T,. *Une Necropole Royale A Sidon Fouilles de Hamdy Bey.* Planches. Paris.

Hanfmann 1974 Hanfmann, G. M. A. "A Pediment of the Persian Era From Sardis". *Mansel'e Armağan,* I. T.T.K. Basımevi. Ankara. 289 – 302.

Hanfmann-Erhart 1981 Hanfmann, G. M. A. – Erhart, K. P, "Pedimental Reliefs From a Mausoleum of the Persian Era at Sardis: A Funerary Meal. *Studies in Ancient Egypt, the Aegean and the Sudan. Essays in honor of Dows Dunham on the occasion of his90th birthday.* 82 – 90.

Heinz-Ruggendorfer 2002 Heinz, R.-Ruggendorfer, P. "Forschungen am Mausoleum von Belevi". *Öjh*, 71. 149–176.

Hesperia *Hesperia. The Journal of the American Scholl of Classical Studies at Athens.*

Higgins 1954 Higgins, R.A. *Catalogue of the Terracottas in the Department of Greek and Roman Antiquities British Museum.* Vol. I: Text and plates: Greek: 730–330 B.C. Oxford.

Higgins 1967 Higgins, R.A. *Greek Terracottas.* Methuen's Handbook of Archaeology. London.

Hoepfner 1993 Hoepfner, W. "Zum Mausoleum von Belevi. *AA,* 1993. 111–123.

Holloway 2006 Holloway, R. R. "The Tomb of the Diver". *AJA,* Vol. 110, No. 3, 365 – 388.

Horn 1931 Horn, R. *Stehende Weibliche Gewandfiguren in der Hellenistischen Plastik.* R.M. Ergh. 2.

Horn 1972 Horn, R. *Hellenistische Bildwerke Auf Samos. Samos XII.* Philipp von Zabern, Mainz.

Işık 1988 Işık, E. *Lydia Mezar Stelleri.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Atatürk Üniversitesi. Erzurum.

Işın 2007 Işın, G. *Patara Terrakottaları Hellenistik ve Erken Roma Dönemleri.* Patara V. 1. Ege Yayınları. İstanbul.

İnan 1975 İnan, J. *Side'nin Roma Devri Heykeltraşlığı.* Türk Tarih Kurumu Yayınlarından – V. Dizi, Sa. 30, Antalya Bölgesinde Araştırmalar Sa. 8. TTK Basımevi, Ankara.

IstanAMüzYıl *Istanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı.*

İstMitt *Istanbuler Mitteilungen.*

İşler 1999 İşler, Y. *Grek Mezar Stellerinde Hizmetçi Figürleri.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi. Erzurum.

JHS *The Journal of Hellenic Studies.*

Johansen 1951 Johansen, K. F. *The Attic Grave-Reliefs of the Classical Period*. Copenhagen.

Johansen 1994 Johansen, F. *Catalogue Greece in the Archaic Period. Ny Carlsberg Glyptotek.* Ny Carlsberg Glyptotek Foundation.

Kaltsas 2002 Kaltsas, N. *Sculpture in the National Archaeological Museum.* Athens. Getty Pablications. Los Angeles.

Karagöz 2001 Karagöz, Ş. "Kalkhedon'un Hellenistik ve Roma Devirleri Mezar Stellerine Ait Yeni Buluntular". *IstanAMüzYıl*, 17, İstanbul. 398 – 414.

Keil-Premerstein 1914 Keil, J.-Premerstein, A. v. Bericht Über Eine Dritte Reise in Lydien und den Angrenzenden Gebieten İoniens, Ausgeführt 1911. *DenkschrWien,* 57. Band, 1. Abhandlung.

Kerameikos *Kerameikos. Ergebnisse der Ausgrabungen.*

Kjellberg 1940, L. Kjellberg, *Larisa am Hermos II. Die Architektonischen Terrakotten. Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1902–1934.* Stockholm.

Knibbe-Meriç-Merkelbach 1979 Knibbe, D., Meriç, R., Merkelbach, R. "Der Grundbesitz der Ephesischen Artemis im Kaystrostal". *ZPE,* Band 33. 139–147.

Lewerentz 1993 Lewerentz, A. Stehende männliche Gewandstatuen im Hellenismus. Ein Beitrag zur Stilgeschichte und Ikonologie hellenistischer Plastik. *Antiquates,* Band 5. Hamburg: Kovac.

Linfert 1976 Linfert, A. *Kunstzentern Hellenistischer Zeit. Studien An Weiblichen Gewandfiguren.* -1. Aufl. – Wiesbaden: Steiner.

Mağ 2002 — Mağ, K. *Klasik ve Hellenistik Dönem Anlaşma Kabartmaları.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi. Erzurum.

Mellink 1970 — Mellink, M. J. "Excavation at Karataş-Semayük and Elmalı, Lycia, 1969". *AJA,* Vol. 74, No. 3. 245–259.

Mellink 1972 — Mellink, M. J. "Excavation at Karataş-Semayük and Elmali, Lycia, 1971". *AJA*, Vol. 76, No. 3. 257–269.

Meral 1995 — Meral, K. *Adapazarı Müzesi'ndeki Mezar Stelleri.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi. Erzurum.

Meriç 1983 — Meriç, R. "1982 Yılı İzmir-Aydın-Manisa İllerinde Tarihsel Coğrafya Konulu Yüzey Araştırmaları Raporu". 1. *AST*, 51–52.

Meriç-Merkelbach-Şahin 1979 — Meriç, R. Merkelbach, R. Şahin, S. "Der Antike Name des Heutigen Tire". *ZPE,* Band 33. 191–2.

Meriç 1991 — Meriç, R, "Doğu Lydia'dan Bir Mezar Steli". *Arkeoloji Dergisi,* I. 121–2.

Meriç 1993 — Meriç, R, "Neue Ostgriechische Grabreliefs aus Ionien und Lydien. Mit Einem Historisch – Topographischen Exkurs. *Öjh,* 62. 57–75.

Meriç 2003 — Meriç, R. *Metropolis, Ana Tanrıça Kenti.* İstanbul.

Merker 2000 — Merker, G. S. The Sanctuary of Demeter and Kore. Terracotta Figurines of the Classical, Hellenistic and Roman Periods. *Corinth,* Volume XVIII, Part IV. Princeton, New Jersey.

Moock 1998 — Moock, D. W. *Die Figürlichen Grabstelen Attikas in der Kaiserzeit. Studien zur Verbreitung, Chronologie, Typologie und Ikonographie.* Mainz: von Zabern.

OLBA *Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayınları: Mersin Üniversitesi*

Öjh *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien.*

Özkorucuklu 1990 Özkorucuklu, H. *Sinop Mezar Stelleri.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi. Erzurum.

Parlasca 1981 Parlasca, K. Syrische Grabreliefs Hellenistischer und Römischer Zeit: Fundgruppen und Probleme. *TrWPr*, Heft 3.

Pfuhl–Möbius 1977 Pfuhl, E – Möbius, H, *Die Ostgriechischen Grabreliefs.* Text und Tafel Band I. Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.

Pfuhl–Möbius 1979 Pfuhl, E – Möbius, H, *Die Ostgriechischen Grabreliefs.* Text und Tafel Band II. Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.

Polat 1991 Polat, G. *Daskyleion ve Çevresinden Ele Geçen Anadolu Satraplık Dönemine Ait Mezar Stelleri.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi. İzmir.

Polat 1998 Polat, G. *Anadolu Akhaemenid Dönemi Plastik Eserleri.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi. İzmir.

Ramage 1979 Ramage, H. N. "A Lydian Funerary Banquet". *AnatSt,* Vol. XXIX. 91-95.

ReiCretActa *Rei Cretariae Romanae Foutorum acta.*

Rohde 1968 Rohde, E. *Griechische Terrakotten.* Verlag Ernst Wasmuth Tubingen.

Saraçoğlu 1997 Saraçoğlu, A. *Antakya Yöresi Mezar Stelleri.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erzurum, 1997.

Saraçoğlu 2000a — Saraçoğlu, A, "Kyzikos'dan Figürlü Mezar Kabartmaları", *Olba,* III, 181–197.

Schefold 1964 — Schefold, K. *Frühgriechische Sagenbilder.* Hirmer Verlag München.

Schmidt 1991 — Schmidt, S. *Hellenistische Grabreliefs. Typologische und Chronologische Beobachtungen.* Böhlau Verlag Köln Wien.

Scholl 1996 — Scholl, A. *Die Attischen Bildfeldstelen des 4. Jhs. v. Jhr. Untersuchungen zu den Kleinformatigen Grabreliefs ım Spätklassischen Athen.* Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung, 17. Berlin.

Schmaltz 1983 — Schmaltz, B. *Griechische Grabreliefs.* Darmstadt.

Serdaroğlu 2005 — Serdaroğlu, Ü. *Assos Behramkale.* Antik Kentler Dizisi 1. Arkeoloji ve Sanat Yayınları. İstanbul.

Smith 2002 — Smith, R. R. R. *Hellenistik Heykel.* Homer Kitabevi. İstanbul.

Şahin 1997 — Şahin, M. "Figurliche Grabstelen und Weihreliefs aus Miletopolis". *İstMitt.,* 47. 179 – 197.

Şahin 2000 — Şahin, M., *Miletopolis Kökenli Figürlü Mezar Stelleri ve Adak Levhaları.* TTK Basımevi. Ankara.

TAD — *Türk Arkeoloji Dergisi.*

Thönges-Stringaris 1965. — Thönges-Stringaris, R. "Das Griechische Totenmahl". *AM,* 80. 1–99.

TrWPr — *Trierer Winckelmannsprogramme.*

Uhlenbrock 1990 Uhlenbrock, J. P. *The Coroplast's Art. Greek Terracottas of the Hellenistic World.* An Exhibition and Publication in Honor of Dorothy Burr Thompson on the Occasion of her Ninetieth Birthday. Newyork.

Vafopoulou–Richardson 1991 Vafopoulou–Richardson, C. E. *Ancient Greek Terracottas.* Ashmolean Museum. Oxford.

Vierneisel–Schlörb 1997 Vierneisel – Schlörb, B. *Die Figürlichen Terrakotten. Kerameikos. 1. Spätmykenisch bis Späthellenistisch.* Hirmer Verlag Gmbh, München.

Walter-Karydi 1973 Walter-Karydi, E. *Samische Gefässe des 6. Jahrhunderts v. Chr. Samos Band* VI 1. Rudolf Habelt Verlag Gmbh. Bonn.

Winter 1903 Winter, F. *Die Typen der Figurlichen Terrakotten.* Band III. I. Teil. Verlag von W. Spemann. Berlin und Stuttgart.

Yaman 2006 Yaman, H. *Amorium Antik Kenti Mezar Stelleri.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). On Sekiz Mart Üniversitesi. Çanakkale.

Yaylalı 1979 Yaylalı, A. *Hellenistik Devir İzmir Kökenli Figürlü Mezar Stelleri*. (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi). Erzurum.

Yaylalı 1986 Yaylalı, A. "Hellenistik Devir İzmir Mezar Stelleri". *IX. Türk Tarih Kongresi. 21–25 Eylül 1981, Kongreye Sunulan Bildiriler.* I. Cilt. T.T.K. Basımevi. Ankara. 473 – 489.

Yaylalı 1989 Yaylalı, A. "Eine Grabstele im Museum İzmir". *Jale İnan Armağanı.* Arkeoloji ve Sanat Yayınları. İstanbul. 471 – 481.

Yaylalı 2007 Yaylalı, A. "Kyzikos'dan Bir Mezar Steli". *Atatürk Üniversitesi 50. Kuruluş Yıldönümü Arkeoloji Bölümü Armağanı.* Erzurum. 123–128.

Yılmaz 1995 Yılmaz, M. *Heykeltraşlık Açısından İsauria Bölgesi Figürlü Mezar Anıtları.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi. Konya.

ZPE *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik.*

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Murat ÇEKİLMEZ

Doğum Yeri ve Tarihi : Selçuk, 01.01.1982.

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi :Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı

Bildiği Yabancı Diller :İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :

Kazılar

2008 Yılı Tralleis Antik Kenti Kazısı (Heyet Üyesi).

2007 Yılı Tralleis Antik Kenti Kazısı (Heyet Üyesi).

2006 Yılı Tralleis Antik Kenti Kazısı (Heyet Üyesi).

2005 Yılı Miletos Antik Kenti Kazısı.

2002 Yılı Tralleis Antik Kenti Kazısı.

Projeler

Suat Ateşlier (Proje Yürütücüsü), Murat Çekilmez (Yardımcı Araştırmacı), "Euromos (Milas-Selimiye) Antik Kentinde Bulunmuş Olan Arkaik Çağ Mimari Terrakottaları (Pişmiş Toprak Mimari Çatı Elemanları) Üzerine Arkeolojik Araştırma", "106K043" No.lu Tübitak Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Grubu Araştırma Projesi, Ankara, Türkiye, 01.06.2006–01.06.2008.

Çalıştığı Kurumlar : Adnan Menderes Üniversitesi

İletişim

e-posta Adresi : mcekilmez@adu.edu.tr

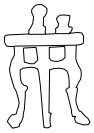
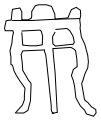
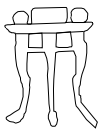
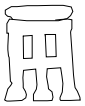
Tarih : 15.07.2008

TABLOLAR

Tablo 1. Tire Müzesi Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi mezar stellerinin buluntu merkezleri.

Katalog No.	**Buluntu Yeri**
K. 1	Tire
K. 2	Rahmanlar, Akarca – Gandak Mevkii
K. 3	Gevele/Kaleköy
K. 4	Tire
K. 5	Tire
K. 6	Rahmanlar, Akarca – Gandak Mevkii
K. 7	Tire
K. 8	Uzgur
K. 9	Bayındır
K. 10	Tire
K. 11	Hisarlık
K. 12	Göllüce
K. 13	Göllüce
K. 14	Göllüce
K. 15	Şemsiler (Kiraz)
K. 16	Uzgur
K. 17	Uzgur
K. 18	Rahmanlar, Akarca – Gandak Mevkii
K. 19	Kurşak
K. 20	Gökçen (Dideiphyta)
K. 21	Tire
K. 22	Büyükkale(Boneiton Katoikia)
K.23	Büyükkale(Boneiton Katoikia)
K. 24	Uzgur

Tablo 2. Tire Müzesi Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi Mezar Stellerindeki Üçayaklı Masa Tipleri

K. 2	K. 3	K. 4	K. 5	K. 6	K. 8	K. 9	K. 11
							
K. 12	**K. 13**	**K. 14**	**K. 15**	**K. 15**			
							

HARİTA

Harita 1. Tire Müzesi Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi mezar stellerinin buluntu merkezleri.

LEVHALAR

LEVHA I

Kat. No. 1

LEVHA II

Kat. No. 2

LEVHA III

Kat. No. 3

LEVHA IV

Kat. No. 4

LEVHA V

Kat. No. 5

LEVHA VI

Kat. No. 6

LEVHA VII

Kat. No. 7

LEVHA VIII

Kat. No. 8

LEVHA IX

Kat. No. 9

LEVHA X

Kat. No. 10

LEVHA XI

Kat. No. 11

LEVHA XII

Kat. No. 12

LEVHA XIII

Kat. No. 13

LEVHA XIV

Kat. No. 14

LEVHA XV

Kat. No. 15

LEVHA XVI

Kat. No. 16

LEVHA XVII

Kat. No. 17

LEVHA XVIII

Kat. No. 18

LEVHA XIX

Kat. No. 19

LEVHA XX

Kat. No. 20

LEVHA XXI

Kat. No. 21

LEVHA XXII

Kat. No. 22

LEVHA XXIII

Kat. No. 23

LEVHA XXIV

Kat. No. 24